EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

F r a n s E e m i l S i l l a n p ä ä, laureat al P r e m i u l u i N o b e l pentru literatură, a devenit cunoscut îndeosebi prin romanele S f î n t a m i z e r i e şi S i l j a.

Primul apare în 1919 şi adevăratul lui erou este sărăcia lucie, aşa cum eroul unui celebru roman al lui Knut Hamsun este foamea.

S i l j a va relua, peste ani, temele principale din S f î n t a m i z e r i e, cu mijloace artistice superioare şi cu un spor de atenţie asupra mecanismului social. Eroina sa reprezintă, cu siguranţă, unul dintre cele mai atrăgătoare personaje feminine din toată literatura Nordului. Puritatea, puterea sentimentelor, generozitatea inimii, setea de fericire fac din Silja o apariţie gingaşă, pe care brutalitatea mediului o reliefează şi mai tare.

Marele scriitor a năzuit totuşi să scrie ceva mai mult decît istoria emoţionantă a unei slujnice de ţară. Pentru el, Silja e întruchiparea Finlandei patriarhale, personificarea unei lumi.

6,50 lei

28

1967

FRANS EEMIL SILLANPÄÄ • SILJA

CM

SILLANPÄÄ

SILJA

COLECŢIA MERIDIANE

CM

Frans Eemil Sillanpää

Silja
sau
O soartă zbuciumată

Roman

În româneşte de *Constantin Ţoiu*
Prefaţă de *Alexandru Sever*

Editura pentru Literatură Universală

Bucureşti — 1967

Desenul copertei de *Veniamin Micu*

F. E. Sillanpää

SILJA

Rieder, MCMXL

Paris

SILLANPÄÄ

1888—1964

Fecior de țăran, trăind printre țărani, căsătorit cu o țărancă, scriind îndeosebi despre țărani, Sillanpää este — prin origine, educație, stil de viață și direcția principală a preocupărilor sale — un țăran.

Chiar contactul cu școala și cu orașul e mereu grevat de originea și de poziția sa socială. Ca să-și țină feciorul în liceu, tatăl, țăran fără pămînt, face eforturi considerabile ; ca să ajungă la bacalaureat, tînărul Frans Eemil trăiește din meditații ; ca să se înscrie la facultate, împrumută bani. Studiază științele naturale la Universitatea imperială din Helsingfors, dar în iarna lui 1913, în ajunul Crăciunului, se hotărăște deodată : renunță la orice studii și se întoarce acasă. E o renunțare care seamănă a fugă. S-ar zice că un rîu îndrăzneț, năzuind nebun să ocolească geografia, a primit știri de la izvor că nu există destule ape să-i alimenteze puterea.

Sillanpää însuși va spune mai tîrziu despre acest episod că determinante au fost datoriile acumulate și nerăbdarea creditorilor săi ; unii cercetători au văzut însă aici, nu fără îndreptățire, o criză intelectuală, năzuința unui talent conștient de el însuși de a reveni la sursa dintîi a puterilor sale. În orice caz, școala și orașul par să-i fi folosit exact atît cît era strict necesar să ofere talentului înnăscut un tipar și cărturarului evoluat un instrument de lucru. Căci

tocmai într-un asemenea moment, cînd asupră-i plana spiritul umbrit al ratării, tînărul Frans Eemil, viitorul laureat al Premiului Nobel, care pe lîngă multe datorii n-are deocamdată decît multe proiecte, e pe cale de-a face două lucruri decisive, menite să-l lege de viață și să-l oblige la o atitudine activă : să scrie și să se căsătorească.

Povestiri și articole trebuie să fi început a scrie încă din epoca prelungitei sale studenții și ele i-au adus de altfel prețuirea imediată a mediilor artistice. Dar prima sa scriere mai importantă, romanul *Viață și Soare*, la care lucrează dificil aproape doi ani de zile, nu atît din lipsă de experiență cît dintr-o pornire la zăbavă, îl termină în cele din urmă închis de prieteni în odaia unui hotel din Helsingfors și-l predă editorilor nerăbdători, cărora atîta amar de vreme, în locul manuscrisului, le oferise făgăduieli fără acoperire. Romanul apare în 1916. Este anul căsătoriei sale. Și evenimentele nu sînt probabil fără legătură : s-ar zice că tînărul a așteptat să se căsătorească pentru a putea relata episodul în acest dintîi roman plin de elemente autobiografice.

E o căsătorie plină de interes pentru orice biograf care caută să stabilească raporturile cele mai intime dintre viață și operă. Sigrid e țărancă, o slujnică la fermă. Însă distanța dintre intelectual și țărancă nu pune probleme nici o clipă. Dimpotrivă, cu o mentalitate curat țărănească, tînărul scriitor are impresia că soția a păstrat asupră-i oarecare superioritate din cauză că ea este fiica unui dijmaș, pe cînd el e fiul unui om din categoria cea mai săracă.

Chiar studiul științelor naturale pare pornit din curiozitatea superioară a unui țăran pentru natura în mijlocul căreia trăiește. Și, lucru curios, familiarizarea sa cu probleme de chimie și biologie nu atacă în el filozofia țăranului ; dimpotrivă, îi împrumută, printr-o interpretare personală, unele argumente. Într-adevăr, trăind în mijlocul naturii, cu un program de viață statornicit de orarul ciclurilor cosmice, legat de pămîntul pe care îl muncește, care îl hrănește și care îi primește morții — țăranul resimte împrejurările care îl tutelează ca o constrîngere fără scăpare ; ceea ce el numește Viață este numele generic pe care îl dă de regulă totalității acestor împrejurări ce alcătuiesc în strînsa lor interdependență și colaborare o putere atît de mare, de completă și de suverană încît nu lasă individului nici o libertate. Un determinism absolut, un fel țărănesc de a spune că totul se face din voia Domnului. Pentru Sillanpää, ca și pentru consătenii săi, individul este întotdeauna robul Vieții. De aici, rolul atît de mare pe care îl joacă natura în opera sa (o cărticică mică, dar faimoasă în tot Nordul, *Oameni într-o noapte de vară*, face chiar elogiul naturii atotputernice, cu o mare dăruire artistică, dar cu unele accente care amintesc misticismul poetic al lui Maeterlinck) ; de aici și prezența constantă a acelor episoade fundamentale care sînt în ciclul existenței umane nașterea și moartea (copiii și bătrînii sînt de altfel printre personajele cele mai vii în opera lui Sillanpää, iar o carte ca *Protejații îngerilor* e în întregime închinată figurilor de copii).

Operele care îi aduc faima europeană sînt romanele, îndeosebi *Sfînta mizerie* și *Silja*. Primul apare

în 1919 şi adevăratul lui erou este mizeria, aşa cum eroul unui celebru roman al lui Knut Hamsun este foamea. E o mizerie morală şi fizică, ce însoţeşte individul de la naştere pînă la moarte, ca un zeu crunt şi răzbunător, specializat parcă, asemeni Dumnezeului Vechiului Testament, să-i pedepsească pe părinţi în copiii lor, pînă la al şaptelea neam. Jussi este fiul Meijei, o slujnică oarecare şi al lui Penjami Nikkila, un ţăran bătrîn, beţiv, scandalagiu şi bătăuş, ultimul vlăstar al unei familii multiseculare de ţărani înstăriţi. Bătrîn şi înglodat în datorii, sfîrşit din toate punctele de vedere, căsătoria cu propria sa slujnică, după ce a îngropat în bătăi alte două neveste, e din acele fapte care consacră decăderea individului şi ruina unei averi. Numai Meija, ignorantă şi vrăjită, îşi închipuie că prin căsătoria cu un proprietar se înalţă de la teapa ei. Speranţe iluzorii ! Proprietarul e o faţadă împuţinată în spatele căreia proprietatea e pe moarte. Anii se scurg în foame şi în mizerie ; sărbătorile legiuite odihnei şi bucuriei nu fac decît să sporească senzaţia de foame şi sentimentul de tristeţă. De Crăciun se mănîncă pîine acră amestecată cu paie, lapte covăsit subţiat cu apă, terci de gulii şi ceva carne de oaie ; în casă e frig, unica sursă de lumină e o lumînărică. Dihonia dintre membrii familiei domneşte gălăgioasă : Penjami îşi bate nevasta şi-şi chinuie copiii ; cele două fetiţe provenite din căsătoria anterioară o urăsc pe Meija ca pe o mamă vitregă intrată în casă ca să le despoaie. Dar semnul cel mai caracteristic al prăbuşirii iminente e năvala cerşetorilor : altădată aşteptau pomana cuminţi, frica îi ţinea în faţa porţii şi-i alunga în cele din urmă

fără zăbavă ; acum intră în casă fără să întrebe pe nimeni, o transformă în chipul cel mai firesc într-un azil de o noapte sau două, mai iau cîte ceva şi dispar fără un bunăziua şi fără un mulţumesc ; e o invazie de şobolani indiferenţi şi nedisciplinaţi care sugerează perfect, în casa asta fără stăpîn unde orice voinţă a murit, insensibilitatea unui organism mort. Penjami însuşi trăieşte o destrămare morală acută, care nu e decît agonia dinaintea morţii : beţia nu mai este sărbătoarea unui ceas, e climatul firesc al existenţei ; conştiinţa se îneacă în uitare ; imbecilizarea e una dintre fazele morţii incipiente. Cînd în cele din urmă Penjami îşi predă titlul de proprietate lui moş Ollila, creditorul său şiret şi dibaci, în schimbul cîtorva pîini şi a unei balercuţe de rachiu, procesul de destrămare e la capătul lui : omul moare ; ruina averii şi moartea individului coincid perfect. E o coincidenţă care deconspiră o fatalitate. Meija şi Jussi, fiul ei, părăsesc casa ca nişte cerşetori adăpostiţi pentru o noapte, îmbrăcaţi — e singura pomană ce li s-a hărăzit — cu flanelele mortului, împingînd un cărucior cu cîteva bulendre. Obosită, Meija moare şi copilăria lui Jussi ia sfîrşit ca şi cum ruptura acelui cordon ombilical ce-l legase odinioară de pîntecele matern s-ar fi desăvîrşit abia în clipa asta pentru ca, separat acum definitiv de mama sa, copilul să poată începe în fine a trăi o nouă etapă a existenţei sale.

Moartea a săvîrşit oficiul de moaşă tîrzie, dar nu pentru a face din copil o fiinţă liberă să-şi hotărască destinul. Într-adevăr, moartea mamei nu lasă

copilului nici o libertate. El nu are de ales. Face exact ceea ce ar face oricare altul în locul lui: slugărește la stăpîn. Acum n-are importanță că stăpînul acesta este fratele mamei și că mamă-sa însăși l-a adus aci. Rudenia nu-i conferă nici o înlesnire și nu-i îngăduie nici o speranță cum nu i-a îngăduit nici Meijei. Dacă odinioară era sub oblăduirea mamei, astăzi e sub mîna stăpînului; s-au schimbat doar condițiile dependenței, liber nu este și nu va fi niciodată.

La 17 ani, Jussi e un flăcău cam tontălău. Muncește, bea, îi stă capul la muieri. Uneori îi trece prin minte să plece, cu simțămîntul vag că dincolo de hotarele fermei ar putea avea bani, ar putea bea mai mult și ar putea afla femeile pe care le rîvnește: ar putea adică să se bucure de toate acele avantaje în care i se pare a recunoaște atributele libertății. Dar pînă la majorat nu poate părăsi locul fără învoirea stăpînului. Uneori se întreabă: „Unde am să ajung pînă la urmă?" Dar întrebarea se topește repede în foșnetul grijilor zilnice. O singură dată simte o tresărire de revoltă: cînd ia bătaie de la stăpîn. Dar bătaia e un episod necesar în educația lui, repede uitat în rutina vieții domestice. În cele din urmă, Jussi e dat afară. E singura libertate pe care nu și-o dorise; e deocamdată singura pe care o poate avea. Pentru prima oară e pus în situația de a-și hotărî singur drumul și nu-i trebuie mult ca să bage de seamă că de fapt n-are ce hotărî: drumul e dinainte stabilit. Trebuie să muncească. Va deveni tăietor de lemne, va plutări pe apele ținutului, va intra argat.

Lucru curios — și admirabil surprins de Sillanpää — oricît de urîtă, de grea, de apăsătoare i-a fost copilăria, ea a rămas în amintirea lui Jussi o zonă de farmec, epoca unei vacanțe morale, un ținut al libertății — și cînd tînărul țăran vrea să intre argat, simte îndemnul irezistibil de a se apropia de satul natal, ca și cum ar avea o șansă mai mult de a regăsi sursa primordială a libertății pierdute. Pentru un muncitor ziler ca Jussi Toivola, a fi mai aproape de locurile copilăriei înseamnă aproape a fi acasă.

Este epoca în care Jussi are bani, bea după pofta inimii și cunoaște în fine femeia. Dar tocmai în clipa în care ar fi putut spune că e liber, viața îi întinde cursa în care trebuia să-l prindă definitiv. E o cursă înflorită pentru ca momeala să fie mai atrăgătoare, dar e o cursă mortală. Abia a scăpat de robia apăsătoare a singurătății — căci robia are mii de înfățișări — și iată-l robul simțurilor, osîndit să slujească eterna chemare a speciei. Prima femeie pe care o cunoaște — o slujnică petrecăreață, de mult trecută prin raiul efemer al plăcerilor de o noapte — pe aceea și-o dorește pentru totdeauna. Acolo unde oricare altul în locul lui ar fi văzut o aventură fără consecințe, el vede o îndatorire fără scăpare. Nu e vorba, cum s-ar putea crede, de o conștiință mai gingașă; e o lăcomie prostească de adolescent hămesit și inexperient; și nu numai atît: adevărul e că Jussi năzuiește, în chipul cel mai obscur cu putință, să intre în rîndul oamenilor, cu sentimentul că aleargă spre o zonă de libertate. Ibovnica devine la repezeală nevastă și n-a apucat omul să se dezmeticească și iată-l prizonierul unei situații noi, fără ieșire: un dijmaș legat de pămînt cu tripla legătură a căsniciei,

a paternității și dijmăritului. Locuința e o cocioabă infamă; toată zestrea casei: un pat, o saltea de paie, un fel de saca, o găleată, un hîrdău, o tingire cu pirostrii, o farfurie de gresie, patru linguri, un dulap și un cufăr. Femeia, leneșă și șleampătă, naște copii și trebăluiește din greu; pasul întîrzie, mîna e moale. Jussi își muncește peticul de pămînt fără nici o tragere de inimă; claca — seceratul, melițatul inului, truda alături de cal, căratul lemnelor din pădure — îl stoarce de puteri și ucide în el orice poftă de viață. Unica distracție: beția. Iluzia libertății e în cana cu bere, pe fundul căreia poate depune, ca un zaț netrebnic, măcar pentru o clipă, toată povara ucigătoare a răspunderilor. Așa trec anii și așa trăiește Jussi Toivola: ca un condamnat la muncă silnică pe viață. Într-o bună zi, omul va lăsa baltă toată treaba și va pleca să viziteze ferma bogată a unchiului său; așa cum odinioară năzuise să se apropie de locurile copilăriei, acum simte nevoia să revadă locurile adolescenței: el se întoarce mereu înapoi; timpul, ca o sită deasă, cerne urîciunile trecutului și lasă intacte iluziile; întotdeauna i se pare că libertatea a rămas undeva îndărătul lui, în trecut. Dar iluziile nu suportă a fi pipăite; odată atinse, se risipesc ca o hîrtie fin carbonizată și omul revine din pelerinajul lui la sfîntul mormînt al iluziilor pierdute, mai sărac decît a plecat.

Dar se vede totuși că nimeni nu este atît de sărac ca să nu mai aibă ce pierde. Kalle, băiatul cel mare, pleacă în lume; un alt copil, schilod, moare; Riina, nevasta, ostenită de sarcini, cu o hernie căpătată din muncă excesivă, se prăpădește de asemeni; o fată, Hiltu, delicată și sensibilă, obligată să plece de

acasă, să intre slujnică la oraș, se sinucide aruncîndu-se în lac. Dacă despărțirile aproape nu le observă, moartea o primește ca un fel de sărbătoare în care toată lumea, pînă și proprietarul pămîntului, se grăbește să fie bun cu el. Fiece plecare înseamnă o gură mai puțin, fiecare mort — o povară lepădată. Nu tristețea îl apasă; sentimentul dominant, oricît de nepios o fi, e unul de ușurare. Pierzîndu-și familia, Jussi încearcă într-adevăr același ciudat simțămînt de eliberare pe care îl încercase taică-su, Penjami, după ce-și lăsase actul de proprietate în mîinile lui moș Ollila. Fiecare despărțire, fiecare mort îi redă parcă o fărîmă din libertatea aceea pe care, dacă nu cumva a pierdut-o chiar din clipa cînd s-a născut, a investit-o obligatoriu, încetul cu încetul și fără să-și dea bine seama, în fiecare gest de participare la viața lumii.

Jussi Toivola nu e un om de voință, nici o inteligență cutezătoare gata să înfrunte adversitățile și în stare să le supună. Dimpotrivă, e un om elementar la care inteligența luminează dificil și gîndurile au nevoie de o lungă și întortocheată călătorie prin întuneric pentru a ajunge să inspire un gest. Mișcarea de revoltă a adolescentului bătut de stăpîn era un simplu gest retractil, al cărui resort trebuie să fi fost în instinctul de apărare; întrebarea aceea fundamentală pe care și-a pus-o cîndva, în cine știe ce duminică scutită de roboteala zilei: „Unde am să ajung pînă la urmă?“ — a rămas de mult în trecut, dar trebuie să fi acționat pe undeva, prin zonele cele mai obscure ale conștiinței sale ațipite; greva generală din 1905 se consumă pe lîngă el, de fapt tot atît de îndepărtată ca cine știe ce

accident cosmic, fără să-i fixeze atenţia şi fără să-i atingă inima; cu mişcarea socialistă n-are nici o legătură; chiar cînd revolta începe a mocni în el, nu are decît înfăţişarea banală a unei renunţări la muncă: omul nu mai vrea să muncească, în lenevie regăseşte el fiorul libertăţii, în tîndăleală şi vagabondaj încearcă el nostalgia acestui paradis pierdut nu se ştie cînd, nu se ştie în ce împrejurări; critica lui — căci pînă la urmă va deschide gura — e la început o simplă cîrteală şi sfîrşeşte prin a lua culoarea predicilor: omul e acum un profet jerpelit şi chel care îl amestecă pe Isus în predicile sale revendicative; dar cînd izbucneşte războiul cel mare şi valul revoluţiei ruse atinge aceste îndepărtate meleaguri, Jussi e pregătit să adere la revoluţie. E o adeziune firească, o participare care nu cunoaşte îndoieli. Complicaţiile momentului îi scapă cu desăvîrşire, confuziile clipei îl zăpăcesc de-a binelea; numai de un lucru e sigur: că nu poate să fie decît de partea roşilor.

Ceea ce izbuteşte Sillanpää să demonstreze în această clipă e că pentru a fi un răzvrătit nu e nevoie să fii nici un erou, nici un geniu. Ţăranul ăsta sărac are revoluţia în sînge; revoluţia e în însăşi condiţia lui de clasă; nu încape îndoială că ori de cîte ori împrejurările vor solicita resursele sale de revoltă, ele vor afla inevitabil o cale spre lumină, prilejul de a exploda. Dacă pentru a caracteriza această situaţie am căuta o formulă în spiritul lui Sillanpää, ar trebui să spunem că ţăranul său elementar e răzvrătit din instinct.

Aici e pragul cel mai înalt pe care îl atinge Sillanpää în interpretarea raporturilor dintre eroul

său şi revoluţie. Marea sa dragoste pentru obidiţii lumii e fără cusur, dar ideea că revoluţia i-ar putea elibera de servituţiile mizeriei îi este cu totul străină. Adevărul e că pe pămîntul Finlandei revoluţia a fost înfrîntă şi că această înfrîngere a marcat profund concepţiile scriitorului. S-ar zice că pentru Sillanpää revoluţia şi contrarevoluţia sînt două mişcări fundamentale cu care se realizează principiul vieţii, inevitabile în ordinea universului, dar perfect inutile: revoluţia tinde să modifice lumea, contrarevoluţia s-o conserve aşa cum e. Ar rezulta o situaţie de echilibru perpetuu care la nivelul existenţei umane s-ar traduce de fapt printr-o eternă încremenire în care nici o schimbare nu e cu putinţă. Aici ar fi adevărata tragedie a omului, în imposibilitatea de a realiza libertatea — deopotrivă sub raport social şi biologic. Jussi însuşi participă la revoluţie cu inconştienţa şi dăruirea deplină cu care firul de iarbă participă la furtună, dar aşa cum nici un uragan nu modifică structura universului, nici revoluţia nu poate să modifice condiţia omului. Jussi, executat în cele din urmă, şi ofiţerul care îl execută, sînt amîndoi prizonieri ai unei situaţii fără ieşire, sînt de fapt deopotrivă două victime ale unei situaţii tragice. Numai moartea îi va împăca pe amîndoi; de aceea şi vorbeşte Sillanpää în final despre solidaritatea eternă a cimitirelor. Tocmai această concepţie în care triumfă fatalismul ţărănesc e ceea ce unii critici entuziaşti au numit obiectivitatea lui Sillanpää. Adevărul e că Sillanpää asimilează deopotrivă revoluţia şi contrarevoluţia cu nişte fenomene naturale împotriva cărora nu e nimic de făcut, cum nu e nimic de făcut împotriva fap-

tului că pămîntul se învîrte în jurul soarelui. El nu poate să înţeleagă că o revoluţie, chiar înfrîntă un moment, nu e niciodată un episod inutil în lupta de eliberare a maselor, că înfrîntă chiar, ea pregăteşte inevitabil victoria viitoare. De aici şi contradicţia asta destul de ciudată : Sillanpää îi iubeşte pe aceşti oameni care fac revoluţia, dar nu are nici o încredere în revoluţia pe care o fac. Însă, artist cu adevărat mare, el nu poate să nu observe procesul de ruinare a micii proprietăţi, mizeria cruntă a ţăranului, pornirea lui revoluţionară, năzuinţa de a modifica lumea prin revoluţie. Psihologul e infinit mai fin decît filozoful ; schema îngustă a filozofiei cedează mereu sub puterea artei.

Silja va relua peste ani temele principale din *Sfînta mizerie*, nu cu altă filozofie, dar cu mijloace artistice superioare şi cu un spor de atenţie asupra mecanismului social. Vom regăsi chiar în *Silja* numeroase situaţii pe care le cunoaştem încă din *Sfînta mizerie*, cu deosebirea esenţială că dacă *Sfînta mizerie* este romanul unui răzvrătit eşuat, mai degrabă decît al unei familii distruse, *Silja* este mai ales romanul prăbuşirii unei familii.

Kustaa Salmelus, ultima odraslă a unui vechi neam de ţărani înstăriţi, se îndrăgosteşte de Hilma, una dintre slugile fermei şi se căsătoreşte cu ea. Căsătoria aceasta nu este pentru ţărani ceea ce s-ar putea numi o mezalianţă ; e ceva mult mai rău : o afacere proastă, fără nici un profit. Şi de aceea, în conştiinţa mocnită a ţăranului stăruie difuză impresia că aici începe ruina unei averi şi prăbuşirea unui neam.

Adevărul e că prăbuşirea aceasta trebuie să fi început mai de mult, poate chiar încă din timpul cînd trăia bătrînul Salmelus, dar lucrurile nu erau încă evidente. Kustaa însuşi, privind îndărăt cu dorinţa de a reconstitui etapele decăderii sale, este incapabil să stabilească pricinile acestei surpări lente, dar inexorabile. Autorul observă că în epoca de după 1890 aproape nici o gospodărie ţărănească nu era destul de puternică ca să reziste zguduirilor de tot felul ; o boală, o secetă, o recoltă mai proastă, un incendiu — orice îi putea primejdui existenţa. Şi casa lui Kustaa n-a fost scutită nici de boală, nici de secetă. Dar acestea sînt de fapt întîmplări anonime : ţăranul stabileşte greu un raport direct între asemenea întîmplări trecătoare şi un proces de ruinare întins pe spaţiul unei vieţi de om. Din familia acestor realităţi care minează pe ascuns, face parte însăşi firea lui Kustaa : un om slab, nepriceput în afaceri, înclinat spre melancolie, cu oroarea certurilor şi disputelor băneşti. Cu adevărat evidente sînt însă greşelile acelea care se săvîrşesc sub ochii întregului sat : slăbiciunea de a se fi căsătorit cu o fată săracă, nepricepută să conducă o mare gospodărie ; prostia de a fi împrumutat cumnatului său o importantă sumă de bani, menită să despăgubească o fată înşelată... Însă în toate împrejurările, ceea ce acţionează de fapt în direcţia ruinării, fără răgaz şi liber de orice constrîngere morală, este mecanismul neîndurător al unei lumi în care relaţiile capitaliste îşi fac loc cu o mare putere, în care proprietatea mare tinde să sporească prin înghiţirea proprietăţii mici.

Şi aici se vede perfect ce observator exact poate fi Sillanpää. Obligat să facă rost de bani, fie ca să cumpere hrana argaţilor şi furajele vitelor, fie ca să acopere cheltuielile curente ale unei gospodării atît de mari, Kustaa contractează împrumuturi. La un moment dat, datoriile acumulate cer drept garanţie poliţe şi ipoteci — pînă cînd omul e obligat să lichideze întreaga avere, să vîndă pămîntul şi pădurea şi să plece din casa strămoşilor. Ruina e vădită, dar încă nu-i desăvîrşită.

Cel care unelteşte să pună mîna pe ferma lui Kustaa este vecinul său, Roimala. Acesta e versiunea sporită a lui moş Ollila, creditorul şiret al lui Nikkilla Penjami. Nu mai avem a face cu un oarecare ţăran chiabur ; Roimala e un proprietar cu spiritul întreprinzător al unui capitalist. Deputat în Dietă, el propune interesat secarea unui lac, cu subvenţii din partea statului, obligînd în acelaşi timp pe fiecare proprietar riveran să completeze subsidiile oficiale. El va fi acela care îi va împrumuta lui Kustaa banii necesari. Strategia sa e însă cunoscută : la beţie îl pune să iscălească chitanţe primejdioase. E atît de vădită această strategie, încît n-o ignoră nimeni, nici chiar Kustaa însuşi.

Nu s-ar putea spune că omul nostru nu încearcă să rupă cu Roimala. Numai că nu e destul de liber s-o facă. Şi aici Sillanpää ne oferă un alt episod remarcabil prin fineţea observaţiei. Ca să scape de Roimala, Kustaa se adresează unui consătean, odinioară bun prieten cu bătrînul Salmelus, rugîndu-l să-i împrumute el banii trebuincioşi. Ţăranul, un bătrîn inteligent, trecut prin ciur şi prin dîrmon, îl ascultă cu atenţie, îi dă sfaturi cum să se ferească

de hoţul de Roimala, îi dezvăluie priceput tot planul banditesc al acestuia. Dar nu-i dă nici un ban ! Tot ceea ce-i oferă la capătul discuţiei, în calitate de om cumsecade şi de bun amic al familiei, este făgăduiala că dacă, la momentul lichidării, Roimala nu va oferi un preţ destul de bun pe pămînturile mănoase ale familiei Salmelus — atunci i le va cumpăra el. Cu alte cuvinte, omul năzuieşte să beneficieze de ruina pregătită cu mîna altuia. Bătrînul acesta nu este totuşi mai rău decît un altul ; în comportarea lui izbîndeşte pur şi simplu puterea aceluiaşi mecanism care impune să ţii seama de legea profitului în orice împrejurări. Şi mai trebuie să fi cumpănit şi sentimentul că e inutil să ajuţi un om de felul lui Kustaa, un om menit prăbuşirii, incapabil de fapt să întoarcă sorţii, oricare ar fi ajutorul ce i s-ar da. Bineînţeles, Kustaa nu-şi face iluzii, nu-şi închipuie că va obţine de la bătrînul ăsta un preţ mai bun decît de la Roimala — şi pentru că îi este indiferent în favoarea cui trebuie să piardă averea, îl preferă totuşi pe Roimala, fie şi pentru avantajul derizoriu că vechile relaţii cu el îl scutesc de osteneala de a începe noi tratative aiurea.

Dar ruina materială nu e atît de crudă, dacă nu e însoţită de umilinţă. Cruzimea acestei lumi este nesfîrşită şi Sillanpää ştie să descopere întotdeauna detaliul care s-o lumineze : iată-l pe Roimala, scoţîndu-l din casa strămoşească pe Kustaa (aşa cum moş Ollila a scos-o din casa lui Penjami pe Meija cu fiul ei) şi oferindu-i în schimb — fireşte, contra cost — o căsuţă pe care o are aiurea şi de care nu

știe cum să scape. E o încercare de a face o dublă afacere.

Schema prăbușirii unei familii — fie ea și în mediul rural — este curentă în toate literaturile; originală în schema lui Sillanpää este extinderea ruinei la toate detaliile vieții și interesantă rămîne observația asupra întregului proces de minare. Toate actele de viață ale individului, contaminate parcă de cine știe ce morb al distrugerii, își schimbă culoarea și semnificația pînă acolo unde cele mai bune intenții se transformă în contrariul lor. Căsătoria din dragoste sfîrșește în rutină, necaz și tristețe; împrumutul generos către cumnatul său nu ajunge niciodată în casa fetei înșelate și se risipește în beții; copii născuți să sporească neamul mor.

Cînd Kustaa părăsește ferma strămoșilor săi, el este un om care a pierdut aproape totul: avere, tinerețe, iluzii, doi copii. Singura pierdere care nu-l afectează cu adevărat e aceea a averii. Averea a fost pentru el un factor de apăsare, de constrîngere, un bun cu care nu știa ce să facă. Nimic mai curios — și mai adevărat — decît sentimentul de ușurare și senzația de calm care urmează ruinei. Sentimentul de ușurare pe care Jussi Toivola îl încearcă atunci cînd îi mor copiii și femeia, Kustaa îl descoperă cînd își pierde averea. Ai zice că omul și-a risipit averea anume ca să guste acest moment de liniște.

Și totuși, ruina încă nu e desăvîrșită. Ea mai are cîte ceva de devorat. Însăși moartea Hilmei este un episod în această lungă și chinuitoare agonie. Ce i-a mai rămas lui Kustaa? Cîțiva ani de trăit și o

fiică: Silja. Fata concentrează acum toate resursele afective și toate speranțele bătrînului Kustaa.

Decăzut din situația privilegiată a țăranului bogat, Kustaa nu mai e, chiar cu banii rămași de pe urma lichidării, decît un ziler disponibil pentru orice munci. Tatăl coborît la condițiile unui ziler, fiica va recădea, îndată după moartea lui, în mod firesc, la condiția mamei, aceea de servitoare. Exact ca Jussi Toivola după moartea tatălui său. S-ar părea astfel că un ciclu inițiat cu o speranță se încheie infernal cu o deziluzie. Și încă o dată Sillanpää forțează admirația noastră cu puterea realismului său. Ridicarea unei servitoare ca Hilma prin căsătoria cu un țăran bogat este un simplu accident fără consecințe durabile, fiindcă e fără suport social; în schimb, căderea Siljei la condiția unei servitoare confirmă mecanismul perseverent al brutalității relațiilor capitaliste. Sillanpää restabilește semnificațiile fără cea mai mică iluzie. Și poate pentru că lucrurile se fac lipsite de orice echivoc, autorul ne-o înfățișează pe Silja la vîrsta la care Hilma se îndrăgostea de Kustaa, îndrăgostită la rîndu-i de un bărbat de condiție superioară, de studentul Armas. Numai că de data asta lucrurile se petrec altfel, își pierd caracterul excepțional, rămîn la nivelul realității sociale: după o noapte de dragoste, Armas pleacă și Silja nu-l va mai revedea niciodată. Acum nu interesează că sentimentele lui Armas vor fi fost curate și că unele condiții, mai mult sau mai puțin obiective, îl vor împiedica să revină lîngă Silja; rămîne în picioare realitatea. Miracolul unei emancipări prin căsătorie s-a risipit. Destinul Siljei nu va fi acela al unei doamne, ci acela comun al unei slugi

oarecare, muncită excesiv și bolnavă de tuberculoză. După moartea lui Kustaa, moartea Siljei pecetluiește ruina ; ruina se desăvîrșește nu numai prin faptul că fiica revine la condiția mamei, ci prin faptul că o dată cu ea se desăvîrșește ruina unei familii și moartea unui neam. Echivalentul execuției lui Jussi Toivola este aici munca excesivă și mizeria inimii.

Marile personaje ale romanului rămîn Kustaa și Silja. Bărbat atrăgător și mîndru, fire melancolică și meditativă — în același timp slab și nepriceput — Kustaa e incapabil ca să reziste prefacerilor violente. Această nevolnicie este expresia cea mai rafinată a individului în mediu țărănesc. Dar omul ăsta devine frumos abia la momentul paternității sale primejduite. Dragostea lui pentru Silja este nesfîrșită : o crește, o învață să citească, o ocrotește. E în toată comportarea lui presimțirea unei nenorociri. E singura dată cînd Kustaa năzuiește și luptă cu toate puterile să smulgă ceva ruinei. S-ar zice că în fata asta plăpîndă vrea să-și salveze posteritatea. Și, în această luptă nimic mai mișcător decît inutilitatea ei.

Silja este, cu siguranță, unul dintre cele mai frumoase personaje feminine din literatura Nordului. Prototipul ei îl avem în Hiltu, fata cea gingașă a lui Jussi Toivola, pe care obligația de a schimba căminul părintesc cu situația unei slujnice o împinge la sinucidere. Puritatea virginală, puterea sentimentelor, generozitatea inimii, setea de fericire fac din slujnica asta o apariție dulce și gingașă, pe care brutalitatea mediul o evidențiază tot timpul. În universul grajdurilor și al vitelor de povară, în dormitoarele comune, murdare, cufundate în promiscuitate, expusă violențelor, Silja rămîne mereu aceeași ființă curată și intangibilă. Nevoia ei de frumos se exprimă în sentimentul naturii și — naiv — în dorința de a purta rochii fine ; setea ei de dragoste nu cedează decît unui sentiment întemeiat. Dezinteresul ei e al unei ființe desprinse din contingent : tutorele îi risipește puținii bani rămași de la Kustaa și ea habar n-are ; stăpîna îi poartă rochiile și i se pare firesc.

Să vezi un copil frumos și delicat — pentru existența căruia s-au cheltuit puteri și atîtea griji, în preajma căruia au străjuit atîtea nădejdi — smuls în vîrtejul lumii, înjosit la condiția unei slugi, azvîrlit fără milă, chinuindu-se cu plămînii mîncați, pierind în singurătate, asta ne atinge inima. Este izbînda cea mai sigură a scriitorului.

E neîndoielnic că Sillanpää a năzuit totuși să scrie ceva mai mult decît istoria mișcătoare a unei slujnici de țară. S-ar zice într-adevăr că pentru el Silja este ceva mai mult decît o fată dulce și pură : e întruchiparea Finlandei patriarhale, personificarea unei întregi lumi incapabile să reziste brutalității timpurilor mai noi și să se adapteze. În același timp, recunoaștem în destinul lui Kustaa și al fiicei sale vechea schemă filozofică a lui Sillanpää, fatalismul lui țărănesc potrivit căruia omul nu este niciodată liber și niciodată destul de puternic ca să înfrunte puterea copleșitoare a vieții. Omul este, prin definiție, victima eternă.

Momentul care consfințește neputința Siljei de a înțelege viata și de a lupta împotriva rigorilor ei e momentul final al raporturilor cu revoluția. Ca

şi în *Sfînta mizerie*, revoluţia şi contrarevoluţia sînt factorii unui echilibru tragic, cărora li se refuză deopotrivă orice simpatie. Satul în care slujeşte Silja este ocupat pe rînd de roşii şi de albi, Silja salvează doi ofiţeri albi şi vrea să salveze un om bănuit a fi avut legături cu roşii... Sillanpää a surprins ceva din confuzia momentului : ocupaţiile succesive, sentimentele incerte care n-au timp să se consolideze într-o direcţie sau alta... Realitatea obiectivă a cărţii însă, ne îngăduie, ca şi în cazul *Sfintei mizerii*, să definim exact simpatiile autorului : generozitatea sa e incontestabilă, ataşamentul său faţă de umiliţii şi obidiţii lumii e sigur, dar idealurile revoluţiei îi sînt în cea mai mare măsură străine. Atitudinea sa e aceea a unui om care detestă orice exces. Silja însăşi, tîrîtă în vîrtejul întîmplărilor sîngeroase, are reacţia unei fiinţe cu oroarea violenţelor. Cînd arată celor doi ofiţeri albi drumul pe care se pot salva, gestul ei nu are absolut nici o semnificaţie politică, nu e un semn de participare, ci un gest de omenie, în perfect acord cu întreaga ei fire ; cînd tăinuieşte ascunzătoarea lui Teliniemi, bănuit de legături cu roşii — gestul său îşi are de asemenea resortul în acelaşi profund sentiment de omenie. De altfel, ea ignorează complet condiţiile politice ale lumii sale : ignoră calitatea reală a celor doi inşi pe care îi salvează şi nu acordă nici o importanţă legăturilor lui Teliniemi. La drept vorbind, toate aceste episoade sînt destul de nebuloase. Avînd făgăduiala căpitanului alb căruia îi salvează viaţa că va cruţa la rîndu-i viaţa lui Teliniemi, Silja, bine intenţionată, socotind să scoată omul dintr-o situaţie echivocă, îi descoperă ascunzătoarea.

Dar, socotindu-se trădat şi îngrozit de a cădea în mîna albilor, ţăranul îşi taie beregata. Vederea sîngelui va comanda Siljei acelaşi retractil gest de oroare pe care îl va avea în momentul primei hemoptizii. Pură şi inocentă între două tabere în luptă, Silja este în concepţia lui Sillanpää expresia unei umanităţi superioare. E, fireşte, o concepţie întemeiată pe o iluzie. Şi dacă nu avem nevoie de iluzia asta pentru a gusta farmecul şi frumuseţea personajului, aceasta este, neîndoielnic, o izbîndă a artei. Şi nimic mai mişcător decît această izbîndă într-un moment semnificativ cînd, în pofida schemei sale filozofice, artistul e obligat să observe, în spiritul adevărului, că nimic, nici chiar prezenţa simbolică a inocenţei între cele două tabere, nu poate şi nu va putea niciodată săvîrşi miracolul reconcilierii.

Tocmai triumful necontenit al observaţiei exacte asigură artei lui Sillanpää, pe deasupra concepţiilor sale filozofice, realismul ei cuceritor. Prin arta aceasta, Sillanpää se înscrie în marea tradiţie a aceli literaturi realiste al cărei strămoş faimos e *Kalevala* şi pe care au ilustrat-o — după robustul Kivi, acest Cervantes finez — o întreagă pleiadă de scriitori străluciţi, aproape toţi acei scriitori care au făurit literatura modernă a Finlandei. Caracteristic pentru bună parte din această literatură este prezenţa dominantă a ţăranului. Şi Sillanpää este o dată mai mult în linia unei mari tradiţii cînd pune ţăranul în centrul operei sale. Puterea acestei tradiţii e un fenomen foarte firesc într-o epocă şi într-o ţară în care proletariatul se află la începuturile existenţei sale istorice şi în care truditorul ce colectează toate

simpatiile e țăranul. Chiar și un scriitor citadin ca Juhani Aho — unul dintre primii scriitori finlandezi de faimă europeană, pe care Sillanpää îl cunoaște de altfel foarte bine — are gustul naturii și scrie numeroase povestiri din lumea satului; și poate nu e întîmplător faptul că un asemenea desăvîrșit artist este preocupat să demonstreze, ca odinioară tînărul Arghezi la noi, că limba poporului său de țărani are calitatea unui instrument perfect adaptat în fine necesităților literaturii moderne de a comunica toate nuanțele gîndirii. Însă scriitorul care înaintea lui Sillanpää pune în discuție cu cea mai mare gravitate destinul țăranului va fi Järnefelt, un romancier de idei, preocupat, în spiritul tolstoismului, de marile probleme sociale, morale și religioase. Evenimentele de seamă ale secolului, apariția proletariatului și prima revoluție rusă îi vor face evidentă necesitatea unor reforme sociale, el însuși va elabora un asemenea program de reforme și, deși acesta e viciat de vederile sale tolstoiste, nu e lipsit de generozitate. Într-un roman din 1902 *(Helena)*, predică, plin de iluzii, apropierea între țărani și marii proprietari și necesitatea de a se preda țăranilor pămînturile necultivate; într-un alt roman, din 1905 *(Copiii pămîntului)*, descoperă necesitatea revoluției sociale, o revoluție întemeiată însă pe virtutea creștină a dragostei de aproapele. E, firește, o generozitate de utopist creștin, implicînd de pe acum toate viitoarele contradicții ale scriitorului, dar fecundă în idei; și unele din acestea, șlefuite pe tocila realităților dure, aveau să familiarizeze o întreagă pleiadă de scriitori cu inevitabilitatea revoluției. Cu Järnefelt, Sillanpää va împărtăși nu numai dragostea pentru țărani, dar și ideea, ce-i drept de altă origine, a fraternității universale, potrivit căreia bogații și săracii sînt fiii aceluiași pămînt, guvernați deopotrivă de același spirit cosmic. Nu lipsește din literatura anterioară lui Sillanpää nici chiar tema mizeriei țărănești; o putem identifica pînă și la un scriitor finlandez de limbă suedeză ca Tavastsjerna într-un roman ca *Timpuri grele* în centrul căruia aflăm foametea anilor 1868 și băjenirea țăranilor înfometați. În același timp, pentru a ne putea apropia de arta lui Sillanpää e util să facem efortul de a o înțelege în contextul literaturilor nordice. Căci trebuie să acceptăm faptul incontestabil că geografia și anume condiții istorice dau acestor literaturi o fizionomie aparte, un anume aer de familie, fenomen de proporțiile căruia nu ne putem da seama îndeajuns decît poate prin analogie cu literatura Americii Latine. Într-adevăr, în această parte a Europei, circulația intensă a bunurilor spirituale și încrucișarea fecundă a influențelor desfid orice granițe; așa se explică faptul că un critic ca danezul Brandes, mare profet al literaturii moderne, a avut o influență considerabilă în tot Nordul, că literatura norvegiană e tot atît de cunoscută în Suedia ca la ea acasă, că în Finlanda literatura suedeză e citită în original și că dacă un Brandes — întemeiat pe înțelegerea unei arte realiste și pe studiul marilor scriitori, îndeosebi francezi, germani și englezi — a putut impune imperativul unei arte care să scoată literaturile Nordului din situația unor literaturi provinciale, apariția unor scriitori ca Ibsen, Bjørnson, Hamsun, Bojer, Strindberg, Järnefelt, Sillanpää, dovedește că literatura aceasta, atît de variată, de

puternică și de originală în totalitatea ei, e un imperativ al timpului.

Tema familiilor ruinate, temă de mare circulație în romanul european prin Balzac și Zola și, în timpurile mai apropiate, prin Thomas Mann — temă pe care o aflăm de altfel, cu trăsături specifice în toată literatura Nordului, de la Ibsen la Strindberg — găsește în Sillanpää un artist cum nu se poate mai bine pregătit. În realitatea imediată a satului, în ruinarea rapidă a micii proprietăți, Sillanpää identifică fără efort cadrul și materia operelor sale principale.

Țăranii săi sînt în genere aceia de pretutindeni : taciturni, mocniți, zăbavnici, gîndind pe îndelete, hotărîndu-se cu dificultate, căci ei știu din experiență că fiece gest riscă să-i angajeze definitiv. Lucru uimitor însă, le lipsește una din trăsăturile cele mai caracteristice : tenacitatea. Țăranii lui Sillanpää n-au nimic de pildă din țăranii lui Bojer, îndîrjiți să care pămînt cu sacul ca să-și sporească ogorul firav dintre stînci, sau întreprinzători pînă acolo încît să treacă Oceanul și să întemeieze o lume nouă ; n-au nimic din țăranii lui Hamsun, cei din *Harul pămîntului*, care cu două brațe și cu multă muncă întemeiază o mare gospodărie ; n-au nimic nici măcar din robustețea țăranilor lui Kivi. Tabloul satului finlandez e grozav de întunecat — și cea mai nimerită formulă literară pe care o află Sillanpää pentru a-l zugrăvi pare a fi tragedia.

Dacă cu Zola artistul împărtășește mai ales nevoia unei explicații biologice a omului, gustul pentru zonele obscure ale conștiinței i-l dă cu siguranță Strindberg. Atît numai că pentru o asemenea

sarcină mijloacele tradiționale de investigație sînt insuficiente și lucrul acesta se simte uneori în comentariul care vehiculează schema sa filozofică favorită. Dar, observator atent și fin, ori de cîte ori filozoful cedează artistului, se simte numaidecît pulsul viu al vieții. Cînd tînărul Jussi se culcă în patul gol al Riinei cea mult rîvnită, ca să probeze parcă o situație posibilă și să guste prezența femeii măcar din atingerea lăcașului ei intim, înțelegem repede toată originalitatea acestui moment din istoria individului în care ardoarea simțurilor, în competiție decisivă cu timiditatea juvenilă, pregătește victoria apropiată a speciei. Sau iată-l pe bătrînul Jussi la momentul terorii albe cînd, încercînd să scape de pușca sa, face unicul lucru cu care se compromite de-a binelea : o abandonează lîngă cadavrul unui moșier. O face poate din îndemnul vag de a sugera o sinucidere acolo unde de fapt a avut loc o execuție. Dar recunoscîndu-se pușca, albii îl vor socoti ucigaș cu toate că bietul om n-a tras în viața lui un glonte, și-l vor executa. Gestul lui Jussi Toivola e la urma urmei absurd, dar el trădează perfect mecanismul unui instinct obosit și luminează în același timp absurditatea unei execuții. Execuția însăși este unul dintre momentele memorabile ale romanului : obligat să-și scoată pantalonii — cruzime, de asemenea, imposibil de înțeles — bătrînul șovăie nițel pentru că i-a udat și are izmenele rupte ; în groapa comună în care e obligat să coboare, sîngele mustește sub tălpi, iar mormanele de trupuri îl îmbie, ca un pat odihnitor, să-și culce trupul obosit ; e, firește, o poziție în care nu poate fi executat, dar pînă a se ridica, la ordinul ofițerului, simte de jos, în ceafă, pumnul crispat al

unuia care n-a izbutit încă să moară. Apoi, abia ţinîndu-şi izmenele pe burtă, se ridică să-şi primească glontele juruit. Şi în scena asta cruntă şi sobră recunoaştem totul : şi frica morţii, şi senzaţia de vis, şi povara oboselilor acumulate, şi aşteptarea obscură a acelui sentiment de uşurare pe care l-a încercat odinioară la moartea alor săi, şi presimţirea eliberării în care moartea are parcă pentru o clipă parfumul acelui paradis pierdut către care a năzuit întotdeauna. De cine îşi aminteşte el în drum spre locul de execuţie ? Copilăria fiind prea departe ca să-şi mai amintească de ea, îşi aminteşte de cel mai pur dintre copiii lui, de Hiltu cea gingaşă şi delicată. E în răsucirea asta supremă cu care priveşte în urmă ca să regăsească chipul fiicei sale, ceva din acelaşi îndemn în puterea căruia a căutat întotdeauna în trecutul lui de copil iluzia libertăţii.

Asemenea episoade, revelatoare pentru pătrunderea şi arta sobră a nordicului Sillanpää, găsim fireşte şi în *Silja*. Fata plecînd cu schiurile pe gheaţă, Kustaa are presimţirea unei nenorociri şi iată-l alergînd desperat să-şi salveze fata şi salvînd-o chiar, cu riscul vieţii. E unicul episod în care Kustaa luptă şi noi identificăm în acest efort unic o luptă cu îngerul morţii, încercarea desperată de a modifica un destin. Sau iat-o pe Silja revenind pe stînca ce a fost martorul primei îmbrăţişări, cu nădejdea nebună de a-şi afla iubitul aşteptînd-o. Aici — în locul acesta care a fost leagănul dintîi al dragostei sale şi în care va întîrzia o noapte întreagă într-o aşteptare inutilă — va avea prima hemoptizie şi va cunoaşte prima presimţire a morţii.

Pentru Sillanpää, istoria unui om este întotdeauna o istorie care se consumă între naştere şi moarte şi aceste două momente fundamentale, care circumscriu hotarele unei existenţe, rămîn întotdeauna în atenţia romancierului. Îndeosebi moartea — episod obligatoriu, instalat în conştiinţa individului prin experienţa speciei, deci previzibil şi aşteptat — este în filozofia lui Sillanpää episodul care subliniază cu cea mai mare putere condiţia omului în univers şi de aceea nu lipseşte niciodată din operele de seamă ale scriitorului. Sub înfăţişarea diminuată a presimţirilor, regăsim umbra morţii chiar la momentul copilăriei inocente. Într-o mică povestire din volumul *Aproape de pămînt*, copiii află de tăierea viţelului şi oiţei cu care abia înainte cu o zi încă se jucaseră şi au presimţirea vagă, dar plină de melancolie, a acestei legi crude şi impardonabile care guvernează viaţa lumii ; dar în conştiinţa lor fragilă, sentimentul neantului se dizolvă îndată în percepţia confuză a lumii şi copiii îşi vor continua joaca. Toată cruzimea ordinei universale e aici : în acest joc de-a v-aţi ascunselea în care a fi sau a nu fi e o figură obligatorie într-un menuet etern.

Şi *Sfînta mizerie* şi *Silja* încep deopotrivă cu cîte un scurt capitol care rezumă de fapt destinul personajelor principale. Renunţînd la factorul surpriză ca să stimuleze atenţia, Sillanpää operează de fapt o deplasare a interesului de la „ceea ce se întîmplă“ la „felul cum se întîmplă“. Aşadar, Sillanpää refuză de la bun început convenţia comună potrivit căreia scriitorul ignorează destinul eroilor săi ca să-l descopere o dată cu cititorul. Postat la căpătîiul cadavrului, Sillanpää priveşte lucrurile retrospectiv,

căutînd sensul unei existențe consumate, încercînd să surprindă destinul la lucru. El are așadar, în general, dispoziția unui istoric care lucrează cu fapte consumate sau — ca să fim în spiritul lui Sillanpää — dispoziția unui naturalist care în fața fructului încearcă să reconstituie, de la origine, de la sămînță, toate momentele lui constitutive.

Rareori romane care să spună atît de multe în pagini atît de puține. Puterea de concentrare a scriitorului este remarcabilă. Nicăieri aici nu vom afla lungi descrieri: nici oamenii, nici satul, nici natura nu-i cer autorului cuvinte multe. Și cu toate acestea, oamenii — chiar personajele secundare — au un relief surprinzător, satul e o realitate palpabilă, natura Nordului e prezentă pretutindeni — cu cerul, cu lacurile, cu ghețurile, cu nopțile și cu parfumul primăverilor ei. Pentru că o cunoaștere desăvîrșită a oamenilor și mediului îi îngăduie întotdeauna scriitorului să găsească fără să caute detaliul cel mai caracteristic și cuvîntul cel mai potrivit.

La urma urmei, e surprinzător cîtă finețe intelectuală cheltuiește artistul ca să pună în lumină procesele cele mai obscure din lumea satului. E o finețe pe care capul acela masiv, dur și colțuros din tinerețe, nu te lasă de loc s-o bănui. Chiar la bătrînețe, așa înalt cum e, zdravăn, încheiat cu oase late, cu barbă neagră, sîrmoasă, în haină și cu basc pare un țăran îmbrăcat circumstanțial în orășan.

ALEXANDRU SEVER

Silja, o mîndrețe de fată, s-a stins din viață cam la vreo săptămînă după Sfîntul Ioan, pe cînd soarele verii strălucea în toată măreția lui. Avusese un sfîrșit cuviincios, potrivit stării ei. Deși nu fusese decît o slujnică orfană și de mamă și de tată și fără neamuri cărora să le fi cerut vreun ajutor, și cu toate că o vreme fusese nevoită să primească îngrijirea altora, se lipsise de mila obștească; astfel fu cruțată de un lucru destul de urît, deși lipsit de însemnătate. La ferma Kierikka, unde slujise pe vremea aceea, lîngă baia de aburi se afla o odăiță; acolo locuia Silja, acolo își lua prînzurile ei sărăcăcioase pe care, și-așa, nu le isprăvea niciodată. Omenia stăpînilor nu se datora cine știe cărei bunătăți neobișnuite, ci mai curînd nepăsării ce domnea în toată ferma, destul de părăginită. Poate că ei se gîndiseră și la agoniseala fetei, sau, poate, la îmbrăcămintea care se afla în bună stare: toate le-ar fi revenit celor care o îngrijiseră. Dar și pînă atunci, deseori, stăpîna casei se folosise des de straiele slujnicei.

Moștenind dragostea înnăscută a tatălui ei pentru curățenie, Silja izbuti să-și închgebeze

un colțișor plăcut. Prin fereastra întredeschisă, tusea ei seacă se auzea pînă la livada fermei, unde se zbenguiau copiii slăbănogi ai stăpînilor. Tusea ei împreună cu florile și cu ierburile înmiresmate alcătuiseră atmosfera acelei veri petrecute la ferma Kierikka.

În ultimele clipe ale vieții, fata avu parte de farmecul neasemuit al singurătății. Și cum cugetul ei rămăsese treaz pînă la capăt — așa se întîmplă cu bolnavii de piept — singurătatea aceasta sărbătorească era ca un leac tămăduitor al vieții ei sufletești, atît de chinuite. Fusese o singurătate părelnică, fiindcă în jur avusese tovarăși foarte binevoitori, deși lipsiți de grai, însă cu atît mai credincioși. Soarele care-i înveselea odăița, ciripitul rîndunelelor cuibărite în tindă erau pentru simțurile ei ascuțite un prilej de cugetări limpezi și fericite. Chipurile înspăimîntătoare ale morții rămăseseră departe, bolnava nu simți de loc că ceea ce se apropia de ea atunci era chiar moartea, despre care auzise vorbindu-se atît de des. Moartea o răpi cînd minunățiile firii erau în culmea gingășiei și puterii lor. Aceasta se întîmplă în zori, la ceasurile cinci, în clipa care aparține doar soarelui și rîndunicilor. Ziua ce se năștea era o zi de duminică, și nimic nu-i știrbise încă neprihănirea.

Privită în clipa morții, viața unei ființe nu-i decît o scurtă imagine încremenită. Silja noastră trăise douăzeci de ani ; se născuse la opt leghe depărtare mai spre miazănoapte, și de-a lungul vieții ei, puțin cîte puțin, alunecase spre

miazăzi. Soarta ei nu rătăcise pe multe cărări. Încă de la începuturile ascunse dincolo de marginea timpului, toată ființa ei se statornicise cu gingășie pe loc, și astfel avea să rămînă în tot cursul vieții. O piele sănătoasă, curată învăluie cu întinderile ei mătăsoase o întunecime unde urechea unui îndrăgostit ar fi putut desluși bătăile unei inimi și unde ochiul ar fi surprins o privire de jeratic. Cît trăise, Silja n-apucase să facă altceva decît să-și urmeze soarta, cu surîsul pe buze. Aproape tot ceea ce privește soarta acestei fete adormite întru Domnul în odăița ei de la ferma Kierikka e de o neînsemnătate înduioșătoare.

Începînd din vremuri îndepărtate, cu mult înainte de nașterea ei, un șir de întîmplări, în care soarta pusese multă rîvnă, aveau să îndrumeze pe căi noi fericirea pămîntească a acestei familii gata să se stingă. Fiindcă Silja era ultimul ei vlăstar. Bineînțeles, nimeni nu lua în seamă stingerea unor familii atît de umile, dar și aici se vedeau repetîndu-se semnele aceleiași dispariții melancolice, ca în straturile sociale mai ridicate.

I

TATĂL

Moartea singuratică a tinerei Silja, într-o duminică dimineața, marchează așadar încheierea unei perioade care începe cu zeci de ani înainte, pe cînd Kustaa, tatăl fetei, redobîndise domeniul strămoșesc Salmelus, care nu era prea mare, dar care rămăsese în familie din timpuri străvechi ; în orice caz de prin 1749 — data celui mai vechi cadastru ; asta se știa. Amintirea vechilor stăpîni fusese dată uitării, dar se spunea că ar fi fost printre cei mai buni din mica lor provincie. Ferma nu fusese niciodată mai înfloritoare decît pe vremea lui Kustaa. Bogăția ei creștea de la sine, fără să se poată arăta ce pricini anume, bune sau rele, o hotărau ; iar vecinilor mai săraci, privind spre ferestrele fermei Salmelus, li se părea că reflectă mîndrie și demnitate. Era totuși ceva care întărea acest respect ciudat : ferma n-avea pe atunci decît un singur moștenitor, răsfățat de soartă. Cît fusese mic, băiatul crescuse în voia lui. Ferma fusese pentru el un vast teren de joacă pe care-l străbătea cîntînd și rîzînd pînă cînd se făcu mare. „Tînărul stăpîn de la Salmelus" și alte multe vorbe de acest soi îi mîngîiau auzul, fară a se gîndi prea

mult la tîlcul lor. Demnitatea senină a părinților îl educa pe neștiute : nu-i auzeai sfătuindu-l, cu atît mai puțin dojenindu-l. Astfel, ajunsese un tînăr voinic și surîzător, moștenind de la taică-său un nas vulturesc, iar de la maică-sa culoarea și expresia ochilor.

Poate că părinții nutriseră multe speranțe pentru copilul lor, dar niciodată nu-i vorbiseră despre asta. Cîteodată, mama, stînd de vorbă cu feciorul, căutase să-i arate ideile ei, dar toate aceste încercări se sfîrșeau cu glume și hîrjoneli, care dovedeau legăturile trainice ale iubirii lor naturale. Ea își dădu seama că fiul îi seamănă — și tatăl, văzînd asta, se bucura în sinea lui. Cugetul băiatului se dezvolta în jurul a două puncte de sprijin care-i alcătuiau trăsăturile de caracter : pe care de o parte un soi de onoare inconștientă, o cinste înnăscută despre care niciodată nu se vorbea, și pe de altă parte sentimentul puternic că Salmelus va dăinui cît lumea, că nu depindea de oameni, că tot ce se întîmpla intra în firea lucrurilor ; pămîntul poruncea omului și nicidecum acesta pămîntului.

Ajungînd mare, tînărul Kustaa Salmelus trebuie să ia parte întîi la înmormîntarea maică-si și puțin după aceea la cea a lui taică-său. Maică-sa muri primăvara, cînd da dezghețul, iar tovarășul ei de viață o însoți toamna pe drumul cel fără de întoarcere.

Îndată după moartea maică-si, Kustaa simți că viața fermei primise o primă lovitură și

că o ia pe o cale nouă, fără putință de întoarcere. Nu știa dacă această schimbare era un urcuș ori un coborîș ; puterea înviorătoare a primăverii se împletea cu gravitatea morții și cu tulburările năprasnice ale vieții. Simți că nu era vorba numai de plecarea unei ființe ; cei rămași în viață nu mai erau ca altădată, nici măcar în încîntătoarea lumină a soarelui... Era o vară ciudată. Kustaa mînase caii în țarc. La întoarcere, în amurgul unei seri de vară, avu o tresărire neplăcută : în timp ce privea ferma, cufundată parcă într-un somn dulce, uitase că tatăl său trăia și că el însuși se mai afla pe lume. I se păru că singurătatea lui, întruchipată într-o ființă în carne și oase, îi venea în întîmpinare de lîngă poarta ogrăzii... Hilma, fata de la bucătărie, stătea în pragul tindei, privind visătoare în zări. Nu era aici nimic neobișnuit : oamenii mîncau la bucătărie și, cînd se goleau farfuriile, Hilma era gata în orice clipă să-i servească. Sutele de seri de vară, privite de departe, par asemănătoare ca niște lozuri într-o cutie. Dar într-unul din ele e ascuns numărul cîștigător ; e pasionant și solemn ca o furtună ce se anunță înainte de a te duce la culcare. Kustaa trebuia să treacă prin curtea cea mare ca să ajungă lîngă tînăra fată ; ea s-ar fi putut ridica și, liniștită ca de obicei, ar fi putut să intre în bucătărie. Dar nu făcu nimic. Stătea mai departe nemișcată, și fața ei era plină de melancolie, pe cînd privirea era o chemare anume făcută tînărului, s-o ia în seamă. Pentru

Kustaa, care abia o pierduse pe maică-sa, înfăţişarea şi privirea fetei răspundeau un farmec nespus. Trebuia să lase hăţurile în colţul tindei unde slujnica stătea aşezată ; făcu lucrul acesta aplecîndu-se peste umerii ei... Iată-i deci în seara asta de vară pe Kustaa şi pe Hilma, viitori tovarăşi de viaţă, zămislitori de copii. De vraja acelei seri, Kustaa mult timp nu scăpase.

Dimpotrivă, urmările acelei clipe merseră foarte departe — şi chiar de la început în direcţii opuse. Tatăl află curînd totul. Făcuse tot ce-i stătuse în putinţă să nu se trădeze ; dragostea aceasta tînără, neîmplinită umplea casa de o strălucire minunată, ce se răspîndea din fiece mişcare a îndrăgostiţilor, din glasurile şi din tăcerile lor chiar. O melodie nevinovată pe care o fredonezi, dus pe gînduri, e mult mai grăitoare decît o larmă asurzitoare. Dar stăpînul fermei nu putea niciodată să chibzuiască simplu şi limpede asupra anumitor probleme care-l nemulţumeau. De aceea, acum, se gîndea mai înainte de toate la răscolirea adîncă pe care moartea soţiei sale o adusese în viaţa lui şi a fermei, la bunurile prăpădite ce nu aveau să mai fie răscumpărate niciodată, sau care ar fi putut fi despăgubite în chip ciudat... Bătrînul Salmelus îşi dădea seama, scîrbit, că mintea lui se poticnea în pragul celui mai respingător amănunt : fata nu era decît o biată slujnică. Nu, desigur, nu ăsta era motivul ; i se părea dimpotrivă, că acest amănunt îi dădea fetei un fel de mîndrie distantă. Dar din nenumăratele întîmplări mărunte, bătrînul presimţi altceva — primele semne batjocoritoare ale unei nenorociri de neînlăturat. Pe nesimţite, totul ieşise din calea bătătorită, cunoscută — şi terenul se arăta acum mai şubred ca niciodată. Iar noaptea putea să cadă pe neaşteptate, înainte de a fi găsit drumul cel bun — dacă avea să-l descopere vreodată.

Bătrînul ţăran îşi dădu seama dintr-o dată că, în ceea ce priveşte ferma, nu luase nici o hotărîre după moartea neveste-si. Cum de uitase una ca asta ? Cea care îşi dăduse duhul în primăvară trăise pe pămînt fără nici un rost ? Bătrînul chibzui în odaia lui şi-şi aminti un fapt la care n-ar fi vrut să se gîndească : că în clipa de faţă, în apropierea lui, o putere naturală, răutăcioasă chinuia două inimi, care în fond erau nevinovate. Soarta ce-i aştepta va fi deci cu atît mai aspră, fiind nevinovaţi. Bătrînul chibzui privind aninii întunecaţi şi lucerna lui august. „Trebuie s-o chem pe soră-mea. Poate că această schimbare va fi îndreptată printr-o altă schimbare."

Îi trimisese surorii sale Martta o scrisoare chiar în seara aceea. La poştă găsise o invitaţie la o nuntă care urma să aibă loc într-o parohie mai îndepărtată. Se întoarse acasă pe înserat şi-i spuse lui Kustaa că erau poftiţi la nuntă : „Ar trebui să te duci tu — îl îndemnă — eu nu mă simt prea bine".

Kustaa primi, şi încă foarte bucuros. Porni cu inima uşoară în această călătorie veselă.

La plecare, ochii îndrăgostiţilor schimbară priviri pline de făgăduinţi arzătoare, iar la nuntă Kustaa se arătă a fi un oaspete voios şi chipeş.

Călătoria aceasta îi priise lui Kustaa. Fericirea strînsă în timpul absenţei clocotea în el gata să se reverse, astfel încît la întoarcere o dulce euforie îl cuprinse. Fericirea îi dădu ghies să coboare ; nici cea mai mică piedică nu se arătă. De altfel, şi norocul îi surîse : la răspîntie, o femeie ieşi din cabana ei şi se apropie de barieră, intră în modul cel mai firesc în vorbă cu Kustaa care, fără să pună măcar o întrebare, află de la ea felurite lucruri ; nu era nici o grabă în această seară senină, după întoarcerea de la nuntă. Mătuşa lui Kustaa sosise la Salmelus ca să vadă de gospodărie, şi le făcuse cunoscut pe loc că nu era nevoie de două femei în casă. În aceeaşi zi, căutase gîlceavă Hilmei, pe care stăpînul o rugase cu frumosul să-şi caute altă slujbă. Atunci Hilma se înapoiase la părinţii ei de la marginea pădurii. „Iacă, iacă ! Ei, atunci, la revedere !“ — „La revedere, la revedere !“

Kustaa nu cugetă asupra celor auzite decît după ce ajunsese mai departe de bordei. Cum nu privi de loc în urmă, nu ştiu că îl urmărea o copilă, care se înapoie grăbită în colibă, de îndată ce-l văzu luînd-o pe cărarea ce ducea spre coliba părintească a Hilmei. De îndată ce ajunse în pădure, făcu un popas ca să se odihnească şi să-şi guste în tihnă fericirea. Nu vedea

decît arborii din jur, nimic nu i se părea mai departe decît casa în care se născuse. Oboseala călătoriei îl făcea să evoce zilele luminoase ale copilăriei sale, care de altminteri nici nu-i pieriseră încă din memorie. O cunoştea pe Hilma de cînd erau mici — de fapt, el se întorcea acum dintr-o călătorie cu mult mai îndepărtată decît cea pe care o făcuse. O atmosferă calmă şi caldă dădea serii o pace adîncă. Va trece mult timp pînă cînd se va reîntoarce, pe la mijlocul nopţii, în odaia lui de la Salmelus. Pentru un copil, timpul care urmează e lung şi încîntător. Unui tînăr îi este dragă odaia lui, pentru că îl aşteaptă supusă.

Cînd zări casa, inima începu să-i bată în piept cu atîta putere, încît i se tăie respiraţia. Era o zi lucrătoare, şi în ultimul timp se petrecuseră fel de fel de întîmplări. Nu era de loc ceva obişnuit să-l vezi pe singurul fecior al lui Salmelus plimbîndu-se pe aici în straie de duminică. Cărarea şi faţadele caselor păreau mirate de apariţia musafirului ; dar chipul stăpînei casei exprima bucuria unei aşteptări împlinite ; ochii ei aveau aceeaşi sclipire ca ai bătrînei de la răspîntie. Din fericire, Hilma nu se afla în odaie.

— Am auzit că Hilma a plecat de la noi şi am venit s-o văd.

— E limpede că într-o casă două femei sînt prea mult.

Bombănind, mama Hilmei se apucase să pună cafeaua la fiert.

— Hilma nu-i acasă ?
— Cred că ai bătut drumul degeaba.
— E la cuptor, îi aruncă peste umăr sora mai mică.
Coborînd scările, lui Kustaa i se păru că iese din casa unui vecin pizmaş. Cu pasul mărunt, se îndrepta surîzînd spre capătul celălalt al ogrăzii, unde se afla cuptorul.
Era o chiţimie veche, prin geamul căreia nu vedeai decît lacul şi cîmpul ce se întrezărea printre aracii hameiului. Kustaa o găsi pe Hilma în penumbra verzuie a încăperii joase. Era aceeaşi fiinţă care stătuse în tindă la Salmelus, şi parcă nu era. Fata se simţea acum la largul ei ; pieptul îi sălta, dar nu de teamă ; era o sfială plină de gingăşie. Iubirea lor, care pînă atunci nu cunoscuse nici vorbe, nici fapte, băuse în noaptea aceea întreg paharul... Kustaa Salmelus, viitorul tată al Siljei, străbătuse cu zîmbetul pe buze prin toate hăţişurile vieţii.

Asta se petrecuse cu zeci de ani în urmă, timp destul de îndelungat pentru ca totul să fi fost dat uitării ; evenimentele hotărîtoare ce priveau pe stăpînii fermei Salmelus aveau să se producă mult mai tîrziu... În toamna aceea însă, întîmplarea despre care e vorba aţîţase minţile făpturilor umile care, în bordeiele lor strîmte şi pe cărările lor întortocheate, erau foarte puternic legate de obiceiul locului. Ceea ce le dădea cel mai mult de gîndit, mai presus de toate, era soarta fermei şi a bunurilor. Bătrînii arendaşi turbau din pricină că nu prevăzuseră nimic dintr-un fapt care dădea o lovitură oarbă şi vicleană părerilor lor despre viaţă. Dacă un flăcău zurbagiu izbutea să pătrundă în toiul nopţii la fata unui arendaş, asta nu era decît o întîmplare veselă, care stîrnea hazul vecinilor. Şi victima ajungea totdeauna să capete o pensie alimentară ; dacă totul mergea bine, primea chiar o sumă binicică, încît tărăboiul înceta pe loc. Dar nu acesta era cazul lui Kustaa Salmelus. Instinctul bătrînelor cumetre era cît se poate de clarvăzător. Toate acestea au fost date de mult uitării. Babele clevetitoare au fost duse una după alta, în sfîrşit mute, din bordeile lor la ţintirim, unde zac uitate în gropile comune năpădite de buruieni. Poate cîte un moşneag uitat de Dumnezeu mai ştie că acel Salmelus care şi-a pierdut moşia se însurase cu o fată umilă ; dar nu mai era nimeni pe lume care să fi putut povesti totul de-a fir-a-păr.

În noaptea aceea, bătrînul Salmelus îl aşteptase treaz pe fecioru-său să se întoarcă — pînă la ceasurile două. Kustaa sosi cu paşi sprinteni şi tată-su n-avu nevoie nici să vadă, nici să audă măcar, ca să priceapă totul.
Omul care se apropia de fermă în lumina lunii, cu siguranţă că în acel moment nu se gîndea la hotărîrile însemnate pe care le luaseră tatăl şi mătuşa lui. Bătrînul o ştia prea bine, şi înţelegea că dacă fiul său ar fi putut prevedea viitorul îndepărtat, le-ar fi fost

adînc recunoscător. Kustaa se pregăti de culcare şi gesturile sale trădau cît era de mulţumit. Cînd orice zgomot încetă, bătrînul simţi că era cu desăvîrşire singur, măsurînd jalnica neputinţă a hotărîrilor sale. Totuşi, nu voi să recunoască nici faţă de el însuşi cu ce scop le luase.

Cînd un bătrîn stă treaz pînă în zori, rumegînd asemenea gînduri, nu-i semn bun, mai cu seamă dacă nu izbuteşte să ajungă la o dezlegare. Viaţa se retrage de lîngă tine, făcînd loc morţii. În liniştea nopţii, bătrînul Salmelus se gîndi cu multă gravitate la răposata lui soţie. Pînă acum erau doi care se gîndeau la ea, şi din pricina asta toate i se păreau mai uşoare. Acum se petrecuse o schimbare. În partea stîngă a pieptului simţi o durere atît de puternică, încît era cît pe-aci să-i scape pipa din mînă ; o lăsă repede şi se dezbrăcă în grabă, ca să fie culcat în cazul în care — cine ştie ! — ar fi început somnul cel lung.

Viaţa fusese o unitate în trei ; pieirea unuia aducea după sine dezbinarea celorlalţi. Nu mai era cu putinţă nici o continuare, nici ferma nu mai exista în conştiinţa acestui om care-şi simţea moartea apropiindu-se. Doar chipul răposatei şi amintirea ei, cu legăturile trainice care sînt şi rămîn pentru totdeauna taina comună a bărbatului şi a femeii — şi care nu se ivesc decît în ceasurile grele de cumpănă. Puţin îi păsa dacă avea să mai vadă sau nu ziua de mîine. Într-un înţeles mai adînc, nici un „mîine" nu va mai răsări pen-

tru el. Lupta era pierdută, deşi nu avusese loc nici o ciocnire.

Începînd din acea noapte, bătrînul se făcuse şi mai posac decît înainte, şi mai zgîrcit la vorbă. Îşi urma drumurile sale obişnuite, dar vorbea atît de puţin, încît argaţii cu greu îi ghiceau gîndurile. Dragostea lui Kustaa era cunoscută acum de toată lumea ; dar, ciudat, nici martorii cei mai apropiaţi nu găsiseră nimic de spus în legătură cu acest fapt. Se ştia doar că băiatul pleca noaptea, el ştie unde, dar nimeni nu îndrăznise să-i pună vreo întrebare.

Într-o zi, un arendaş îi vorbi stăpînului despre un necaz de-al lui. Bătrînul tăcea, cu un zîmbet în jurul buzelor ; şi privindu-şi fiul, îl întrebă : „Tu ce zici ?" Kustaa roşi şi surîse, faţa lui căpătă deodată o înfăţişare descumpănită şi chinuită. „Pe legea mea, nu ştiu ce să zic..." Şi se depărtă, gata să izbucnească în plîns.

În aceeaşi seară, în odaia Hilmei, o uimi pe tînăra fată cu mîngîierile înfocate şi cu muţenia lui. „Ce ai ?" îl întrebă fata. El stătea nemişcat, cu privirea îngheţată — şi bărbia îi tremura. „Vorbeşte, uşurează-ţi sufletul", îi îndemna ea. — „Tată, văd că se înduplecă..."

Aceste cuvinte fiind rostite, Hilma nu găsi alt răspuns decît tăcerea, cu mintea golită de orice gînd. Kustaa îşi rezemă capul de pieptul fetei, cum se ghemuieşte un copil obosit lîngă maică-sa. Îi plăcea să stea astfel şi-i plăcea şi locul ; odihna pentru copil şi uitarea pentru vîrstnic nicăieri nu sînt mai adînci.

La Salmelus exista o odaie a tatălui, iar la marginea moşiei locuia Hilma. Aceste două odăi alcătuiau cei doi poli ai vieţii lui Kustaa, care trecea de la una la cealaltă, copleşit de o aşteptare sumbră. Cînd ajungea la unul din hotare, îl uita pe celălalt. Acasă, uneori îşi dădea seama că îi era dor de maică-sa. Atunci, sufletul său copleşit de duioşie se apleca spre zilele senine ale copilăriei.

Zilele frumoase ale verii erau pe sfîrşite. Bruma căzuse, focurile toamnei ardeau cu pălălăi. Într-o dimineaţă, bătrînul Salmelus se ducea la hambar ca de obicei. Străbătînd ograda, ridică vreo cîţiva buşteni, pe care îi aruncă prin poarta uscătoriei, pe urmă intră şi el înăuntru. Sora lui, Martta, îl urmărise cu privirea — şi fără să se gîndească la ceva, rămăsese cu ochii aţintiţi pe poartă. Era o dimineaţă înnorată şi răcoroasă ; una dintre acele clipe neprevăzute cînd un om în toată firea, în plină activitate, tresare simţind apăsarea teribilă a timpului. Asta i se întîmplase Marttei cînd îşi dăduse brusc seama că rămăsese un timp îndelungat la fereastră privind hambarul ; de la uscătorie nu se înălţa nici un fir de fum, iar fratele ei Vihtori nu se mai arăta. Toată ferma era cufundată în tăcere. Martta se sculă şi se uită în jur, uimită de ora pe care o citi pe cadranul pendulei. Unde erau oare oamenii ?

Ieşi şi se opri pe scara bucătăriei. Poarta uscătoriei o întîmpină ca un ochi negru şi nepăsător ; Martta ar fi vrut să prelungească

această clipă ciudată. Ce se întîmpla ? Ar fi fost caraghios s-o ia spre hambar. Totuşi o porni într-acolo. „Am venit să văd de ce întîrzii atîta"... se gîndise să-i spună lui Vihtori. În uscătorie nu se auzea nici un zgomot. Cînd se aplecă să privească înăuntru, îl văzu pe fratele ei întins pe spate, cu braţele lipite de trup.

Astfel începu această zi cernită. Deseori, moartea unui bătrîn e socotită o eliberare, dar de data asta n-a fost aşa. De cînd se făcuse mare, Kustaa nu stătuse niciodată temeinic de vorbă cu taică-său. Şi-acum tatăl dispăruse tăcut, fără să-i fi destăinuit fiului său, devenit între timp bărbat, ceea ce poate că trebuia să-i încredinţeze. Cel care se retrage fără o vorbă, acela cîştigă.

Seara, plecă devreme spre pădure.

— Ce faci ? Tatăl tău nici nu s-a răcit încă, şi tu şi alergi după fete ? Nu ştii de ce a murit taică-tău ?

— Cred că trebuie să-i spun şi Hilmei, îi răspunse el mătuşii.

— Vrei s-o aduci aici pe muierea aia ? Tocmai acum, cînd...

— Nu ştiu... Dumneata ai gonit-o.

— Nu-i adevărat, dar atîta-ţi zic, că n-o să pună piciorul aici pînă cînd cel care a gonit-o n-o să zacă în pămînt.

Kustaa ştia prea bine toate acestea ; totuşi, cearta cu mătuşă-sa îl amărî. Dacă tăcerea tatălui avusese un efect, vorbele mătuşii se dovediră şi ele pline de greutate. Kustaa avea

un cusur: nu putea fi rău cu neobrăzare. Asta era cheia vieţii sale — şi mai tîrziu ea avea să decidă totul, cînd aveau să se ivească adevăratele încercări : greutăţile materiale. Era simţitor la otravă...

Pe vremea aceea, Hilma era pentru el ceea ce e o nevastă bună sau rea; şi cu toate acestea, cuvintele bătrînei celibatare avuseseră efectul dorit. Hilma n-avea de unde să ştie cum trebuia să se apropie de iubitul ei în aceste împrejurări nefericite. Nu făcea nici un rău. Era logodnica lui Kustaa, dar altminteri rămăsese slujnicuţa naivă care slujise la Salmelus — şi care, totuşi, cînd trebuise, ştiuse să treacă la fapte mai bine decît oricine. Îndrăznise să-şi adîncească privirea în ochii unui bărbat, într-o anume seară de vară, şi să stea nemişcată cînd el lăsase din mînă hamurile, aplecat peste umărul ei. Acest fapt o ridicase la înălţimea lui Kustaa unde şi rămăsese. Gestul şi-l întărise apoi şi prin felul în care îşi primise iubitul cînd acesta, întorcîndu-se de la nuntă, se dusese la ea, acea seară lungă, şi noaptea, nu făcură decît să pecetluiască pentru totdeauna ceea ce începuse să fie. Nici o otravă de pe lume n-ar fi putut nimici germenul încolţit.

Hilma nu dădu pe la Salmelus atîta vreme cît stăpînul cel bătrîn nu fu pus în pămînt. Trei zile după înmormîntare, cînd şi ultimii invitaţi plecaseră, veni — sfioasă, totuşi sigură de ea, şi fără să arate faţă de bătrîna Martta nici cea mai mică teamă. O fată, care în taină era femeie — astfel o vedea acum Kustaa în gospodăria părintească ce începu să reînvie sub strălucirea orbitoare a unei iubiri puternice şi mulţumite. Kustaa n-o chemase pe Hilma; ea venise de la sine, dînd ascultare unui imbold fără greş. Un asemenea pas e mai de preţ decît jurămintele cele mai scumpe.

Martta se afla în bucătărie — şi cînd Kustaa îi ceru să-i gătească ceva şi Hilmei, nu-i răspunse nimic. Văzînd asta, flăcăul se apucă singur să bucătărisească; dar cînd intră Anna, femeia de la vaci, o rugă să-l ajute. Atunci Martta, trebăluind mai departe, izbucni în plîns. Anna nu făcea nici o mişcare; se uita la el cu duşmănie. Kustaa îi spuse surîzînd, dar pe un ton serios :

— Mă asculţi, Anna? Da?

Fără să răspundă, femeia se apucă de treabă cu un aer arţăgos.

Kustaa vru ca Hilma să petreacă noaptea la fermă. Îi pregăti un pat în odaia de oaspeţi. Hilma avea un surîs liniştit, uşor stingherită de lucrurile binecunoscute ei — şi chiar de Kustaa, care acum era stăpîn şi care tocmai din pricina aceasta i se păru puţin cam străin.

Acea zi de vară cînd Hilma părăsise ferma, fu alungată în trecutul îndepărtat; devenise o întîmplare mişcătoare. În această seară de sfîrşit de toamnă, Hilma îi spuse cu stîngăcie noapte bună, în pragul salonului pentru ea atît de impresionant. Înţelesese că lui Kustaa nu-i venea uşor să intre cu ea. Nu dormise

de loc ; dar era bine și alinător, singură în liniștea întunericului, care parcă îi proiecta ca niște imagini nocturne, plăcute pentru Hilma, întîmplările de la fermă, chiar cele necunoscute ei. Către miezul nopții, se aștepta într-o măsură oarecare la venirea lui Kustaa, dar nu fu de loc dezamăgită cînd pînă în zori rămase singură.

Dimineața, Hilma întîrzie prin cameră, în timp ce Martta se pregăti de plecare. Kustaa, văzînd ochii umflați de plîns ai mătușii sale, încercă un neplăcut sentiment de milă. I se păru că această femeie bătrînă și rea n-ar fi fost singură, că ar fi fost sprijinită de o putere invizibilă, străveche și respingătoare, împotriva căreia ar fi vrut să se răzvrătească, în timp ce instinctul îi spunea că și el se trăgea din generațiile trecute.

Kustaa o întrebă pe mătușa lui, cu toată delicatețea de care era în stare, cît îi datorează.

— N-am fost în viața mea servitoare plătită, și nici aici n-am fost.

Primind aceste vorbe în față, Kustaa simți că-și redobîndește superioritatea. Se îndreptă spre camera din fundul casei, unde Hilma îl aștepta surîzătoare, în straie de duminică. Era mînios pe Martta — și totuși, ziua asta era un amestec ciudat de sărbătoare și de zi obișnuită, de fericire și neliniște. Ar fi vrut să-și închipuie că Hilma va veni și va prelua conducerea gospodăriei. Va dispune în totul de această fată frumoasă, atît de copilăroasă, de

care descumpănirea e tot atît de departe ca păcatul de un înger. Îi va arăta toate încăperile, fără să se teamă de nimic, fără Martta, fără nimeni... Noaptea trecută nu intrase la Hilma... totul era prea prielnic, de o ușurință stingheritoare.

Argatul veni să întrebe dacă poate s-o însoțească la gară pe domnișoara Martta, care era gata de drum. Fața lui exprima scîrbă și descurajare ; ai fi zis că era gata să scuipe. După un minut, Kustaa și Hilma văzură trăsura ieșind pe poartă, și tînărul simți toată cruzimea acestei clipe. Ferma pierdea definitiv un element străvechi, care nu avea să se mai întoarcă niciodată ; mătușa Martta nu reprezenta decît o rămășiță neputincioasă și neplăcută, care pierea în sfîrșit. În toată casa stăruia o atmosferă de singurătate nesfîrșită. Kustaa își dădu limpede seama că atmosfera acestei seri va dăinui. Era ca învăluit în ea din cauza Hilmei, care în schimb nu înțelegea nimic din toate astea ; îl urmărea peste tot ca un animal credincios, neașteptînd decît un semn din partea lui, ca să-i dăruiască tot ce avea. În clipa aceea, Kustaa ar fi vrut să-și lipească fruntea de pieptul Hilmei, ca să uite totul. Dar ar fi trebuit s-o facă în încăperea întunecoasă a cuptorului, acolo unde o găsise pe Hilma, foarte departe de această fermă pustie, care totuși exista, aidoma unei ființe fără nici un rost pe lume, pe care nici măcar un necu-

noscut n-ar fi avut lipsa de inimă s-o lase pradă sorții.

Poate că el, Kustaa, se născuse pe lume spre a rămîne singur, dar nu se pricepu la asta. Tîrziu își dăduse seama de răspîntia la care ajunsese : din drumul cel mare și bătătorit se făcea o cărăruie ce se înfunda într-un ținut tainic, liniștit. El o pornise pe drumul cel mare în tovărășia unei ființe cu mult mai slabe decît el.

Femeia de la vaci se apropie și întrebă de prînz, cine îl va găti, căci ea n-avea timp...

Această întrebare dădu un farmec înșelător celor dintîi pași făcuți pe noul drum. Hilma se întoarse la bucătărie, însă cu alt suflet. Strălucea ca niciodată. Faptul că umbla cu lucruri știute de ea, îi făcu o nespusă plăcere. Ici-colo, cîte un lucrușor își schimbase locul de cînd plecase, dar putința de a șterge aceste urme străine de pe rafturile bucătăriei era ceva încîntător. Prînzul fu repede gata, și oamenii sosiră. Un arendaș hazliu izbuti să mai descrețească frunțile celor din jur, spunînd niște vorbe cam deșucheate despre noua stăpînă care, după părerea lui, adusese în casă mai multă viață.

Dar părerea celorlalți, mai cu seamă a femeilor, era cu totul alta. Se vedeau priviri tulburi și îmbufnate. Iar după ce isprăviră masa, cînd arendașul, luîndu-și desaga, spuse : „Cred că trebuie să mă duc acasă, să-mi gîdil bătrînica“, vorbele lui căzură în gol.

Hilma nu băgă de loc de seamă dispoziția celor din jur. Feminitatea ei înflori. O încînta gîndul că avea un motiv întemeiat de a petrece și noaptea următoare la fermă — sosise cu o zi înainte. Și era încredințată că iubitul ei n-o va mai lăsa singură toată noaptea.

Se duse singură să-și facă patul în salon. Se apropia seara...

Dimineața, pe cînd Hilma mai dormea, Kustaa o găsi pe mama iubitei lui la bucătărie. Cu o voce dulceagă, începu să-l descoasă :

— De ce nu s-a întors Hilma la Plihtari ?... Dar dacă a sfîșiat-o mătușă-ta !...

Auzind că fiică-sa mai dormea încă, adăugă glumind că unei stăpîne nu i se cuvenea să lenevească, dacă voia să meargă bine ferma. Slujnicele și începuseră să flecărească.

— Nu, nu mă duc cît timp e ea aici. Ce vrea ? îi spuse Hilma lui Kustaa.

Totuși, se sculă și se duse la bucătărie ; dar Kustaa nu se mai arătă.

După-amiază, Hilma îi spuse :

— Trebuie să mă duc la Plihtari, să-mi strîng lucrurile. Vii cu mine ?

— Ar fi mai bine să te duci singură. Îi spun băiatului să înhame.

Hilma se întoarse pe înserate și-și orîndui lucrurile în odaie. Cu o nerușinare femeiască, total inconștientă, puse pentru totdeauna stăpînire pe această încăpere. Aici veni Kustaa s-o găsească, ca altădată lîngă cuptor. Din acea clipă, nu mai părăsi Salmelus — doar

opt ani mai tîrziu cînd o luă de la fermă pe micuța Silja, singura supraviețuitoare dintre toți copiii ei. Dar pînă atunci aveau să se petreacă foarte multe lucruri.

Tînăra pereche Salmelus își trăia clipă de clipă viața. O stare de lucruri, care, izbutind să se statornicească, sfîrși prin a deveni, din obișnuință, însăși urzeala existenței. La început n-ai timp să te gîndești la iureșul anilor ; cît ținuse vara și toamna aceea uimitoare, îndrăgostiții scăpaseră de această senzație, pierduți în scăparea clipei pe care o trăiau.

Căsătoria fu oficiată în liniște. Mama Hilmei veni de două ori să-l înduplece pe Salmelus ca nunta să se serbeze la Plihtari, în căminul logodnicei, după datină. Dar Kustaa refuză să stea de vorbă cu bătrîna Tilta, iar Hilma lăsă totul pe seama lui Kustaa.

— Oamenii vor spune că v-ați luat înainte de nuntă, spuse Tilta.

— Asta-i adevărul, răspunse Hilma cu un zîmbet sfidător.

— Atunci nu-mi mai pasă unde faceți nunta, și dacă o mai faceți sau nu.

Vizita soacrei luă sfîrșit fără prea multe amabilități ; bătrîna abia apucase să soarbă o ceașcă de cafea și își luară rămas bun pe un ton foarte înțepat. Dar fiindcă trecuseră trei săptămîni de cînd se făcuseră strigările pentru căsătorie, trebuia să se ia o hotărîre. În dimineața zilei următoare, în pat, Hilma, luînd mîna lui Kustaa și punîndu-i-o pe pîntece, spuse :

— Dragul meu, va trebui să trecem pe la pastor ; uite, rochia a început să mă strîngă.

— Vom merge, spuse Kustaa, retrăgîndu-și mîna cu o repeziciune hazlie.

Ieși, întorcîndu-se după o clipă :

— Ești gata ? Calul așteaptă.

Hilma tocmai se pieptăna ; această surpriză matinală îi făcu mare plăcere. Pieptenul se opri o clipă, spre a porni iarăși, în mare grabă.

— Cum, azi mă mărit ?

— Desigur, asta e și ziua mea de însurătoare, dacă nu mă înșel, răspunse vesel Kustaa.

În ciuda celor întîmplate, acea zi însemnase pentru Hilma un urcuș foarte sprinten. Cu toate că strigările se făcuseră, se ținuse pînă acum drept o fată care avusese un accident, dar a cărei viață era frumoasă și liniștită sub ocrotirea unui bărbat surîzător. Acum va deveni o femeie măritată. O femeie — și repetă în sinea ei cuvîntul ca și cînd l-ar fi auzit întîia oară.

În clinchetul zurgălăilor unui cal negru, o porniră spre prezbiteriu. Odată întorși, stăpînul avu prilejul să răspundă slujnicei : „Întreab-o pe nevastă-mea“. Prînzul era mai îmbelșugat ca de obicei. Masa fu acoperită cu o față albă, și se deșertară cîteva pahare de băutură, ca la sărbătorile de pe vremea vechilor stăpîni. În zilele următoare, soțiile tuturor arendașilor și fermierilor veniră în vizită, fiind primite cu mai mult alai decît

altădată. Întorcîndu-se pe la casele lor, femeile căzură pe gînduri, chibzuind asupra schimbării ciudate petrecute la ferma Salmelus.

Toamna se scurse în linişte şi pace ; nimeni nu tulbură tînăra pereche, nici măcar moştenirea nu trebui împărţită. Noua stăpînă trebăluia prin ograda ninsă. Cîte un arendaş trecea prin fermă înapoindu-se în cabana sa de la marginea pădurii. Cînd o vedea pe Hilma, se oprea, făcea cu ochiul plescăind din limbă, pe urmă o pornea la drum, repede, ca să povestească acasă cele văzute. Chiar din drum se putea vedea că Hilmei începuse să-i crească burta.

— Da, da, a ştiut fata cum s-o potrivească... Şleahta lui Tilta are să apuce zile frumoase... Al naibii mai ştiu unii să se descurce !

Într-o zi, Kustaa văzu că ar trebui dreasă ieslea din grajd. Cu tonul cel mai firesc, spuse fără să stea pe gînduri :

— Eu zic să-l chemăm pe bătrînul Plihtari s-o dreagă.

Era un fel de a o vorbi de bine pe nevastă-sa, faţă de oamenii săi. Dar un bătrîn arendaş răbufni, ca şi cum s-ar fi descărcat de o rîcă veche :

— Nu, pe toţi dracii ! Să nu-l prind aici pe jupîn Plihtari !

Şi trîntind baniţa în iesle, izbi cu pumnul în cai.

— Ce, Vuorenmaa are ceva cu Plihtari ? îi întrebă Kustaa pe ceilalţi.

— Mucosul ăsta nu merită nici măcar să te mînii pe el, răspunse Vuorenmaa, care auzise întrebarea.

Stăpînul izbi de cîteva ori cu putere marginea baniţei, dar nu zise nimic. Oamenii isprăviră treaba şi părăsiră grajdul. Vuorenmaa rămăsese ultimul şi vru să stingă felinarul din mers.

— Mai rămîn puţin, spuse Kustaa, lovind încă o dată cu pumnul în baniţă.

— Rămîi, drace, pînă la capătul zilelor tale ! strigă bătrînul îndepărtîndu-se cu iuţeală. Kustaa stinse felinarul şi ieşi.

La bucătărie, oamenii începuseră să mănînce ; Hilma se afla acolo şi lui Kustaa scena aceasta îi reaminti oarecum vremurile cînd ea nu era decît o slujnică. Fata de la bucătărie, Loviisa, una dintre fetele lui Vuorenmaa, şedea la masă lîngă tatăl ei ; Hilma stătea lîngă cuptor.

— De ce stai aici ? Loviisa poate să-i servească foarte bine la masă, îi spuse Kustaa pe un ton ciudat, trecînd pe lîngă ea.

Oamenii mîncau în tăcere. Hilma nici nu se clintea. Ceva apăsător plutea în aer, nimeni nu ştia ce şi de unde venise încordarea aceasta.

Cînd oamenii se sculară de la masă şi ieşiră — arendaşii să se ducă pe la casele lor, iar argaţii să treacă în sala comună — Kustaa se întorsese la bucătărie, unde o găsi pe Hilma cu Loviisa. Slujnica spăla masa şi stă-

pîna părea că așteaptă un răspuns din partea fetei.

— Vuorenmaa era furios — ce-a pățit ? întrebă Hilma, în timp ce Loviisa strîngea prin bucătărie. Kustaa vedea doar spatele fetei și ochii Hilmei.

— Habar n-am, și pe mine m-a ocărît. O fi știind Loviisa ceva...

Kustaa ieși, făcu cîțiva pași prin ogradă, apoi se întoarse în bucătărie.

— Cică Eeva lui ar fi călcat strîmb, de-aia e cătrănit bătrînul, spuse Hilma.

— Da, și vinovatul este Iivari Plihtari, adăugă Loviisa, mutînd un blid de la locul lui cu o repeziciune fără rost.

Viața casnică a Hilmei și a lui Kustaa își urma cursul. În seara aceea, după ce intrară în odaia lor, discuția fusese gravă și întretăiată de tăceri prelungite. Șleahta Plihtarilor, părinții Hilmei, căpăta din ce în ce mai mare importanță. Kustaa nu se mai simțea singur cu nevasta lui nici în ceasurile tîrzii și pline de desfătare ale nopții. Ferma cu argații ei, arendașii, slujnicele, Plihtari și Hilma nu-i mai dădea pace. Uneori, pe Kustaa îl apuca groaza văzîndu-se singur în mijlocul acelei lumi. Și de cînd ? Poate că din seara cînd, lîngă cuptor, Hilma nu știuse ce să-i răspundă. Oare viața lui se mărginea la două momente : cel în care Hilma stătea așezată în tindă și celălalt cînd, întorcîndu-se de la nuntă, intrase în odaia ei ?

Și mai era încă un lucru. Mișcările femeii pierduseră sprinteneala sfielnică a fetei mlădii — de altfel, asta nu avea prea multă însemnătate. Mijlocul rotunjit învăluia o ființă pe care aceste lucruri n-o atingeau. Kustaa se uita la nevastă-sa ca și cînd atunci ar fi văzut-o prima oară — și o fierbințeală pe care n-o mai simțise niciodată îi învălui inima și sufletul. Tot ce-i amintea de trecut pierise ; astfel se explica golul care în seara aceea îl apăsa din nou cu atîta putere. Dar după iarnă veni primăvara, apoi vara ; viața curge mai departe, trebuie ocrotită. Această clipă i-o readuse din nou pe aceea care stătuse în tindă în vara care se scursese. Plînsul înfundat al Hilmei încetă, ultimul schimb de vorbe fusese dat uitării. Îmboldit de o puternică dorință, Kustaa se apropie de nevasta lui și o mîngîie. Ochii Hilmei aveau încă o strălucire umedă, cînd îi spuse :

— Mai încet... îi faci rău copilului.

În clipa aceea, în jurul lor nu mai era nimic decît pereții odăiței și lucrurile binecunoscute, unele chiar ale Hilmei. Amîndoi dormeau ca doi copii nevinovați ; dar trezindu-se dimineața, regăseau în preajmă ferma cu argații, cu arendașii și fetele lor, și neamul Plihtarilor.

La bucătărie dădeau cîteodată peste Tilta, care-l privea pe Kustaa cu ochii plini de sfială și de o umilință ciudată. Mai tîrziu, Kustaa află de la Hilma că în casa socrului său era iarăși mare lipsă de bani. Dacă într-o seară

un ziler își cerea simbria, stăpînul n-avea la îndemînă banii cuveniți. Ai fi zis că în casă încă se mai simțeau urmele vizitei pe care Tilta le-o făcuse de dimineață. Kustaa făcea fețe-fețe vorbind cu omul; rușinat, se uita la Hilma, care trebuia să știe și să înțeleagă. Dar ea lua mutra aceea nepăsătoare pe care i-o mai văzuse și altădată, și pe care o revedea acum întîia oară de față cu altcineva.

„Da, banii — ce ne facem cu banii ? Ar trebui să cerem înapoi ceva din banii pe care i-am dat cu împrumut". Kustaa vorbea cu sine însuși, dar Hilma și zilerul îl auzeau. Scurt timp după aceea, un vecin veni de la sine să-și plătească datoria.

— Am auzit că aveți de gînd să le cereți banii îndărăt datornicilor.

— Dar nu era vorba de dumneata.

— Ville Kivistoja mi-a spus că aveți de gînd să cereți achitarea unor polițe, pentru că n-ați avut bani în casă. Dar el are o limbă afurisită și nu poți pune temei pe tot ce zice.

Întîmplarea stîrni o discuție aprinsă între soți, chiar în seara aceea. Acum banii se aflau în sertarul dulapului și n-aveau să mai dea cu împrumut nici o para. Cele cinci sute de mărci pe care Iivari Plihtari le primise înainte de Crăciun nu puteau fi socotite un împrumut. Kustaa știa prea bine că n-avea să-i mai vadă niciodată. Totuși, asta îl sîcîia.

De aici înainte, ori de cîte ori venea vorba despre cei de la Plihtari, soții se luau la harță. Kustaa arăta din ce în ce mai limpede că se

săturase de vizitele soacră-si ; cînd aceasta, stînd la bucătărie cu argații, încerca să-i spună cîte ceva ginerelui, cu o vădită plăcere și cu un glas mieros, el, drept răspuns, îi spunea ceva fetei de la vaci care-și sorbea cafeaua într-un colț. În privința asta, Kustaa nu ținu de loc seama de nevastă-sa. Oricine putea să bage de seamă că stăpînul își înăbușea atunci o silă dureroasă, iar fata de la vaci se rușina de bunătatea pe care i-o arăta stăpînul pe neașteptate ; și i se părea că atît ea cît și toți ceilalți care se mai aflau în bucătărie, și chiar și stăpîna, chinuiau, fără voia lor, un om nevinovat.

În timpul muncilor, Kustaa observa uneori că oamenii se întrerupeau din istorisirea cîte unei povești mai grosolane și schimbau între ei cîteva vorbe de neînțeles, vrînd parcă să-l ațîțe și mai mult.

— Cine a spus asta ? întreba el de-a dreptul, nădăjduind că va afla despre ce e vorba.

— Ia, acolo, o slujnicuță, răspundeau ei — cînd nu era vreunul proaspăt întors de la tîrg. Și-l lăsau așa ; dar, aflîndu-se mai la o parte cu un arendaș bătrîn, acesta îl lămuri că oamenii vorbeau despre poznele lui Iivari Plihtari.

După această întîmplare, seara, culcîndu-se lîngă nevasta lui, Kustaa nu-i spusese o vorbă. Ea îi luă mîna și i-o strînse, dar strînsoarea rămase fără răspuns ; ținea în mînă doar bătăturile uscate din podul palmei și niște degete.

O linişte grea să lăsă peste ei. Stînd sub plapumă, fiecare încerca să-şi înăbuşe zgomotul răsuflării. Femeii îi venea mai greu : starea în care se afla o făcea să respire repede — şi cînd avea pe inimă ceva, începea să gîfîie. Răsucindu-se pe partea cealaltă, Kustaa o auzi pe Hilma oftînd din greu şi numaidecît ea, apucîndu-l de braţ, începu să îngaime vorbe şoptite pe care nu le mai putea stăpîni :

— De ce eşti atît de rău ?... Ştiai cum sînt cînd m-ai luat... Nu trebuia să-mi primeşti părinţii dacă nu voiai... Nu eu m-am dus la mama... O să-i spun să nu mai vină... Ceilalţi nici nu mai dau pe-aici...

— E adevărat, dar de bîrfit, bîrfesc — mereu umblă cu vorbe, răspunse cu răceală Kustaa.

Hilma părea că nu-i auzise cuvintele. Scîncea şi se ghemuia lîngă bărbatul ei, care neavînd încotro, începu s-o mîngîie... Atunci plînsul se preschimbă într-un bocet sfîşietor.

— Cît sînt de amărîtă... Ce-am făcut să sufăr atîta ? N-am păcătuit niciodată...

Trupul Hilmei, ghemuit lîngă umărul bărbatului, era cald şi greoi, ceea ce îl scîrbi puţin pe Kustaa, care începu să rumege ultimele vorbe ale neveste-si : pînă acum nici nu i-ar fi trecut prin minte întrebarea dacă Hilma ar fi putut avea legături înainte de venirea ei la Salmelus. Acum, aceste vorbe pe care le scăpase nevasta îi arătară că într-adevăr înainte nu fusese nimic : Hilma nu adusese

de loc vorba despre ceea ce se întîmplase între ei. Era o încredinţare preţioasă. Kustaa fu mişcat.

Petrecuseră o noapte liniştită şi odihnitoare, dar dimineaţa se treziră mai devreme decît altădată. Privirile lor evocau întîmplările din ajun, şi îşi vorbeau pe un ton foarte scăzut. Şi atunci, pentru prima dată Hilma îi vorbi pe faţă despre fratele ei. Eeva Vuorenmaa născuse un băiat şi tatăl copilului era cu siguranţă Iivari. Părinţii dădură de înţeles că s-ar mulţumi cu cinci sute de mărci, o dată şi pentru totdeauna ; dar afacerea trebuia rezolvată înainte de Crăciun ; altminteri, Iivari s-ar fi pomenit cu o citaţie, ca dar de sărbători. Şi flăcăul n-avea bani ; va trebui să se împrumute ; avea să-şi plătească datoria muncind.

Kustaa socoti aceste vorbe drept o cerere.

— Va trebui să te duci acolo ca să afli amănunţit cum stau lucrurile, zise el îmbrăcîndu-se. Blîndeţea cu care rosti aceste vorbe îi dădu de înţeles neveste-si că dacă voia, mai putea zăbovi în pat ; Hilma profită, deşi n-ar fi trebuit să lenevească ; se gîndea la săptămînile care urmau şi la toate pregătirile ce trebuiau făcute.

Pămîntul era îngheţat, dar prima zăpadă încă nu căzuse, aşa că mersul pe jos era o plăcere. Kustaa se împotrivi la început, dar apoi, răzgîndindu-se, îi îngădui Hilmei să facă drumul pe jos pînă la părinţii ei. Îi făcea plăcere că pleca la drum.

Mersul i se îngreunase, totuşi paşii încă îi înveseliră inima. Simţi o mare bucurie, o bucurie nouă; simţi într-adevăr că era nevasta unui tînăr cu stare.

Deschizînd uşa casei părinteşti, o izbi atmosfera care domina, şi o clipă i se păru că degeaba venise acolo. Mama, aşezată în mijlocul încăperii, o măsură cu un aer străin şi îi privi pîntecul rotunjit cu o obrăznicie făţişă, spunîndu-i totodată:

— Iar te-a dat afară?

— Cum îţi trece prin minte?...

Nu putu răspunde altceva.

— Păi, eu cred că stăpîna unei moşii atît de mari n-ar trebui, în starea asta, să facă pe jos un drum atît de lung.

— Mă gîndisem că va fi o plimbare plăcută; drumul e uscat, şi nici mare grabă n-am avut. Şi-apoi, Tontilla mi-a spus că mersul pe jos face bine.

— Te-ai apucat să urmezi sfaturile bătrînei ăleia! Ce să zic, bine şi-a mai sfătuit fetele, dacă două dintre ele i-au şi trîntit nişte plozi!

— Parcă aia care ţi-a urmat sfatul n-a păţit la fel: un broscoi îi orăcăie-n braţe, iar al doilea e pe drum, vezi bine.

Era felul de a vorbi al Tiltei; totuşi, vorbele ei întrecuseră măsura, deşi îi dădură Hilmei apă la moară. Iivari nu era acasă — vîna veveriţe.

— S-a dus să întrebe pe un vecin dacă pleacă la tîrg, să trimită cu el pieile de veveriţă, le spuse sora cea mezină, cu vocea ei morăcănoasă, prea binecunoscută de cei ai casei.

— Şi ca să astupe şi gura fetei lui Vuorenmaa, adăugă mama, vărsîndu-şi de astă dată năduful pe fecioru-său.

După ce Plihtari intră şi îşi aşeză toporul în rastel şi mănuşile pe poliţă, discuţia se mai potoli. Vuorenmaa îi spusese că se mulţumeşte cu cinci sute de mărci; şi amintise ceva şi de ginerele lui bogat, şi de Dumnezeu mai ştie ce.

Sora cea mică asculta cu fruntea încruntată amănuntele tîrgului.

— Vă împrumută Kustaa banii, spuse Hilma cu un glas resemnat — şi fiecare putea să ia cum voia întrebuinţarea acestui prenume. Dar Iivari, adăugă ea, trebuie să plătească datoria.

— Nu-i vorba de nici un dar... Şi cine ştie dacă Iivari se va învoi să primească împrumutul, zise tatăl pe un ton protector.

În tot timpul acestei scurte discuţii, Hilma se purtase într-adevăr ca o femeie înţeleaptă. Tonul maică-si se îndulci, şi cînd Plihtari o însoţi pe fiică-sa către trăsură, la despărţire, în casă domnea o atmosferă de pace şi de bună înţelegere; această seninătate se putea citi atît pe faţa Tiltei şi a fetiţei, cît şi în privirea fetei măritate, aşezată în trăsură lîngă tatăl ei. Dar de îndată ce ferma Salmelus se ivi în zare, Hilma îşi pierdu voia bună. Geamurile parcă o priveau ca nişte ochi, şi ea se şi vedea înăuntru, îndărătul lor, ca şi cum

nici n-ar fi plecat de acasă. Întoarcerea semăna cu sosirea la Plihtari. Mulţumirea proaspăt dobîndită nu-şi mai avea rostul aici. Cu un aer înţelegător, iepuşoara îşi trăgea încărcătura de-a lungul hambarelor, pînă la scara bucătăriei.

De data asta, soţii vorbiră cu Plihtari în odaie. Să gîndească lumea şi să zică ce-o vrea... Şi lumea nu se sfii să bîrfească... Pînă şi Vuorenmaa ţinu ison zeflemelelor. Kustaa zicea că cel mai înţelept ar fi dacă i-ar da banii direct lui Vuorenmaa, şi ar fi făcut-o dacă n-ar fi fost întîmplarea aceea din grajd. Acum nu mai era cu putinţă. Îi dădu socrului său bancnotele ; acesta, roşu la faţă, se pierdea în făgăduieli. Privindu-l cum le număra, Kustaa ştia că nu le va mai vedea niciodată, presimţea chiar şi ce avea să se întîmple.

Plihtari nu se grăbea să plece. Kustaa se duse la treburile lui şi se întoarse abia cînd auzi trăsura depărtîndu-se. Înţelegea voia bună a Hilmei, care parcă lumina ferma în dimineaţa aceea jalnică de toamnă, dar în inima lui simţea o rîcă ascunsă. Era mai singur decît oricînd, deşi Hilma nu ştia cum să se apropie mai mult de el. Prin gesturi şi priviri încercă să-i spună că nu trebuie să se nelinişteasă din pricina acestei afaceri... nici de celelalte. Izbuti să se facă înţeleasă — şi seara amîndoi uitară grijile de peste zi.

Neamul Plihtari nu mai dădu pe la Salmelus pînă în preajma Crăciunului, cînd sora

Hilmei veni să-i poftească să facă împreună ajunul. Invitaţia era cît se poate de la locul ei, tînăra pereche nu mai fusese niciodată împreună la socri. Kustaa trecu prin bucătărie, o văzu pe cumnată-sa şi o salută prietenos, întinzîndu-i mîna. Cînd Hilma îi spuse de faţă cu fetiţa, de ce venise, răspunse simplu :

— Cum să nu, mergem... dar ai ceva daruri pentru ei ?

În aceeaşi clipă, avu o tresărire neplăcută : cuvîntul „dar" îi evocă anumite ameninţări surde ale lui Vuorenmaa... Se îndreptă spre grajduri, trăgînd nădejde că fetiţa va pleca pînă la întoarcerea lui.

La ora aceea, Vuorenmaa trebăluia prin curte. Cu înfăţişarea lui ursuză, arunca din cînd în cînd o privire spre uşa bucătăriei. Cînd micuţa Plihtari ieşi, lăsă lucrul şi o strigă. Schimbară doar cîteva vorbe. Vuorenmaa se întoarse la treaba lui, alături de Kustaa.

— Am întrebat-o ce gînduri are Iivari cu copilul, dar nu ştie nimic. Crăciunul bate la uşă. Eu zic că cel mai bine ar fi să-l dau pe Iivari pe mîna comisarului.

Kustaa nu răspunse nimic. Vuorenmaa îşi vedea înainte de treabă. Puţin mai tîrziu, privindu-şi pe furiş stăpînul, văzu pe faţa lui roşeaţa pe care o cunoştea atît de bine. Cu toată vîrsta înaintată, Vuorenmaa era încă un bărbat voinic — şi pe vremea cînd era încă în floarea puterii, nimeni n-ar fi îndrăznit să

se lege de el. Uneori, aflîndu-se în preajma lui Kustaa, îl apuca deodată zorul, ca și cînd stăpînul l-ar fi strîns de ceafă. Sau îi venea s-o șteargă pe loc — cum fusese zilele trecute, după cearta din grajd.

— Iivari n-a trecut pe la voi să vorbiți ? întrebă în cele din urmă Kustaa, cu un glas prefăcut.

— N-a trecut, răspunse Vuorenmaa, apăsînd pe fiecare silabă ca un judecător care, cîștigînd partida, își așterne pe masă cărțile una cîte una. Era limpede că știa tot.

Stăpînul se întoarse, dînd parcă să scoată ceva din buzunar. Pe urmă, întrebă cu o voce mai joasă :

— Eeva s-ar mulțumi cu cinci sute de mărci, nu-i așa ?

Din clipa în care deschise gura, simțise că se scufundă tot mai adînc ; nu mai vorbise niciodată cu Vuorenmaa despre treaba asta, nici despre despăgubire. Vuorenmaa încuviință, iar stăpînul se întoarse din nou. Cînd, după o clipă, vru din nou să-i vorbească, fu silit să-și dreagă de cîteva ori glasul.

— Pleacă mai devreme, bodogăni el, dacă vrei să te duci la comisar.

Pe urmă, Kustaa se îndepărtă, mulțumit că pusese capăt discuției cu o poruncă. Dar era singur.

Așa începu prima acțiune întreprinsă de Kustaa fără știrea nevestei. Asta a fost poate și începutul nenorocirilor sale. Orice abatere cere în mod firesc o îndreptare pe drumul

cel bun, săvîrșită de însăși viața, sau de un instrument mai modest. Kustaa își spuse că nu voia decît s-o cruțe pe Hilma de niște supărări, însărcinată cum era. Dar în adîncul sufletului simți că, de fapt, pedepsise pe cineva, iar acel cineva era chiar el.

Lui Kustaa nu-i veni greu să găsească un motiv ca să se ducă în sat. Doar era ajunul Crăciunului. Avusese atîtea de făcut, încît nu se înapoie decît tîrziu seara. La plecare, Hilma îl întrebă umilă dacă are de gînd să ia ceva pentru părinții ei. Nu-i dădu nici un răspuns. În sat, îl văzură făcînd primul drum la comisar, apoi se duse la tăbăcar, pe urmă intră fără grabă prin prăvălii, după cumpărături. Calul stătu legat ore întregi de un gard. Din sanie se vedea atîrnînd covorul vechi al familiei, cu milezimul[1] țesut în el. Cum Kustaa trecea foarte rar prin sat, mulți veniră să-i strîngă mîna... Îl văzură și pe Vuorenmaa intrînd într-o prăvălie... Iaca ! A venit în sat, în haine de lucru... Salmelus se pregăti de plecare. Stătea sub poartă, la umbră, cînd intră arendașul său. Oamenii din prăvălie începură să zîmbească văzîndu-l pe Vuorenmaa plătind cu hîrtii noi-nouțe.

După o jumătate de ceas, comisarul și nevasta lui îl însoțeau pe flăcău, care se pregătea să plece și care, într-o singură zi, trecuse pe la ei de două ori. Se minunară văzîndu-i roșeața din obraji, îi admirară nasul

[1] Cifră indicînd anul în care a fost țesut.

vulturesc și covorul scump din sanie. Pe urmă vorbiră despre afacerea pe care o rînduise Salmelus. Kustaa se întorcea cu un act în buzunar, în care scria: „Subsemnatul Karle Vuorenmaa recunosc că am primit în numele fetei mele minore Eeva... și mă oblig prin prezenta să nu intentez de aici înainte nici un fel de acțiune împotriva lui Iivari Plihtari, pentru întreținerea susnumitului copil... mort, această sumă nu vom fi obligați s-o înapoiem."

Kustaa Salmelus nu arătă neveste-si hîrtia. La întoarcere era foarte liniștit și povesti în amănunt pe unde umblase. Nu cumpărase nimic pentru socri — cu siguranță însă că Hilma avea să găsească ceva potrivit pentru ei. Apoi Kustaa păru că se gîndește la altceva, ceea ce n-o miră de loc pe Hilma: în împrejurările de față, Kustaa va trebui prin forța lucrurilor, să treacă — deocamdată — pe planul al doilea.

Porniră spre casa Plihtarilor, deși încă de la plecare Kustaa simți că vizita avea să iasă prost. Cum în povestirea noastră Kustaa este un personaj tot atît de însemnat ca și fiica lui, a cărei poveste o vom începe foarte curînd. și cum această vizită marchează o cotitură hotărîtoare pe calea pe care intrase ultimul urmaș al familiei, o vom reda în cele mai mici amănunte.

Plihtari era o gospodărie veche, așezată la marginea unui ținut foarte populat. La ferma

aceasta ajungeai pe un drumeag întortocheat, vara brăzdat de rădăcinile copacilor care se încolăceau deasupra pămîntului și plin de urme de vaci în care apa ploilor se strîngea alcătuind băltoace verzui; iarna, pe drumeag se vedeau dîrele lăsate de căruțele care cărau crengi din pădure, iar porțile caselor aveau agățate în colțuri smocuri de paie. Pe vremea fostului arendaș, ferma era înfloritoare; dar de cînd încăpuse pe mîna lui Plihtari, se părăginise din ce în ce mai mult din pricina proastei gospodăriri. Nu Heikki Plihtari o luase pe Tilta de nevastă — mai bine zis Tilta îl luase pe el de bărbat. Era o muiere a dracului, pe care nici cel mai aprig bărbat n-ar fi izbutit s-o țină în frîu. Ea vîrîse în casă neorînduiala și gălăgia, zîzania și lenea. Orice ban intrat în casă îl socotea cîștigat prin meritul și priceperea ei; în schimb, cînd se aflau în pierdere, era vai și amar de capul lui Heikki. Tilta adusese pe lume trei copii: cel mai mare, Hilma, care ajunsese, ca printr-o minune, stăpîna frumoasei moșii Salmelus, moștenise firea blîndă și liniștită a tatălui.

Invitată împreună cu bărbatul, Hilma veni în vizită la părinți pe drumul de iarnă. Ajunul Crăciunului căzuse într-o duminică în acel an. Femeia era veselă și bine dispusă, fiindcă de dimineață se dusese la biserică împreună cu bărbatul. Drumul fusese ca o călătorie de plăcere. Zîmbetul omului de lîngă ea îi păru mai cu înțeles ca de obicei; ținînd

hățurile în mînă, Kustaa părea că se gîndește la ceva foarte plăcut, pe care ea avea să-l afle mai tîrziu. Din toate punctele de vedere, alcătuiau o pereche frumoasă.

În cabana Plihtarilor, oamenii îi așteaptă, dar niciodată nu vor fi gata să-i primească. În ultimele zile s-au ciondăit mai mult ca de obicei, iar acum bătrînul trăsnește și bufnește, fără să știe pe cine să-și verse focul. El a primit în mînă cele cinci sute de mărci, și tot el răspunde într-o bună măsură și de banii risipiți fără rost, deși nu voise să facă o gaură atît de mare. Își cumpărase doar niște zurgălăi și hamuri pentru iarnă, fiind sigur că Vuorenmaa va primi să aștepte restul sumei pînă după Crăciun. Dar pe urmă mai luase din ei și Tilta, și chiar și Iivari, iar ce mai rămăsese era atît de puțin, încît nu făcea să-i duci lui Vuorenmaa... Iivari și mama lui sînt părtași; nemernicul s-a înfruptat din butoiașul cu bere, pus deoparte pentru stăpînii de la Salmelus — și acum rîde cu răutate.

— Nu mai rînji, secătură! îi spune tatăl lui, cu o tărie neobișnuită.

Băiatul se sculă înjurînd și zice că nu i-a cerut nimic lui Salmelus și nici n-are să-i ceară; dacă el nu-i de neam, ca să-i fie cumnat, îl doare în cot! Doar, nu el o să întreține broscoii din casa lui Vuorenmaa... Dar în inima lui Heikki au început a clocoti instinctele paterne, care-l făcură să-și dojenească și mai avan fiul. Iivari se încăpățîna.

Tilta era gata să intervină, cînd deodată se auzi pe lîngă grajd, clinchetul unor zurgălăi străini, pe urmă se zări un cal murg și curînd două fețe binecunoscute în fundul săniei. Heikki se grăbi să țină calul, în timp ce fecioru-său o ștersese pe ușa din dos.

Secătura plecase liniștit, după ce se oprise mai întîi să-l asculte pe taică-său cu cîtă umilință își întîmpina musafirii; nimeni nu-l lua în seamă. Cu mai multă siguranță de sine se îndreptă spre beciul de cartofi, unde intră și începu să răstoarne pămîntul cald și umed care mirosea a piatră udă; făcu pe pipăite mișcările cunoscute și în curînd se auzi gîlgîitul berei în întuneric... „În odaie e bătrînul meu... hm!... și tînărul Salmelus, care-i stăpînul bătrînului meu... he!... și mai e și Hilma noastră, care crede că s-a întîmplat..." Astfel gîndea Iivari în timp ce dădea peste cap berea rezervată pentru oaspeți. Din ce bea, din aia îl apuca mai mare scîrba de Plihtari, de Salmelus și de Vuorenmaa; se hotărî pe loc s-o ștergă din sat și să nu se mai întoarcă decît după plecarea invitaților. Puse cepul la butoiaș, trase zăvorul și, fără să se gîndească, vîrî cheia în buzunar. Își dădu seama de obrăznicia lui, totuși o luă grăbit la vale.

Între timp, invitații au pătruns în camera caldă, unde Tilta urma să-i îndestuleze cu prăjituri, și cafea, și cu berea pe care trebuia s-o aducă Heikki. Dar își dădură seama pe loc că dispăruse cheia de la beci și că

Iivari a șters-o; la început, nu făcură legătura între aceste două fapte. De la bucătărie se auziră imputări rostite în șoaptă și un du-te-vino; Hilma se grăbi să vadă ce se întîmplă. Aerul de afară îi înroșise puțin fața slăbită, înfrumusețînd-o; purta o rochie nouă dreaptă și amplă, din acelea cum poartă femeile în starea ei. Era impunătoare, așa cum traversa camera goală, cu mîinile la spate, ca o doamnă.

Hilma fu prima care bănui că Iivari luase cheia. După cîteva presupuneri și căutări zadarnice, părinții îi dădură dreptate. Hilma declară că trebuie să aștepte întoarcerea fratelui, care cu siguranță nu va întîrzia prea mult. Dar cînd Tilta anunță că pînă într-o oră avea nevoie de cartofi pentru cină, Heikki, fără să spună o vorbă, se duse la beci și sparse broasca. Berea fu imediat servită și Heikki conduse discuțiile cu ginerele său spre ținta la care voise să ajungă. Într-un răstimp destul de scurt, glasul și vorbele lui își pierdură vlaga. Făcu o dare de seamă a întîmplărilor, în timp ce soția și fiica se băgau și ele în vorbă cîteodată, conform obiceiului din familie, pentru a întări cele spuse. Explicațiile bătrînului au durat toată seara. Tocmai ajunsese să spună amănunțit că ar fi o mare prostie să i se dea șleahtei lui Vuorenmaa o sumă atît de mare, cînd în fond nici nu se știa dacă Iivari era într-adevăr tatăl copilului.

— El e tatăl, cu siguranță, intră atunci în vorbă mezina, care n-avea decît paisprezece ani.

— Tacă-ți gura, îi strigă atunci tatăl, urmîndu-și firul povestirii, spunînd că de fapt Vuorenmaa nu dăduse pe nimeni în judecată — cum tot amenința c-o să facă — și că Iivari era uluit, și de aceea luase cheia cu el.

— Rămîne de văzut dacă el e vinovatul, întoarse vorba sora cea mică.

— Atunci, oi fi luat-o tu, adăugă tatăl, vrînd să facă o glumă.

Kustaa gustase din berea aceea grozavă; adevărul era că Tiltei i se dusese vestea pentru felul cum prepara berea, și foarte des moșierii o chemau, la sărbători, să le pregătească băutura. În cinstea ginerelui, femeia își dăduse toată silința, mai ciupind cîte ceva din banii oferiți pentru cheltuielile casei. Noroc că Iivari nu băuse mai mult de o cană. Kustaa se făcuse la față roșu ca racul și devenise tot atît de limbut ca și socrul său, numai că lămuririle lui erau și mai încurcate decît ale celuilalt.

Îi spuse soacră-si că el chibzuise mult la povestea aceea a lui Iivari iar părerea lui era că și ea și Heikki trebuiau să-și aducă băiatul pe calea cea bună... Da, nu era treaba lui, nu-l privea pe el, nici pe nevastă-sa; dar pentru bunul renume al familiei, îi plătise lui Vuorenmaa despăgubirea. Tilta încerca să-i explice că banii nu fuseseră chel-

tuiţi — deşi nu ajunseseră unde trebuia. Doar nu te poţi duce în vizită la ginerele tău în zdrenţe, ca ţiganii, şi aşa mai departe... Judecata lui Kustaa nu se poticnea în asemenea amănunte.

Situaţia nu se lămuri decît după întoarcerea lui Iivari, cînd avu loc o ceartă de pomină. Această ceartă avu darul de a strînge pentru totdeauna legăturile de rubedenie abia înfiripate, — legături ce nu aveau să slăbească decît după un îndelung şir de decese.

Pe la nouă, Heikki se prăvăli în patul său şi cina, pregătită de Tilta, fu în sfîrşit servită. Kustaa şi Hilma mîncau în odaie şi Kustaa era gata să-i spună neveste-si cum ar fi trebuit s-o sfătuiască părinţii ei, cînd deodată se auziră chiotele unei bande de beţivi, pe urmă se desluşiră şi vorbe — era limpede că Iivari se îndrepta spre beci. Nu peste mult timp, se auziră uşi trîntite, întîi cea din tindă, pe urmă cea de la bucătărie, apoi izbucni o gălăgie nemaipomenită. Tilda încerca să-şi potolească feciorul, care zbiera în gura mare.

— Berea noastră nu-i pentru afurisitul ăla de Salmelus, la naiba !... Sînt sigur că Kustaa i-a trîntit fetei plodul şi de-aia mi-a dat bani şi mie şi lui Vuorenmaa... ha-ha-ha ! Năsosul mai e pe-aici, cu muierea lui ?

Heikki se trezi o clipă din toropeală, mormăi ceva, pe urmă aţipi iarăşi. Atunci Hilma se sculă şi trecu în bucătărie ; Kustaa rămăsese la locul lui, liniştit, dar cu urechea

atentă. Ceea ce auzi îl făcu să se scoale şi să intre în bucătărie.

Kustaa ajunse la ţanc ca să ia parte la o scenă, unică în viaţa lui. Femeia aceea bine îmbrăcată, însărcinată, era oare nevastă-sa ? Şi flăcăul cel beat care o împingea, gata s-o lovească de colţul sobei, era fratele soţiei sale ? Kustaa Salmelus ridicase mîna asupra aproapelui său, pentru prima şi ultima dată în viaţă. Cînd îşi simţi degetele înfundate în gîtlejul puhav al lui Iivari, îl apucă o scîrbă îngrozitoare. Cei doi bărbaţi se zbăteau lîngă sobă, şi Kustaa îşi veni în fire auzind rugămințile ţipate în urechi de către cele două femei ; degetele dădură drumul beregatei lui Iivari, care, congestionat la faţă, ţinea într-o mînă o cheie mare, iar în cealaltă un furtun de butoi. În fundul încăperii îl văzu pe bătrînul Heikki, care se uita la el duşmănos. Ameţit, Kustaa spuse surîzînd :

— Acum plecăm.

Le văzu pe Tilta şi pe Hilma înghesuindu-se în jurul lui Iivari, care leşinase — şi se năpusti afară, cu capul gol, spre sanie.

Kustaa nu-şi reveni în fire decît în timpul întoarcerii, pe cînd căuta să ocolească un buştean pe care-l văzuse şi la venire. Nevastă-sa şedea lîngă el, pe jumătate adormită, cu un aer foarte plictisit. Înainte strălucea luna, care abia răsărise... Kustaa îşi reaminteşte totul, dar nu scoate o vorbă. Se află la jumătatea distanţei dintre Salmelus

și Plihtari... Tatăl său mai trăiește? Nu, toate merg anapoda.

Ajunși în curte, Hilma coborî fără o vorbă și intră în casă; Kustaa duse calul în grajd; cînd se apropie de pat, Hilma era culcată cu fața spre perete, și părea adormită. Un lung suspin tremurat dovedi totuși că era trează.

Cînd se zice că un sătean a fost nevoit să-și vîndă ferma, nimeni nu se gîndește la un eveniment particular care să fi fost pricina hotărîtoare — afară doar dacă nu-i vorba de răsturnările petrecute către 1870. În timpul anilor de sărăcie cruntă care au bîntuit atunci, mulți dintre țăranii întreprinzători au pus baza unei prosperități materiale care le îngăduise moștenitorilor să ducă o viață mai trîndavă, mai cu seamă dacă „răposatul tată" a știut din timp să-și redobîndească pămînturile întinse, înainte de intrarea în vigoare a legii care-i apăra pe micii moșieri. În această perioadă, spre sfîrșitul anilor de mizerie, se vindeau cîteodată ferme la mezat din pricina dărilor neplătite. Dacă un țăran prevăzător avea parale, îi era mai la îndemînă să cumpere ferma amenințată decît să-i împrumute vecinului hăituit mica sumă cu care și-ar fi putut salva pămîntul... Uneori și molimele secerau cu atîta furie fermele, încît nu mai rămînea nici un amărît în viață, în afară de cîte un bătrînel pe jumătate ramolit: fostul proprietar.

Dar aceste întîmplări mai deosebite se leagă de istoria patriei, de marile încercări obștești ale norodului. Înainte vreme, lucrurile aveau un curs diferit, banal și liniștit. Molima îi putea răpi țăranului vitele, copiii și nevasta; grindina lui aprilie îi putea nimici secara abia încolțită, iar bruma din august grînele pe jumătate dezvoltate; puteau izbucni incendii, puteau interveni plăți de cauțiune; și totuși, era posibil să nu fii silit să-ți vinzi ferma. Dar începînd cu generația următoare, fiul sau ginerele sînt constrînși să lichideze totul. Între 1890 și 1900, timp în care se desfășoară povestirea noastră, cînd Kustaa și Hilma stăpîneau ferma Salmelus, s-a întîmplat nu o dată ca semnele prăpădului din jur să prilejuiască o creștere năvalnică de bunăstare și putere. Fiecare cunoaște urmările vînzărilor de păduri încheiate atunci. Mulți țărani își prăpădeau banii căpătați pe pădurile lor, în birturile orașelor. Acum — cînd rămășițele primelor abataje putreziseră în păduri, iar puieții erau ocrotiți printr-o cultură rațională — singura amintire a acestor îmbogățiri peste noapte este cîte un hambar de granit zidit pe un sol mocirlos, ori ferestrele urîte ale saloanelor provinciale, cu cele două geamuri lunguiețe, urîte, neprimitoare, avînd deasupra un al treilea geam, identic; privindu-le, în minte îți răsare imaginea pungii de piele a fostului cumpărător al pădurii. Bogăția, dobîndită doar prin simpla iscălire a unei hîrtii,

te făcea să te gîndeşti la modernizări — şi pentru ca schimbarea să fie bătătoare la ochi, omul îşi transforma pur şi simplu ferestrele bine proporţionate, alcătuite din şase pătrate, după cele pe care le văzuse la oraş, la frate-său...

Ultimul moştenitor al fermei Salmelus nu-şi vînduse pădurile şi nici nu-şi înlocuise geamurile puţin cam verzui. Deşi instinctele străvechi de ţăran îi şoptiseră, după ce se întorsese de la Plihtari, că atît viaţa lui cît şi faptele nu mergeau pe făgaşul obştesc, totuşi nici în ruptul capului nu şi-ar fi vîndut pămîntul. Nici mai tîrziu, cînd voinicul proprietar de la Roimala măsura în lung şi în lat ţarinele fermei, cu ifose de proprietar, Kustaa tot n-ar fi putut să spună ce faptă a lui anume stîrnise această lină rostogolire.

În zori, Kustaa se trezi primul. Aprinse lampa, apoi aruncă o privire spre nevastă-sa, care dormea. Hilma părea că doarme mai adînc ca niciodată ; faţa ei, pe jumătate întoarsă, avea o expresie lipsită de viaţă, absentă. Respiraţia scurtă părea că îi adevereşte nevinovăţia şi nu se potrivea de loc cu expresia pe care o avea pe faţă. Rotunjimea formelor, sub plapumă, nu era decît urmarea unui accident întîmplător.

Kustaa se trezise cu o senzaţie neplăcută, de greaţă, care creştea în el, pe măsură ce amintirile zilei din urmă se limpezeau. „Am fost la Plihtari cu sania... berea... cina... da... am fost acolo cu adevărat, şi iată şi femeia cu

care m-am întors acasă... sînt cu adevărat legat de ea, e nevasta mea, a mea... dar, la drept vorbind, ce-i ea pentru mine ?"

Kustaa îşi aminti cum Heikki Plihtari rămăsese ţintuit în mijlocul odăii, ca şi cum ar fi biruit toată lumea, şi pe ginere-său o dată cu ea... I se păru că, într-un fel, devenise fiul acestui unchiaş... „Oare într-adevăr înrîurirea paternă a acestui bătrînel jalnic pătrunsese pînă în frumosul salon de la Salmelus, prin mijlocirea femeii care dormea acolo, la ceasul acela al dimineţii ? ...Salonul nu se schimbase de loc, dar îşi pierduse înfăţişarea de cameră de oaspeţi ; după uşă nu se mai auzea tusea binecunoscută a tatălui, acum răposat... Gospodăria o conduc după capul meu, fără ajutorul nimănui... iar acolo zace femeia care..."

Hilma încă mai dormea. Poate că în timpul nopţii nu închisese ochii de supărare şi adormise cu greu. Kustaa se îmbrăcă încet ; trebuia, fiindcă la geamuri se ivise o nouă zi, zorile unei dimineţi de iarnă. În această perioadă a anului, fiecare gospodar se scula cu noaptea în cap, oricît de tîrziu s-ar fi culcat. Cînd toate merg bine, omul nu trebuie să aibă grijă de nevastă, fiindcă s-a sculat înaintea lui şi a şi trezit argaţii, care nu se trezesc niciodată singuri. Un gospodar fericit nu are grijă de nimic cînd în zori, îndreptîndu-se spre grajd, îşi aude calul nechezînd. Argaţii sosesc şi ştiu ce au de făcut.

În dimineața aceea însă, nici o slujnică nu se sculase, stăpîna dormea și ea dusă, iar argații nu se arătau ; mergînd pe cărarea bătătorită, stăpînul încerca să se gîndească la ceva. Intrînd în grajd, aprinse focul, scoase bălegarul, țesălă calul. Pe urmă îi puse hamurile. Făcînd aceste treburi, i se păru că cineva îl supraveghea, vrînd să afle ce are de gînd. Kustaa nu voia nimic — dar simțea nevoia să plece undeva, cît mai departe, să se ducă undeva, oriunde. Săniile murdare ale arendașilor umpluseră ograda încă înainte de ajunul Crăciunului, și vor face calea întoarsă în amurg, fără să aibă nevoie de el. Sau, mai bine zis, — ar fi avut mare nevoie de stăpînul care s-a dus după fîn la un hambar mai îndepărtat. Asta e o treabă de bărbat, foarte potrivită pentru un stăpîn, mai ales într-o zi de sărbătoare. Dar era mai bine dacă ar fi plecat cu două ore mai tîrziu.

Potrivind hamurile, Kustaa se opri o clipă, ca și cum ar fi stat pe gînduri, sau s-ar fi pregătit să-i pună calului o întrebare. Era o dimineață de iarnă foarte liniștită, o dimineață atît de calmă, încît se auzeau deslușit ghiorăielile din burta animalului. Cînd calul se scutură din amorțeala caldă a somnului, zgomotul făcut de hamuri și hulube avu efectul unui sunet asurzitor.

În clipa aceea, Loviisa, străbătînd ograda, văzuse sania de cărat fînul și fără îndoială că avea să-și prevină stăpîna. Mai întoarse

o dată capul de pe prispă, pe urmă intră în bucătărie unde aprinse lampa. Kustaa înțelese că poate porni la drum fără a-și mai vesti soția.

Lăsă calul să meargă la pas ; era încă atît de devreme, încît avea să sosească la hambar înainte de a se lumina de ziuă. Stînd în picioare în sanie, putea cugeta în voie la ale lui. Ca o brazdă adîncă, drumul tăia cîmpuri, miriști. Nu se vedeau decît două făgașe, care trădau lățimea obișnuită a săniilor țărănești. Sania băiatului se ținea pe urmele saniei tatălui.

Kustaa se întreba ce avea de făcut. Un glas îi șoptea că trebuia să părăsească ceva — dar ce anume, nu știa nici el ; oricum, era încîntător să te avînți așa, în necuprinsul singurătății.

Pădurea ninsă te făcea să uiți de grijile cîmpului. Aici poți găsi clipe de uitare, deși pînă la urmă gîndurile negre pun iarăși stăpînire pe tine.

Să pleci, să nu mai auzi... departe de omul acela în gîtlejul căruia i se înfipseseră degetele și pe care nu voia să-l numească. Închipuindu-și plecarea, își reaminti tot ce era în legătură cu acest om. Casa și locatarii ei, femeia tînără care în acel moment se trezea la Salmelus, pentru prima oară singură. Da, și Salmelus, întreg domeniul, și cei care i-l lăsaseră moștenire ; părinții lui, tata și mama ; toți erau amestecați în această idee nedeslușită de plecare, iar el simțea ca și

cînd ar fi trebuit să se despartă de sine însuși. Și ființa aceea care avea să vină pe lume... Pentru prima oară, Kustaa se gîndi la el fără cruțare, cu brutalitate. Dar printr-o asociație de idei, gîndurile îi reveniră, parcă atrase de același punct : individul acela o îmbrîncise pe Hilma în momentul în care intervenise el — prea tîrziu, fiindcă trupul femeii se și lovise de colțul sobei. Acum, după cele întîmplate, își dădu seama că nu căpătase nici o satisfacție din partea derbedeului și că n-avea să capete în vecii vecilor. În asemenea împrejurări trebuia să te răzbuni pe loc.

Chipul lui Iivari Plihtari parcă crescuse în sufletul lui Kustaa, care se simți părăsit de tot, pînă și de pădurea îmbrăcată în haină albă, posomorîtă cînd se făcu ziuă. Bețivanul, ticălosul de Iivari ridicase mîna asupra femeii care, culmea, era propria lui soră ! Lucrul i se păru atît de respingător, încît nici nu mai voi să se gîndească la asta, spunîndu-și tot timpul că nu numai mama fusese lovită, dar și pruncul ce trebuia să vină pe lume. Iivari îi primejduise drepturile lui de tată, și asta aproape că îl speria. De ce să se ducă acolo ? Drumul parcă îi spunea : „Poți să mă urmezi după voia ta, dar nu stă în puterea mea să te ajut. Va trebui să te întorci la tine acasă."

Kustaa nu se gîndise că drumul trecea prin fața cabanei lui Vuorenmaa. Calul coborî panta în trap. Dar la întoarcere, cu sania plină, panta trebuia urcată încet. De altminteri, Salmelus nu-i mai purta nici o pică lui Vuorenmaa ; dimpotrivă, gîndul la acest om îl înviora. Vuorenmaa fusese întotdeauna cinstit și drept, se înțelesese foarte bine cu tatăl lui Kustaa.

Calul se opri lîngă fîntînă și Kustaa îi dădu apă. Văzînd fețe în dosul geamurilor, Kustaa hotărî să intre, mai cu seamă că-i era și foarte sete.

Vuorenmaa era gata de plecare și aruncă stăpînului o privire pătrunzătoare. Se ducea la fermă. Poate că întîrziase, fiindcă stăpînul, iată, o și pornise la drum. Dar nu, nimic nu te poate zori într-o zi de sărbătoare ca asta. Vuorenmaa s-ar fi putut urca în sanie. Ar fi fost mult mai bine decît să meargă pe jos, cu siguranță...

În încăperea cealaltă se auzea scîrțîitul unui leagăn, apoi zgomotul scăzu și încetă. Intră și Eeva, palidă și mototolită. Kustaa ceru de băut și o trimise pe Eeva să aducă berea, ca s-o încălzească puțin. Kustaa văzu că băutura era fermentată cît trebuia. Schimbară cîteva fraze scurte, apropiindu-se pe ocolite, cu vorbe în doi peri, de ceea ce îi interesa. Vorbiră apoi, întorcînd lucrurile pe toate fețele. Vuorenmaa îi arătă totul în amănunt, cum se pricepu — nu era el omul pe care să-l duci de nas. Pe urmă se sculă, zicînd că pleacă la fermă — Kustaa, dacă vrea, poate să mai rămînă — și își puse alene mănușile groase.

Kustaa nu plecă. Calul rămase priponit de gard pînă la căderea nopții. Recunoscîndu-l, trecătorii se mirau, gîndindu-se la cearta lui Vuorenmaa cu Plihtari. Clevetelile și începură — și întîmplarea era atît de ciudată, încît zvonul ajunse fără întîrziere și la fermă. Intrînd la bucătărie sub cuvînt că avea o treabă, o cumătră povesti totul dintr-o suflare :

— Era chiar stăpînul de la Salmelus, zău, îi cunosc calul, și fata lui Vuorenmaa a coborît în beci și i-a adus bere. Au de ce să bea, acu că Eeva a pus mîna pe-atîta bănet. Se cuvine să-l omenească pe stăpîn, nu-i așa ?

Hilma auzi cele spuse. Fără să răspundă, ieși din bucătărie. Era pe înserate.

Kustaa se simțea cum nu se poate mai bine. Încălzit de bere, sporovăi ceasuri întregi cu muierile. Eeva, fata-mamă, știa să facă față, chiar cînd rămînea între patru ochi cu Kustaa, în timp ce maică-sa trebăluia ; vorbea cu o voce stăpînită, dar hotărîtă ; și se pricepu să stea de vorbă pe îndelete cu stăpînul, care avea graiul mai potolit. Eeva și Kustaa se înțelegeau, între ei nu putea fi nici o ură ; nutreau aproape aceleași sentimente față de neamul Plihtarilor. Kustaa vru să plătească berea, dar bătrîna se împotrivi :

— La noi nu-i birt, noi nu sîntem destrăbălați, măcar că fata noastră a pățit-o... E adevărat ce zice lumea că i-ați dat banii de

despăgubire lui Plihtari, și că ei i-au cheltuit pînă la ultimul sfanț, și că a trebuit să mai plătiți încă o dată ? Iivari povestea asta ieri în sat ; și cîte altele nu mai zicea...

În clipa aceea, Kustaa se trezi parcă, își privi halba, o goli dintr-o înghițitură, spuse la revedere și nu mai scoase o vorbă. Ieși foarte liniștit, poticnindu-se puțin în timp ce cobora treptele scării, cu care nu era obișnuit. Își adăpă calul, apoi se urcă în sanie. Scurta zi de iarnă era pe sfîrșite.

Tot așa și la Salmelus.

— Ce, hambarele noastre sînt atît de departe, că ți-a trebuit o zi întreagă de drum ? își întrebă Hilma bărbatul. Pentru întîia oară îi vorbea pe un asemenea ton. În timpul zilei de nenumărate ori fusese nevoie de stăpîn la fermă și nevasta a trebuit să hotărască fără el. Ar fi fost nevoie și de bani, dar nu găsise destui.

Cînd Hilma isprăvi cu învinuirile, Kustaa îi răspunse cu un zîmbet obosit :

— Mai avem de plătit vreun copil din flori ?

Erau vorbele cele mai veninoase pe care le spusese vreodată neveste-si.

— S-ar putea, îi răspunse Hilma. Cică băiatul Eevei ar fi puțin și-al tău ; oricum, se pare că nu prea te plictisești cu pramatia aceea.

Fața lui Kustaa se înăspri deodată, iar privirea i se făcu de gheață. În ochii Hilmei licărea batjocura. Nu-i era frică — simțin-

du-se apărată de copilul pe care-l purta în pîntece. Era înfiptă și îndrăzneață. Kustaa îi văzu pe amîndoi — pe mama și copilul ce avea să se nască, înțeleși împotriva lui. Îl cuprinse o teamă ciudată, și toată seara rătăci prin fermă ca printr-un loc necunoscut și dușmănos.

E greu să scapi cu totul de asemenea gînduri. Dragostea, din nenorocire, începe întotdeauna cu partea cea mai frumoasă; tocmai de aceea, cu timpul, are cînd să se întineze. Dragostea dintre un bărbat și o femeie e ca un organism ale cărui măruntaie și fibre, o dată rupte, nu se mai lipesc niciodată. Mai bine ar fi ca iubirea să fie la început aspră și brutală — iar pentru un bărbat, cel mai înțelept lucru ar fi să-și ia femeia de unde și-a înțărcat dracu copiii, cum se zice.

Chiar în iarna asta, vecinii avură prilejul să observe anumite lucruri în privința gospodăririi fermei, care nu s-ar fi întîmplat pe vremea foștilor stăpîni: o serie de stricăciuni care cereau reparații fuseseră lăsate baltă. Muncile de la sfîrșitul toamnei, stăpînul le amînase pînă în primăvară și lucrurile merseră astfel și în anii următori.

Nici soarta nu hărăzi familiei un viitor prea luminos.

Într-adevăr, primele dureri ale facerii au fost un moment solemn în viața lui Kustaa. Hilma se sculă dis-de-dimineață, ca de obicei; așezată în bucătărie, conducea fără vlagă treburile gospodărești, gata la orice împotrivire să-i facă pe voie slujnicei. Pe urmă își ridică poala fustei — a nu știu cîta oară — să se uite cît i se umflaseră gleznele și pulpele. Deodată, ochii i se încețoșară. Se sculă, dar trebui să se sprijine cu amîndouă mîinile de masă. Loviisa văzu cum i se zgîrceau degetele.

— Ce-i? Să chem stăpînul?

Cînd Kustaa intră în odaie, Hilma ședea în chip ciudat, rezemată cu spatele de ușă. De luni de zile între ei plutea umbra unei neînțelegeri. Totul se petrecuse numai între patru ochi. Nici o vorbă grea nu fusese rostită de față cu o a treia persoană. Nimeni n-a venit de la Plihtari. Kustaa își găsise tot timpul treabă pe afară, iar seara nu scotea o vorbă. Pe măsură ce se apropia ziua nașterii — Hilma nu-și dădea întru totul seama cînd va fi — Kustaa simțea că devine din ce în ce mai neînsemnat pe lîngă nevastă-sa. Amintirea scenei din casa socrului pălea. Totuși, cîteodată — stînd unul lîngă altul în pat, liniștiți — soțul se simțea copleșit de un sentiment neplăcut și respingător; un individ oarecare a pus în primejdie bunul lui cel mai de preț: paternitatea. Kustaa nu-și mai aștepta moștenitorul, cum s-ar fi putut crede că o va face, ținînd seama de puterea bărbăției sale în momentul în care-l zămislise. Ajunsese pînă acolo încît trebuia să-și alunge anumite închipuiri îngrozitoare, ca nu cumva să se împlinească. Intrînd în salonul plin de amintiri, inima îi fu năpădită de un

val de căldură. Poziția în care o găsise pe Hilma îi stîrnise sentimentul acesta. Așa cum ședea, parcă i-ar fi cerșit ajutor. Se apropie de ea, îi puse încet o mînă pe umăr și o întrebă un lucru foarte obișnuit. Hilma îl privi, și expresia ei îl uimi pe Kustaa. Un bărbat n-ar trebui niciodată să vadă o femeie în starea asta.

— Vrei să te duci la Tontilla să-i spui să vină — dar să nu afle lumea... Nici tatei să nu-i spui nimic... Du-te repede...

Sosise așadar ziua cea mare, cum nu mai fusese alta de la nașterea stăpînului de astăzi al fermei. Vestea nașterii apropiate făcea să lîncezească toată gospodăria, deși înăuntrul ei era o mare fierbere. Pînă și slujnicelor mai tinerele le crescuse nasul, datorită stăpînei lor ce trebuia să aducă pe lume un moștenitor. Tontilla avea putere deplină asupra întregii gospodării dînd sfaturi și porunci; deși era o femeie cumsecade din fire, acum nu se mai uita în ochii nimănui, iar poruncile le dădea în fugă. Pe măsură ce ziua se scurgea, înfățișarea ei devenea din ce în ce mai gravă.

Stăpînul nu stătea în casă, își găsea fel de fel de treburi prin apropiere. La un moment dat, deschise o poartă și revăzu dintr-o dată locul unde îl găsiseră mort pe tatăl său. Se opri liniștit, cu privirea aiurea. Oare pentru asta îl aduseseră aici pașii? Gîndul încercui cu precizie locul unde răposatul fusese găsit

întins pe jos; acum însă, duhul părintesc părea adormit în fața vetrei și nu-i mai spuse nimic feciorului său. Nu-i mai făcu nici măcar o mustrare.

Kustaa se așeză pe prispa hambarului; aici se simțea bine. Cercetă ferma de la distanță, desluși chiar fereastra în dosul căreia, în acea clipă, Hilma... Avea niște noțiuni foarte vagi despre o naștere, dar știa că, în afară de dureri, mai era și sînge, și niște lucruri care se duceau pe ascuns. Ceva care stîrnește scîrba bărbaților... și asta evocă din nou... din nou întîmplările recente, și mai întîi de toate pe Iivari. Fața secăturii era parcă foarte aproape de salon și expresia lui spunea: „Eu sînt, cunosc aceste lucruri, dar n-am să-ți ling tălpile..." Maică-sa se învîrtea pe lîngă el... pe urmă drumul la hambarul îndepărtat... în clipa asta Hilma e în chinurile facerii, ea care... Gîndul înfiorător, ca un fel de dorință, voia să se precizeze în cugetul său. Kustaa se tînguia intrînd în hambar și, fără să-și dea seama, se opri pe locul unde murise tatăl său. Stătea nemișcat, ca și cînd ar fi ascultat ceva. Încet, încet, regăsi starea sufletească din copilărie, și atunci se îndreptă spre casă.

Îl căutaseră. Peste tot domnea o liniște ciudată, ca încremenită. Loviisa ieși din salon încet, fără să facă nici un zgomot.

— Dacă vreți să intrați... spuse ea, cu un glas ciudat.

Kustaa intră. Fața Tontillei era schimonosită, ca și cînd ar fi plîns. În ultimele zile, Kustaa se simțise străin la el acasă ; în clipa asta, acest sentiment atinsese culmea. Totul în odaie era altfel decît înainte ; patul fusese tras lîngă perete, lăsînd un spațiu de trecere, unde se afla Tontilla. Hilda zăcea palidă în pat, cu ochii închiși ; nu făcu nici o mișcare cînd se apropie bărbatul. Toate mîngîierile și toate cuvintele de dragoste pe care această femeie slabă și neînsemnată le rostise bărbatului ei, reveniră acum în mintea acestuia. Într-o asemenea clipă, un soț și-ar putea cîntări, cu precizia cu care și-ar număra banii la birou, sentimentele încă păstrate față de soție.

— Orice ajutor omenesc a fost zadarnic... e zadarnic întotdeauna fără ajutorul lui Dumnezeu, spuse încet Tontilla.

Spunînd aceste vorbe, își îndreptă privirea spre o legătură de cîrpe așezate de-a curmezișul, la piciorul patului. Kustaa zări, fără să-l privească, capul fără viață, violaceu al unui copil.

Într-adevăr, Kustaa nu-și dădu seama că acolo era un copil, copilul *lui ;* și încă și mai puțin că era mort. Cînd, în sfîrșit pricepu, nu arătă nici o desperare, nici cea mai mică supărare, iar bătrîna moașă fu atît de uimită, că-și uită pentru o clipă emoția. Își spunea că Kustaa îi reamintește pe răposatul său tată, a cărui față rămînea întotdeauna nemișcată. Ea ajutase la nașterea lui Kustaa

și îl considera un pic propriul ei fiu. Acum, tînărul devenise sub ochii ei un om în toată firea, așa cum vezi cîteodată un nor care crește și se întinde sub privirea ta, la orizont.

Dar în această clipă, în fundul inimii lui Kustaa nu era nici desperare, nici mîhnire. Fața lui îi exprima gîndurile cele mai ascunse, care erau cu totul neașteptate. Kustaa avea senzația unei eliberări, care începuse acolo, în hambar, și care creștea în momentul de față. Privindu-și copilul născut mort, expresia lui aminti de unul care a ieșit învingător dintr-un duel, și privește cum martorii adversarului copleșesc cu îngrijirile un trup neînsuflețit.

Kustaa se întoarse spre Hilma, care, revenindu-și, îl recunoscu. Băgă de seamă că obrajii neveste-si își recăpătaseră culoarea ; băgă de seamă aceasta ca un om care, suferind de insomnie și așteptînd zorile, observă în odaie primele lor licăriri. Și atunci moașa avu prilejul să vadă un gest pe care nu-l mai văzuse niciodată, în asemenea împrejurări, la țărani : bărbatul se plecă spre femeie și-și apăsă obrazul pe fruntea ei. Astfel obișnuia Kustaa s-o mîngîie adesea pe Hilma la începuturile căsniciei lor. Acum o făcuse de față cu altul. Simți cum obrazul încălzea fruntea înghețată a soției.

Fusese ca o întoarcere — nu la trecut, dar la o anume trăinicie, ce avea să se păstreze de acum înainte, fără prea mari știrbiri.

Aceeași scenă, aproape identică, avea să se repete peste mulți ani, cînd Hilma, slăbită, zăcînd de mult în pat, își dădu duhul.

Această zi avusese darul de a drege și alte lucruri. Soții își regăsiră singurătatea, iar lumea înconjurătoare își recăpătă distanța potrivită. De-a lungul anilor care urmară, se întîmpla adesea ca un cuvînt oarecare să-i reamintească Hilmei începuturile ei de la Salmelus — vremea cînd, fără să fi fost măritată cu Kustaa, era totuși femeia lui. Cuprinsă de amintirile anilor acelora, i le împărtășea numaidecît tovarășului ei de viață.

Șleahta lui Plihtari nu se dădea bătută. Uneori încerca să reia legăturile de rubedenie cu Salmelus. Dar după sarcina ei nenorocită, Hilma se arăta mai străină față de ei. Auzind de necazurile familiei sale, nu le mai lega de ale bărbatului. De altminteri, cîțiva ani Iivari lucrase la o exploatare forestieră, într-un ținut mai îndepărtat. Începînd din clipa aceea pe care o petrecuse la căpătîiul Hilmei, Kustaa își dăduse seama că își schimbase părerea despre netrebnicul său cumnat. Din cînd în cînd, avea un vis chinuitor care-l frămînta și după trezire: văzîndu-și în vis copilul mort, i se întîmpla să-l confunde cu Iivari leșinat în bucătăria de la Plihtari.

Povestirea noastră ar trebui să alunece acum peste anii următori, pentru a trece la viața Siljei, fata cea mică a soților, cea care a trăit cel mai mult. Deși căsnicia lui Kustaa și a Hilmei își regăsise pentru totdeauna trăinicia, totuși ei nu avură acel curaj fără de care nu se poate fructifica o moșie. Hilma nu-l avusese niciodată; fată a unui arendaș fără vlagă, nu avusese din naștere această însușire. Astfel, ferma scăpătase; de-a lungul anilor, luă înfățișarea unei moșioare oarecare, al cărei proprietar abia de ajunge să-și hrănească droaia de copii și să-și plătească dările. Pe urmă decăderea își urmă cursul, și cei doi ajunseră în pragul stării de unde Hilma se ridicase.

Ceva se refăcu lîngă patul de naștere al Hilmei, dar multe bunuri se pierdură pentru totdeauna. Chiar dacă toate ar fi decurs în modul cel mai firesc, chiar dacă nu ar fi avut loc vizita aceea nenorocită la Plihtari, situația totuși n-ar fi rămas aceeași. Hilma nu mai era acea tînără înfloritoare care știuse să înflăcăreze inima lui Kustaa și îi fericise tinerețea. Ce a rămas după toate aceste ruine? Cheltuieli — și griji de tot felul, pe care această femeie umilă nu izbuti să le izgonească din sufletul bărbatului. Kustaa își urma calea, mirîndu-se de drumul pe care-l luase viața lui și luptînd... luptînd chiar fără a se mai gîndi măcar să-și găsească un sprijin în tovarășa de viață.

După doi ani, fără nici o întîmplare deosebită, li se născu un fiu pe care-l botezară Taavetti, după bunicul său. Apoi, după alți doi ani, veni pe lume o fată, Laura. Aceste fapte se pot exprima în două fraze, și totuși

anii care trecură au fost bogați în evenimente. Într-adevăr, în lupta lui pentru existență, Kustaa Salmelus nu fusese niciodată mai nenorocit decît în anii de după nașterea fiului. Zîmbetul lui binecunoscut pălea foarte des, fără să fie înlocuit de o străfulgerare de furie bărbătească, cum se întîmpla înainte, în timpuri normale, cînd nu putea încă fi vorba de resemnare. Acum, nici nu mai făcea să se supere — prea multe îi rodeau inima fără să mai opună vreo rezistență. Exploatarea fermei slăbea, așa încît, într-o bună zi, în odaia lui Roimala, stăpînul de la Salmelus semna prima poliță — așa cum făcuseră pe vremuri, la tatăl său, foarte mulți bieți țărani, în pîslari și haină de bathet. Kustaa și-i amintea foarte bine pe acești arendași și unchiași cu fețele îmbujorate de rușine, cu mișcări sfioase în vreme ce tatăl lui încerca să-i convingă de importanța respectării stricte a scadențelor. Își amintea foarte des de tatăl său și de propria-i copilărie în timpul acelor ani, cînd își reîncasase încetul cu încetul polițele. Iar acum, Roimala, o persoană de vază din regiune, îi spusese sentențios, mîngîindu-și favoriții, că polița trebuia plătită chiar în ziua scadenței. Pe urmă, dregîndu-și glasul și trăgînd tabac pe nas, îi vorbise despre viitoarele alegeri de deputați țărani, recomandîndu-i cu căldură un anume candidat — care chiar fusese ales, ca de altfel Roimala însuși. Dar Salmelus se abținuse de la vot.

Roimala intră în Dietă și propuse asanarea lacului Hanhijärvi, cu subvenție de stat. Propunerea fusese aprobată. Și cum pămînturile lui Roimala și ale unei alte moșii pe care tocmai o cumpărase se aflau în apropierea lacului, era firesc să se intereseze de această problemă care privea și celelalte moșii ; de asemenea, pămînturile lui Salmelus se aflau în apropierea lacului cu pricina. Fiecare proprietar din vecinătate trebuia să-și dea contribuția, completînd subvenția oficială. Roimala se afla în fruntea întreprinderii și toată lumea știa că o conducea după bunul său plac și în așa chip, încît unii scoteau din asta un cîștig, fără a mai vorbi de Roimala.

Pe vremurile acelea, viața familială a lui Kustaa era dintre cele mai grele. Copiii erau plăpînzi, mai tot timpul bolnavi și uneori trebuiau legănați nopți întregi. În vechiul salon al familiei Salmelus — în care odinioară respirai aerul proaspăt al încăperilor nelocuite, și care devenise din întîmplare odaie de dormit, deși alături exista o cameră mai modestă, unde locuise tatăl lui Kustaa — plutea acum zi și noapte un miros de scutece umede și de prunc. Nu era de loc plăcut să intri aici seara, mai cu seamă că soția lui se văita neîncetat de dureri și avea o tuse urîtă.

Kustaa nu cumpăra băutură decît pentru sărbători, dar sărbătorile erau foarte rare la Salmelus. În răstimpul acelor ani, lui Kustaa i se întîmplase foarte des să se îmbete în sat. Apărea întotdeauna la țanc în locurile unde

se găsea ceva de băut, mai ales cînd acasă treburile mergeau prost. Odată băuse atîta, că picase la pat. Era după adunarea la care țăranii din împrejurimi se învoiseră să dea fiecare cîte ceva ca să asaneze lacul, și plătiseră chiar o cotă-parte. Adunarea avusese loc la Roimala. Cum Salmelus și un alt mic proprietar nu avuseseră bani gheață, Roimala primi să le împrumute el banii trebuitori. Întocmiră o țidulă, iar Roimala le dădu o chitanță, pentru contribuția lor. După aceea băuseră aldămașul, iar un țăran care îl cunoscuse bine pe bătrînul Salmelus, îl luă deoparte pe Kustaa și-l preveni :

— Mai bine ai fi vîndut o parcelă de pădure, îi spuse.

— Nu vreau să-mi știrbesc pădurile, răspunse Kustaa, tata nu s-ar fi învoit nici în ruptul capului.

— Da, adevărat, dar el putea să împrumute bani, pe cînd tu...

A doua zi dimineață, Kusta nici nu știu cum ajunse acasă. Ce își aducea limpede aminte era că Roimala avea în buzunar două chitanțe, purtînd semnătura sa — a lui Kustaa Salmelus... Hilma mai zăcea încă în pat, fără somn ; și cînd își văzu bărbatul sculîndu-se, nu făcu nici o mișcare — ai fi zis că se gîndea la ceva foarte neplăcut. Unul dintre copii stătea culcat lîngă ea, celălalt se smiorcăia la bucătărie, unde slujnica încerca să-l potolească. Era tîrziu, soarele se afla sus pe cer, argații trebăluiau, iar stăpînii mai dor-

meau. Kustaa se simțea atît de rușinat, încît nu mai știa de ce să se apuce ; nu știa nici ce să-i răspundă lui Vuorenmaa, care-i pusese o întrebare fără ocol.

Astfel trecură anii. Credeau că nu vor mai avea nici un copil. Dar mai veni unul pe lume : Silja, singura lor odraslă care atinsese adolescența. Începuturile vieții acestei ființe au o strînsă legătură cu un eveniment care a fost o excepție încîntătoare în viața tristă a părinților ei.

Perechea fusese invitată la o nuntă, chiar la ferma la care se afla Kustaa cînd o goniseră pe Hilma de la Salmelus. Și cum această fermă era foarte departe de a lor, fuseseră nevoiți să doarmă acolo două nopți. Se petrecuse ceva. Era foarte ciudat ; parcă ar fi reîntinerit. Niciodată pînă atunci nu petrecuseră o noapte în afara fermei, doar în vara primei lor iubiri, cînd se culcaseră lîngă cuptorul lui Plihtari... Fusese o nuntă grozavă. Trei zile ținuse. Oamenii mîncau, jucau și beau bere. Pînă și Kustaa intrase în joc ; prima seară, Hilma se învoi să joace cu el o poloneză, iar a doua zi îi trăseseră și o polcă și o mazurcă. Fiecare pereche invitată avea odaia ei, iar tineretul dormea pe jos, pe podeaua din sala cea mare, rîzînd și petrecînd pînă dimineața. Dar gălăgia lor nu supără perechile, care, înviorate de iureșul nunții, adormiseră înlănțuite cu dragoste, după multă, multă vreme...

Voioșia lui Kustaa și a Hilmei se prelungise un timp, chiar și după întoarcerea lor la Salmelus. Țăranca întinerise vădit, și o mărturisi la urechea bărbatului ei, în prima noapte pe care o petrecură în patul conjugal.

— E ca pe vremuri, îți mai aduci aminte? Să vedem dacă se va sfîrși ca atunci...

Așa cum soarele înainte de a apune își mai trimite o dată razele, cu toată tăria, peste vîrfurile copacilor, așa fu pentru Kustaa și Hilma întinerirea neașteptată dobîndită la nuntă. Desigur, grijile zilnice înăbușiră curînd dragostea lor reînnoită; dar ființa în devenire nu mai putea fi nimicită. Era produsul împreunării a două celule umane, care creștea fără încetare, luînd forma determinată, din ce în ce mai asemănătoare cu o ființă omenească. Nimeni nu-l vedea încă; se dezvolta în măruntaiele unei femei, la capătul unui cordon puternic ce zvîcnea...

Și iar urmară chinurile facerii, pentru a patra și ultima oară. Plodul, care de cîteva luni încoace își mai mișcase membrele, la un moment dat încercase altfel de mișcări. Întorsese capul în direcția căii pe care trebuia s-o apuce, umerii i se răsuciră, o dată cu trunchiul și cu picioarele; în curînd tot corpul era scăldat de lumină, cordonul ombilical tăiat; și pe drumul vieții porni o fetiță — iar despre acest drum, în clipa de față, nimeni n-ar fi putut spune nimic mai mult decît că într-o zi moartea îl va curma — atît.

Dar atunci nimeni nu se gîndea la moarte. Nașterea a fost ușoară; Hilma, deși foarte obosită, era calmă și fericită cînd Kustaa se apropie de patul ei. Perechea aceasta de oameni se simțea ca după prima naștere dusă la bun sfîrșit. Era o după-amiază de primăvară. Razele soarelui pătrundeau în odaia veche, umplînd-o de o fericire amăgitoare. Moașa adusese cafea proaspătă, tare, preparată anume ca să-i dea puteri noi lăuzei. Pruncul dormea liniștit în leagănul lui curat. Kustaa se apleca deasupră-i cu surîsul cel mai strălucitor. În acea zi, pînă și copilașii lor palizi și slăbănogi îi erau mai dragi.

După un ceas, fetița se trezi și maică-sa îi dădu să sugă. Mititica era tare vioaie. Tatăl, privind-o, uitase de griji și de toate.

Și griji avea berechet. Fusese de mai multe ori nevoit să împrumute de la Roimala pentru a-și plăti dobînzile. Roimala împrumuta cu plăcere și vecinii mai clarvăzători își dădură seama unde voia să ajungă. Singurul lucru bun pe care l-ar fi putut face Kustaa era să-și vîndă ferma și să cumpere un domeniu mai mic, atît încît descendenții lui în linie bărbătească să nu fie prea compromiși. Pînă la urmă, Roimala tot o să pună mîna pe fermă, iar Kustaa, mergînd pe drumul acesta, va sărăci fără rost. Astfel vorbeau țăranii între ei, și cîteodată, stînd la un pahar, i-o spuneau și lui Kustaa în față.

Viața, într-adevăr, era încurcată, și slăbiciunea Hilmei îi răpi orice urmă de curaj.

Dacă n-ar fi fost pruncul, cu siguranță că ar fi vîndut ferma. Fetița — pe care au botezat-o Cecilia, dar căreia i se spunea Silja — creștea și se dezvolta de mai mare dragul, neștiind nimic despre nestatornicia lumii. Avea ochi mari, cu privire dulce și gene frumoase. Ochii îi erau aproape negri, dar cu timpul deveniseră căprui-deschiși. Trăsăturile aduceau cu ale tatălui, dar cîte un bătrîn zicea că Silja e leit portretul bunicii din partea tatălui. Copiii mai mari erau neglijați în favoarea celei mici, pe care toată lumea o răsfăța, așa cum fusese răsfățat pe vremuri Kustaa, fiul unic și adorat, comoara onorabililor stăpîni ai domeniului Salmelus.

Taavetti și Laura duceau o existență aproape ștearsă ; se plimbau gravi, puțin sfioși, ținîndu-se de mînă, ca și cînd n-ar fi avut nici un sprijin pe lume, afară de ei înșiși. Pe urmă se îmbolnăviră împreună, și se stinseră din viață fără veste, unul după celălalt, victime ale unei epidemii care bîntuise cu o furie atît de dezlănțuită timp de cîteva săptămîni prin regiune, încît pînă în ziua de azi e pomenită.

Pe Silja molima n-o atinsese, cu toate că le ținuse tovărășie micilor bolnavi. Mulți se întrebau care va fi soarta acestei fetițe. Kustaa era zgîrcit la vorbă, dar surîsul său începuse să înflorească din nou. Cînd greutățile se îngrămădiră amenințînd cu un dezastru inevitabil, țăranul acesta în deplinătatea forțelor sale mature întrezări nedeslușit că el de fapt

aducea spre împlinire o chemare ; i se păru chiar că strămoșii lui îi dădeau dreptate cînd chibzuia asupra acestor lucruri, și că îi spuneau : „Desigur, ar fi fost de preferat să păstrezi și să consolidezi ferma moștenită, cu toate acareturile ; dar fiindcă n-ai reușit, trebuie să chibzuiești asupra faptului că omul mai are și alte lucruri, chiar mult mai prețioase, de păstrat.“ Acest îndemn i se păru că se referea la fetița lui cea sănătoasă, căreia îi plăcuse de atunci să se plimbe cu el.

La fermă, greutățile se îngrămădeau. Fînul din ultima vară fusese distrus aproape în întregime ; fusese băgat prea de timpuriu în hambar și fermentase, încît a trebuit pus din nou la uscat ; dar o neașteptată rupere de nori l-a muiat mai rău. Kustaa n-a fost acasă, și astfel...Stăpînul n-ar trebui să lipsească prea des. Fînul pe care l-au mai putut strînge nu mai avea nici o valoare. Paiele erau de bună calitate, dar întrebuințaseră prea multe pentru nutrețul vitelor — și în perioada ce mai proastă din primăvară, cînd copiii căzură la pat, vitele de la Salmelus erau și ele într-o stare nenorocită ; vacile sufereau de o boală care le înmuia oasele, iar caii piereau. Kustaa încercă să facă anumite economii la cereale, dar fata de la vaci îi spuse că pleacă dacă n-are cu ce să-și hrănească vitele ; cireada nu poate fi hrănită numai cu cereale, îi trebuia și furaj.

Deci, la fermă toate mergeau anapoda. Kustaa trăia ca în somn. Nevasta lui zăcea din ce în ce mai des la pat, și se cunoștea

după fața ei că nu fără motiv. Totul te făcea să crezi că nu va mai auzi cîntecul cucului, și Kustaa presimți că nu vor mai petrece sărbătorile împreună, ca la ultima nuntă...

Intr-o zi, Kustaa se dusese la un țăran bătrîn — cel care fusese foarte apropiat de tatăl său și care îl prevenise pe timpuri.

— Împrumută-mi suma asta, fiindcă m-ai sfătuit să nu-i mai cer lui Roimala, spuse el pe un ton vesel.

Dar bătrînul îi declară că, spre marea lui mîhnire, nu putea, oricît ar fi vrut să-l ajute pe fiul prietenului său.

— Vezi tu, sînt bătrîn, și n-o mai duc mult. Nu mă pot abate de pe calea pe care am urmat-o toată viața, și pe care a urmat-o și tatăl tău. Dacă m-aș abate, aș fi nevoit să recurg la aceleași mijloace ca și tine. Nu sînt bogat, dar mă descurc, și în clipele grele cerul m-a ajutat, pentru că și eu m-am ajutat singur. Tu ești atît de încurcat în mrejele lui Roimala, încît eu, unul, nu mă pot amesteca în afacerile tale. Vezi tu, băiatule, în viața ta ai săvîrșit niște fapte pe care nu am căderea să le judec ; pe de altă parte, n-aș putea să fi auzit despre tine ceva rușinos ; dimpotrivă, am recunoscut în tine cîteodată o palã imagine a răposatului tău tată. Dar — și zicînd asta, bătrînul își îndreptă capul albit, cu semeție — dar tatăl tău a fost un om energic, care știa ce are de făcut, iar tu, chiar în zilele tale cele mai bune, ești o mediocritate. Ai în tine niște trăsături burgheze, le ai de la maică-ta, știu asta ; și,

sînt sigur, chiar dacă treburile tale pămîntești vor sfîrși prost, mîntuirea veșnică a sufletului ți-e asigurată.

Vorbea cum vorbise deseori, în calitatea sa de asesor, unui judecător fără experiență, care cerceta primul caz. Fiind foarte bătrîn, îi plăcea să-și încheie vorbele prin aluzii la viața de apoi. Nu era de loc ramolit și ar fi fost în stare să-l povățuiască cît se poate de bine pe fiul prietenului său. Il sfătui pe Kustaa să-și vîndă neapărat pădurile, dar acesta îi arătă că Roimala deținea o ipotecă asupra domeniului ; căzură de acord că dacă ar vinde Kustaa un singur trunchi, ar trebui să verse suma lui Roimala, pentru amortizarea datoriei. Și suma întreagă e atît de mare, că numai printr-o vînzare masivă ar putea pune mîna pe bani destui ca să se elibereze și să scape de toate angaralele... și pe urmă nu se putea decide pentru această vînzare... și ar trebui să aștepte mult înainte de a pune mîna pe bani.

— Da, da, spuse bătrînul asesor. Înțeleg, înțeleg tot... Roimala visează și la joagărul ăla, la care treburile nu merg prea bine, și care curînd va fi copt pentru el... Kustaa nu mai urmări meditațiile țăranului ; nu se gîndi decît la situația tragică în care i se zbătea familia. Cînd bătrînul începu din nou să vorbească despre afacerile lui Kustaa, acesta parcă se trezi.

— Așa cum îți cunosc eu treburile, ești încă departe de a fi ruinat. Dar trebuie să-ți

vinzi ferma. Da, nu văd altă ieşire. Roimala vrea să pună mîna pe ea, asta-i clar; dar o să facem în aşa fel, ca să n-o obţină chiar pe nimic, vulpoiul! Îţi cunosc prea bine ferma, pămîntul şi pădurile; pe vremuri chiar mă gîndisem să... Dacă Roimala nu-ţi plăteşte măcar... atît şi atît, ei bine, atunci o să-ţi dau eu preţul ăsta...

Aceste cuvinte fuseseră rostite cu o deplină încredinţare şi urmate de un oftat plin de demnitate, ca şi cînd ţăranul ar fi vorbit stînd în picioare şi brusc s-ar fi aşezat...

Singurul rezultat obţinut de Kustaa a fost că aflase valoarea fermei sale. Totuşi, avea mare nevoie de bani lichizi; vitele aveau nevoie de furaje şi argaţii de simbrii. Nu-i rămase deci altceva decît să se ducă la Roimala.

Dar acesta nu se arătă gata să-i împrumute, şi se puse să-i înşire lui Kustaa cîte greşeli făcuse, într-un mod mult mai puţin blajin decît bătrînul asesor. Îi spuse fără ocoluri tot ce se întîmplase la Plihtari cînd el se dusese acolo întîia oară.

— Din asemenea treburi, un fiu unic scapă plătind; chiar şi calicii de arendaşi întrebuinţează acest mijloc, precum bine ştii, he-he-he!

Pînă aici Kustaa roşise; acum păli şi strînse din dinţi. Niciodată pînă acum nu ajunsese atît de jos, dar ce să facă? Se sculă. Roimala tăcu, pe urmă îşi îndreptă trupul greoi. Kustaa se simţi din nou părăsit. În clipa aceea n-avea pe nimeni în preajmă decît cugetul lui de om. Greutatea imensă a adversarului său parcă îi strivea toată ferma şi Kustaa trebui să salveze ceea ce risca să fie strivit: o femeie, trei copii, dintre care doi bolnavi, argaţii, vitele... Era zadarnic să te superi pe acest individ care-şi mîngîia barba, şi care era prea bătrîn ca să-l cotonogeşti. Kustaa începu să rîdă şi el ridicîndu-şi buza, ceea ce nu mai făcuse niciodată. Pe urmă zise:

— Luaţi toată ferma, că doar asta vreţi.

Roimala ridică din sprîncene, cum făcea la biserică atunci cînd pastorul, dînd glas celor sfinte, vorbea despre stricăciunea pe care o aduc bunurile pămînteşti.

— Iaca, iaca, fructul s-a copt... La drept vorbind, acum tu nu mai eşti în stare să conduci un domeniu mai întins, şi eu l-aş putea cumpăra. Dar... ca să ne înţelegem, musai să bem un pahar... Hei! Adu apă caldă şi zahăr, strigă el prin uşa deschisă cu o voce care-l făcu pe Kustaa să surîdă, cu toată scîrba ce-o simţea pentru prietenia prefăcută din vorbele şi glasul celuilalt.

Kustaa îşi bău cu plăcere grogul; era mai bine aici decît în altă parte. Totuşi, rămînea atent. Vorbindu-i ca un părinte, Roimala îi făcu diverse oferte, în felurite condiţii, propunîndu-i ori să cumpere fără bunurile mobiliare, ba să cumpere şi mobila, sau doar o parte din ea. Această ultimă propunere fu baza tîrgului lor. Kustaa n-ar fi putut să spună dacă făcuse o afacere bună sau nu; dar cum Roimala primise să-i plătească o sumă mult mai

mare decît aceea numită de asesor, căzu la învoială. Roimala plăti arvuna, rămînînd ca în ziua fixată să semneze contractul.

A doua zi dimineața, Kustaa nu simți nici o părere de rău. În ceea ce o privea pe Hilma, ea nu se gîndea de loc la treaba asta; îmbrobodită la cap, își îngrijea copiii bolnavi. Văzînd banii, se învioră puțin și se pregăti să se ducă în sat, nemaiavînd nici cafea, nici făină.

Pe urmă mai rămăsese să aleagă locul unde să se așeze. Cel mai bine ar fi fost în sat. Kustaa se mărgini să spună că Roimala le îngăduie să păstreze cele două odăi și bucătăria pînă în toamnă, dacă ei vor. Dar în sinea lui se hotărîse să nu rămînă decît timpul necesar pentru a-și găsi o altă locuință, mai spre miazăzi. Se simțea atras spre miazăzi. Avea destui bani ca să-și cumpere o căsuță și o sfoară de pămînt.

Roimala îi făcu o propunere. El avea departe de sat o proprietate părăsită, și ar fi fost dispus să vîndă bordeiul. Sau l-ar putea da în arendă, împreună cu ceva pămînt... „Vei putea veghea asupra pădurilor mele", adăugă el. Kustaa ieși din odaie fără să-i răspundă. Roimala, care venise să-și inspecteze „al treilea domeniu al său", se luă după el pînă în ogradă și-i spuse:

— M-am uitat bine la camere, și mi se pare că n-ai nevoie de a doua, că cea de lîngă bucătărie e destul de mare. De altminteri, oricine își poate da seama că în curînd veți fi

mai puțini, cei doi copii o duc foarte prost... Mda, că tocmai vorbisem, încearcă să-i ai pe sub ochi pe părinții tăi de la Plihtari, socrutău se poartă de parcă ar fi la el acasă, și dacă lipsește ceva, tu răspunzi.

Kustaa îl lăsă să vorbească și să-și prizeze tabacul. Pe urmă, Roimala se duse. Kustaa reintră în casă și văzu că într-adevăr cei doi copilași erau gata să-și dea duhul. Băiețașul muri chiar în ziua aceea, iar fetița a doua zi.

Timpul trecea și viața își recăpătase iarăși solemnitatea și măreția. Nu duceau lipsă de nimic: vitele aveau nutreț, oamenii de-ale gurii. Își putură chiar îngădui și unele nazuri. Hilmei, încă din copilărie, îi plăceau grozav uscățelele. Le făcea foarte bine, ți se topeau în gură, nu alta. Dăduse pînă și slujnicelor, toată lumea trăia ca într-o așteptare, cu toate că așteptarea într-un fel se terminase; cei doi copilași, care umblau mereu împreună mînă în mînă, se odihneau acum pe scîndurile hambarului, unul lîngă altul, cu trupurile firave, învinețite de frig. Silja se simțea bine, ca întotdeauna. Peste toate plutea un val de fericire, mai puternic ca oricînd, la fel ca în zilele cînd Hilma se instalase la Salmelus pentru totdeauna după plecarea mătușii — sentiment care dăinuise pînă la nuntă.

Norocul îl ajută pe Kustaa, dîndu-i o așezare după placul inimii. În timpul încheierii contractului de vînzare, comisarul îi pomeni lui Kustaa despre o casă, care se afla cu două parohii mai spre miazăzi; era de vînzare din

cauza unei întîmplări ciudate, pe care o povesti cu lux de amănunte în timp ce-şi sorbea cafeaua.

— Duceţi-vă s-o vedeţi, spuse el din nou la plecare.

Kustaa, care avea toată încrederea în comisar, îi urmă sfatul şi făcu tîrgul chiar de la prima vizită. De acum încolo, toate mergeau strună. Kustaa îşi îngriji mobilierul, puse deoparte cele ce-i reveneau lui Roimala, şi cele pe care voia să le vîndă la mezat. Pe urmă hotărî ziua licitaţiei, o fixă peste cincisprezece zile, într-o luni, după înmormîntarea copilaşilor ce fusese fixată duminică.

Aşteptarea înmormîntării şi a vînzării fusese o perioadă de nesfîrşită odihnă pentru toată familia şi pentru toţi de la fermă. Sub pretextul că-şi caută o aşezare nouă, Kustaa cutreiera toată moşia, luîndu-şi parcă bun rămas ; fiindcă, în ciuda celor întîmplate, aici îşi trăise cele mai scumpe amintiri. Unele erau legate de păţaniile copilăriei, cînd se ţinuse odată după slujitori şi mîncase la rînd cu ei, ca un bărbat. Trecînd prin faţa lui Vuorenmaa, altă amintire i se trezi în minte : o zi de Crăciun, cu puţin timp înainte de naşterea primului copil... Simţindu-şi inima pustie, se răzgîndi, nu mai vru să intre, deşi îşi adăpase calul în ograda lor.

Hilma se duse de cîteva ori în sat, cu trăsura sau pe jos, după distanţa pe care o avea de străbătut. Într-o zi trecuse şi pe la Plihtari, vizită care îl lăsase indiferent pe bărbatul ei.

Pe urmă dulgherul adusese raclele, copilaşii fură îmbrăcaţi şi aşezaţi în ele. Fetiţa, care rămăsese tare plăpîndă, purta rochiţa de la botez.

— S-o îmbrăcăm cu rochiţa asta, că tot n-o să mai avem copii de botezat, şi n-aş vrea s-o păstrez pentru străini, îi spuse Hilma, cu un surîs obosit, slujnicei care, cu multă sfială şi pe departe, îi lăsase de înţeles stăpînei să-i dea ei rochiţa moartei.

În timpul acestor zile, Silja părea o fiinţă neobişnuită, căreia nu ştiau ce să-i mai facă. Kustaa o plimba în braţe mai mult ca oricînd. O purta chiar şi afară, la aer, bine înfofolită în haine călduroase. Îi vorbea cu mare vioiciune, fapt care, după părerea slugilor, era în acelaşi timp lugubru şi înduioşător, fiindcă nu-l mai auziseră niciodată pînă atunci pe stăpînul lor vorbind astfel nici cu copiii, cu nimeni.

Zilele însemnate se apropiau. Istoria fermei Salmelus ajunsese la o cotitură, după multe secole. Toţi argaţii lui Kustaa trecuseră în serviciul lui Roimala, şi începuseră chiar să lucreze pentru el. Acesta era motivul pentru care copiii fuseseră duşi la cimitir de către Vuorenmaa, la fel de cicălitor şi de furios. Kustaa mîna sania în care se afla familia lui. Hilma era foarte obosită, şi n-avea nici un rost — pe un ger cumplit — s-o ia şi pe Silja

cu ei; totuşi, cele două sicriaşe trebuiau însoţite.

Pentru ultima oară, Kustaa şi Hilma ieşeau de pe ferma strămoşească în calitate de proprietari; a doua zi urma vînzarea la mezat. Mergeau ducînd cu ei aproape toate roadele vieţii lor comune... Îmbătrîniseră mult; din Hilma cea de odinioară, care-l vrăjise pe tînărul Kustaa, nu mai rămăsese nimic; arăta ca o nevastă de arendaş, ştirbă, cu părul stins şi rar; nici măcar nu luase proporţiile obişnuite ale acestor femei; dimpotrivă, rotunjimile atrăgătoare din tinereţe deveniseră colţuroase.

Cu toate că şi Kustaa îmbătrînise, totuşi păstrase trăsăturile transmise din generaţie în generaţie ale familiei sale. Acest fapt era cît se poate de vădit în timpul cortegiului funebru. Vîntul rece şi soarele îi înroşiseră obrajii. O femeie care în tinereţe îl privise cu încîntare pe Kustaa, dorind ca şi el la rîndul său s-o ia în seamă. Venise la cimitir; privindu-l pe Kustaa din profil, inima îi fu străbătută de un val de căldură, în timp ce el, cu capul descoperit, asculta slujba. Îl urmări cu privirea pe cînd străbătea semeţ naosul bisericii, pînă în faţă, unde se aşeză pe unul din locurile familiei sale. Mulţi priveau această pereche cu ochii înlăcrimaţi; un bărbat liniştit, pe faţa căruia juca un surîs foarte fin, şi o femeie trecută, despre care nimeni n-ar fi putut spune ceva de rău, decît că a făcut tot ce i-a stat în putinţă; cum oare ar fi putut

dispune fata lui Plihtari de puterea necesară pentru a conduce gospodăria unei mari moşii?

Au văzut şi fetiţa, singura supravieţuitoare, care umbla cu paşi mărunţi printre picioarele părinţilor, punînd o groază de întrebări, puţin cam prea tare, despre lucrurile necunoscute care o înconjurau. Era încîntătoare cu ochii ei negri, semănînd cu ambii părinţi. Păcat că nu putea să crească la ferma strămoşească. Întreba din cînd în cînd cu voce tare unde era Laura şi Taavetti, de ce nu erau şi ei acolo, şi dacă rămîneau în sicriu; toţi cei de faţă deveniseră o singură familie cînd cuvintele copilului răsunară în biserică. Pe urmă răsună orga, şi pentru Silja asta era o amintire de mare însemnătate. Aceleaşi acorduri însoţiră cu siguranţă ciripitul rîndunelelor în conştiinţa ei vlăguită, în dimineaţa aceea, cînd în odăiţa de lîngă baia din Kierikka îşi dădu sufletul. Dar acum trăia şi nu-şi putea închipui că fratele şi sora ei nu mai erau pe lume. La întoarcere, cînd trecură prin faţa cimitirului, vru să-i caute. Mama îi lămuri că se aflau în ceruri şi nu se vor mai întoarce niciodată. Primind acest răspuns, Silja rămase pe gînduri pînă acasă. Ce frumuseţi îi opreau oare în ceruri, de nu se mai întorceau să stea de vorbă cu ea?

Acasă, nu primiră decît pe membrii familiei. Roimala sosi pe neaşteptate.

— Credeam că va fi lume mai multă, spuse el.

Strîngea semnături pentru o jalbă către țar, cerîndu-i respectarea drepturilor Finlandei. Kustaa știa despre ce era vorba, dar o astfel de inițiativă, în momentul acela, îl lăsa indiferent. Totuși, se duse să caute toc și cerneală, și începu să scrie. Intră Hilma, care spuse:

— Nu-ți mai ajunge cîte hîrtii ai de la Roimala ?

Acesta îi răspunse întărîtat :

— Nu-i nici o hîrtie de-a lui Roimala — și de altminteri hîrtiile mele n-au avut pentru Kustaa urmări mai rele decît cele ale lui Plihtari.

Pe urmă tuși, precum îi era obiceiul.

Seara de duminică se scurse ca întotdeauna ; soarele aruncă aceeași pată luminoasă care lunecă peste podeaua camerei, ca de atîtea secole. Fotoliul basculant — de un roșu-închis, cu cele două lire tăiate cu mare artă în spetează — se afla la locul său obișnuit, iar pe podea se cunoșteau urmele tălpicelor lui și ale pașilor. Pendula mergea, calendarul atîrna în cui, lîngă fereastră ; un parfum binecunoscut umplea încăperea. Și totuși, nimic nu arăta ca altădată, căci această tihnă nu era decît așteptarea unei neliniști care se apropia, așteptarea unei execuții capitale. Cînd ieși, Roimala îl întrebă pe Kustaa :

— Atunci, rămîne pe mîine dimineață ?

— Începe la nouă, îi răspunse Kustaa surîzînd.

Hilma ieși, trîntind o ocară pe care nimeni n-o auzi.

Licitația avea un caracter atît de aparte, încît atrăsese mult popor, și astfel portărelul avu un public numeros pentru glumele sale. Un unchiaș cam băut spunea la fiecare obiect — îmbrăcăminte sau unealtă — cîte o necuviință. Iivari Plihtari, pentru care ziua aceea era o adevărată sărbătoare, se purtă foarte urît. I se aruncau fel de fel de zeflemele, iar el nu era omul care să se lase mai prejos.

Fu ultima întîlnire a celor doi cumnați. Între ei avu loc chiar și o mică ceartă. Kustaa lipsi pentru scurt timp și, în absența lui, portărelul pusese la mezat o masă de dulgher și niște unelte de tîmplărie pe care Kustaa ar fi vrut să și le păstreze, dar fu nevoit să le pună la licitație — în concurență cu Iivari, care voia să le cumpere.

— Ce vrei să mai faci cu o masă de dulgher, că doar o să ai slujbă ? spuse Iivari, încurajat de rîsetele grosolane ale tovarășilor săi.

Iivari strigă un preț nou, care întrecu mult limita cuvenită ; Kustaa supralicită pe loc, căci nu voia să piardă masa lui de lucru.

— Te crezi în stare să-ți plătești oferta ? adăugă pehlivanul.

Era prea de tot ; totuși, în mulțime se găsiră unii gata să rîdă de obrăzniciile lui Iivari. Izbucniră din nou rîsete. Kustaa roși puțin, iar surîsul îi păli. Oamenii de bună-credință țineau partea acestui bărbat, care abia își dusese la groapă doi copii și era nevoit să-și părăsească gospodăria părintească. Rîsetele stîr-

nite de grosolăniile lui Iivari încetară deodată, cînd Kustaa rosti aceste cuvinte :

— Mai am să-ți plătesc o poliță, dacă nu mă înșel.

Toți se gîndiră atunci la cele petrecute în urmă cu zece ani, întîmplare care pătase cu rușine fața secăturii ; desigur, nu o mare rușine, dar totuși... Opinia oamenilor se schimbă foarte iute : această frază le reaminti pe loc frumoasa purtare a lui Kustaa, care n-o renegase pe fata lui Plihtari, nici nu încercase să scape din încurcătură plătind, cu toate că ar fi fost mult mai bine pentru el. Această stare care se crease în favoarea lui, îl întărîtă pe Kustaa să pornească la atac, pomenind acea sumă importantă, pe care o plătise de două ori pentru cumnatul său... Pînă azi, nimeni nu-l mai auzise pe Kustaa amintind de treaba asta.

— Ei, n-ai decît, păstrează-ți vechiturile, strigă Iivari, întorcîndu-se cu mînie, așteptînd încuviințarea celor din jur.

Dar toată simpatia se îndrepta de data asta spre Kustaa. Izbucni un hohot de rîs, dar la adresa lui Iivari.

După această ciocnire, Kustaa ținea parcă și mai mult la masa lui de dulgher. În noua locuință, o întrebuința foarte des, mai cu seamă la început. Meșteri pentru gospodărie obiecte care n-ar fi avut rost să fie cărate dintr-un loc într-altul, și meșteri și pentru vecini ustensile ; iar aceștia, la rîndul lor, îl socotiră un om dibaci și de cuvînt. Adusese

cu el de la Salmelus bucăți frumoase de lemn, care nu fuseseră întrebuințate în decursul anilor de criză — o mare parte erau încă de pe vremea tatălui.

Hilma plînsese puțin la plecare ; era resemnarea unei ființe neputincioase în fața sorții neîndurătoare. Își plîngea vacile și vitele trecute celuilalt, plîngea pisica pe care, în zilele de ger, copiii o tot scoteau și o băgau iar în casă, își plîngea copilașii morți și acum părăsiți, și o plîngea pe micuța Silja, pe care o ținea în brațe — copil frumos, cu ochii mari și gene lungi. Astfel, plînsă toată, părăsi ea ferma unde se instalase într-o zi de toamnă, tînără și aproape amețită de o întîmplare minunată. Spiritul și vorbele negrăite de bătrînul stăpîn umpleau pe atunci toate acele încăperi în care Hilma pătrunsese într-un mod nefiresc, cu gîndurile și ideile ei.

Pleca acum, slabă, osoasă, cu ochii înlăcrimați. Mama și sora ei o priveau oprite la o răspîntie. Îmbătrîniseră și ele, dar fără să-și fi schimbat firea. Acum, ca și altădată, Tilta părea gata să arunce o răutate, și sora mai mică își păstrase aerul obraznic. Cele două femei nu îndrăzniră să se apropie. Bătrînul Vuorenmaa mîna sania încărcată, în timp ce Kustaa cu ai săi îl urmau în sania a doua. Bătrînul avea un aer grav, își dădea seama că întruchipa ultima rămășiță din tradițiile familiei Salmelus.

Ferma dispăru — și curînd trecură și de începutul cărării care ducea spre Plihtari. Atunci

plînsul liniștit al Hilmei se transformă în bocete, fiindcă presimțea că nu va mai revedea niciodată acele meleaguri, că se cufunda pentru totdeauna în regiuni străine, mergînd spre necunoscut.

Kustaa tăcea ; potrivi scufia Siljei, căci bătea un vînt puternic. Pentru el, această zi nu era dureroasă. Își dusese pînă la capăt luptele interioare, știa unde merge, și se simțea eliberat.

Hohotele de plîns ale Hilmei nu încetară. Vuorenmaa lovi calul fără motiv. Îmbătrînise foarte mult, astfel că la încrucișări de drumuri bărbia îi tremura ; și ochii i se încețoșară auzind suspinele Hilmei și reamintindu-și de rolul jucat de neamul Plihtari, atît în destinul său, cît și în al stăpînilor.

Drumul trecea printr-una din pădurile domeniului Salmelus. Kustaa nici n-ar fi băgat de seamă, dacă nu i-ar fi atras atenția niște oameni care tocmai făceau o tăiere. Erau oamenii lui Roimala, dintre care unii fuseseră în slujba lui Kustaa. Doborîseră un brad uriaș, și-l curățau de cetini. Văzînd săniile, se opriră privindu-i cu ochii goliți de orice expresie ; stăteau așa, nemișcați, ca și cum ar fi dorit ca alaiul să nu se mai termine.

Kustaa părea neliniștit. Parcă și-ar fi aruncat din nou privirea prin ușa hambarului, spre locul unde taică-său își dăduse duhul. O clipă se gîndi la moarte, întrebîndu-se cum și unde îl va ajunge. Hilma se potolise. Vuorenmaa

lăsase calul să meargă în voie. Ziua se scurgea, ținta se apropia.

În cugetul micuței Silja nu se întipărise nici o imagine despre intrarea ei în noua locuință. La sfîrșitul călătoriei dormea atît de adînc, încît nu se trezise nici cînd o aduseseră în odaie. Foștii locatari încinseseră soba înainte de a pleca și era o adevărată plăcere. Silja dormi în hainele de drum, pe masa mare, pînă cînd îi așternură și îi încălziră patul.

A doua zi, primul care-o zări cu ochii larg deschiși dîndu-i binețe, fu soarele. Razele lui jucau pe podeaua unei odăi necunoscute și minunate. Tata și mama erau de față, la fel ca și înainte ; dar tata dădea la rindea în fața ferestrei, iar mama curăța cartofi lîngă cuptor, rezemată de sobă. Taavetti și Laura nu erau, ei rămăseseră acolo jos, în groapă, sau în magazia aceea, dar magazia nu era aici, cu siguranță. Rindeaua tatii scotea suluri frumoase de talaș. Oare acesta să fi fost salonul ? Silja nu-l mai văzuse niciodată pe tatăl ei dînd cu rîndeaua la masa aceea. Cuțitul mamei luneca pe coaja cartofului. Oare asta să fie bucătăria ? Și mama făcea treaba slujnicei ? Dar lucrul cel mai uimitor dintre toate era soarele, era lumina care pătrundea pe trei ferestre deodată, în timp ce dincolo, acasă, nu existau decît două geamuri, și acelea pe un singur perete. Ciudat, să-ți vezi părinții lucrînd în aceeași odaie, la trezirea ta !

Toate mergeau bine. E adevărat că mama tușea în timp ce curăța cartofii, și fața ei arăta suferință. Dar Silja știa prea bine că dacă ar sări din pat și ar alerga spre mama ei, aceasta și-ar fi lăsat treaba ca s-o mîngîie și s-o răsfețe, iar tata și-ar lăsa rindeaua și s-ar întoarce zîmbindu-le, ei și mamei. Pe urmă ar lua-o în brațe și ar ieși cu ea afară, ducînd-o la locul acela de unde curge fără oprire această lumină minunată.

Asta fu prima scenă, perfect limpede, care se întipărise în memoria Siljei, pentru a rămîne acolo toată viața. Își aminti, de asemenea, că tatăl o purtase într-adevăr în jurul casei, vorbindu-i despre abundență, că din cînd în cînd o lăsa jos pentru a se juca foarte nostim cu ea, aruncîndu-i zăpadă în față, ca s-o înveselească. Toate astea și le amintea perfect, dar n-ar fi putut spune cum a ajuns din pat în brațele tatălui.

Nu-și mai amintea, pentru că mama, contrar obiceiului, nici n-o îmbrățișase, nici n-o mîngîiase, ci doar a îmbrăcat-o, păstrînd aceeași expresie posomorîtă pe care o băgase de seamă Silja de cînd se trezise, fără știrea părinților, deschizîndu-și ochii spre soare și spre tot ce-i arăta lumina.

O femeie obosită peste măsură, care curăța cartofi — asta fusese ultima imagine pe care Silja o păstrase despre maică-sa. Hilma mai trăi o bucată de vreme, răstimp care nu-i putuse lăsa fetiței nici o amintire. Cînd gheața de pe lacul din vecinătate ajunsese în

stare de a nu te mai îmbia s-o pornești pe spinarea ei, și cînd cei mai cutezători le dădeau drumul cailor să treacă înot, Hilma Salmelus se așeză în pat pentru a nu se mai scula niciodată. Această ultimă boală fusese un sfîrșit în viața lui Kustaa, o ultimă încercare, cea mai de jos treaptă a coborîșului — ca altădată la Roimala, cînd se hotărîse să-și vîndă pămîntul ; dar de data asta nu mai exista nici o umilință, era momentul hotărîtor care avea să-l ducă pe Kustaa Salmelus pe calea izbăvirii.

Odinioară, acest bărbat, aplecîndu-se peste umărul unei slujnice frumoase, în timp ce agăța un ham în tindă, se îndrăgostise de acea fată, care-i devenise dragă. Acum o vecină inimoasă îl văzu pe același bărbat, apăsîndu-și obrazul pe fruntea de gheață a nevestei aflate pe moarte. Hilma avea mintea trează și-i zîmbi bărbatului, cît putu ea mai mult. Străina care surprinsese mîngîierea nu putea bănui tot ce tăinuia acest surîs, în pofida celor întîmplate în trecut.

În clipa aceea, Silja se juca pe afară. Tocmai văzuse un lucru uimitor. Se auzea dinspre lac un zvon ciudat, neîntrerupt, un zgomot surd întretăiat din cînd în cînd de o detunătură înspăimîntătoare. Fetița fusese atît de impresionată, că nu mai băgă de seamă nimic altceva. Nu păstrase nici o amintire despre cum fusese transportat corpul neînsuflețit al maică-si. Seara, tatăl îi spusese că mama s-a dus să se întîlnească cu Laura și Taavetti. Dar pentru Silja atunci singurul lucru de seamă

era să afle care e cauza bubuitului auzit toată după-amiaza. În timp ce o punea în pat Kustaa îi vorbi despre dezghețul blocurilor de gheață.

— Vezi tu, cînd se sfîrșește vara se face frig, din ce în ce mai frig, mor florile și fluturii, și lacurile îngheață. Astfel îngheață și lacul nostru toamna. Dar mai pe urmă soarele răsare iar, totul redevine vesel și cald... Gheața se topește pe suprafața lacului — și, dezghețîndu-se, se rupe și face zgomot.

Kustaa își dădu seama că singurul său copil, acum singura lui rudă, adormise. Ațipise pe cînd el îi vorbea despre flori și fluturi. Ai fi zis că fetița voise să-i însoțească pe bunii ei prieteni pe calea suavă a morții.

Se apropia primăvara. Kustaa Salmelus trăia și îmbătrînea în căsuța lui; dar scăpase de acel zbucium nesfîrșit a cărui apăsare îl încercase atîta vreme, nici nu mai știa de cînd. Îndărătul unui nesfîrșit perete cenușiu al vieții sale, revedea în suflet o mare fericire: zilele aurii de singurătate ale tinereții. Desigur, fusese un singuratic și pe atunci, și nu încetase niciodată să fie, dar strălucirea aurie a acelor zile se stinsese puțin cîte puțin, pînă la ivirea bătrîneții.

Primăvara înainta, firea reînvia, Silja se dezvolta sub ochii tatălui mai repede decît oricînd. Îi trebuia o rochie nouă, căci cea din iarnă semăna cu pămîntul după topirea zăpezilor. Îi trebuia o îmbrăcăminte nouă și

mult mai veselă — ca floricelele care răsăreau din glia de lîngă casa lor. Vor merge la tîrg la croitoreasă, într-o duminică dimineața.

A fost foarte vesel la croitoreasă, toată lumea din jur avea un aer bucuros cînd se luau măsurile micuței domnișoare. Era într-adevăr o duioșie să vezi un țăran în toată firea făcînd o asemenea comandă. „Ei, da, mititica de ea, a pierdut-o pe maică-sa, scurt timp după sosirea lor aici", se zicea după ieșirea lui Kustaa și a Siljei; și se mai adăuga: „Dar tatăl ei o iubește atît de mult!" Pe urmă se povestea ceea ce se știa despre noii veniți. Unul zicea că au fost nevoiți să-și vîndă ferma din cutare și cutare parohie, dar altul le arăta că Kustaa n-are de loc înfățișarea unui om ruinat; era desigur un mic rentier — renunțase la exploatarea fermei fiindcă nevastă-sa se îmbolnăvise, muriseră copiii — astfel încît se mulțumise să-și cumpere o gospodărie mică...

Silja și Kustaa se întorceau spre casă.

— De ce strălucește suprafața lacului așa, parcă ar dansa pe ea multe, multe gîze lucitoare? întreba fetița.

— Fiindcă trece un val, privește, așa... — Kustaa făcu cu mîna o mișcare. Fiecare cută a valurilor e ca o oglindă care reflectă soarele — așteaptă să ajungem, și-ți arăt.

La întoarcere, Silja mergea înainte săltînd și cîntînd încet un cîntecel, urmată de Kustaa, care părea voios ca un frate mai mare. Pe urmă, tata scosese oglinda din cui, și voi să-i explice de ce scînteia lacul, dar foarte cu-

rînd trebui să se mulţumească doar să-i surîdă elevei sale şi să aibă grijă de oglindă să nu cadă, sau să nu se spargă de perete. Silja era în culmea încîntării — nu mai auzea nimic. Fără răgaz, plimba pata luminoasă peste pereţi, pe podea, în colţul sobei, şi bucuria ei ajunsese fără margini cînd îi dădu prin minte s-o proiecteze pe haina, pe bărbia tatălui, apoi şi pe ochi, silindu-l să clipească, şi pînă la urmă chiar să-l facă să întoarcă repede capul... apoi pe piciorul patului, pe rindeaua tatii şi iarăşi asupra lui.

Marea veselie a fetiţei sale îl mişcase pe Kustaa. Găsi în asta, fără să vrea, ceva foarte înduioşător... faptul că fetiţa nu se jucase pînă acum niciodată cu lumina. În oglinda de acasă nu se reflectau razele soarelui... Dar joaca ţinuse destul şi tatăl trebui să-i pună capăt. Fiindcă fetiţa se apucase să manevreze oglinda în spatele său, şi ar fi putut s-o spargă.

Viaţa lor se scurgea astfel, fără necazuri prea mari. Kustaa îşi petrecea aproape tot timpul în faţa mesei lui de lucru ; o părăsea doar cînd făcea de mîncare. Nu voia nici un străin în casă, din moment ce se putea lipsi. În caz de nevoie, se ducea pînă în celălalt capăt al satului s-o caute pe bătrîna Miina, care lucra cu ziua. În vecinătate trăia o pereche de ţărani bătrîni — cunoscuţi mai pe departe ai familiei Salmelus, cu care se chiar înrudiseră oarecum pe vremuri. Această fermieră îi trimitea cîteodată lui Kustaa pîine proaspătă, mai cu seamă de cînd acesta îi

făcuse cadou un frumos balansoar, în care îi plăcea să-şi legene corpul îmbătrînit.

Vara aceea, prima în casă nouă, Kustaa şi Silja o petrecuseră în doi. Fetiţa învăţase să cunoască multe păsări, şi încă mai multe flori. Ea văzu şi mici pescari cu undiţa ; purtau pălării cu boruri largi, pantalonii suflecaţi, şi mergeau de-a lungul apei, aruncînd priviri curioase spre fetiţa bine îmbrăcată, care îi urmărea de sus, de pe povîrnişul malului. Puştii auziseră vorbindu-se despre nişte noi veniţi, un bătrîn şi o copilă, care trăiau foarte retraşi.

Pe urmă veni şi timpul secerişului. Ţăranul, binevoitor, îl rugă pe Kustaa să vină să le dea o mînă de ajutor — şi el acceptă. Silja, care-l însoţea, va rămîne la fermă, în tovărăşia copiilor secerătorilor ; printre alţii, ea-i găsi pe cei doi copii ai Miinei, care n-aveau tată, după cum se spunea.

— E mort şi se odihneşte în cimitirul bisericii, ca mama ? îşi întrebă ea tatăl, învîrtindu-se în jurul lui în timpul odihnei de prînz.

— Aşa se pare, răspunse el surîzînd, dar îşi ascunsese surîsul de oamenii tăvăliţi prin iarbă. Fără a-şi da seama, el se comporta ca pe vremea cînd era proprietar.

— Ba nu, nu-i la cimitir, munceşte din greu pe ogoarele din Kokkinen, spuse un croitor limbut, care-şi părăsise masa de croit pentru seceră, în aceste zile de mare zor.

Conform obiceiului său, Kustaa ar fi trebuit să se scoale, şi să plece fără o vorbă, şi oa-

menii ar fi zis că „Stăpînul nu avea un aer mulţumit". Dar el nu mai era un „stăpîn" ; nu era decît un secerător pe pămîntul altuia. Şi, de altfel, unde s-ar fi putut duce în aşteptarea clopoţelului care trebuia să vestească reînceperea lucrului ? Trebuia să rămînă, şi fata să stea cu el pînă cînd îi va reîntîlni pe „copiii fără tată". Dar Kustaa nu prea se simţea în apele lui ; şi cum Silja insista : „Atunci au un tată ?" el răspunse căutîndu-şi un ton potrivit : „Croitorul pare foarte bine informat" ; pe urmă îi zise Siljei pe un ton care o îngheţă pe loc : „Iar tu, încetează cu întrebările". Silja se depărtă fără o vorbă, dar nu se duse imediat la copiii Miinei. Oamenii rămăseseră aproape tăcuţi. Părerea lor despre Kustaa Salmelus suferise o schimbare uşoară, dar importantă. Puţin timp după-masă, pe cînd secerătorii lucrau în apropierea casei, copiii veniseră spre ei, dar Silja se ţinea tot timpul după taică-său.

Vara trecu ; curînd fumurile se înălţau deasupra hambarelor, şi o păsărică vioaie veni şi se aşeză pe prichiciul ferestrei în faţa Siljei, şi privi în odaie, lăsîndu-şi căpşorul într-o parte.

— E un piţigoi, spuse tatăl şi se duse să aducă firimituri de pîine şi de carne, să le presare pe pervaz ; cum se îndepărtă de locul acela, piţigoiul reveni ciugulind o bucăţică de carne. Silja găsi în această pasăre o tovarăşă credincioasă în tot timpul iernii ; ea crezuse că era doar una singură, căci văzuse foarte

rar mai multe deodată la fereastră. Curînd o văzu pe a doua, dar tot prima rămase pentru ea „cea adevărată"

Silja plutea pe oceanul vieţii, îndepărtîndu-se din ce în ce mai mult de ţărm. Simţurile ei se dezvoltară, raza percepţiilor lor se lărgi. Toate impresiile pe care lumea înconjurătoare i le trimitea spre creier prin intermediul lor, rămîneau întipărite, cu toate că unele fuseseră înregistrate într-un ungher atît de retras, încît micuţa proprietăreasă a acestui depozit, cînd deveni mare, nici n-ar fi bănuit că se afla în stăpînirea lor. Şi totuşi, din ungherele lor ascunse, îşi exercitau puterea...

În această primă iarnă, în sufletul Siljei se căscase un gol. Degeaba ciripeau piţigoii după colţul casei, sărind pe pervazul ferestrei ; nu primiră nimic din bunătăţile obişnuite. În odaie domnea o linişte adîncă. Bărbatul se mişca cu grijă. Piţigoiul zăbovi mult, aşteptînd melancolic pe pervaz — iar cînd veni seara, zbură spre cuibul lui nocturn.

În timpul acelor zile şi nopţi liniştite, Silja stătuse în casă. În noaptea aceea, se trezi. Nu mai ştia cînd adormise. I se părea că abia se născuse, deşi recunoştea încăperea în care se afla.

Îi e foarte cald şi are gura uscată, dar nu poate să ceară nimic. E întuneric, însă lîngă fereastră desluşeşte o lumină ciudată ; parcă ceva mare se uită pe geam fără ca Silja să-l poată vedea bine din patul ei. Această lumină

intră pe fereastră, şi profilul cuiva aşezat se întipăreşte pe fundalul alb. În aceeaşi clipă se aude o trosnitură, ca şi cînd liniştea albă ce plutea n-ar fi avut alt scop decît să nască acel sunet. Silja tresare, la fel şi omul aşezat lîngă fereastră, care se întoarse spre fetiţa întinsă în pat. E tata ; l-a recunoscut acum, cînd se mişcă. Tata se apropie şi-i pipăie fruntea şi pieptul ; pe urmă ia o ceaşcă de pe masă şi i-o întinde să bea, sprijinindu-i capul cu mîna.

Pe urmă cade iar fără simţire, şi bărbatul îşi reia locul. Somnul nu vine, fata lui e grav bolnavă ; oare şi ea îl va părăsi ? Îşi închipuie o singurătate totală, şi gîndul acesta aleargă iute, ca şi cînd ar luneca pe o pîrtie netedă de zăpadă. Va rămîne singur de tot, cum a fost totdeauna. Încă o moarte pentru el, căruia îi muriseră pînă acum atîtea ! Numai fetiţa îl mai ţinea legat de viaţă.

Acest om singuratic e din ce în ce mai întunecat. Abia mai aude răsuflarea Siljei, care geme uşor în răstimpuri, încercînd să dea glas durerii cu puterile ei sleite. Sufleţelul i s-a refugiat în cuibul cald al trupului ; şi totuşi, un frig o stăpîneşte, un frig de gheaţă. Se crede în odaia mare de la Salmelus, fermă a cărei moştenitoare fusese. E singură de tot, uşa e larg deschisă şi zăpada pătrunde dezlănţuită în încăpere, împreună cu o pisică, o pisică de care ea nici nu ştie, mare cît un dulău şi a cărei blană are nişte culori înspăimîntătoare, verde şi galben pe la ochi şi în jurul botului. Miaună furioasă, pe urmă zăreşte copilul, se ghemuieşte ca şi cînd ar vrea să sară pe un şoarece sau pe un fir de pai, tabără pe fetiţa nemişcată, se aşază pe pieptul ei, şi începe să toarcă lingîndu-şi blana. E grea, grea, cască, pe urmă se scoală, îşi întinde labele, înfigîndu-şi ghearele în carnea puţină care i-a mai rămas pe coaste.

Tatăl a aprins lampa ; aşezat lîngă pat, stă cu mîinile încrucişate. Un val uriaş şi puternic de duioşie se rostogoleşte în clipa asta prin inima lui. Nici nu se apropie de ea, ştiind ce luptă dă acum ; dar în închipuirea lui o strînge tare la piept, mai cu putere decît ar putea s-o facă nişte braţe făcute din carne şi oase. Îi trec prin minte rugăciuni, pe care nu le rosteşte. O vede pe fata lui trăind şi crescînd mare, o vede ajunsă la maturitate, frumoasă, zveltă. Vedenia aceasta e o nădejde, o rugăciune arzătoare de împlinire, în care crede din toată inima. Se gîndeşte şi la faptele rele pe care le săvîrşise, şi simte că febra acestui copil îl curăţă şi pe el de zgura păcatelor.

Se apropie zorile. Tatăl pipăie din nou pieptul bolnavei, care zace într-un lac de sudoare. Cu toată lipsa lui de experienţă, înţelege totuşi că micuţa trebuie lăsată în pace şi o acoperă cu grijă, să nu răcească. O îngrijeşte cu reculegere şi se simte aproape ca o mamă, ca o femeie... A aprins focul şi caută rufărie curată ca s-o schimbe cînd se deşteaptă. Se apucă să facă o cafea tare, ca să-l ţină treaz. Totul merge bine, respiraţia Siljei e regulată ;

îi reîncălzește cămașa, întrebîndu-se cum se va descurca cînd o va schimba. Îi va da Siljei un strop de cafea.

Bolnava nu mai are fierbințeală și scăderea aceasta bruscă îl neliniștește pe tatăl ei. După ce ia o înghițitură de cafea, fata își recapătă puterile și începe să vorbească limpede, cu voioșie. Frazele ei scurte te cheamă la speranță, ca zorile. În curînd va veni vara și chiar dacă voi muri atunci, nu mă vor pune în hambarul rece... Silja își amintește de pițigoi, și vorbește despre hrana lor. Tatăl rîde, dîndu-și seama că nu se îngrijise de ei. Se grăbește să-și repare greșeala, și după puțin timp o anunță pe Silja că totul e în regulă, doar un pic de răbdare. „Păsărelele au plecat cît timp ai fost bolnavă, ca să nu te deranjeze, dar vor veni cu siguranță cum vor afla că ți-e mai bine. Acum stai liniștită că de nu, febra te prinde din nou."

Păsărelele nu întîrziară să se arate, iar Silja dorise atît de mult să le vadă, încît Kustaa trebui s-o ia încetișor în brațe și s-o ducă la geam. Silja le privea rîzînd ; plămînii atinși dădeau rîsului ei niște sunete ciudate, răgușite. Pe urmă răsuflarea i se înteți ; auzind-o cum gîfîie, Kustaa o culcă la iuțeală în pat.

În aceeași zi, țăranca cea binevoitoare, aflînd cele întîmplate, veni să aducă dulciuri micuței bolnave. Îi găsi pe amîndoi, tatăl și fiica, adormiți în patul cel mare. Silja dormea pe o rînă, alături de Kustaa, care-și petrecuse brațul cu pricepere pe sub capul fetiței, cum

multe mame n-ar fi știut s-o facă — cel puțin așa gîndea femeia cea cumsecade, înainte de a-i trezi.

Vindecarea Siljei adusese multă voioșie în casă ; privind-o, Kustaa se întreba deseori ce s-ar fi întîmplat cu el dacă și-ar fi pierdut și ultimul copil. Dar, de vreme ce s-a întremat atît de repede, însemna că fata mai avea un rost pe pămînt. Kustaa se cufunda deseori într-o stare sufletească asemănătoare cu o lungă rugăciune — lucru de care acest bărbat curat la inimă nu-și dădea seama — urmată întotdeauna de împlinirea făgăduințelor ; el cugeta atunci asupra unor fapte ale sale pe care conștiința lui le judeca greșite.

O dată vindecată, Silja începu să crească și să se dezvolte cu repeziciune. Ea lărgi raza ștrengăriilor dincolo de casa lor, și asta îl silea pe Kustaa s-o supravegheze mai mult, fiindcă nu voia ca fata lui să hoinărească prin sat, ca copiii Miinei. Dar îi venea greu să-i explice fetiței tot ce nu trebuia să facă, iar Silja, în plimbările ei o lua deseori razna. În serile de duminică, se ducea cu copiii Miinei să se joace tocmai în partea cealaltă a satului, unde viața i se părea mai veselă și mai nouă, pînă în clipa în care își auzea tatăl strigînd-o tocmai de la marginea pădurii. Atunci joaca înceta pe loc și toți se uitau la biata Silja care, ieșind din ceata gălăgioasă a ștrengarilor, se lua spășită după tatăl ei. Era o pedeapsă mai grea decît o bătaie — deși Silja nu fusese niciodată bătută. Kustaa o apuca de mînă și

mergeau amîndoi înainte, pe cărăruia umbroasă, plină de băltoace de apă. Noroiul îi intra fetiţei printre degetele de la picioare ; înaintau astfel tăcuţi şi cînd ajungeau acasă, iar Silja intra înăuntru cu picioarele murdare, tatăl îi aducea o carafă cu apă şi o punea numaidecît să se spele pe picioare — era prima vorbă pe care o scotea.

Cu cît Silja se făcea mai mare, cu atît aceste ciocniri deveneau mai dese, Kustaa neştiind cum să-şi crească fata.

Pe urmă sosi ziua în care Silja trebui să înveţe carte. Tatăl îi cumpărase de la tîrg un abecedar nou-nouţ şi începu s-o înveţe slovele şi rostirea lor. Uneori, cîte o fetiţă cu care Silja se împrietenea mai mult venea pe la ei, şi copiii vorbeau cu glas scăzut, uitîndu-se în carte. După aceste convorbiri, Kustaa îşi dădea seama că fata lui ştia nişte lucruri pe care nu le învăţase de la el, şi nu prea le înţelegea bine cum ajunsese să le cunoască. În astfel de momente i se părea că Silja săvîrşise ceva neîngăduit.

Silja frecventă întîi o şcoală ambulantă, pe urmă şcoala primară care se afla la doi kilometri de casă, într-o altă comună. Cînd era în ultima clasă, într-o duminică de început de primăvară, se petrecu o întîmplare care rămase unică în relaţiile dintre tată şi fiică. Afară zăpada se topea. Kustaa, potrivit obiceiului său, stătea întins în pat, pe cînd Silja răsfoia cărţile de şcoală. Avînd mai mult răgaz, nu-şi făcea lecţiile, citea altceva şi din

cînd în cînd îi spunea cîte ceva tatălui. Cînd spusele ei nu aşteptau vreun răspuns, Kustaa rămînea tăcut, cu ochii închişi ; cînd însă Silja îl întreba de-a dreptul cîte ceva, îşi ridica pleoapele şi-i răspundea pe loc. Silja tocmai frunzărea Biblia. Cartea avea şi o hartă a Palestinei. Această carte o făcea să pună nenumărate întrebări :

— Ierusalimul mai e oare pe lume ? Dar Bethleemul ? Chiar şi acum, în zilele noastre ?

— Desigur, dacă e trecut pe hartă.

— Şi de ce i se spune *Ţara Sfîntă ?*

Kustaa se avîntă într-o explicaţie lungă, care însă curînd dovedi marile lipsuri ale cunoştinţelor sale. Spre norocul lui, îşi amintea cîte ceva. Vorbiseră mult despre dărîmarea Ierusalimului. Kustaa îşi adusese aminte că la sfîrşitul psaltirii era o povestire lungă ; pe vremuri, maică-sa i-o citise într-o duminică. Se sculă şi se duse la dulap să scoată cartea aceea mare şi grea. Silja îl urmărea curioasă, în timp ce el răsfoia psaltirea. Cînd găsi povestirea, Kustaa îi puse cartea dinainte şi-i arătă cu degetul un pasaj, rugînd-o să-l citească cu glas tare, iar el se întinsese din nou în patul său.

Silja începu a citi, mirată de ce afla în psaltire :

„ Din porunca Împăratului Vespasian, căpetenia romanilor, el se duse în Galileia, ţinut cu mare mulţime de oameni, pe care îl pîrjoli cu cruzime. Focurile, măcelurile, jafurile nu mai conteneau. El ucisese mulţi iudei, cincizeci de

mii de ostași voinici, fără a mai socoti muierile și copiii. Vrăjmașul nu cruța nici pe tineri, nici pe bătrîni, nici femeile însărcinate, nici pruncii din leagăne. Vespasian trimisese șase mii de bărbați să sape o trecătoare în Acheea. Treizeci de mii de ostași iudei fură vînduți ca robi, iar alți cincizeci de mii își făcură seama, de deznădejde, azvîrlindu-se în prăpăstiile munților... Apoi puse mîna pe orașul Gadara, și împreună cu locotenentul său Placidus măcelăriră aproape treizeci de mii de locuitori care fugiseră și luă două mii de prinși. Toți cei care izbutiseră să scape se aruncară în Iordan și apa le dusese leșurile pînă la Lacul Asfaltit, căruia i se mai zice și Marea Moartă."

Silja citea înainte. Tatăl asculta, întins în pat. Fetița se oprea din cînd în cînd ca să-și mai tragă răsuflarea, tocmai unde nu trebuia. Curînd, ajunse la capătul povestirii :

„Și tot astfel, nimeni să nu creadă că răul se pedepsește numaidecît. Nelegiuiții vor împărtăși soarta Ierusalimului. Trebuie să cugetăm adînc, să ne întipărim bine în cugetul nostru toate acestea, să ne căim de păcatele noastre și să îmbrățișăm adevărata credință creștină. Amin."

Întorcînd la iuțeală ultimele file și citind cîteva versuri de la sfîrșitul cărții, Silja isprăvi cu un : „Slavă Celui-de-Sus !", apoi închise brusc cartea. Kustaa stătea neclintit, ca și cînd ar fi vrut să întărească efectul celor citite. Silja avea obrajii îmbujorați. Rătăci

cîtva timp prin odaie, întrebîndu-se ce mai avea de făcut. În ogradă, zăpada se topea din ce în ce mai mult. Trecuse de amiază, dar aerul, pămîntul și crengile copacilor pluteau încă învăluite într-o aură luminoasă. Silja își luă broboada de lînă și mănușile, trăgînd cu ochiul spre tatăl ei — dar el stătea nemișcat pe spate, cu ochii închiși, cu capul puțin întors, în așa fel încît Silja nu-i vedea decît bărbia, nările și găvanele ochilor. Privit din acest unghi, tatăl îi păru destul de ciudat. Ieși în curte, își luă schiurile și, nepăsătoare, o porni spre malul lacului înghețat.

Drumul neted și sclipitor care străbătea lacul o atrăgea. Pe gheață nu mai era zăpadă și schiurile lunecau ușor. În locul acela gheața se topise și doar o punte îngustă lega gheața lacului de cea de pe țărm. Silja se îndrepta spre puntea aceasta ; încă se mai afla sub înrîurirea celor citite, cînd se pomeni pe malul apei. Se opri o clipă, ascultînd cum îi zvîcneau tîmplele, apoi desluși un bubuit asemănător celui pe care-l auzise cînd murise maică-sa. Zgomotul era mult prea slab, dar se apropia și parcă i-ar fi făcut la ureche o mustrare... Puntea pe care alunecau schiurile se rupse deodată. Pe Silja o cuprinse groaza. Vru să ajungă la mal, dar apa o despărțea de mal ca un hău întunecat. Sloiul pe care stătea începu să se miște. Prin ciocnetul gheții, parcă își auzea bătăile inimii și o clipă, chiar i se năzări că aude glasul tatălui ei. Încremenise. Nu mai putea să scoată un sunet. Trupul i se

încordase și pe față începură să-i curgă lacrimi în neștire. Doi oameni, care se plimbau pe mal, se opriră. Recăpătîndu-și graiul, fata începu să țipe, căutînd să zărească, printre copaci, poarta casei.

Sloiul de gheață se îndepărta încet, dar sigur. Cei doi bărbați începură să alerge. Ajunseseră aproape de gingia gheții, cînd Kustaa Salmelus apăru în goană și trecu pe lîngă ei cu capul gol, fără șubă, cu ochii scînteietori. Înainte ca ei să fi putut face vreo mișcare, sărise pe pluta de gheață a cărei margine se rupsese ; la a doua încercare, izbuti să-și apuce fata. Luînd-o în brațe, sări îndărăt spre mal, dar distanța devenise atît de mare, încît căzu în apă. Totuși, pe Silja reușise s-o așeze pe gheață, vie și nevătămată.

Kustaa intrase în apă pînă la umeri. Găsind un sprijin, se săltă și ieși pe mal. Cei doi săteni îl priveau uluiți. Omul care trecuse pe lîngă ei avea o privire atît de arzătoare, încît se dădură în lături, să nu se ia la harță cu ei. Kustaa alergă la Silja, o apucă de păr și o scutură cu putere. Fata nu scoase nici un cuvînt ; îl privea, doar cu ochii îngroziți.

— Neastîmpărato ! — zbieră el — și bărbia îi tremura. Încetul cu încetul se potoli, privi în jur, și apoi se întoarse repede în casă cu Silja.

Vecina, care privea pe fereastră legănîndu-se în balansoarul ei, văzuse toată scena, care luă sfîrșit înainte ca ea să se fi putut ridica. Dar știa ce avea de făcut. Se îndreptă spre dulap, luă o sticlă de rachiu și cîteva bucățele de camfor ; pe urmă își strigă slujnica și-i spuse la repezeală :

— Dacă Salmelus nu se îngrijește, e pierdut. Du-i asta și spune-i să nu se supere — i le trimit cu dragă inimă...

Slujnica își luă broboada și ieși. Fermiera se îmbrăcă și se duse și ea la Kustaa. Întîlnindu-se cu slujnica, află că sfaturile ei fuseseră urmate.

Cînd vecina intră la el Kustaa era în izmene. Obrajii îi ardeau ca para focului, ochii își pierduseră fulgerele de mai înainte iar privirea o avea acum senină ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Povesti că trezindu-se, se repezise fără să știe de ce, spre mal — de parcă cineva i-ar fi șoptit prin somn că fata lui trecea printr-o mare primejdie. Pe masă, într-o ceașcă, mai era încă rachiu camforat. Kustaa o goli dintr-o înghițitură și începu să povestească cu vioiciune :

— Eram așa de înfuriat, că am păruit-o... Și-acum mai sînt amețit... Mare pomană ți-ai făcut că mi-ai trimis leacul ăsta. Fără el, cred că aș fi tras o răceală zdravănă.

Bătrîna se întreba însă cum aveau să se termine toate acestea. Oare emoția lui Kustaa se datora rachiului sau accidentului ? Ca să fie sigură, mai pregăti o porție și-l sili pe Kustaa s-o bea, apoi îi spuse să se bage repede în pat. O examină și pe Silja, și cînd își dădu seama că era teafără, se întoarse liniștită acasă. Mergînd, se gîndea cu un surîs binevoi-

tor la perechea aceea ciudată: cum îi găsise în acelaşi pat, după ce fetiţa îşi revenise... Făcuse o faptă bună şi se simţea împăcată.

Veni seara. Kustaa era culcat. Silja stătea lîngă fereastră. Hainele ude ale tatălui se zbiceau, întinse pe sobă. Pantofii ei stăteau rezemaţi de cuptor, cu vîrfurile în sus. Linişte desăvîrşită. Silja simţi că ceva se schimbase, nu numai din pricina păţaniei prin care trecuse. I se păru că de cînd citise în Psaltire, trecuse o veşnicie. Omul care se odihnea în acest pat era cu totul altul decît cel care o pusese să citească psalmul cu dărîmarea Ierusalimului. O trăsese de păr şi lucrul acesta îl povestise vecinilor, ca pe ceva de neînţeles. Fără să vrea, fata se uită din nou la bărbia şi la orbitele tatălui ei.

Kustaa nu se îmbolnăvise după baia rece pe care o făcuse; a doua zi, trebăluia mai departe ca deobicei. O trimisese pe Silja să-i ducă înapoi fermierei butelcuţa. Blîndeţea zugrăvită pe chip după întîmplarea din ajun mai dăinuia încă. În zilele următoare, avea să le povestească tuturor cum se supărase el şi cum, de furie, îşi păruise fata. Cînd, în sfîrşit, vorbele acestea o făcură pe Silja să zîmbească, el se simţi cu adevărat fericit.

Sosi primăvara în care Silja urma să înveţe catehismul. Cum biserica se afla la zeci de kilometri, trebuia găsită o gazdă unde să-şi poată petrece nopţile. Multe fete aflîndu-se în aceeaşi situaţie, locuiau laolaltă pe la fermele din vecinătatea bisericii. Seara se adunau pe debarcader sau pe chei, unde, neavînd încotro, ascultau grosolăniile şi hohotele groase de rîs ale flăcăilor. Unele fete, dintr-o pornire înnăscută, le răspundeau. Cele sfioase începură să rumege în cugetul lor anumite probleme, vag înţelese pînă atunci. Crescuseră. Vara aceasta, care înainta zi şi noapte, va fi prima lor vară de libertate, şi multe dintre ele aflaseră încă de pe acum care era pe lume menirea femeilor.

Sîmbătă după-masă le vedeai împrăştiindu-se zglobii, de-a lungul drumurilor ce te duceau departe de biserică. La răspîntii se opreau să stea la taifas, apoi se despărţeau şi îţi venea să rîzi, atît de mult semănau în privinţa asta cu nişte cumetre. Pentru băieţi, întîlnirile de la răspîntii aveau alt rost; cei din sate diferite se înjurau în gura mare, zvîrlind cu pietre, care uneori cădeau tocmai bine pentru a pune punct la flecăreala cine ştie cărei obrăznicături care vorbise prea tare în timpul recreaţiilor, în faţa bisericii, sau seara, în sat. În aceste locuri nu îndrăzneau să se bată, de frica pastorului sau a jandarmului. Fetele erau binecrescute şi cîte un ţăran, dintr-un ţinut mai îndepărtat, potrivea în aşa fel lucrurile, încît sîmbăta să-şi ia fiica acasă — şi atunci se aşeza mîndru lîngă ea. Fie că mergeau pe jos ori în trăsură, fetele schimbau între ele saluturi, vesele şi cuviincioase. Razele soarelui le jucau în ochi şi pe dinţii sclipitori.

Silja Salmelus o pornise spre casa părintească. La începutul drumului, cu două prietene, pe urmă cu una, pînă cînd rămase singură. Tatăl ei o zări apropiindu-se. Tocmai tăia lemne lîngă baia de aburi. Silja sosi, îl privi în ochi fără să-i zică bună ziua şi intră în casă. Toporul muşca din lemn, ţăndările zburau. Era o seară frumoasă de sîmbătă, cum sînt pe la începutul verii. Silja îşi puse hainele de toate zilele, se apropie de tatăl ei şi-l întrebă cu ce să-l ajute.

— Du lemnele la baie şi aprinde focul — să se facă mai repede aburii, îi răspunse Kustaa.

Astfel se întîlniră în seara aceea de sîmbătă. Treburile de sîmbătă seara le făcură într-o grabă plăcută, tatăl şi fata fiind legaţi printr-o duioşie caldă, printr-o adîncă dragoste omenească, purificată în decursul anilor de orice adaos nedorit.

Se îmbăiaseră ; Kustaa îşi peria părul încă des, Silja se învîrtea prin bucătărie ca o nălucă albă, surîzătoare şi abia după aceasta începură să vorbească. Tatăl o întreba cum e găzduită ; cînd afla cîte ceva care nu era pe placul său, nu-şi spunea de-a dreptul părerea ; punea mai departe întrebări, şi ce avea de spus, spunea pînă la urmă în aşa fel, încît amîndoi se învoiau asupra a tot ce-şi împărtăşeau. El şedea pe scaun, iar fata îi vedea înaintea ferestrei faţa cu trăsături hotărîte şi blînde, cum îl vedea odinioară, în nopţile cu febră. Pe urmă el se culcă, nemaispunîndu-i

nici un cuvînt. Se părea că nu-l mai interesa ce face fata lui cînd pleca de acasă. Liniştea se aşternu în odaie. Gîndurile bătrînului stăruiau în aer ca o rugăciune de seară.

Uşor, fără să facă să scîrţîie uşa, Silja se strecură afară, unde mai zăbovea amurgul primăvăratic. Pe malurile îndepărtate, pe drumeaguri tufele înflorite ale cireşului sălbatic parcă pluteau. Încetul cu încetul, cîntecul păsărelelor din apropierea casei amuţi ; în inima pădurilor îndepărtate însă, cîte un cîntăreţ dădea grai, prin răsunătoarea şi lunga lui melopee, farmecului de nedescris al nopţilor de vară nordice ce-l chemase pe acele meleaguri, de peste mări şi ţări. Apucaseră să-şi facă cuiburi, să ouă... Undeva, o femeie singuratică şedea dusă pe gînduri...

Silja Salmelus se plimba încet, ascultînd şi trăgînd cu nesaţ în piept aerul înmiresmat al nopţii de vară.

Astfel ajunse pînă la partea cea mai înaintată a limbii de pămînt, deasupra unei rîpe cu copaci deşi, rămuroşi. Se aşeză pe trunchiul îndoit al unui mesteacăn. Sufletul ei tînăr crescu, se făcu, mai îndrăzneţ. Nimeni n-avea s-o tulbure aici. Acasă, doar la o palmă depărtare, tatăl doarme ; doarme uşor, şi nici o cărăruie nu trece pe aici.

Lacul, cu insulele şi malurile lui, e liniştit ca într-un tablou pe care-l văzuse undeva. Apa oglindeşte în adîncurile ei tot ce se înalţă în jur. Simţurile parcă o încredinţează că se bucură de înţelegerea lor, şoptindu-i :

dacă duci lipsă de ceva, noi nu putem decît să-ți legănăm aleanul și visarea. Aceste vorbe, țîșnite din adîncurile firii, o fac să-și deschidă larg ochii, ca și cum și ei, după pilda lacului, ar vrea să reflecte tot ce o înconjoară. Această fată de șaisprezece ani a fost lipsită de multe lucruri despre care a auzit adesea vorbindu-se, cu toate că n-a suferit de lipsa lor. Poate că din această pricină, ochii ei măriți se încețoșează în noaptea asta de vară și din piept îi scapă un suspin ușor. Învăța catehismul și tocmai s-a dus să-i facă o vizită singuraticului ei tată. El stă și se odihnește în casă, singur. Acest gînd dă în sfîrșit un temei melancoliei fetei, care simte că este sprijinul tatălui. Se privește, și-și dă seama că e femeie.

Se întunecă. Silja se scoală, face cîțiva pași de-a lungul malului ; ar vrea să se întoarcă repede acasă. Dar ar mai sta parcă puțin — priveliștea este atît de frumoasă ! Din spatele unei insule a răsărit o luntre ce se îndreaptă de la miazăzi spre miazănoapte. Bătaia vîslelor trădează starea sufletească a luntrașului ; noaptea de vară i-a vrăjit sufletul ; loviturile lopeților urmează firul gîndurilor. Sunetele nu supără, tălmăcesc doar... Cu un gest mecanic, Silja culege o floare și privește luntrea care s-a apropiat. Luntrașul își lasă o clipă vîslele, ca și cînd ar vrea să răspundă gestului fetei, deși nici n-a zărit-o. E desigur un admirator singuratic al nopții de vară, un băiat pe care Silja nu-l cunoaște și ale cărui straie — se vede de cît colo — arată că e un oaspete al uneia din vilele de sezon. Silja e sigură că l-a mai văzut săptămîna trecută, lîngă biserică... De aceea i-a recunoscut costumul... Are nasul ușor adus, dinții dezveliți — el este, și a ajuns foarte aproape, acum îl vede bine... Cu floarea în mînă, Silja face o mișcare, din ochii ei căprui aruncă priviri pe sub genele lungi, apoi se îndreaptă spre casă, și fiece pas pe care-l face spune ceva, e o încuviințare. Bagă de seamă că tînărul din luntre, în spatele ei, pe lac rămîne nemișcat. Cînd se pierdu printre tufele dese, auzi cîteva bătăi de vîsle — pe urmă, o scurtă tăcere ; cînd zgomotul vîslelor se auzi din nou, Silja desluși că ritmul lor suna altfel acum.

Era o noapte adîncă. Silja se întreba cît timp stătuse afară. Mai ținea încă în mînă floarea. Ar fi păstrat tot ce culesese în timpul plimbării.

Nu-i venea să se culce. Se duse la fereastră, de unde cîmpia se zărea pînă departe, către sat. Era cu adevărat o noapte minunată cea dintîi noapte minunată din viața ei. Pe pat, în colț, desluși conturul alb al unui bărbat : tata dormea fără pătură. Dintr-o dată avu un simțămînt nedeslușit, privindu-l astfel pe tatăl ei... Tata e în vîrstă, a suferit mult în viață, așa i s-a spus... Ce-or fi vrînd să spună cu asta ?...

Tatăl zăcea pe spate, nemișcat. Respirația nu i se auzea ; și felul cum ședea îi dădu un fior ușor. Silja își aminti că bunicul fusese

găsit mort în hambar ; nimeni nu fusese de față la moartea lui... Poate că tata era treaz, deși nu se mișca de loc. Ea nu îndrăzni nici să-l întrebe, nici să se apropie. Se uita prin cele trei ferestre ; peste tot văzu noaptea, care îi păru acum mai goală decît adineauri. Sclipirile de pe lac dispăruseră.

În sfîrșit, tatăl se mișcă în pat ; scoase un sunet slab, asemănător cu o tuse. Pe urmă se sculă și se apropie de fereastra ce dădea spre promontoriu. Rezemat de geam, stătu nemișcat o clipă. După asta se întoarse oftînd, și o văzu pe Silja în celălalt capăt al odăii.

— A ! Te-ai întors, spuse el cu o voce adormită, culcîndu-se la loc.

Silja își dădu seama că n-o văzuse cînd se trezise.

În fundul încăperii, o fată mlădioasă se mișca încet prin amurg ; siluieta deveni albă și dispăru în pat. Totul dormea în casă. Pe lac încetase de mult zgomotul vîslelor. În curînd, vor răsări zorile unei duminici.

E ultima duminică înainte de Sfîntul Ioan, ziua cea mai lungă din an. Oameni și animale se bucură de farmecul liniștii și al căldurii. Pînă și bătrînii ies doar în cămașă, atît de tare strălucește și încălzește soarele. Făpturile domestice, care habar n-au de sărbătoare — pisici, cîini, cocoși și găini, rîndunele — parcă simt și ele, ca oamenii, că este sărbătoare. Așezat pe o treaptă, gospodarul își poate privi în voie vitele, pe care în zilele obișnuite abia dacă le vede.

Nu e de loc curios să vezi în această zi un bătrîn plimbîndu-se fără rost. Verdeața proaspătă a ierbii și a copacilor este un fenomen atît de mișcător, tălmăcind întocmai forța naturii, încît nu-i de loc rușinos pentru un om în toată firea să le admire frumusețea. Pînă și țăranii cei mai necioplîți se duc să vadă și să aprecieze recolta viitoare. Pentru un biet arendaș, care n-are decît o arie de pămînt și care trebuie să se spetească în folosul altuia, bucuria calmă și gratuită a acestei zile de odihnă e cu atît mai plăcută.

Lacul care oglindea cu atîta blîndețe noaptea, malurile și insulele, acum, în lumina soarelui, sclipește și strălucește. Bătrînul Kustaa se plimbă pe promontoriu, în același loc unde își văzuse rătăcind fata. Vede mesteacănul îndoit, dar la vîrsta lui nu se face să se așeze, nici să stea mult timp nemișcat. De altfel, nici nu se gîndește s-o facă ; nu-și dă seama că cele văzute noaptea trecută i-au mînat pașii domoli pe aici. Cît trăiești, nici o zi nu seamănă cu alta ; totuși, pentru Kustaa Salmelus această duminică avea o însușire deosebită. Lucrul se explica pesemne din faptul că singura lui copilă, de care era atît de legat, lipsise pentru prima oară o săptămînă încheiată, și că se afla din nou acasă — ca să plece iarăși cu vaporul chiar în seara aceea.

Acum nu era acasă. Poate că se dusese în sat să-și încerce rochia de comuniune. Fetele se duceau duminica la croitoreasă ca să-și încerce rochiile, sau să-și aleagă modelul. Într-o

săptămînă, Silja se va înfățișa înaintea sfîntului altar pentru comuniune. Pe vremuri, fusese botezată în sala mare de la Salmelus... iar acum își încerca rochia pentru prima înfățișare înaintea altarului. Kustaa își amintea fețele pămîntii ale copilașilor săi morți... Un bătrîn singuratic se plimbă fără țintă, gîndindu-se la multe ; merge pînă la capătul promontoriului, se oprește deasupra rîpei adînci. E în vestă, mînecile cămășii lui albe se îngustează pe încheietura mîinii puternice, cu degetele încă suple. Dacă mama acestui bărbat s-ar fi întors din mormînt, ar fi crezut că-și revede bărbatul. Culoarea părului și a ochilor, care odinioară era cea a mamei, pălise în furtunile și vijeliile vieții în așa fel, încît acum semănau cu a tatii.

Se îndreaptă spre casa lui — fiul lui Vihtori Salmelus. Curînd, va fi și el gata... Dar acum se gîndește la fata lui, care nu s-a înapoiat încă. Va pune masa, cum a făcut-o de nenumărate ori de-a lungul anilor și în săptămîna care s-a scurs. I-ar fi plăcut însă ca treaba aceasta s-o fi făcut fata lui — doar era acasă.

Iat-o că se apropie cu o prietenă. Se oprește la capătul cărăruii ce duce spre casă. Fetele vorbesc cu aprindere, apoi se despart, continuînd să-și vorbească cu glas tare pe cînd se îndepărtează una de alta. Silja vine în fugă, dar se simte că gîndurile ei au rămas undeva în urmă, că le tîrăște după sine. Kustaa întreabă :

— Cu cine ai venit ?

Era o întrebare destul de ciudată. Silja își privi uimită tatăl, înainte de a rosti numele prietenei sale.

— Așa-i, așa-i, n-o recunoscusem, încuviință Kustaa, ca să pună capăt neînțelegerii.

Cu o sprinteneală neobișnuită, Silja așeză masa. Aruncînd o privire distrată peste treaba făcută, apoi spre tatăl ei, avu aerul că spune : gata ! Tatăl se apropie, privi înainte de a lua loc pe scaun și cu un zîmbet plin de bunătate, zise :

— Pîine nu vrei să-mi dai ?

Era într-adevăr o duminică neobișnuită, strălucind de frumusețe și de lumină. Silja și Kustaa nu mai vorbiseră niciodată astfel. Aducînd pîinea, fata părea îmbufnată.

Kustaa simțise totdeauna nevoia să vorbească la masă, cînd avea oaspeți. Era un obicei păstrat încă de pe vremea cînd se afla la ferma veche bătrînească. Aceste discuții ar fi putut să o ia razna, dacă stăpînul nu le-ar fi strunit cu grijă. Silja se obișnuise să-l audă pe taică-său spunîndu-i la masă fel de fel de lucruri neînsemnate, care n-aveau nimic a face cu viața lor. Îi împărtășea părerile lui despre oamenii din împrejurimi și despre întîmplările petrecute. Silja nu-și amintea să fi rostit vreun cuvînt, la masă, care s-o fi mîhnit. Dimpotrivă, vorbele sale, o înveseleau, făcînd-o să-și admire tatăl, pe care astfel putea să-l cunoască mai în voie și pe îndelete.

De data aceasta însă, tatăl mînca fără să scoată un cuvînt. Nu părea supărat, ci îngrijorat, dus pe gînduri. Silja se silea să se stăpînească spre a-l servi cît mai bine. Kustaa nu izbuti să-și deschidă inima și să spună ce ar fi avut de spus : „Se pare că fata mea a început să lipsească nopțile de acasă“ — dar nu era sigur dacă era sau nu așa. La sfîrșitul mesei, se mulțumi să-i zică doar atît :

— Mănîncă și tu, fata tatii.

Cuvintele acestea el nu i le mai spusese niciodată. Silja se înduioșase. Păreau vorbele unui bolnav stors de puteri. Fata nu se așeză la masă decît după ce tatăl ei se lungi pe pat să se odihnească.

Jumătate din zi se scursese. Soarele calm, radios, își îndeplinea menirea lui de neînlăturat trecînd peste întreaga fire. Pentru toate vîrstele, răspîndea un farmec și o liniște neasemuită. Soarele întruchipează și întărește pornirile și patimile ce călăuzesc viețile oamenilor.

După ce isprăvi de mîncat, Silja îi spuse tatălui ei, care stătea întins în pat :

— M-aș duce puțin pînă la Mikkola.

Era prietena cu care venise acasă.

Kustaa nu știa ce să răspundă. Tăcerea lui se prelungea.

— Ai grijă să nu pierzi vaporul — zise el în cele din urmă — altfel va trebui să pleci pe jos.

— Da, tată, răspunse ea cu o voce nesigură.

Plecă — iar Kustaa rămase din nou singur în odaia însorită. Stătu astfel lungit în pat, frămîntat de gînduri.

Frumoasa duminică de vară își depăna firul. Era o zi dătătoare de puteri și plină de bucurii. Dovadă, mulțimea care ieșise la plimbare.

Silja își petrecu toată după-amiaza la Mikkola. Așteptînd-o, Kustaa se apucase să facă cafeaua. Pe urmă o văzu întorcîndu-se încet, legănînd în mînă o creangă înflorită. Peste două ceasuri avea să sosească vaporul. Kustaa va rămîne singur toată săptămîna, în timp ce fata lui se va pregăti pentru prima comuniune din ziua de Sfîntul Ioan. Desigur, este un moment solemn, deși Silja nu-și făcea comuniunea în fața altarului unde strămoșii ei, din generație în generație, duseseră la buze, cu smerenie, minunatele daruri ale harului dumnezeesc.

Kustaa ar fi trebuit să fie pătruns de toată solemnitatea acestui eveniment. El însă era stăpînit de simțăminte tulburi, mai ales de cînd Silja se afla acasă. Fata lui era tot atît de frumoasă și de neprihănită ca înainte, cuviincioasă și potolită. Dacă ieșea cîteodată la plimbare, asta n-ar fi trebuit să mire pe nimeni. De ce să fi rămas în casă într-o duminică atît de minunată, dacă nu avea nici o treabă ? Prin vecini, singura fată potrivită cu ea ca vîstă era Mikkola. Ca să spunem adevărul, Kustaa nu știa nimic sigur despre fata

lui; cîteva vorbe auzite la întîmplare, cam asta era tot. Dacă într-o seară Silja se întîmpla să întîrzie mai mult pe afară, în preajma casei, lucrul se explica, desigur, prin aceea că fata simțea nevoia să se reculeagă. O copilă dorește uneori să cugete puțin în singurătate asupra celor auzite din gura pastorului în timpul săptămînii.

Și totuși, legătura temeinică dintre tată și fiică se destrăma.

Fără îndoială, nu era prima dată cînd el pregătea cafeaua și punea masa. Silja îl văzuse de atîtea ori făcînd acest lucru și tatăl nu-i ceruse niciodată să-l ajute; lăsîndu-și treburile lui, deretica prin casă mai abitir ca o gospodină. Dar în ziua asta, Silja — întorcîndu-se și văzîndu-și tatăl așezînd ceștile pe masă, în timp ce cafeaua proaspăt făcută scotea aburi aromați — se simți iarăși copleșită de rușine, ca de dimineață; acum însă mai tare și mai dureros. Tatăl i se păru deodată foarte îmbătrînit. Pentru întîia oară își dădea seama de acest lucru. Un fel de milă o cuprinse și numaidecît sări să-l ajute.

În duminica aceea, plecarea Siljei spre sat fusese mult mai impunătoare decît cu o săptămînă în urmă. Atunci, fata plecase luni dimineața și tatăl o dusese cu trăsura, fiindcă vaporul n-avea cursă. Siljei îi părea rău că pleca de acasă între străini. Astăzi însă, aștepta cu nerăbdare ceasul plecării. Îi plăcea să meargă cu vaporul, știind că se va reîntîlni cu două-trei prietene de prin satele mai îndepărtate, din ținutul de unde venise vîslașul noptatic. Iar în serile de duminică, în curtea fermei pline de stoguri mari de fîn unde petrecea tineretul, era atîta veselie!

Kustaa o urmări cu privirea, fără o vorbă, în timp ce se pregătea de drum. O putea urmări și cu auzul, fiindcă Silja fredona. Melodia pe care o cînta ea semăna cu un psalm; era, poate, o cîntare învățată la biserică. Fata se grăbea, și nici o clipă nu se uita spre tatăl ei. Pe urmă, căutînd ceva, îi puse o întrebare oarecare; parcă ar fi întredeschis ușa odăii, să dea poruncă unui slujitor. În același timp, fără să vrea și fără nici o sfială, îi aruncă o privire și ochii tatălui o neliniștiră. Își ațintea privirea drept într-a lui, nemaiputînd s-o desprindă. Pesemne că nu auzise întrebarea; se vedea după sticlirea ciudată a ochilor; parcă i-ar fi răspuns printr-o altă întrebare — mută și mult mai grea.

Kustaa se sculă și se întinse în pat:

— Nu prea mi-e bine, zise. Avem apă în casă?

Silja își lăsă pe loc treaba și alergă la doniță, care era goală. Ieși lăsîndu-l pe Kustaa singur. Aerul din odaie putea și el să fie un om, un erou care juca un rol în această scenă. Lui Kustaa i se părea acum că aerul îl privea și că era singurul ins care pricepea totul: că el era ființa în tovărășia căreia avea să viețuiască de aici înainte. Bolnav, privi podeaua și-și aminti de o privire asemănătoare, de demult: privirea pe care o aruncase pe ușa

hambarului la Salmelus, vechea fermă de care aproape că și uitase. Se sculă și se îndreptă spre oglinda de lîngă fereastră, să-și vadă chipul; de mult nu-și mai cercetase astfel fața... Văzu un bărbat; dar cine era? Era oare cel care odinioară îi ceruse părerea despre o treabă gospodărească, în ultima lună a vieții sale?... Acea întrebare, acea privire înduioșată și chinuită fusese singurul gest prin care Vihtori Salmelus îi predase feciorului său gospodăria strămoșească. Kustaa revăzu în oglindă acea față: același nas, aceeași gură, aceeași întrebare îndurerată în privire. Ce i se întîmpla? Ce spune aerul din odaie? Dar podeaua? Silja! Iat-o că vine... și nu peste mult va pleca iarăși... Nu... nu, trebuie să se stăpînească... așa, ca altădată... în atîtea împrejurări ale vieții...

Silja se întoarse cu donița plină și rămase cu privirile ațintite asupra tatălui ei. Luîndu-i din mînă donița, el bău însetat, cu obrajii încinși.

— Oare n-ar fi timpul să pleci, fata tatii? întrebă el, punînd jos donița.

Pentru a doua oară în ziua aceea îi spunea „fata tatii". Vizita prelungită de după-masă, nenumăratele impresii culese din cer, de pe pămînt, din priviri și din vorbele oamenilor o făcuseră pe Silja să uite tristețea ce se lăsase de dimineață peste casa lor, și care pe ascuns îi dădea ghes să fugă. Tata spusese adineauri că e bolnav. Asta era un fapt — ca bătrînețea, pe care Silja izbuti s-o lege de chipul

tatălui ei. Acum se uita la bătrîn ca la o nenorocire de care nu poți scăpa. El observă, înainte ca ea să-și fi dat seama, că obrajii îi erau scăldați în lacrimi.

— Nu te necăji, Silja, — spuse el — trece. Vezi, nu cumva să pierzi vaporul.

Tulburarea fetei îl mișcase atît de mult pe Kustaa, încît uită de boala ce-l rodea; în ultimele ceasuri, trupul își îndeplinise funcțiile, fără ca sufletul să mai participe. Silja trebuia să plece. Vaporul se ivise, ocolind colțul promontoriului. Fata ieși și Kustaa o însoți pînă în drum. Se opri petrecînd cu privirea singura lui odraslă, a cărei plecare n-o putea opri. Silja pășea sprintenă prin ziua aceea de vară, iar tatăl rămas în urmă, se minuna de umbletul ei ușor. Văzu ieșind în calea fetei sale, o altă fată care se apropia veselă de ea. Puțin mai încolo apărură doi băieți, pe care Kustaa îi recunoscu. După un scurt popas, tot grupul se îndreptă spre debarcader. Kustaa văzu toate acestea înainte de a se înapoia în casă. Avu puterea să intre; cineva, care îl văzuse, spunea că apucase să intre, într-adevăr, în odaia lui, unde puțin mai tîrziu, îl găsiră mort. La fel cum dăduseră de tatăl său în hambar.

Silja intrase doar pentru o clipă în casa parohială, și ieșise din nou în curte, să se joace cînd băiatul de prăvălie al negustorului îi aduse vestea năprasnică; vorbea într-una, așa cum făcea și cînd era după tejghea. Siljei i se păru că, fără să știe, îl lăsase pe tatăl ei mort

în marginea drumului. Se uita uluită la colegi, ca și cînd ei ar fi știut ce se întîmplase și totuși se jucaseră cu ea. Băiatul de prăvălie nu părea grăbit. Toți abia așteptau să-l vadă plecat, ca să-și reia jocul întrerupt.

Nimeni nu se apropiase de Silja s-o mîngîie ori să-i dea vreo povață.

Stăpîna fermei părea că are atîtea treburi pe cap, încît nici n-o mai vedea pe fata aceea care își pierduse tatăl. Nu știa ce avere are răposatul, și pentru plata întreținerii... va vorbi ea cu bărbatul ei.

Silja nu mai recunoștea drumul care o ducea spre casă. Plecase tîrziu, fără să schimbe o vorbă cu cineva. Fermiera se uita după ea mirată, dar se mîngîie numaidecît. zicîndu-și că fata nu-și terminase catehismul și trebuie să se reîntoarcă.

Silja mergea singură. Băieții din sat se uitau cu obrăznicie în urma ei. Nimeni însă nu cutezase să-i ațină calea ; fața ei avea un aer atît de ciudat, încît oamenii se dădeau în lături, deși multora le place să se lege de cei bătuți de soartă.

Se făcuseră ceasurile zece cînd Silja ajunse în locul unde se despărțise de tatăl ei. Se opri de la sine, ca și cum abia acum ar fi priceput ce se întîmplase. Drumul ei prin sat pînă în acest loc, era ca un marș de protest împotriva vestei pe care i-o adusese băiatul de prăvălie ; cotind spre poteca scurtă ce ducea spre casă, simți dintr-o dată că se și resemnase.

Ajungînd în curte, văzu că ușa era închisă pe dinafară. Se apropiase de fereastră, dar perdelele erau trase și prin crăpături nu se vedea nimic. O liniște desăvîrșită domnea — nici un drumeț, nici o luntre pe lac. Cît de departe erau acum jocurile deșarte din ajun și bucuriile însorite ale zilei ce se ducea !

Moș Mikkola se apropia încet pe cărăruie. O zărise pe Silja de departe, dar nu-și grăbi pasul. Se apropie liniștit — iar Silja îl privea tăcută și palidă, lîngă scara curții părăsite.

— Ei... ce să-i faci... așa e omul, da, biata mea copilă... Abia plecaseși... și cînd colo...

Mikkola era de felul lui cam din topor, dar acum îi vorbea fetei cu multă blîndețe. Îi povesti de la început pînă la sfîrșit cum descoperise nenorocirea și cum luase toate măsurile de trebuință. La sfîrșit, după ce culcase mortul pe masă, îi trimisese vorbă.

Toată viața ei trecută și prezentă, toată tinerețea se îndepărtase în grabă. În acea noapte senină de vară, vîntul înghețat al sorții se abătu asupra orfanei. Mikkola se purta cu ea ca și cum ea ar fi fost o femeie în toată firea ; pentru prima oară cineva îi vorbea astfel. Îi povesti că nu intrase în casă singur ; căutase întîi un martor, ca să curme orice flecăreală. Tot vorbindu-i așa, deschise ușa și intră în odaia întunecată.

Silja îl urmă. În jurul mortului plutea o liniște apăsătoare. Perdelele trase o împiedicară pe Silja să vadă... unde... era...

Mikkola înainta spre masa mare.

— L-am pus pe masă ; cînd l-am văzut, zăcea trîntit pe-o parte, așa că ne-am gîndit că...

Pe urmă se duse să tragă perdelele și se dădu cîțiva pași îndărăt.

Silja revăzu partea de jos a bărbiei, arcuirea nărilor, orbitele ochilor, neschimbate, cum le văzuse de atîtea ori. Ochii îi avea puțin întredeschiși, cum îi ținea adesea cînd ședea întins în pat ; așa obișnuia să stea cînd răspundea la întrebările Siljei. Zăcea acolo, omul acesta tăcut, cu un surîs încremenit pe față, ca adeseori în timpul vieții. Acum părea că le zîmbea lor anume care-l priveau și care poate că se așteptau dintr-un moment într-altul să-și schimbe poziția. Dar el nu se clintea. Zăcea încremenit pe masă. Abia atunci Silja înțelese totul și izbucni într-un plîns amar de copil. Tata îi povestea uneori cum dormise ea cînd se mutaseră întîia oară în casa aceea, tocmai pe masa pe care ședea întins acum.

Mikkola nu mai știa ce să-i spună. Se dădu înapoi spre ușă, se apropie din nou, și în cele din urmă începu să tragă la loc perdelele.

— Ca să nu vie lumea să caște gura... Nu că s-ar ști ceva, dar e mai bine... explică el, în timp ce Silja se mai potolise din plîns. Dacă vrei, hai să dormi la noi — dormi cu Tyyne, nu poți să te întorci în sat în toiul nopții — și-apoi trebuie să vorbim și de înmormîntare... Am eu grijă, numai să te învoiești... Taică-tău are parale, nu trebuie în-

gropat pe cheltuiala obștii... N-am căutat prin casă, să văd dacă are ceva bani gheață. În orice caz, la bancă are și pînă atunci eu aș putea să cumpăr cele cuvenite.

Iarba udă pantofii noi ai Siljei ; căzuse roua. Uu zvon de noapte se auzi, o adiere îi atinse obrajii. Silja și un bătrîn, pereche ciudată la ceasul acela tîrziu din noapte, se îndreptau spre casa lui Mikkola, trecînd prin dreptul fermelor adormite. Într-una din curți, zăriseră o cumătră curioasă care, văzîndu-l plecînd pe Mikkola, ghici despre ce era vorba și vru să vadă „dacă mititica e amărîtă de pierderea tatălui ei".

— Era serioasă, dar nu plîngea cînd am văzut-o, îi spuse ea bărbatului ei, care se culcase la ora aceea.

Cei doi ajunseseră la Mikkola acasă, unde lumea era încă trează. Fermiera și Tyyne, cu care Silja petrecuse toată după-amiaza, erau atît de încurcate încît, strîngîndu-i mîna, Tyyne îi vorbea anapoda, cu o voce silită, ca și cînd ar fi citit dintr-o carte. Pe urmă vrură să-i dea ceva de mîncare, dar Silja nu putea să înghită nimic ; avea ochii plini de lacrimi, iar gura îi era uscată. Lumea se culcă, iar Silja se întinse lîngă Tyyne.

Prima noapte a orfanei nu fu binecuvîntată de tihna somnului. Tyyne adormi pe loc, și mișcările ei violente tulburau somnul ușor al tovarășei ei de culcuș ; ceea ce risipi un pic gîndurile, care începuseră să se învălmășească în capul Siljei. Țăranca robustă își arunca ne-

încetat picioarele peste gingașa Silja, strivind-o, iar ea se lupta să scape ; Atunci Tyyne se întoarse spre ea și o îmbrățișă cu putere, bălmăjind ceva prin somn. Mirosea a acru. Silja nu mai dormise cu nimeni în afară de tatăl ei, și nici cu el de mulți ani încoace. Se gîndi la intimitatea lor de ieri, cum se întîlniseră cu tinerii aceia, ducîndu-se spre vapor, și felul în care vorbise Tyyne cu ei... și întrebările tatii...

După această noapte, Silja nu mai simți nici o dragoste pentru Tyyne, cu toate că fusese gata să-i dăruie prietenia ei. Kustaa Salmelus îi arătase cel dintîi calea cea bună la această primă răspîntie.

Dimineața, Silja se înapoie obosită la școala ei, iar Mikkola se îngriji de înmormîntare, lucru de care Silja n-ar fi fost în stare. Kustaa fu înmormîntat în ziua cînd Silja își făcea prima comuniune ; dar aceste două întîmplări n-o mișcară în chip deosebit pe Silja, și nici nu i se întipăriră prea adînc în memorie.

II
FIICA

Silja n-a rămas mult timp la Mikkola, care îi fusese dat drept tutore, ca primul ce sărise în ajutorul orfanei. După prima comuniune, fata n-apucă să stea nici o săptămînă în casa lui Mikkola și clevetirile se și porniră. Cumetrele ziceau că Mikkola avusese mare noroc că i se dăduse în grijă o fată atît de drăguță : avea slujnică fără plată și mai încasa și ajutorul de tutore. În gurile lor cu dinți îngălbeniți, moștenirea Siljei căpătase proporții nemăsurate, și încetul cu încetul, averea lui Mikkola ar fi depins de șiretenia cu care ar fi pus mîna pe banii fetei — da, zău...

Așa se face că Mikkola avusese grijă să-i caute fetei un loc ferit, trimițînd-o tocmai la Nukari, o mică fermă mai veche, unde ea era singura slujnică. N-aveau nici argat ; stăpînul tocmea un ziler, pe nume Väinö, un neghiob poreclit „inspectorul". Patul lui Väinö era aproape de ușă, cel al Siljei după sobă. Seara, cînd cele două slugi se vîrau în paturile lor, cîteodată se porneau pe niște discuții foarte ciudate. Väinö descria cu de-amănuntul felul în care vedea el lumea, și cînd se pornea așa, închipuirea lui nu mai întîlnea margini. Pe

urmă o sîcîia pe Silja punîndu-i fel de fel de întrebări despre viaţa ei, pe care o asemuia cu a lui. Înainte de a aţipi, el se apuca să-i vorbească şi despre căsătorie; o dată o întrebă de-a dreptul dacă n-ar vrea să-l ia de bărbat, după ce el va izbuti să strîngă ceva parale. Silja n-avea siguranţa de sine a unui om mare, dar se pricepea să ocolească răspunsurile.

— Ei, vrei? stăruia flăcăul.

— Îţi spun mîine, răspundea ea, dîndu-i de înţeles că pica de somn.

Fermiera deschidea uşa şi intra, numai în cămaşă:

— Isprăveşte cu pălăvrăgeala, Väinö, că de nu, iar ai să-ţi uzi patul; aşa faci totdeauna cînd te scălîmbăi prea mult; iar tu, Silja, nu mai vorbi cu nătărăul ăsta.

Pe urmă ieşea, şi slugile tăceau. Silja se bucura în adîncul inimii că era tratată ca o fiinţă cu judecată; dar se gîndea şi la bietul Väinö. Şi la ea, la anii care trecuseră, la cursul de catehism, la tatăl ei, a cărui imagine adevărată începuse să pălească şi ale cărui trăsături nu le mai putea evoca pe sub pleoape, în aşteptarea somnului. O atitudine, un gest, asta era tot, văzut de privirea ei interioară — şi în acele clipe o boare rece trecea prin sufletul ei, fiindcă în această odaie în care se pregătea să adoarmă, spiritul ocrotitor nu mai era cel al tatălui ei. Tresărea, auzea răsuflarea liniştită a lui Väinö, îşi amintea unde se află, şi pînă la urmă adormea.

Într-o seară de toamnă, întunecată şi furtunoasă, Silja se întorcea singură acasă din satul vecin. Întîrziase, şi cînd porni la drum fu cuprinsă de o frică îngrozitoare din cauza întunericului; era aceeaşi senzaţie pe care o avusese mai demult pe sloiul de gheaţă, cînd o salvase tatăl ei. Drumul dintre sate trecea printr-o rîpă care străbătea o pădure, iar vîntul sufla printre vîrfurile foarte înalte ale copacilor; întunericul era ca o pasăre uriaşă, care fîlfîia din aripile ei înspăimîntătoare.

Siljei i se păru că tatăl ei păşea alături. Grăbi pasul. În locurile mai întunecoase o apuca groaza. Pe măsură ce pădurea se lumina, această apăsare se schimba într-o veselie tot atît de nelămurită, ce o învăluia cu încetul. Ca să acopere şuieratul vîntului, se apucă să cînte.

Vizita ei fusese o izbîndă: i se oferise cafea, şi toată lumea i se adresase ca unui om în toată firea. Iar Oskari Tontilla, un tînăr din vecini, îi vorbise pe acel ton aparte al băieţilor care fac curte fetelor. Am şaptesprezece ani, gîndi ea, în timp ce se apropia cîntînd de fermă.

Întorcîndu-se la Nukari, găsi toată lumea sporovăind voioasă lîngă cuptorul cel mare. Sosirea Siljei era un mic eveniment. Abia apucă să-i explice stăpînei ce făcuse, printre rîsetele şi glumele celorlalţi. Se afla acolo şi un om mare, gras, roşu la faţă, cu un inel cu piatră şi un lanţ gros de aur la ceas. Era fratele stăpînului — sosise din America, unde

urma să se întoarcă. Venise să-şi ia rămas bun de la ei.

Îl chema Ville şi umpluse cu veselia lui încăperea aceea neprimitoare. Avea o voce piţigăiată — şi cînd cînta, urca mai sus ca o femeie. Se puse pe cîntat, iar Väinö, molipsit, începu să îngîne şi el nişte cîntece deşucheate, pe care le ştia de la tatăl său, şi nu prea mai erau cunoscute. Auzindu-l, toată lumea izbucni în rîs. Stăpînul îi ţinu isonul cîtva timp, dar grăjdarul se simţea jignit că nu era el singurul care cunoştea acele cîntece.

Ville Nukari colindase prin lume în lung şi în lat, şi dobîndise o anume experienţă de viaţă. După părerea lui, Silja era o fată foarte frumoasă, dar prea tînără şi copilăroasă. Se arătase foarte drăguţ cu ea, şi ţinu ca şi ea să-l bage în seamă. Väinö începuse să cînte o melodie de dans şi Ville o invită pe Silja. În timp ce ei dansau, ceilalţi îi priveau. Silja îşi dădu seama că ştia polca ; cînd Väinö grăbi ritmul, dansatorii nu făcură nici un pas greşit învolburîndu-se pe podea. La sfîrşitul dansului, Ville îşi ridică partenera şi o duse pînă la pat, unde se aşeză alături, lăsîndu-şi o clipă mîna pe şoldul ei.

Americanul nu-şi îngăduise nici o libertate faţă de Silja. A doua zi, cînd îşi luă rămas bun, Siljei îi păru rău. El îi ceru voie să-i scrie, iar ea încuviinţă.

Într-adevăr, primi nenumărate scrisori vesele, la care răspundea. Într-una din ele se găsi o frumoasă batistă de mătase, cum nu

se mai văzuse pînă atunci în satul lor. Lumea află numaidecît — de altfel nici Silja nu căutase să ascundă faptul. Cumetrele cleveteau, căci unde s-a mai pomenit ca un bărbat de peste treizeci de ani să se poarte în felul ăsta cu o fetişcană nevinovată, care abia îşi făcuse prima comuniune !

Întîmplarea avu urmări supărătoare pentru Silja. Legătura lor nu era aşa cum şi-o închipuiau cumetrele, după ce fata primise batista aceea frumoasă ; pentru ea, Ville nu fusese decît un om cumsecade şi drăguţ. Iar cînd Oskari Tontilla începu să-i dea tîrcoale, ea nu pricepu că tocmai schimbul acesta de scrisori cu Ville îi dăduse curaj tînărului. Oskari nu pomenise niciodată de acest fapt. Se mulţumea s-o joace la baluri şi s-o conducă acasă ţinînd-o de mijloc.

Toţi am trăit în anii tinereţii clipe de care mai tîrziu ne amintim cu silă. Nu-i vorba de nişte fapte rele, sau de cine ştie ce furtişaguri, ci de o stăruinţă încăpăţînată într-o minciună vădită, de o tainică şi neplăcută strîngere de inimă, în anii zburdalnici ai copilăriei. Deseori se întîmplă ca rănile acestea să coincidă cu trezirea instinctului sexual, care uneori este atras de subiectele cele mai ciudate, dacă nu chiar ridicole. În cele mai multe cazuri este foarte greu să mărturiseşti pe cine şi în ce împrejurări ai iubit întîia oară.

Cît stătuse la Nukari, Silja Salmelus îl avu deci drept cavaler pe Oskari Tontilla, care era

ceva mai vîrstnic decît ea ; mergea pe douăzeci de ani. Era un flăcău bălai, înalt, tăcut, care cînd bea — și bea destul de des — devenea arțăgos, pus pe scandaluri. Părinții lui locuiau la marginea satului ; tatăl lui era un unchiaș iute din fire, iar mama o femeie zdravănă cu o droaie de copii care părăseau căminul părintesc de cum ajungeau în stare — fiindcă bătrînul Jussi nu cîștiga destul ca să-i hrănească mai ca lumea timp mai îndelungat. Uneori se întorceau în sînul familiei, între două slujbe ; acum Oskari, găsind de lucru prin vecinătăți, locuia la tatăl său.

Oskari era domol din fire ; dar — ca și tatăl său, cu care semăna leit — avea cîteodată porniri grosolane. Într-o noapte, ieșind de la bal, o însoțea pe Silja — cum mai făcuse de multe ori și cu alte fetișcane. Toate aceste fete, fiind cu cavalerii lor, nu erau de loc sfiicioase — se lipeau cu nădejde de flăcăi. Silja nu îndrăzni să-l respingă pe Oskari, care de altminteri era destul de tăcut ; mergea lîngă ea și din cînd în cînd o apuca de braț. Cetele de băieți și fete se risipeau pe cărările întunecoase ; pînă la urmă, ajungînd în dreptul casei, Silja se trezi singură cu Oskari care devenise deodată vorbăreț. Cu o voce ciudat de blîndă, o întrebă pe fată cum o ducea la fermă, și-i povesti clevetelile din sat. Își aprinsese o țigară. Ajungînd lîngă fermă, Silja se opri și-i ură noapte bună.

— Nu-mi dai voie să vin cu tine ? o întrebă el blajin, ca și cînd ar fi fost un lucru foarte firesc.

— Nu, Nukari doarme chiar la intrare, iar nevastă-sa are somnul ușor.

Silja era nedumerită de ideea lui Oskari : oare ce voia el să facă aici, în toiul nopții ? Oskari stătea nemișcat, trăgînd din mucul de țigară care ardea și mutîndu-se de pe un picior pe altul. Parcă ar fi așteptat să treacă cineva, să-l vadă stînd acolo. Noaptea era liniștită. Doar nechezatul calului se auzea în grajd. Atunci Oskari făcu calea întoarsă, iar Silja intră în casă.

Astfel făcură cunoștință ; lumea se obișnuise să-i vadă întorcîndu-se împreună. Cu timpul, Oskari îndrăzni să-i pună mîna pe șold — se plimbau așa, încetișor, ca și celelalte perechi. O cumătră îi aduse toate acestea la cunoștință lui Nukari, care o încredință că nici Oskari, și nici un alt bărbat nu intra în odaia Siljei noaptea, nici măcar ziua.

— Silja e atît de blajină și de nevinovată, se vede de la o poștă că nu știe nimic despre nici unele...

— Cu fetele astea nu se știe niciodată, răspunse cumătra.

Și cum Oskari în zilele acelea nu se mai ținea după alte fete, aceste muieri, potrivit firii lor, începură să facă anumite presupuneri. Nici un băiat nu căuta să se apropie de Silja, care trăia într-o totală nevinovăție fecioreInică, pe cînd frumoșii ani ai tinereții

treceau. Serile, Väinö se arăta din ce în ce mai îmbufnat și mereu se lega de Oskari. Povestea cîte aventuri avusese rivalul său pînă acum cu femeile — ceea ce pe Silja n-o supăra de loc ; dimpotrivă, îi plăcea, simțindu-se mîndră că are un cavaler care vorbise cu atîtea fete înaintea ei.

Anii treceau și nu se întîmpla nimic. Plimbîndu-se nopțile, Silja îi dădea acum voie lui Oskari s-o țină de mijloc. Se întîlneau adesea în sat și, cînd de față erau și alți tineri, Oskari devenea vorbăreț și gălăgios. Făcea glume prea deșucheate, însă cum rămînea între patru ochi cu Silja, devenea blînd și în vorbă și în faptă. Într-o zi — fiind beat, sau prefăcîndu-se — se supărase din cauza Siljei. Ieșind de la bal, rămăsese puțin în urmă și un flăcău se folosi de acest prilej ca să-i arunce Siljei una din vorbele lor batjocoritoare.

— Iat-o pe mama copiilor mei !

Oskari sări numaidecît și-i închise gura.

— Iar tu... tu ești băiatul mă-ti și ai grijă să te aibă cît mai repede în fustele ei, că de nu, te cotonogesc !

Flăcăul se răsti :

— Ce faceee ? — iar Oskari îi trînti pe loc cîțiva pumni, zvîrlindu-l în zăpadă. La întoarcere, tot drumul, flăcăul acela obraznic se ținu după ei, aruncîndu-le ocări. Ajungînd la Nukari, Oskari îi spuse Siljei să-l aștepte, că el se duce să-i pună cu botul pe labe pe scandalagii ; dar ea îi spuse noapte bună și intră în casă.

Fusese ultima lor plimbare. Săptămîna următoare, Oskari plecă în sudul Finlandei, unde rușii construiau niște fortificații și plăteau, se zvonea, salarii nemaipomenite ; șmecherii strîngeau banii cu fărașul. Oskari se duse acolo cu alți doi sau trei hoinari. Erau veseli, parcă plecau la război. Îi încredințau pe cei care rămîneau că vor cîștiga grozav. Băură ; iar Väinö, care se învoise să meargă cu ei, își primi și el partea lui din butelcuță. Cei doi flăcăi intrară în odăița brutăriei vociferînd. Oskari răgușise puțin. Spunea că vine să-și ia rămas bun de la „logodnica lui Väinö," iar acesta adăugă că-i dădea voie s-o privească numai, fără să pună mîna pe ea.

Această vizită o plictisi pe Silja, dar fu ultima lor întîlnire înaintea unei despărțiri care avea să dureze un an de zile. Tînărul plecă a doua zi dimineața. Cînd se înapoie — după un timp atît de îndelungat — vechea lor legătură nu se mai putu reînnoda. Între timp, Ville Nukari se întorsese și el din America și intrase la o fabrică de cherestea ca achizitor de lemne. În această calitate, apăru într-o zi la Nukari, unde petrecu și noaptea. Din nenorocire, fratele său lipsea, și Ville se purtase foarte urît.

În aparență, seara decurgea ca și cea de adio. Intervenise însă ceva nou. Silja se dezvoltase și se făcuse și mai frumoasă, iar stăpîna făcuse anumite aluzii la întîlnirile ei cu Oskari. Asta îl ațîțase pe american, care făcu

tot ce putu ca să-și arate superioritatea față de oamenii de pe aici. Scoțînd o sticlă din valiză, le-o oferi — și nu era apă chioară! Atmosfera se încinsese, vorbeau cu aprindere — mai cu seamă despre America și despre dolari. Ville scoase un portofel și le arătă bancnotele. Silja se apropiase și ea, să vadă mai bine; Ville luă una din teancul pe care îl ținea în mînă — o bancnotă lunguiață cu portretul unui bărbat care semăna a femeie — și i-o întinse Siljei, spunîndu-i:

— O mică amintire...

Silja roși, încurcată, neîndrăznind nici să refuze, nici să primească.

— Ia-o, dacă ți-o dă, o îndemnă fermiera cu glasul ușor iritat.

— Ce să fac cu ea? spuse Silja rîzînd din inimă; și cum Ville nu vru să ia bancnota înapoi, ea o puse pe colțul mesei.

— Atunci o iau eu, sări Väinö întinzînd mîna. Dar Ville fu mai iute decît el și puse bancnota la loc, în portofel.

Pe urmă le dădu din nou de băut. Fermiera refuză, și-l opri pe cumnatul ei „să-l îmbete pe nătăflețul ăsta de Väinö".

— Ce vă pasă, dacă nu-i în timpul lucrului? se răsti Väinö, cu o voce întărîtată de băutură.

— Uite, îmi pasă, și toată lumea are să se ducă la culcare, atît Ville cît și ceilalți.

Ville mai sorbi o înghițitură, apoi se îndreptă spre celălalt capăt al casei, unde i se pregătise un pat. Väinö și Silja se culcară ca

de obicei și stinseră lampa. În odaia cea mare, glasul fermierei și țipetele copiilor se potoliră curînd; toată casa părea adormită.

Dar numai copiii dormeau. Fusese o seară însuflețită; alcoolul le alungase somnul, gîndurile zburau, roi. Și pe urmă, stăpînul nu era acasă. Dacă s-ar fi întîmplat ceva neașteptat, ar fi trebuit să recurgă la fratele lui, la acest mic-burghez rotofei.

Ușa dinăuntru a bucătăriei scîrțîi... Intrînd pe pipăite, un intrus încerca să explice că uitase ceva și că nu-i spusese noapte bună Siljei. El se îndreptă spre pat, se așeză, pe urmă se întinse lîngă fată. Väinö auzi șoapte și zgomote; și peste toate, protestele Siljei. El era un nătăfleț, și o știa prea bine, dar celălalt era prea din cale afară de îndrăzneț; începu să respire cu regularitate și puțin mai tare, ca să se creadă că doarme. Dar asculta și urmărea tot ce se întîmpla în patul vecin, gîndindu-se cu groază la cele ce-i spusese Siljei chiar în seara aceia; dacă fata ar fi fost într-adevăr logodnica lui, acum ar fi avut o îndatorire foarte neplăcută: să-l gonească pe amorez. Dar Silja nu-l luase niciodată în serios — ea se încurcase cu Oskari ăla — un vîntură-țară. Să se lupte singură ori să piară, își spuse Väinö, ciulind urechea.

Vizitatorul zăbovi aproape un ceas în patul Siljei. Väinö avusese timp să-și amintească de batista frumoasă trimisă într-o scrisoare. Pe urmă, auzi că Silja plînge în hohote; cum

și vorbea între timp, anumite cuvinte fuseseră rostite cu voce tare.

În clipa asta, ușa se deschise și fermiera intră în cămașă, ținînd o lampă în mînă. Fără să șovăie, se duse de-a dreptul la patul Siljei și-l dojeni aprinsă pe cumnatul ei. Silja încercă să se dezvinovățească plîngînd în hohote, dar stăpîna îi spuse :

— Taci din gură, știu tot.

Mult timp după aceea, această frază o chinui pe Silja, pentru că nu spunea deslușit dacă fermiera știa în adevăr cum se întîmplase totul. Dar, după felul cum se purtase cu ea stăpîna după acea noapte, Silja înțelese că ori auzise, ori ghicise totul. Seducătorul fiindu-i neam, trebuia să se poarte cu el mai altfel decît cu un argat. Totuși, tînăra nu păstră nici o amintire neplăcută despre fermiera de la Nukari.

La începutul primăverii, Silja plecă de la ei pentru totdeauna. Dar înainte de aceasta se întîmplaseră în viața ei anumite lucruri care merită să fie pomenite.

Venise luna lui aprilie. Plouase, și de cîteva zile vremea se încălzise. Primii grauri sosiseră — unii spuneau că ar fi văzut și codobatura, alții că ar fi auzit chiar ciocîrlia. Dar gheața era încă groasă, nici gînd să se topească. Pe suprafața lacurilor în schimb, zăpada se dusese. Băltoace de apă se încrețeau în bătaia vîntului.

Într-o seară, Silja o apucase pe drumul bisericii, ce ducea spre miazănoapte. Soarele scăpătase într-o crestătură a orizontului, dar se mai ținea deasupra copacilor, cale de trei degete. Silja își aminti de această măsurătoare străveche, învățată de la tatăl ei, și ridică trei degete subțiri și străvezii, cum făcea pe vremuri și tatăl la cîmpie. Mergea repejor ; și cum nimeni nu trecea pe întinderea aceea de gheață, se lăsă în voia gîndurilor. Înainta veselă ; trupul ei parcă dansa în ritmul unei melodii abea îngînate. Soarele se învăpăiase, cerul ardea. Tînăra își ridică fața să culeagă, pe obraji, ultimele raze. Atunci parcă și ochii răspîndeau roșeața amurgului, pe cînd dintre buze îi izvora aceeași melodie îngînată ce-i ritma pașii.

Atîtea amintiri se strînseră în mintea ei, și ele în clipa aceasta i se răsfrîngeau pe chip cu o vrajă plină de gingășie. Focurile cerului primăvăratic se potriveau cu ce simțea ea acum în suflet. Ca miile de fete din satele de pe acele meleaguri și din alte părți, trăise toamne și primăveri, ierni și veri ; văzuse cum trăiau în fiece anotimp, oamenii, jivinele, plantele cum se întrețineau și se înmulțeau, tot ce li se întîmpla, fără ca ele să se poată împotrivi în vreun chip : frumosul, urîtul, groaznicul, mîngîierea și tot ce cugetul nostru ar respinge. Văzuse ochii unei fete în seara în care se făcuseră strigăturile pentru căsătoria ei ; văzuse cum se alăptează un prunc, a cărui viață, cu o săptămînă abia în urmă,

nu fusese trădată decît prin corpolenţa unei femei ; văzuse bărbaţi, bătîndu-se, văzuse sînge ţîşnind din animale înjunghiate ; în tainiţele cele mai adînci ale trupului ei deslușise felurite porniri ; unele mai încete, altele repezi, ce-i mişcau sufletul şi o umpleau de gînduri cînd îngrijea de vite. Chiar ea, ea însăşi luptase împotriva unui bărbat şi biruise. Tot trecutul se adunase în această stare de încîntare care-i cuprinsese sufletul, scăldat de soarele lui april. Drept şi tare, drumul se întindea înaintea ei.

O sanie se apropia. Silja era atît de dusă pe gînduri, încît n-o băgă în seamă decît în ultima clipă. Se dădu la o parte — un căruţaş din satul vecin o salută. În partea din urmă a saniei, pe o scîndură pusă de-a latul, şedea un bărbat. Era Oskari Tontilla.

Această întîlnire neaşteptată o tulburase pe Silja, care uită o clipă măreţia soarelui ce apunea, şi nu îndrăzni să se întoarcă. Ochii ei mari erau larg deschişi, dar în jur nu mai vedeau nimic : privirea lor era aţintită undeva, înăuntru, unde ceva se rupsese deodată. Cîntecul îi amuţi pe buze.

Ceea ce se întîmpla în sufletul ei o mira, şi pe bună dreptate. De cînd plecase Oskari nu-i rămăsese în minte decît ca o simplă cunoştinţă. Şi acum ? De ce spaima aceasta care o gîtuia ? De ce i se părea cu neputinţă ca acest tînăr s-o mai însoţească vreodată, cum o făcuse de atîtea ori odinioară ? Dacă ar fi fost întuneric şi dacă ar fi străbătut o pădure

bîntuită de vijelie, frica i-ar fi iuţit pasul. Trecerea prin şesul acela i se părea şi mai primejdioasă ; ajungînd acasă, spaima aceea încă mai stăruia. Cerul căpătase culoarea albastră, obişnuită serilor de primăvară. Sus se zăreau cîteva stele ; dar dacă te uitai cu luare-aminte se vedeau mai multe. Şi ea mai observase atunci că pe nesfîrşita întindere îngheţată a bolţii cereşti, stelele cele mai cunoscute îşi schimbaseră locul faţă de cel pe care îl aveau în vremea Crăciunului... Şi atîtea alte lucruri se schimbaseră. Silja n-ar fi vrut ca, după plimbarea aceea tulburătoare pe gheaţă, să găsească, la întoarcere în încăperea brutăriei, veselie şi oameni petrecînd. Cînd sosi, ferma era liniştită. Silja povesti tot ce făcuse ; pe urmă se vîrî în pat, poate ceva mai încet decît alte ori.

Silja nu-l revăzu pe Oskari decît în duminica următoare. Toată săptămîna se gîndise la el — ziua cînd lucra, seara cînd se culca, dimineaţa, de cum deschidea ochii. Se mira şi ea : de ce oare acest om, în absenţa lui, căpătase atîta însemnătate ?

Sosi şi duminica ; o zi călduroasă, primăvăratică. Nu mai puteai să umbli pe gheaţă ; începuse dezgheţul şi sloiuri mari, rupîndu-se, porneau cu vuiet la vale. O bucată din drumul de iarnă fusese împins pînă la ţărm, şi pe el se vedeau mormane de baligă, cutii goale de ţigări, fel de fel de rămăşiţe care treziră în sufletul oamenilor dorul primăverii.

Iarna trecuse. Toată ziua apa picura din streşini, săpînd găuri mici în lespedele gheţii. Dar seara se răcorea, şi pe marginea acoperişurilor se formau ciucuri de gheaţă, picăturile nu mai ajungeau să formeze găuri. A doua zi dimineaţa, aerul mirosea a pămînt îngheţat şi soarele se juca vesel cu sloiurile de gheaţă albăstrii, făcînd să sclipească mîţişorii roşcaţi ai ulmilor şi zidurile albicioase ale caselor.

Dar pînă în zori a mai fost şi seara de duminică. Oskari Tontilla locuia la părinţii lui, unde sosise cu mult bănet. Bătrînul Jussi stătea întins în patul lui, prea scurt pentru el, din care pricină îşi ţinea ceafa proptită de tăblia de lemn. Zăcea acolo ascultînd şi zgîindu-se la ceilalţi. Nu intra în vorbă decît în clipa cînd discuţia devenea veninoasă. De astă dată, gîlceava se iscase între Oskari şi Miina ; bîrfeau două fete — dintre care una născuse, iar cealaltă era pe cale. Venise vorba şi de Silja — şi abia atunci Jussi intervenise :

— Da, da, cu tîrfele astea trebuie să bagi bine de seamă ; că de nu, te pomeneşti într-o zi crescînd plodul altuia.

Oskari stătea în mijlocul încăperii joase. Cînd umbla, ghetele îi scîrţîiau. Se duse pînă la fereastră şi, rezemîndu-şi cotul de pervaz, aruncă o privire spre lacul pe care pluteau sloiuri. Vorbele lui taică-său avuseseră un răsunet adînc în sufletul lui. Pusese o întrebare, iar bătrînul îi răspunsese cu nişte vorbe

şi mai grosolane, care o priveau de-a dreptul pe Silja.

— Şi atunci... cu cine ? făcu Oskari, uşor întărîtat.

Fierbînd cafeaua, maică-sa îi descrise cele întîmplate, întrerupîndu-se din cînd în cînd.

— Cică îngîmfatul ăla de Ville a dormit o noapte întreagă cu ea — pare-se că-i şef plutaş pe-aici, alţii zic că a cumpărat lemne pentru fabrica de cherestea, de cînd s-a înapoiat din America.

— Cine a spus asta ?

— Väinö, care stă cu el într-o odaie. E adevărul adevărat, i-a prins stăpîna în zori.

Oskari se duse şi se rezemă de pervazul celeilalte ferestre. Pe urmă începu să umble de colo pînă colo prin încăpere, fluierînd, ceea ce, la el, însemna că e gata de plecare. Miina ştia că feciorul ei nu se va înapoia decît tîrziu de tot... Şi alţi tineri puteau fi văzuţi pe cărări, îndreptîndu-se în cete spre locul unde în seara aceea se ţinea o întrunire. Şi nici unul dintre ei nu se întorcea acasă decît spre dimineaţă, după ce jucau şi beau ca să-şi omoare urîtul. O dată sau de două ori pe an, se întîmpla ca un om plecat de acasă duminică seara să nu se mai întoarcă. Cîteodată doi : unul aşteaptă pe masa de operaţie sosirea medicului sau a asistentului său, iar celălalt, închis într-o celulă a poliţiei. Şi astfel se pot naşte ori încheia poveşti într-o seară lîncedă de aprilie — poveşti pe care toată lumea le află, le aude, le vede, îndată, pretutindeni, fie stînd

la fereastră ca o slujnicuță sentimentală, privind aiurea în beznă, fie plimbîndu-se prin sat. Sînt asemenea seri de primăvară, cînd iarna s-a dus de tot, dar nu-i nici vară, și lumea pare cufundată în așteptarea mută a acestor mii de întîmplări, care, către sfîrșitul duminicii luminoase, se pripesc spre vadul lor, spre a se înlănțui și desăvîrși, sub mantia amurgului și a nopții.

Către sfîrșitul săptămînii, se răspîndea cîte un zvon, nu se știa de unde, că la cutare fermă va avea loc o petrecere. Adesea, cei în cauză aflau uimiți vestea, și se întrebau cine a putut trăncăni că la ei va fi bal duminică seara.

— Nimeni n-a venit să-mi ceară sala, spunea morocănos proprietarul.

Și totuși, duminică seara oamenii sosesc — și sînt oameni pe care nu-i poți refuza, acum, după ce s-au așezat cuminți pe scaune. Vin și alții, unul are chiar un acordeon, pe care-l încearcă un pic, numai așa, în glumă. O polcă se înfiripă încetișor. Două fete se avîntă cu îndrăzneală în joc, muzicanții prind curaj și balul a început... După vreun ceas sau două, mai sosesc unii, care nu sînt priviți cu bunăvoință.

— Aha, el e ! E puțin cherchelit, nu trebuie pierdut din vedere.

Un bal este un eveniment, al cărui curs nu poate fi îngrădit de dansatori. Cîteodată răstoarnă sau grăbește destinele modeste ale tineretului.

În timpul săptămînii, Silja trăise sub impresia întîlnirii neprevăzute de pe gheață. Se aștepta să-l revadă pe Oskari într-o seară — și zăbovi dinadins prin locurile unde l-ar fi putut întîlni. Duminică află că la Pietilä avea să fie o petrecere ; toată ziua se arătase atît de încîntată, încît fermiera se supărase puțin și o amenință că n-o va lăsa să iasă. Silja nu răspunse nimic, dar își isprăvi treaba cît putu mai repede.

— Ei bine, te las să te duci, nu pot să-ți văd mutra asta, îi spuse fermiera pe un ton binevoitor.

Cele două femei își zîmbiră și Silja se simți din nou fericită.

Dar mai erau multe ceasuri de așteptare, și Silja n-avea prin vecini nici o prietenă. De fapt, nu se gîndea decît la o singură persoană. Dorise atît de mult să-l întîlnească pe Oskari înainte de căderea serii, încît ajunsese să creadă că așa se va și întîmpla, ca și cînd și-ar fi dat o întîlnire. Începu să se îmbrace lîngă cuptor, puțin jenată de prezența celor de față. Era îmbujorată și ochii îi străluceau. Fermiera zăbovi o clipă, privind rochia slujnicei ; văzu expresia feței și mișcările suple ale trupului ei tînăr, care-i trădau starea sufletească. Vocea îi era plină în același timp de milă și de silă, cînd spuse :

— Nu te aprinde așa, micuța mea, nu-i a bine, fii mai cu băgare de seamă, ești încă atît de copilăroasă !

Silja nu-i ascultă povaţa şi plecă. Fără să stea pe gînduri, porni spre alde Tontilla — cu elan, ca şi cînd ar fi avut să le transmită ceva. Trecea peste cîmpii ; pe urmă urcă într-o pădurice rărită, unde se adunaseră parcă toate nuanţele serii de aprilie. Spre nord-vest, cerul era în flăcări, dar văzut dinspre pădure nu era la fel de imens ca dincolo, deasupra lacului. Lumina se furişa printre mestecenii golaşi, ramurile şi tufişurile se profilau uşor pe cer, parcă admirînd şi ele roşeaţa crepusculară. Vîrfurile fără de număr ale copacilor rămăseseră nemişcate, spunînd drumeţei singuratice, care mergea cu privirea aţintită asupra lor, că înţeleg sentimentele ei cele mai ascunse. O frumoasă seară de duminică, bogată în întîmplări, aşa cum vor fi toate pînă la sfîrşitul primăverii. Pe drumul acesta, Silja simţi cum o nouă bucurie îi scaldă sufletul.

Tufişurile se răriră şi drumul coti din nou spre ogoarele întinse şi împrejmuite. Silja zări casa lui Tontilla, şi i se păru că fereastra lui îndepărtată îi urează bun venit. Era casa lui Oskari, unde locuiau tatăl şi mama sa, care ştiau cu siguranţă că fiul lor s-a întîlnit cu ea înainte de a pleca spre sud. Silja o întîlnise adesea pe Miina prin sat, dar nu citise în ochii ei decît puţină curiozitate. Fermiera de la Nukari o şi spusese, cu oarecare răutate, că Silja va intra foarte uşor în vederile Miinei, fiindcă are parale. Ea făcuse aluzie la mica moştenire despre care locuitorii satului ştiau mai multe decît Silja însăşi.

Pînă la urmă, drumul o aduse pe Silja la Tontilla, chiar pe sub fereastra casei. Fata simţea că trebuie să intre, înaintase prea mult ca să mai poată da înapoi. Dar în suflet i se furişă o nelinişte care creştea pe măsură ce înainta. Păşea încet, sperînd că ai casei o vor vedea şi-i vor ieşi în întîmpinare. Dar pesemne că nimeni n-o zărise încă pe vizitatoarea aceea nehotărîtă. Totuşi, din vecini, pe furiş, o pereche de ochi o pîndeau. „Ia te uită, va să zică aşa stau lucrurile..."

Silja se opri în curte, apoi păşi înainte, hotărîtă ; în tindă, simţi mirosul specific al casei; puse mîna pe clanţa tocită de atîtea mîini şi intră în sala mare, unde gospodina aceea aprigă şi anii, cu obişnuinţa lor, întronaseră o strașnică orînduială.

Soţul şi soţia stăteau la locurile lor obişnuite. Jussi zăcea la fel ca mai înainte, cînd îi aruncase vorbele acelea grosolane fetei care intra : Miina tocmai făcuse cafeaua şi spăla ibricul. Drept răspuns la salutul ei, Silja fu întîmpinată de un bombănit din direcţia patului în care zăcea bătrînul. Fără să întoarcă măcar capul, văzu tot : privirea lui era puţin dispreţuitoare, cu nasul alungit, cu obrajii scofîlciţi. Ghiujul avea o poftă nebună de rîs.

Silja nu se simţea la largul ei ; Miina o privi din nou şi spuse pe un ton aspru :

— Ei, hai, aşază-te odată !

— Oskari nu-i acasă ?

— Cum vezi — şi mută ceştile de cafea de pe sobă pe masă.

— S-a dus la Pietilä ?

— Se prea poate, dacă nu s-o fi dus cumva să inspecteze pădurile sau să cumpere lemne.

Silja pricepu unde bătea Miina şi — ciudat — în aceeaşi clipă, se simţi eliberată. Asta deci o împinsese cu atîta putere ! Simţi cum Oskari se îndepărtase de ea dintr-o dată. Parcă Oskari şi Ville s-ar fi aflat undeva împreună, în cea mai bună înţelegere. „Ce caut eu în casa acestor străini ? Cum am putut eu, Silja, să intru aici ? Alerg după un bărbat care m-a strîns odată de mijloc."

— E gata, poftim, spuse Miina de lîngă masă.

Cum Silja nu făcuse nici o mişcare, ea adăugă iute :

— Ci ia odată, ori poate nu vrei ?

Tot aşa cum nu poţi să nu răspunzi cuiva care îţi dă bineţe, eşti obligat să-l serveşti cu cafea pe oricine îţi trece pragul la ora cînd se ia cafeaua. Silja se apropie de masă — rochia, pălăria, pantofii, toată fiinţa ei erau nepotrivite în odaia mare a lui Tontilla — şi se aşeză pe un scaun vechi. Miina şi Jussi făcuseră această constatare de netăgăduit chiar fără voia lor... Silja bău cafeaua al cărei gust şi aromă îi reamintiră aerul casei...

În fond, vizita pe care le-o făcuse Silja era de o obrăznicie fără margini. Soţii care foarte rar se înţelegeau între ei, acum se arătară la fel de uimiţi, fără să se fi vorbit. Totuşi, în

faţa lor se afla o fată cumsecade, bine îmbrăcată, curată ; dar ce neobrăzare, şi ce nebunie să dea buzna aşa peste un băiat şi să-l sîcîie !

— Nu mă mir că fetele astea, una-două, le vezi cu burta la gură. De vină nu-s bărbaţii, ele sînt căţele — declară Miina după plecarea Siljei.

Jussi nu spuse nimic ; tăcerea lui însă era o încuviinţare. Soţii Tontilla se simţeau foarte mulţumiţi de ferma lor, de copiii lor, de obiceiurile lor. Oskari putea foarte bine să se întoarcă şi în zori, dacă avea chef.

Silja plecă nepăsătoare ca şi la venire, deşi între timp intervenise o mică schimbare.

Abia apucă să plece, şi în spatele ei auzi rîsete înăbuşite. Nu se întoarse ; bineînţeles, îi pîndiseră ieşirea. Desluşise vorbe care îi aduseseră dintr-o dată în minte toate întîmplările unei anumite nopţi. Un instinct fără greş îi spunea că, ducînd lupta aceea, în pat, la ferma de la Nukari, dobîndise o victorie preţioasă şi că, începînd din acea noapte, devenise o fiinţă adultă, care cunoaşte viaţa şi o poate înfrunta. Acum această întîmplare îi revenea în minte pe măsură ce înţelegea, din ce în ce mai limpede, jignirea pe care i-o aduseseră părinţii lui Oskari ; întîmplarea lua proporţii, în lumina acelei jigniri, însă căpătînd forma pe care ceilalţi oameni, fiecare, pentru sine, i-o dăduseră. Silja vedea acum lucrurile cu aceiaşi ochi cu care le văzuseră oamenii din preajma ei — dar asta n-o mai

tulbură de loc. Sentimentul victoriei, subconștient pînă în acea zi, se consolida, întărind-o și pe ea. Se trezea din ce în ce mai mult, mintea îi devenea și mai cutezătoare; începuse să presimtă cum trebuie să-și trăiască viața.

Oskari nu se afla acasă. Silja nu-l văzuse încă între patru ochi. Dar aceasta nu era decît un amănunt. Oricum însă, de astă dată, credea că scăpase de „american".

Se întoarse și recunoscu două fete care se apropiau, Lempi și Iita. Lucrau în satul vecin și se duceau la bal. Silja șovăi văzîndu-le, dar în cele din urmă se îndreptă spre ele.

— Ai fost în vizită la bătrîna Miina? o întrebă spășită una din ele, iar în glasul ei se simțea o ușoară ironie. Silja răspunse:

— Era și bătrînul Jussi.

— Da, dar și Oskari, adăugă slujnica, făcînd cu ochiul.

— Ne-am întîlnit cu el aproape de Siltas, spuse direct cealaltă.

Cînd ajunseră, balul era în toi; era o serbare în toată legea, cu plată la intrare. Între dansuri se dădură și cîteva numere de teatru. Pentru poșta cu surprize se agățase de tavan o traistă, iar în fundul sălii se vindeau plicuri și hîrtie. Totul era liniștit, zurbagiii nu veniseră încă; dacă întîrziau atîta, cu siguranță că aveau să vină beți-turtă.

Oskari nu se afla acolo. Cîțiva tineri veniră s-o invite pe Silja la dans — dar în seara aceea nu dansa bine; picioarele ei se întrebau

parcă la fiece pas ce mișcare să facă. Încetul cu încetul, lumea se strînse. Pe la zece, Silja îl zări în sfîrșit pe Oskari în prag. Băiatul părea cam amețit; sosise de vreo cîteva clipe, dar nu intrase. Pălăvrăgea cu Lempi și Iita care izbucneau în hohote de rîs, lăsîndu-se pe spate și îndoindu-și genunchii.

Silja se simțea puțin stingherită cînd, după un dans, se pomeni în vecinătatea grupului. Îi aruncă lui Oskari o privire. El tocmai povestea ceva...

— Nimic nu-i de mirare... venise la Jussis să-i vîndă niște lemne. Știi doar că lucrează la fabrica de cherestea Ahlström... Sau Rosenlev... Hei, Silja! La care din ele lucrezi?

Cele două fete se întoarseră spre Silja, ai cărei ochi aveau un licăr întunecat. Pe buze avea un zîmbet încîntător. Mergea cu pași înceți, iar farmecul pe care îl răspîndea chipul ei îi ademeni curînd pe dansatori. Mereu însă căuta un prilej să scape, să iasă afară.

Abia după miezul nopții i se ivi acest prilej la „poșta cu surprize". Toate privirile erau ațintite într-o singură direcție; toți ascultau pomelnicul de nume pe care le striga poștașul. Silja ajunsese afară, dar nimeni nu se luase după ea.

După ce răvașele fuseseră împărțite, mai rămăseseră cîteva care se vindeau la licitație — celui care plătea mai mult. Un argat ținea în mînă un răvaș adresat Siljei Salmelus. După ce îl citise prietenilor săi, îl prinsese pe peretele sălii unde rămăsese pînă dimineața,

cu multe adausuri mîzgălite pe el. Iată ce scria acolo: „Cît plătește Rosenlev pentru lemnele tăiate în patul din brutăria de la Nukari? Tare mult mi-ar plăcea să-i țin tovărășie persoanei, dar la noapte trebuie să mă duc să tai lemne, că eu n-am dolari americani, să-mi cumpăr. Așa că, bună ziua, la bună revedere, adio. Un oarecare, nu un prieten."

Fusese o noapte de pomină. Mijea de ziuă. Era o dimineață de april răcoroasă, tot atît de bogată în culori ca amurgul serii din urmă, dar mult mai voioase și mai vii. Ieșind din odaia încălzită și plină de praf, era o plăcere să tragi în piept aerul tăios. Ajungînd la Nukari, o țarcă țopăia de colo-colo pe acoperișul cocinei; nu-i era frică de loc, părea veselă, plină de încredere, și nu-și luă zborul decît atunci cînd, pesemne, treburi foarte importante o chemau în altă parte.

Silja se simțea liberă, plină de prospețime. Uitase și de Oskari, și de Ville. Nu izbutise să înțeleagă ce o făcuse să se ducă la Tontilla; se silea să alunge amintirea aceasta — care avea să-i revină în minte mult mai tîrziu într-o noapte, în alte împrejurări, dar într-o formă schimbată.

Acum era fericită ca zorile. Soarele îi alungase somnul și toate celelalte amintiri ale celor petrecute în umbră în acea încăpere. Väinö nu se afla în patul lui; pesemne că dormise la părinții lui. Soarele ardea din ce în ce mai tare, razele cădeau drept pe masa cea mare, curînd aveau să atingă și tăblia

patului. Silja trăise adesea asemenea clipe odinioară, în zilele îndepărtate ale copilăriei, după vreo întîmplare fericită. Tatăl ei — și viața lui fusese țesută din asemenea clipe, din care se ridica întotdeauna înzdrăvenit. Silja se simțea îmbogățită, mai sigură de sine — ca și cînd răposatul ei tată, pe care abia și-l mai amintea, ar mai fi alături de ea, ca și cînd s-ar fi sfătuit cu el cum trebuie să te porți cu oamenii. Acum, totul trebuia scăldat în soare.

Silja n-avea chef să se culce; se întinse îmbrăcată în pat ca să mai guste puțin liniștea aceea împăcată. Visa că viața ei va lua o întorsătură nouă, deosebită. Va pleca în altă parte, totul se va lărgi... și va veni primăvara, pe urmă vara, readucînd obiceiurile de pe la ferme și de pe drumurile satelor... Oamenii vor fi mai puternici și mai buni decît cei de aici... Soarele va străluci.

Razele se jucau de mult pe pleoapele închise ale fetei și lumina lui roșie pătrundea în cugetul ei care-și trăia propria-i viață. Pînă în clipa cînd fermiera veni s-o scoale, bătînd-o pe șold, ceea ce nu avusese nevoie să facă niciodată pînă acum, ca s-o trezească.

— Scoală, scoală! Și schimbă-ți rochia... Ți-ai făcut de cap, de-aia dormi așa, dusă, adăugă ea.

— Ce-am făcut? întrebă Silja cu gura cleioasă, deschizînd ochii.

— Ce-ai căutat ieri după-masă.

Soarele strălucea în tării, lumina lui nimicea tot răul pe care-l atingea. Silja își schimba veselă rochia, nici că-i păsa de răutățile fermierei. Uitîndu-se pe fereastră, văzu un bărbat apropiindu-se. Era Oskari. Silja refăcu în minte drumul străbătut de Oskari în ultimele două ore. În partea din care venea, se afla o cabană a cărei poartă se deschidea foarte repede flăcăilor, mai cu seamă noaptea... Silja auzise lumea vorbind și asta o făcuse să rîdă cu poftă... Fata aceea atît de primitoare era aseară la bal, și chiar recitase o poezioară dulceagă. Oskari arăta obosit și plictisit; trecînd, nici măcar nu se uitase spre fermă. N-o făcea dinadins, părea într-adevăr că uitase tot ce-l legase vreodată de locul acela.

Astfel îl văzu Silja ultima oară pe cel dintîi iubit al ei, a cărui dragoste o primise, apoi o dorise, dorind și ea să fie ca celelalte. Întîlnirea neașteptată de pe gheață, în împrejurări atît de prielnice, o îndemnase la fapte nesocotite, care mai tîrziu aveau să o chinuiască uneori. Toată emoția ce o cuprinsese se baza probabil pe împotrivirea din noaptea aceea, cînd Ville se strecurase în patul ei și cînd în cele din urmă biruise. Și fiindcă înainte Oskari fusese aspru cu ea, gelos pînă la naivitate, Silja rîvni, fără să-și dea seama, bucuria de a-i împărtăși și lui această biruință. Dar Oskari nu se arătă vrednic de asta și Silja era fericită că păstrase pentru sine izbînda.

Iată de ce în dimineața aceea se simțea atît de plină de viață, fără să fi știut nici ea pricina.

Fermiera de la Nukari se purtase frumos cu Silja, ca de altfel mai toată lumea. Dar în dimineața aceea o privea aproape cu dușmănie. Se uita la rochia Siljei ca și cum s-ar fi întrebat pe unde o tîrîse în timpul nopții. Deși nu vedea nimic, scîrba ei nu scăzu de fel. Era încă o femeie în puteri; e adevărat că atunci cînd rîdea se vedea că-i lipsesc cîțiva dinți; părul i se decolorase, dar formele trupului și mișcările vădeau o vitalitate neștirbită; cînd era de față cîte un bărbat plăcut la înfățișare, vorbele și rîsul ei erau pline de strălucire și scînteieri. Dar azi, purtarea slujnicei o întărîta.

Începînd din ziua aceea, Silja începu să colinde toate balurile — de unde se întorcea tîrziu, însoțită de tineri. După serbarea de la Pietilä, o cuprinsese o adevărată furie a distracțiilor și se bucura că băieții o chemau și o petreceau cu plăcere pînă acasă. Dar nici unul nu se lega cu dragoste de ea; se mulțumeau să-i țină tovărășie. Cum la Nukari nu puteai intra noaptea, nimeni nici nu încercase măcar să îndrăznească.

De fapt, dorința ei cea mai fierbinte era să plece din ținutul acela. Dorul acesta de pribegie îl avea în sînge: să schimbe locul, cum i se întîmpla un lucru mai deosebit. Adesea soarta îi fusese prielnică, bunăoară acum. Fermiera nu mai putea s-o sufere pe Silja — dușmănie nutrită de propria ei femini-

tate, mai cu seamă că bărbatul luase adesea apărarea slujnicei, spunînd că-şi făcea treaba tot aşa de bine ca şi înainte. Fermierul, un om încă voinic, puternic, îmbătrînea şi tinereţea înfloritoare a Siljei îl cucerise şi pe el. Cum încerca să-i ţină partea, nevastă-sa îi aducea pe loc aminte de Ville :

— Voi fraţii ăştia Nukari sînteţi o apă şi-un pămînt, pînă şi la muieri aveţi aceleaşi gusturi.

Aşa se explică de ce, într-ascuns, fermiera aranjase s-o aducă — drept „ajutoare“ chipurile — pe sora ei mai mică, o fată care abia îşi făcuse prima comuniune. Pe Silja o prevenise din timp ; aflînd vestea, cumetrele din sat săriră numaidecît să-i găsească Siljei altă stăpînă. Fetei nu-i prea păsa unde avea să plece. Se învoi să intre la Siiveri, o fermă dintr-un sat învecinat. Era o gospodărie cu mult mai mare şi mai bogată decît vechea şi umila Nukari.

La Siiveri, nu s-ar fi putut spune că Silja Salmelus o ducea rău. Trăise şi văzuse destule, ştia ce fel de viaţă duce o slujnică la ţară, mai ales dacă era şi orfană, ca să înţeleagă că trebuie să se poarte cu multă grijă şi hotărîre în acelaşi timp. Desigur, experienţele ei erau prea puţine şi nevinovate, faţă de ceea ce o aştepta la această fermă întinsă şi bogată. La Siiveri erau trei slujnice, care locuiau într-o încăpere alăturată bucătăriei, pe lîngă

curtea de păsări. Rîndaşii îşi aveau odaia în colţul grajdului.

O fată de arendaş, după prima comuniune, îşi face o seamă de iluzii despre viaţa unei slujnice. Acasă, la părinţi, n-aveau decît o singură vacă — şi aceea stearpă din vreme în vreme. Dacă asta se întîmplă într-un moment nepotrivit — cînd, odată cu laptele vacii, înceta şi cîştigul tatălui — copiilor nu le mai rămînea, ca hrană de toate zilele, decît scrumbia sărată şi saramura. Părinţii bombăneau, plozii nu îndrăzneau să facă gălăgie, asta mărindu-le pofta de mîncare ; de fapt, nimic n-aveau voie să facă, singura lor plăcere, în urîtul zilelor, fiind să se ducă în spatele casei să-şi facă nevoile şi să privească viermişorii albi care mişună în excremente.... Pe urmă, copiii se întorceau în fugă, clămpănind din papuci ; şi atunci căldura din odaie era cea mai mare desfătare. Astfel cresc mari ; urmează la şcoala ambulantă, pe urmă clasele primare — unii din ei — şi în sfîrşit catehismul, clipă fericită, fiindcă urmează libertatea... şi îndatorirea de a te tocmi undeva ca argat. Dacă fata reuşeşte atunci să intre la o fermă aşa bogată ca a lui Siiveri, e în culmea fericirii. Pregătindu-se de plecare, ea cînta melodiile pe care apucase să le înveţe acasă.

Fata îşi începe serviciul alături de tovarăşe mai în vîrstă. Hrana nu-i cu nimic mai bună decît acasă, dar e îndestulătoare — şi asta e principalul. Cînd se aduce de la lăptărie lap-

tele cald, de pe care se luase tot caimacul, își poate umple burta la fel cu vițelul sau purcelul. În bordeiul părintesc laptele e întotdeauna pe sponci pe cînd, aici bea după poftă — și se îngrașă. Șoldurile, brațele, pieptul, se împlinesc capătă puteri ; simbria ajunge ca să cumpere o rochie nouă la croitoreasa din sat, așa cum se cuvine unei fete cuviincioase. Rochia o îmbracă duminică seara, ca să iasă împreună cu tovarășele ei mai dezghețate, care o îngăduie alături de ele... își va găsi și ea pe cineva în sat. Ele au dreptate : tînăra bine dezvoltată și-o găsit un ibovnic, care nu-i nici rîndaș, nici zilier ; e un pișicher care știe tot despre simbrii și despre jocurile de cărți, are trupul mlădios, fața plăcută și aproape albă. Părinții lui au o casă, nu un bordei sau o cabană, ci o casă adevărată. El se așază pe iarbă lîngă fata naivă, îi ține tovărășie spunîndu-i tot felul de snoave deșucheate, dar cu atîta îndemînare, încît fata, obișnuită cu vorbe aspre și adesea artăgoase, abia le aude. Îi place că are și ea un ibovnic ca cele mai mari decît ea. Flăcăul îi spune că are picioare frumoase, că și pantofii și ciorapii ei sînt frumoși și că îi plac la nebunie... Pe urmă vrea să-i vadă și jartierele. „Sînt pestrițe", spune ea rîzînd, dar craiul declară că nu crede femeile, vrea să le vadă cu ochii lui. „Trebuie să mă crezi", răspunde ea ; iar atunci el dă să ridice rochia ; fata rezistă, amorezul nu-și ajunge scopul, dar jocul s-a pornit.

Pe urmă, într-o zi, e o petrecere la el acasă. Tînărul Viljo e puțin beat, tocmai cît trebuie ca gîndurile, vorbele, gesturile să fie mai îndrăznețe. O invită la dans pe slujnicuța cu jartiere pestrițe ; dar ea refuză, sub cuvînt că nu cunoaște dansul. Viljo, fără s-o asculte, o trage cu sila în joc. După o piruetă fata se încurcă de tot, și cavalerul o lasă, ca s-o invite pe tovarășa ei. Tînăra Saima iese pe furiș, se întoarce acasă și se bagă în pat. O clipă, gîndurile îi rătăcesc la întîmplare ; îi pare rău că nu știe să danseze, dar se mîngîie zicîndu-și că va învăța cu Sanni la bucătărie... În zori, se trezește. Tovarășa ei de pat se culcă și o împinge la perete. Abia atunci naiva vede că i se face loc și unei a treia persoane, un cavaler care se strecoară în pat.

— Atenție, să nu trezim puștoaica, spune bărbatul, care e Viljo. Cei doi amorezi se instalează, gîfîie tare, pe urmă adorm strîns înlănțuiți.

Viața, din orice unghi ai privi-o, e deosebită de cea din cabana arendașului. Saima învață încetul cu încetul dansurile, și ceea ce urmează după baluri. Vara se doarme în vechiul hambar ; dacă se închide ușa, se face întuneric, și atunci o neștiutoare se simte mai puțin stînjenită... de altminteri, un crai mai întreprinzător nu face nazuri, apucă tot ce-i cade sub mînă. Saima e slujnică astăzi, dar mai tîrziu o va lua de nevastă un arendaș, care n-o va întreba nimic despre trecutul ei.

Numai să vadă de plozi, de vacă şi de gospodărie — şi va primi tot ce i se cuvine.

Siiveri era o fermă unde o slujnică tînără putea să facă asemenea experienţe. Dar Silja n-avusese cine ştie ce aventuri. Adeseori era nevoită să se strîngă lîngă perete, în timp ce tovarăşa ei de pat îşi primea ibovnicul. Uneori, stăpînul sărea şi-l lua la goană pe craiul prea îndrăzneţ.

— Căţeliţi-vă cît vreţi, numai să nu ştiu eu, le spunea el slujnicelor care, în picioare şi îmbrăcate doar în cămăşuţele lor de noapte, încercau să-şi apere nevinovăţia.

Tovarăşa de pat a Siljei era Manta, care avea aproape treizeci de ani. Era o slujnică zdravănă, mîndră de starea ei. La nevoie ştia să şi înjure şi să închidă gura flăcăilor mai obraznici. De fapt, avea inimă bună. Ochii ei aproape negri, care se lipeau ca două ventuze de faţa oricui, aruncau flăcări cînd inima îi era cuprinsă de furie sau de bucurie. Avea un glas puternic şi cîteodată striga: „Ţarca nu-i pasăre şi nici slujnica făptură omenească". Sau, cînd venea vorba de mîncare, care era mai totdeauna proastă, avea obiceiul să zică: „Ceea ce un om nu poate mînca, porcul mănîncă, şi dacă nici porcul nu vrea, apoi dă-i slujnicii lăturile". Accepta cu o sfidare plină de veselie starea ei de inferioritate, soarta de slujnică la ţară.

Dar asta n-o făcea cîtuşi de puţin să renunţe la plăcerile vieţii, deşi situaţia ei deosebită o silea să se bucure sub o formă mult mai grosolană decît suratele ei mai favorizate de soartă. Atît aspectul, cît şi natura ei aveau anume trăsături care îi puneau piedici în calea de a-şi găsi un soţ; totuşi, mulţi bărbaţi o mîngîiau de bunăvoie pentru o noapte, mai cu seamă rîndaşii — care priveau viaţa aproape ca ea. Era slujnică de vreo cincisprezece ani, şi în ţinut nu se ştia nimic despre trecutul ei, iar de rest puţin le păsa. Cîteodată, Manta se spovedea Siljei, pe care o judeca încă lipsită de experienţă şi-i vorbea ca unui copil care nu-i în stare să priceapă totul. Şi în viaţa unei slujnice pot fi cîteodată clipe de linişte şi de farmec. În asemenea momente, ochii mari ca de vacă ai Mantei se pierdeau în zările cufundate în lumina amurgului. Atunci cînta „Pe unda iazului" şi „Un singur amor", pe cînd tînăra ei tovarăşă — în chip aproape miraculos încă fecioară — o asculta dezbrăcată pe jumătate şi pieptănîndu-se.

La Nukari, Silja învăţase multe. Deşi aici totul era mult mai mare, viaţa se scurgea ca la cealaltă fermă, mai mică. Cum Silja ieşise învingătoare din prima ei bătălie nocturnă, iar pe urmă înflorise sub toate aspectele, nu-i veni greu să se descurce. În vecinătate locuia o familie a cărei fiică avea vîrsta Siljei; era croitoreasă şi scria poezii, care apăreau într-o revistă educativă. Silja se dusese la ea să-i coasă o rochie şi cele două fete se împrieteniră pe loc, croitoreasa arătîndu-i Siljei multă simpatie.

Pe vremea aceea, argățimea nu se ducea de loc la biserică. Cele mai multe slujnice se lăsau în vîltoarea timpului, care le mîna spre lucrurile cele mai accesibile. Deci, nu era de loc un fapt obișnuit să vezi o slujnică de la Siiveri ducîndu-se la grijanie. Totuși, minunea se întîmplă, croitoreasa reuși s-o cîștige pe Silja. De la prima comuniune, ea nu mai fusese la biserică ; și cum această nouă vizită nu-i făcuse nici o impresie, a doua ei comuniune fu și ultima.

Totuși, lucrul acesta avu urmări, cînd fu aflat. Băieții din ținut, crezînd că Silja era credincioasă, o lăsaseră în pace — chiar și flăcăii mai cutezători. Mai mult decît atît, uneori rîdeau de prietenia ei cu croitoreasa : „Silja și Selma Rantanen sînt parcă prea prietene". Într-o zi, un bețiv, respins de Silja, îi strigă unuia care-i trăgea fetei clopotele :

— Îți pierzi timpul de pomană, asta-i logodită cu Cristos !

Urmarea a fost că pe Silja, potrivit firii sale, începuse s-o apuce iarăși dorul plecării.

La începutul verii, slujnicele de la Siiveri se mutaseră într-un hambar, unde era mult mai răcoare. Silja își împărțea patul cu Manta, care primea regulat vizita unui grăjdar. La o fermă vecină, locuia un mic meșteșugar, căruia îi plăcea să hoinărească în serile de duminică ; cum era băiat chipeș, plăcea fetelor din sat. Într-o seară, după ce băuse bere cu ibovnicul Mantei, cei doi flăcăi se hotărîră să

se ducă la slujnicele de la Siiveri — meseriașul nostru urmînd să se ocupe de Silja.

— E cam fudulă de felul ei, dar ai să te descurci tu, îl povățui tovarășul său.

— Lasă că am mai cunoscut eu mironosițe de-astea...

Goliseră cîteva pahare, pe urmă bălăbănindu-se o porniseră spre Siiveri. Străbătînd curtea, bătuseră la ușa hambarului. Dar Manta lipsea în noaptea aceea. Silja se trezi și le explică musafirilor acelora, care abea se mai țineau pe picioare de beți ce erau, cum stăteau lucrurile. Dar grăjdarul nu voia s-o creadă — și ceru să intre. Tovarășul său îl urmă. Luînd notă că prietena lui lipsea cu adevărat, grăjdarul plecă, dar meșteșugarul se întinse pe patul Siljei. Prietenul său recursese la această șmecherie ca s-o silească pe Silja să-l primească pe cocoșul satului.

Flăcăul rămase în hambar unde adormi pe loc, buștean. Silja încercase în fel și chip să-l facă să plece, dar el sforăia de se cutremura hambarul și asta ținu pînă îi trecu efectul băuturii. În zori, pe la cinci, se trezi, plescăi din limbă, pe urmă încercă fără nici o convingere s-o îmbrățișeze pe Silja, și pînă la urmă plecă.

Fusese o aventură nevinovată și fără nici o importanță, dar cu urmări. Meșteșugarul fusese văzut plecînd de la ea dimineața și curînd toată lumea află. Chiar și stăpînului îi ajunsese la urechi zvonul. Dar cum meșteșugarul îi fusese de cîteva ori oaspete și fiindcă

era un flăcău cu haz, nu-l supără faptul că Silja îi acordase o anumită favoare, după cum crezu el, și nu-și dojeni slujnica. Îl revăzu pe băiat la o petrecere, iar acesta recunoscu fără ocol că fusese în hambarul Siljei ; dar nici el n-avea habar cum intrase, nici ce se întîmplase. Tot ce știa era că se trezise în patul Siljei. La urmă, îl întrebă pe Siiveri cine era fata, și dacă primea mulți amorezi, și dacă — Doamne, păzește ! — n-avea niscaiva boli lumești...

— Tii, să faci una ca asta și să nu-ți mai aduci p-ormă aminte chiar nimic !

Siiveri îl liniști însă pe flăcău.

Croitoreasa era furioasă. Auzise și ea vorbindu-se de întîmplarea asta, care părea atît de simplă încît nu puteai să nu-i dai crezare. Astea erau faptele : băiatul fusese văzut ieșind de la Silja în zori pe la cinci, și în noaptea aceea fata era singurică — Manta nu se întorsese decît pe la nouă. Era de ajuns.

Selma Rantanen, care o iubea pe Silja și o trata ca pe o prietenă, aflase deci vestea. Aceea care-i relatase faptele mai adăugă o aluzie veninoasă la dusul la biserică și la pretinsa moralitate a Siljei : „În apele liniștite colcăie lighioanele cele mai hidoase“. Selma rupse orice legătură cu Silja. Spre iarnă, scrisese o frumoasă poveste educativă despre pasul greșit al unei slujnice ; o citi în fața breslei croitorilor și o trimise unui ziar religios, care i-o publică în primăvară.

Silja era dezgustată de Siiveri și de tot ținutul acela. Căzuse din nou într-o amorțeală care o făcea să nu-i mai pese de cei din jur. Se îmbrăca cu multă grijă și, cum își mărise garderoba mult peste cele de trebuință, gurile rele spuneau că-și pregătea și scutece.

Acum și de spălat, se spăla mai des. De obicei, lumea făcea baie o dată pe săptămînă, sîmbătă seara, dar ea își încălzea apă și miercurea în cazanul vitelor și se spăla, ferecînd ușile. Odată, stăpînul trecu prin fața ferestrei tocmai cînd Silja se spăla. Din joacă, aruncă o privire prin crăpătura perdelei și zări trupul alb al fetei în lumina roșie a flăcărilor ce ardeau în cămin ; cu un simțămînt de vină, ca în urma oricărei josnicii, stăpînul casei se îndepărtase.

Silja petrecu toată iarna la Siiveri, și nu se mai ivi nici un prilej să se vorbească despre ea, ca după aventura cu meșteșugarul. În miezul iernii, viața în odaia slujnicelor se mai liniști. Manta era borțoasă ; cînd păcatul ei ieși la iveală, ibovnicul o părăsi. Suratele Mantei se potoliseră și ele, văzînd ce pățise prietena lor și nu mai deschideau nici ele ușa atît de repede. De altminteri, în lume se întîmplaseră lucruri foarte grave, care și ele avuseseră urmări asupra felului de viață al familiei Siiveri.

Deci, Silja putea trăi în pace și să-și doarmă somnul vieții, care cîteodată era mai adînc ziua decît noaptea. Apoi, puțin cîte pu-

ţin, dorul o cuprinse din nou, şi curînd i se şi împlini.

Era spre sfîrşitul lunii mai, într-o dimineaţă de luni, însorită, calmă şi caldă. Totul arăta o vreme prielnică însămînţărilor. Gura-leului înflorise, plătica se bătea, ciocîrlia ciripea îmbătată în tării. Glia fremăta, îţi tremura sub picioare. Ogorul rîvnea fierul plugului ca o muiere în călduri pregătindu-se pentru desfătarea cei-o produce violenţa masculului; aştepta sămînţa, s-o încolţească şi s-o dezvolte în tulpini.

Porţile grajdurilor erau vraişte şi vitele mugeau lung.

Bărbaţii se duceau pe cîmp cu stăpînul, slujnicele trebăluiau cu stăpîna în grajduri. În dimineaţa aceea, treaba decurgea într-o atmosferă ciudată. Într-adevăr, atunci cînd în natură totul era perfect normal, starea oamenilor era ciudată şi nouă. Asta ţinu toată primăvara, începînd din clipa în care ţarul fusese dat jos de pe tronul lui. Aveau loc evenimente mari „pentru binele patriei". Dar poporul finlandez suferea de alte nevoi decît de jugul rusesc, şi aceste rele nu scăzură prin revoluţia care din acest motiv trebuia să continue — şi continua într-adevăr.

În urmă cu o săptămînă, avuseseră loc tulburări pe marile moşii ale satului vecin; ţăranii, înapoindu-se de la tîrg, îşi deshămau îngrijoraţi caii. Se gîndeau la tîrguşorul din apropiere, unde muncitorii ţinuseră o adunare cîntînd nişte cîntece de-ale lor, se gîndeau la

zurbagiii din împrejurimi, sau îşi aminteau de cîte un ziler cu care se purtaseră urît. Pe drumuri, în apropierea fermelor, seara de sîmbătă era mult mai liniştită decît alteori; ca număr erau mulţi — şi totuşi, cînd o slujnicuţă izbucnea în rîs, glasul ei parcă sfîşia urechile, atît de liniştită părea seara.

Artturi Siiveri era în deplinătatea puterilor sale; nevasta lui, dintr-o familie cunoscută din parohia vecină, era grasă şi rea de gură. Era o plăcere să-i auzi ciorovăindu-se. Alde Siiveri erau oameni buni; îşi îngrijeau pămîntul şi vitele, cu sîrg şi pricepere. Artturi făcuse studii de agricultură şi silvicultură, ştia foarte bine cum să amestece exact îngrăşămintea artificială cu baliga; nevastă-sa, şi ea, ştia să dozeze furajul după cît scotea la muls. Ştiau ce simbrii trebuiau să plătească şi se pricepeau să-şi hrănească oamenii cît mai ieftin cu putinţă, dar îndestulător. Slujnicele cu vechime primeau cîteodată şi o bucăţică mai bună; dar zilerii trebuiau să se mulţumească, şi se mulţumeau mai mult cu pîine şi cartofi, scrumbii şi lapte chior. „Laptele ăsta se dă pentru îngrăşatul porcilor", spunea stăpîna cînd un lucrător în trecere se plîngea de hrană. Perechea aceasta ştia să tragă toate foloasele cu putinţă din două locuri de producţie: grajdul şi odaia argaţilor — şi trăiau fericiţi, numai pentru ei, bucurîndu-se de o avere frumuşică.

Pentru această pătură de ţărani, primăvara lui 1917 fusese foarte neplăcută şi nelinişti-

toare. Fiind destul de mîndri, au suportat greu jignirile la care fuseseră expuși. Siiveri era mai îmbujorat ca de obicei, cînd plecă în dimineața aceea cu oamenii lui; altădată nu i-ar fi însoțit; azi avea în buzunar un pistol încărcat. Unul dintre argați nici nu se sculase, după ce hoinărise toată seara.

Un grup de „roșii" se adunase la oarecare distanță de fermă.

— Azi e grevă, îi strigau lui Siiveri, care trecea fără să le răspundă, cu oamenii și uneltele lui. Munca începu. Oamenii de pe drum, ridicînd un steag roșu, au început să cînte, unii dintre ei luaseră o atitudine amenințătoare... Siiveri își smuci calul.

Între timp, pacea fusese tulburată și în grajd. Fiind ocupate cu scoaterea bălegarului, au văzut sosind niște bărbați cu brasarde roșii, care trecuseră întîi pe la lăptărie, cerînd să înceteze munca, iar acum se duceau pe la grajduri zicînd oamenilor că trebuie să facă așa și pe dincolo, și nu altminteri. Șeful, îmbrăcat în haine de duminică, îi ceru fermierei să citească proclamația, dar aceasta declară că în grajd la ea nu recunoaște decît propriile ei proclamații și cele ale taurului. Manta era de față, cu ochii ei mari și umezi; ea, care era în stare să bufnească în rîs și la o înmormîntare. Smulse hîrtia din mîna președintelui, spunîndu-i:

— Așteaptă să-ți dau și adeverința!

Pînă ca cineva să fi putut interveni, vîrî hîrtia sub fustă, apoi i-o întinse șefului:

— Poftim, acum că are și pecete, cară-te!

Pe urmă își luă furca, o încărcă cu băligar, stăpîna ei făcu la fel și comitetul găsi că-i mai cuminte să se retragă.

În ogradă, luarea-aminte a tuturor fu atrasă de un spectacol neașteptat. O ceată gălăgioasă se înapoia de la cîmp. Fermiera își zări bărbatul în mijlocul oamenilor agitați. Înaintă fără teamă, strigîndu-le:

— Cîinilor, l-ați omorît?

Fața lui Siiveri era plină de sînge și palidă.

— A vrut să se joace cu revolverul... uite-i arma! răspunse unul.

În urma acestei întîmplări, Silja trebui să părăsească ferma. Siiveri era ca beat, rătăcea prin casă fără s-o lase pe nevastă-sa să-l panseze, sau să curețe urmele maltratărilor la care fusese supus. Ieși și strigă argățimii:

— Fiindcă tot e grevă, duceți-vă dracului cu toții!

Oamenii cu banderole pe braț plecaseră. În zadar încerca fermiera să-și liniștească bărbatul; jignirea îl rănise pe acest țăran mîndru. Văzînd slujnicele, le dădu același ordin, dar cum ele păreau că nu cred și priveau la stăpînă, el apucă un scaun și începu să amenințe.

Silja își împachetă lucrurile și le lăsă la o vecină. Manta făcu la fel și cele două slujnice o luară spre sud, pe drumul încălzit de soare. Silja nu-l mai revăzu pe stăpîn. Mai încolo, un ziler îi adusese bocceaua, iar iarna urmă-

toare, roșii îl asasinară pe Siiveri. Silja află vestea la Kierikka, unde lucra pe vremea aceea.

Plecînd de la Siiveri, n-avea nici un țel hotărît, ca și Manta. Amîndouă credeau că totul nu fusese decît o urmare neprevăzută a grevelor, un incident fără însemnătate. În satul cel mai apropiat, Manta bătu la poarta unei case pe care o cunoștea. Era o casă cam deocheată. În ea locuia un văduv, cu un cazier judiciar destul de încărcat. Manta își aminti acest lucru în timp ce împingea poarta. Silja o urma cu inima strînsă. În cele din urmă, după o scurtă tocmeală, Manta rămase.

— Greviștii să zică ce vor ; dacă aduc niscai hîrtii, lasă că știu eu ce ștampilă să le pun.

Silja își urmă calea spre miazăzi. Pe marginea drumului și pe lîngă sate, întîlnea bărbați cu chipuri amenințătoare.

Se întreba uimită ce forță o împingea astfel spre miazăzi. Căci ea cunoștea mai bine partea de miazănoapte a acestui ținut, de unde era de baștină. Dar locul cel mai cunoscut, bordeiul tatii, era ocupat de necunoscuți. Tutorele său, care cu siguranță că pusese mîna pe banii ei, îi făgăduise că-i va da socoteală cînd va fi majoră — și acum ajunsese la vîrsta majoratului. Dar Siljei prea puțin îi păsa de mica ei moștenire. Era ca și cum ar fi ciupit niște bani din buzunarul tatălui ei. „Tutorele" o fura și îi dădea suma pe care o voia el.

Imediat după-amiază, Silja ajunse la biserică, punctul cel mai îndepărtat pe care-l cu-

noștea din acest ținut. Ea intră la brutărie să-și cumpere pîine. Izbită de frumusețea fetei, brutărița o întrebă :

— De unde vii, fetico ?

Conversația începu : brutăreasa află repede totul și-i povesti că și acolo țăranii au fost goniți de pe ogoare, iar cei îndărătnici tratați cu asprime. Pe urmă se căi că-și angajase de curînd o ajutoare și spuse că ar fi luat-o bucuroasă pe Silja...

— În meseria asta stai tot timpul cu clienții, și e mai bine să ai lîngă tine o fată trupeșă, decît o păzitoare de vaci... Munca asta de fată la fermă nu-i de mata, care ești atît de frumoasă... Dar iată... profesorul din Rantoo mi-a spus că ar căuta pe cineva pentru... da, sigur... o să-i telefonez... Ce simbrie vrei ?

— Atîta și atîta am avut la ultimul loc, răspunse fermecătoarea necunoscută.

Silja o auzi peste puțin pe brutăriță explicînd la telefon că fermierul avea fața plină de sînge, că era furios... da, fermierul, nu slujnica... nu, ea e foarte frumoas... Simbria ? Da, da, frumoasă și curată... ai grijă dacă o angajezi... hihihi !

Rîsul brutăriței o înveseli pe Silja.

— Profesorul ăsta e un pehlivan, măcar că are șaptezeci de ani, îi mai spuse ea reintrînd în prăvălie. S-a pensionat de la Universitate, e văduv și locuiește nu departe de-aici, tot anul, în vila lui ; vara îi vin multe neamuri, și atunci angajează o jupîneasă... E la șase kilometri de-aici, dar vine în fiecare seară

după poştă... Dacă mai aştepţi puţin, nu vei mai fi nevoită să te duci pe jos... Da, profesorul mi-a spus că mă crede pe cuvînt, că pot să te angajez în numele lui. O să-i placi, cu siguranţă... Numai de s-ar isprăvi odată cu tulburările astea!... încheie ea cu o voce duioasă şi convingătoare.

Silja nu înţelesese nici jumătate din vorbele acestei femei binevoitoare; gîndul îi zbura la viitoarea ei cursă cu vaporul. În depărtare, pe suprafaţa netedă, zări un punct negru ce se apropia, crescînd încet. Nişte copii îi spuseră că era barca de la Rantoo.

— Oare acostează şi la profesor?

— Desigur.

Într-o seară de vară, pe cînd soarele încă mai strălucea pe cer, Silja Salmelus, părăsind ferma Siiveri, se îndrepta spre alte tărîmuri, aşezată la prora unui vas, în faţa poştaşului tăcut. Se simţea fericită, ca pe vremuri în copilărie, cînd se întorcea acasă sîmbătă seara. Nimic mai încîntător decît o cursă cu vaporul în acest anotimp al anului. Malurile sînt înflorite şi vegetaţia e atît de străvezie, încît aerul pare colorat. Şi drumul pe care-l străbate e proaspăt, curat, nici o urmă nu-l întinează. Nici praf stîrnit de altul, nici nechemaţi care vin să-ţi ţină de urît; în timpul traversării, pasagerii sînt prietenoşi unii faţă de alţii, lunecînd pe acest element misterios. Se simt departe de ogor.

O clipă, Silja uită de ţinta călătoriei sale; dar tocmai atunci poştaşul deschise gura, pentru prima oară de la sine; el vesti că se zăreau acoperişurile de la Rantoo şi că în curînd îl vor vedea şi pe profesor pe cărare. Tînăra călătoare, pe care vasul o purta liniştit, tremura de nerăbdare. Titulatura noului ei stăpîn o preocupa; îşi aminti din nou, după foarte mult timp, că şi ea avea un nume de familie — Salmelus. În timpul călătoriei pe apa liniştită, în acea seară încîntătoare, închipuirea ei încercă un timp să reconstituie ferma natală, despre care nu mai păstrase nici o amintire. Ai fi zis că îşi căuta un sprijin aruncîndu-se din nou în vîltoarea acelei vieţi pentru care fusese hărăzită.

Vila se numea Rantoo, şi se afla în apropierea malului. Poştaşul acosta pe debarcader, unde un bătrînel — cu siguranţă, profesorul — aştepta poşta. O privea cu mare atenţie pe tînăra fată. Era îmbrăcat ca la ţară, şi avea un aer cam ursuz, dar era lesne de văzut că era tîrgoveţ.

— Aşadar, tu eşti jupîneasa trimisă de doamna Pietinen; văd că nu m-a minţit. Hai să încheiem tîrgul la vilă. Serviciul la mine e uşor, de cum îmi deprinzi obiceiurile. Vezi tu, mă trag din popor şi sînt deprins cu locurile astea. De-aia sînt de modă veche şi-mi place să tutuiesc fetele frumoase, aşa ca tine şi chiar şi pe cele mai bătrîne, cînd mă supăr... Azi aş vrea să sar pînă în lună şi să tutuiesc toată Finlanda... Vino mai întîi să te odihneşti puţin, şi mai pe urmă vei face cu-

noștință cu locul. Primești amorezi în timpul nopții ?

— Nimeni n-ar îndrăzni, răspunse Silja, privindu-l în ochi cu un zîmbet fermecător pe bătrînul ursuz, care-i vorbea atît de deschis.

— Ehei, crezi că nu mai am ochi de văzut ? Cu toate că poate am îmbătrînit puțin... Da, să știi că nu îngădui de-alde astea, vreau să fiu singurul cocoș în ograda mea. Dacă-ți găsești un logodnic cinstit, plătesc eu nunta... dar nu vreau hoinăreală de noapte... Ei, hai, nu te necăji, totul va merge bine, asta-i sigur.

Deci, Silja era în serviciul profesorului și angaralele agricole nu o mai priveau de loc. A doua zi se ocupă de aducerea lucrurilor ei și de transferarea cartelei de alimente de la Siiveri la Rantoo. Profesorul se angajă să se ocupe de mica ei moștenire și îi făcu o plăcere îndrăcită faptul c-o să-l plictisească pe Mikkola.

— N-are conștiința prea curată, bunul tău tutore, îi spuse o dată fetei. Îi cunosc eu bine pe acești țărani pișicheri. Sînt în stare să păcălească și o orfană.

Pentru tînăra singuratică, această primă seară la Rantoo a fost minunată. Viața ei mergea înainte, era în plină înflorire a tinereții — și existența ei încă mai putea să capete alte măsuri, aprinzîndu-și flacăra. Va veni vara, soarele va străluci mai mult și mai puternic ca niciodată... O putere necunoscută, ispititoare și de temut totodată, plutea peste

acest loc, peste profesor și peste tot ținutul. Silja nu-și dădu seama, și chiar dacă i s-ar fi atras luarea-aminte, n-ar fi crezut ; dar în tot ce-i spunea noul stăpîn, îl recunoștea pe tatăl ei ; parcă tot ce acesta nu fusese în stare să-i spună în timpul vieții, i-ar fi împărtășit acum, prin gura profesorului. Vorbele bătrînului profesor îi dădură Siljei ceea ce îi lipsise ca viața ei să poată înflori, fie și pentru scurtă durată. Oare trăia din nou atmosfera casei părintești, deși aici totul era incomparabil mai mare ? Ca acolo, și aici o cărare se desfăcu din drum, dar mai largă, mai dreaptă și mai lină. La capătul cărării era o cabană cu două etaje, vopsită în alb, dar ferestrele erau ca acasă la tată-său ; în noua ei locuință, Silja simți dintr-o dată că-și găsise sprijinul și ocrotirea pierdute o dată cu moartea năprasnică a tatălui ei ; își reaminti apăsarea prevestitoare a unei anume duminici...

— Du-te și dă o raită primprejur, îi spuse profesorul seara, ai să nimerești și singură drumul înapoi.

Silja ieși și urcă spre promontoriul pe care se înălța un pîlc de mesteceni ; se opri la capătul lui, admirînd lacul în care malurile se oglindeau de-a-ndoaselea. Un cuc cînta, și vîrfurile copacilor îndepărtați erau un ascunziș numai bun pentru sturzul care își încerca glasul în vederea concertului seral.

Unde se afla așadar micuța Silja ? Oare singurătatea ei luase într-adevăr sfîrșit ? Era adevărat că viața ei se consolidase dintr-o

dată, că drumul ei se liberase şi se purificase în aşa măsură încît trupul îi tremura ca după un efort violent ? Sau tot răul, de care se ferise cu dibăcie în cei cinci ani de cînd rămăsese orfană, luase înfăţişarea aceasta ca s-o subjuge pentru totdeauna ?

Silja se înapoia încet — în timp ce profesorul, stînd în picioare lîngă fereastră, admira frumoasa noapte. La apropierea ei, îi vorbi cu o voce joasă şi stăpînită, şi frazele lui nu mai aveau nimic din cruzimea dinainte. Silja trecu sub fereastră şi se opri o secundă. Se afla faţă în faţă cu noaptea... Cînd intră, profesorul se apropie încet, şi-i arătă odaia ei ; se îndepărtă, pe urmă se întoarse şi-i spuse :

— Încă nu te-am întrebat cum te cheamă.

De mult nu-i mai pusese nimeni această întrebare, şi fata îşi şopti numele în această stranie noapte de vară, care se deschidea parcă în faţa ei...

— Ei, noapte bună, Silja !

Profesorul se urcă la primul etaj.

După moartea tatălui ei, Silja fusese singură, cînd se culcase la Mikkola lîngă Tyyne ; dar îşi cunoştea camera şi tovarăşa de culcuş. De atunci începînd, aproape totdeauna fusese singură — singură pe drum în timpul furtunii de toamnă, singură cînd se plimba cu Oskari Tontilla, singură cînd îi rezistase lui Ville Nukari. Singură îşi urmase calea, pînă în acest loc minunat. Dar era mai singură ca oricînd în această odăiţă curată, acum, cînd bătrînelul, atît de familiar, dispăru şi cînd totul se linişti în vilă.

Sentimentul singurătăţii era mai puternic ca altădată, fiindcă toată viaţa ei de pînă acum se năpustise la porţile conştiinţei, şi fiindcă multe lucruri erau noi şi neprevăzute. Viaţa la Siiveri plutea la suprafaţa cugetului ei, cu tot ce auzise şi înţelesese, atunci cînd se prefăcea că doarme, viaţa puternică şi caldă pe care o duceau, trudind, petrecînd şi iar trudind... totul pînă la faţa însîngerată a stăpînului, văzută azi-dimineaţă... Toate se întîmplaseră chiar în dimineaţa acelei zile. Văzuse cu adevărat cîmpia de la fereastra aceea ? Şi tatăl ei fusese ţăran... Sufletul Siljei începu să rătăcească. Era o amintire de pe vremea cînd se mai afla încă la Salmelus, o amintire care o apăsa şi o chinuia şi care făcea să-i stăruie mereu în faţă — chipul tatălui ei. Închise ochii ; apa cugetului ei se linişti dar, la fund, apăsarea dăinuia. Silja desprinse o imagine în care tatăl se lua la harţă cu nişte oameni cu brasarde roşii, şi văzu o dramă zguduitoare, faţă de care sîngele vărsat de Siiveri era doar un fleac.

Coşmarul acesta o chinuia, şi tremura din tot trupul ; iar cînd se trezi, ochii i se ciocniră de lumina nopţii de vară. Silja îşi zise că la etajul deasupra se odihnea un om care cîrmuia casa şi tot ce-i aparţinea. Se simţea mai bine, odaia îi devenise mai dragă. Se gîndi la flecăreala veselă a brutăriţei. Îşi trecu mîinile prin păr, apoi şi le împreună după

ceafă. Somnul nu venea. Singurătatea aceea adîncă te îndemna să te scrutezi într-un fel neîngăduit, gîndindu-te la anumite părţi ale trupului şi la forma lor, spunîndu-ţi că eşti femeie, că eşti la vîrsta la care altele au şi născut... Pentru asta îţi trebuie un bărbat — e rodul consimţămîntului a două fiinţe... Ce minune de neînchipuit, să poţi spune da... Fără să vrea, braţele i se desfăcură bătînd ca nişte aripi, în timp ce capul se răsturna pe spate... Mintea ei evoca în cele din urmă un lucru care de obicei o speria, dar care acum o fermeca aproape : un bărbat mare, puternic, cum văzuse de multe ori... Chiar fără să se fi măritat cu el, ar fi spus da.

Sări din pat şi alergă la fereastră, de unde se vedea printre mesteceni o fîşie a lacului pe care-l contemplase plimbîndu-se în seara aceea. Privi cerul, cîmpul, pata întunecată a fermelor din satul îndepărtat... Pe urmă, privirea i se întoarse spre promontoriu şi spre lac, în timp ce sufletul i se umplea de o dulce melancolie, nemaiştiută. Lumea înconjurătoare parcă se retrăgea discret. Trebuia să se întoarcă în vîrfu' promontoriului ? Tata dormea din nou în căsuţă ? Ce se întîmplase adineauri în spatele falezei aceleia ? Acolo apăruse un tînăr într-o barcă şi se oprise din vîslit, un tînăr pe care-l zărise odinioară. Da, asta se întîmplase într-adevăr... sînt cinci ani de atunci. Silja îşi reaminti această scenă, pe care întîmplări grave i-o şterseseră din amintire. Tata murise înainte de a se fi sfîrşit

ziua următoare. Dar acum ea o retrăia — noaptea îţi inspiră încredere — în aşa măsură, încît ar face un gest de încurajare către vîrful promontoriului, ca să-l atragă pe tînărul vîslaş, care ar intra în vorbă cu ea şi poate ar veni să se aşeze...

Noaptea părea prietenoasă cu Silja şi parcă-i cunoştea gîndurile. Ochii mari şi căprui ai fetei străluceau sub genele lungi, ca ultimele stele primăvara, cînd te uiţi la ele prea mult. Lacrimi — pentru prima oară în ochii ei — din aceste motive.

A doua zi, Silja îşi începu slujba. Se trezi la zgomotul făcut de paşii profesorului, care cobora într-un ritm mult mai vioi decît se urcase seara. Crezînd că dormise prea mult, Silja se grăbi să se scoale şi să se îmbrace. Cînd intră în bucătărie, pendula bătea cinci. Profesorul deschise uşa şi zise :

— Iată, te-ai şi sculat ? Ai mai fi putut sta în pat — să creşti. Mă duc să-mi ridic năvodul, asta va dura mai bine de o oră. Nu trebuie să te scoli înainte de şase. Fă-ţi cafea, dacă te-ai sculat ; pe a mea o beau cînd mă întorc. În curînd va veni o femeie, e fermiera de la Kulmala, o vară de a mea. Ea îţi va arăta ce ai de făcut ; îmi ţine gospodăria cînd sînt singur. Atunci, la revedere ! Pregăteşte cafeaua.

Silja nu se putu împiedica să-l urmărească din ochi pe stăpînul ei îndepărtîndu-se, atît era de încîntată de el. Văzîndu-l pe bătrînul acesta drept şi viguros coborînd cărarea în-

rourată, Silja își duse mîna instinctiv la inimă și sufletul ei nevinovat se revărsă de recunoștință — chiar față de cărăruia care îl purta. „Oh, de-aș reuși să-l mulțumesc cu munca mea, și nimic să nu se schimbe cînd vor veni oaspeți !"

În clipa asta sosi o femeie îmbrăcată curat, mai în vîrstă, dar sprintenă.

— Ia te uită, văru-meu și-a angajat o ajutoare, zise ea cu un glas prietenos, aruncîndu-i Siljei o privire binevoitoare. Tînăra îi spuse numele și originea ei, pe urmă se pregătiră să ia cafeaua. Silja nu prea știa să se descurce, dar Sofia se dusese ea însăși după cești. Făcură cunoștință, cercetară casa. Timpul trecu atît de repede, că profesorul se înapoie înainte de a fi fost gata cafeaua. În timpul cercetării lor, uitaseră de stăpîn.

— Muieri blestemate, strigă profesorul — și pe Silja era gata s-o podidească plînsul. Dar apoi adăugă, arătînd-o pe Sofia : Nu te lăsa păcălită de femeia asta, învață să-mi cunoști obiceiurile și să asculți de poruncile mele.

Silja înțelesese că legăturile dintre veri erau calde și intime. Fugi la bucătărie să pună de cafea, în timp ce în odaia vecină se vorbea pe un ton scăzut.

— Și Silja ar putea să vină la noi deseară, după ce-și termină treaba, spuse Sofia din pragul ușii.

— A, da, asta a ajuns o tradiție. Buna noastră Sofia e o văduvă veselă, care-i strînge la ea pe toți flăcăii din împrejurimi, așa fel

că întotdeauna are pe cîte unu în rezervă, să le țină de urît fetelor care se duc s-o vadă.

— Un pastor bun predică întotdeauna bine pentru parohia lui, îi răspunse Sofia rîzînd și făcînd cu ochiul.

Cînd plecă, profesorul îi spuse slujnicei sale :

— În tinerețea ei, fusese foarte frumoasă ; intrase la Tampere în slujba unui burlac bogat, care se îndrăgostise de această splendoare de fată — și ea de el, bineînțeles. Vara se dusese la băi și murise subit. Dar, din fericire, exista promisiunea de căsătorie, și tribunalul îi atribui Sofiei o pensie alimentară pentru copilul care se născu. Mai tîrziu, se și mărită, a fost și în America, și acuma trăiește în cabana ei natală, cu o fată de vreo cincisprezece ani, un pian adus din America, o vacă, niște găini și un petic de pămînt. Iată-te lămurită : te las cu plăcere la ea, mă duc și eu din cînd în cînd. Adesea își invită vecinii ca să-i dea o mînă de ajutor, pe urmă se dansează... Dar cine știe dacă se va dansa în vara asta ? Oare nu ți s-a răcit cafeaua ?

Ziua trecu cu bine. Sigur că profesorul își avea „obiceiurile" sale. dar nu era prea pretențios, încît Silja uneori se simțea încurcată văzîndu-l că face unele treburi mărunte, pe care le-ar fi putut încredința slujnicei sale. În zilele următoare, toate merseră bine. Se așteptau vizite, dar nu sosi decît domnișoara Laura, fata profesorului, cu o prietenă tăcută,

care plecă după cîteva zile. Iar în ceea ce privește familia ginerelui, nu venise nimeni, dar se vorbea despre asta într-un fel cam misterios.

Nu departe de Rantoo se afla Rauhala, o fermă mare, cenușie, al cărei proprietar, după ce-și vînduse pămîntul, primea vara în pensiune. În anul acela veniseră cinci sau șase, toți din regiuni diferite, și pe rînd. Bătrîna fermieră venea des la Rantoo ; cînd organiza o serată, îl invita întotdeauna pe profesor cu ai săi, și astfel domnișoara Laura avusese prilejul să intre în legătură cu cei de la pensiune.

Într-o seară, Silja se duse la Kulmala. Drumul trecea prin curtea fermei Kamraatti și cobora pe lîngă un bătrîn cireș sălbatic ; de acolo, pe neașteptate, apăreau hornul și acoperișul de la Kulmala, înconjurate întotdeauna de un frumos nor de fum. Timp de cîteva clipe, mergeai de-a lungul unei alei mărginite cu un gard de mărăcini, pe urmă ajungeai la poartă, pe lîngă care înflorea un măr gîrbovit, în fața unui tufiș mare de coacăze. În curte, trei cărărui frumoase treceau prin mușețelul și hrișca sălbatică : una ducea la grajd, cealaltă la hambar iar a treia spre drumul care tăia satul. Silja împinse ușa tindei, unde o întîmpină Sofia. Privirea ei strălucitoare cuprindea pentru prima oară încăperile din această casă, unde mai tîrziu i se vor întîmpla niște aventuri nemaipomenite.

Acum casa zăcea cufundată într-o penumbră plăcută. Alături se afla bucătăria și o încăpere mai mică — odaia de primit a Sofiei. Pianul se afla în odaie ; micuța Laini, palidă și frumoasă, cînta dansuri și cîntece populare. Cîteodată, din cuptor scăpau rotocoale de fum. Fereastra era deschisă și atunci cîte un drumeț își încetinea pasul ca să asculte valsul pe care îl cînta Laini.

Așezată în balansoar, Silja se bucura de această viață, nouă pentru ea, gustînd din plin intimitatea casei. Rochia, părul bălai și ochii ei căprui o fermecaseră pe Sofia, care știa exact de unde se trăgea fata. Conversația era veselă, o gropiță apărea și dispărea pe obrazul Siljei. după voia vorbelor și a zîmbetelor. Așezată comod în balansoar, își întindea trupul ei tînăr, mlădios. Cum în casă nu era nici un străin, vorbea nestingherită, fără să se teamă să facă unele destăinuiri.

Ceva mai tîrziu, în același fotoliu se vor așeza și cei din pensiunea Rauhala, care făceau cu plăcere un popas la Kulmala. Uneori Sofia îi striga, cînd îi vedea trecînd prin fața casei. Unul dintre ei, care știa să cînte la pian, îi dădea sfaturi Lainei. Ceilalți o urmăreau pe Sofia cum mulgea vaca, cum adăpa vițelul. În iulie, în serile cu lună, era o încîntare să zăbovești în curtea de la Kulmala. În aceste seri, țăranul de la Kamraatti își amintea cu plăcere de vremurile de altădată.

— Vă mai amintiți, domnule Matti ? se adresa din cînd în cînd profesorului, care ședea alături de el pe bancă.

La începutul lui iunie sosi la Rauhala un tînăr, al cărui prenume era Armas, și al cărui nume de familie Silja nu-l știuse niciodată exact, deși acest student fusese sortit să joace în viața ei un rol mai însemnat decît al oricărui om din ținut, dacă nu chiar din lumea întreagă.

Domnișoara Laura era o fată înaltă, bălaie, cu niște ochi a căror expresie n-o puteai lămuri niciodată. Nimic n-o tulbura; părul ei, de un blond-deschis, ușor buclat spre tîmple, parcă îți spunea că pentru ea nici o emoție nu era necunoscută, că toate fuseseră trăite. încercate de strămoșii ei. Nimeni n-ar fi putut mărturisi că suspinase după cineva. Se întîmplă că Armas îi atrase în chip vădit interesul; Silja află lucrul acesta de la locatarii din Rauhala. Ceva mai tîrziu tînărul veni în vizită la Rantoo; era vioi, sprinten, și profesorului îi plăcea să stea de vorbă cu el.

Așa îl văzu Silja pentru prima oară, cînd intră cu cafelele. Era așezat la pian — Laura cînta în picioare, lîngă el. În clipa în care Silja intră, amîndoi s-au întrerupt, tînărul s-a întors privind-o pe slujnicuță, care îi făcu o ușoară plecăciune, cum o învățaseră. Purta aceeași rochie roz, despre care profesorul spusese că-i venea mai bine decît s-ar fi cuvenit unei slujnice.

Înapoindu-se la bucătărie, Silja era foarte visătoare. Sofia, care se afla acolo, observase numaidecît lucrul acesta. Vorbea atît de încurcată, că văduva, cu experiența ei, bănui numaidecît pricina. Cum așeză tava, alergă și se aruncă de gîtul Sofiei, fără să-și dea seama ce face. Apoi se apucă iarăși să trebăluiască.

— E tare bine aici, spuse ea, vrînd într-un fel să explice gestul pe care îl făcuse înainte.

Spălînd vasele, Sofia îi povesti unele lucruri despre tînărul care ședea în pensiunea de la Rauhala.

Armas e frumos, bun și vesel — ai văzut cum îi strălucesc dinții cînd vorbește sau cînd zîmbește? Cred într-adevăr că-i place Laurei.

Oaspeții plecară, iar Sofia, la rugămintea domnișoarei Laura, o ajută pe Silja să pună casa la punct; ea nu plecă decît după-masă — și Silja, care-și isprăvise treaba, o însoți fără să se fi învoit, atît era de emoționată. Sofia, plină de înțelegere, o lăsă să se agațe cu tandrețe de brațul ei. Dar în sinea ei se hotărî s-o pună în gardă, cînd va fi cazul.

Începînd din seara aceea, Silja nu mai avea decît o singură dorință. Își vedea de treburile zilnice cu mai multă sîrguință decît înainte, neprecupețind să stea pînă seara tîrziu, ca să-și înlesnească treaba pe care o avea de făcut a doua zi. Mai cu seamă încerca s-o mulțumească pe domnișoara Laura, pe care o privea cu stăruință și gravitate. Dar nu trecea o clipă măcar, fără să privească în direcția Rauhalei. Voia să se încredințeze că nimeni nu se putea duce la Kulmala fără știrea ei. Cîteodată îl vedea pe Armas trecînd singur, sau cu niște fete. Alteori, tot așa, o însoțea pe domnișoara Laura pînă la portiță și se înapoia. Cînd îl zărea astfel, fetei i se făcea silă de

munca ei — silă mai ales pentru că n-o putea amîna pe mai tîrziu. Cum îl vedea pe tînărul student luînd calea pensiunii, ieșea și ea cînd putea, și pornea — nu, nu spre Rauhala, ci spre Kulmala.

Într-o zi, Silja trebui să-i facă Sofiei un serviciu. La sosirea ei, văduva rînduia niște cești pe o tavă acoperită cu un șervețel alb, semn că avea un musafir de seamă. O pofti pe Silja în odaie.

— E cineva, spuse ea, deschizînd ușa.

Silja intră, crezînd că va găsi o vecină. Dar îl văzu, stînd în balansoar, pe tînărul al cărui prenume îl știa și care ajunsese la Kulmala fără ca ea să fi prins de veste măcar.

Silja îl văzu de aproape de tot ; el schiță un zîmbet, iar ea se întoarse repede la bucătărie. Sofia se folosi de acest răgaz ca să facă o glumă, și îl pofti pe tînăr să se ducă după Silja. Acesta se sculă, se duse la bucătărie și, negăsind fata, se întoarse în odaie. La început nu văzu nimic, dar auzi într-un ungher o respirație reținută, iar cînd încercă să deschidă ușa, simți că cineva o împingea din partea cealaltă. Nu-i trebui prea mare efort ca s-o deschidă — și fata se află mai aproape de el ca niciodată. Sofia avea treabă la bucătărie — nu știa nimic despre acest joc mut. Armas avu tot timpul să cunoască ce parfum avea părul, brațele, sînii ei, să-i mîngîie umerii, șoldurile, să-i soarbă privirea — și toate exprimau destulă dorință, ca să se înfrupte amîndoi din rămășițele instinctului ancestral.

Silja și Armas s-au întîlnit — și numai moartea a putut șterge urmările și urmele acestei scurte clipe.

Curînd, Silja intră în bucătărie și trebui s-o roage pe Sofia s-o înlocuiască pentru seară, cît timp va fi ea la croitoreasă... Ochii îi străluceau și în glas gîlgîiau perle de rîs. Armas se așezase la pian ; nu cînta o melodie anume ; prin degete își descărca toate pornirile instinctului său.

Din clipa asta ar fi zadarnic să mai vorbim despre schimbările intervenite în viața Siljei și a lui Armas, mai cu seamă în cea a fetei...

Totuși — e frumoasă o biserică de țară într-o dimineață de duminică, în mijlocul verii, cînd cerul e senin, cînd toate plantele pămîntului sînt înflorite, tocmai înainte ca omul să-și ascută uneltele pentru a le tăia. Într-una din aceste duminici, biserica se umpluse de oameni care în timpul săptămînii nu se preocupau de fel de cele sfinte. Doar cu cămașa pe el, stăpînul se plimbă în fața grajdului, dînd porunci grăjdarului care-i aduce calul, scoate trăsura din șopron, încîntat de cît e de nouă și de strălucitoare. Pune hamurile pe iapa cea frumoasă, cu îndemînarea și forța obișnuinței, atît de priceput, încît în același timp dă și ordine slugilor. Pe urmă intră în casă, să-i spună nevestei să se grăbească ; aceasta iese în rochia ei de mătase și pălărie, ținînd în mîini psaltirea și umbrela ; o strigă pe fata de la vaci, care umblă trulea în fața grajdu-

lui, pe urmă se urcă în trăsură cu oarecare nemulţumire, căci e un obiect care-l pune în valoare pe bărbatul ei. Ţăranul se aşează la stînga şi soţii se îndepărtează într-un trap uşor peste cîmpii, peste munţi şi văi, spre un alt cătun.

În apropierea unei încrucişări, prin ceaţa subţire a dimineţii, peste secara egală, ei zăresc încă o trăsură care plecase de la altă fermă. Recunosc calul şi oamenii, dar nu se strigă unii pe alţii, nici atunci cînd trăsurile se apropie, la un urcuş. Biserica apare pe deal, deasupra ogoarelor. Trăsurile sosesc, multe, clopotele încep să dăngăne.

Vaporul a adus oameni de pretutindeni : vilegiaturişti dornici să vadă biserica parohiei şi mulţime de credincioşi ; au venit cu vasul, dar se hotărăsc să se întoarcă pe jos, pe frumosul drum care trece de-a lungul malului... Clopotele sună, schimbarea ritmului dă de veste că pastorul urcă în amvon... Credincioşii se apropie ; îi vedem ieşind din cimitir pe acei care tocmai însoţiseră pe cineva ; ei ocupă acum un loc deosebit. Argaţii din vecinătăţi şi ţingăii care încearcă să-i însoţească umblă de colo-colo în grupuri şi intră şi ei în biserică pentru o clipă... Dar cîrpaciul cu mustăţi pe oală — despre care se ştie că are idei progresiste, şi care luase parte activă la grevele recente — trece prin faţa bisericii, cu o nepăsare făcută. Se întoarce tocmai de la poştă.

Pe vechile morminte înfloresc trandafirii, şi soarele îşi trimite razele arzătoare pe testemelele de mătase ale ţărăncilor cu obrajii încălziţi — şi care încearcă, pe cît le îngăduie slujba, să-şi mai descopere niţel capul.

Înăuntru în biserică, aerul e limpede, răcoros ; nările mai delicate însă descoperă fără efort mirosul trupurilor, propriu poporenilor, şi care de-a lungul generaţiilor s-a îmbibat în interiorul bisericii. Oamenii nu fac nici un zgomot, vara nu se tuşeşte ca iarna. Cîteodată se aude tusea prelungă a cîte unui bătrînel care nu ţine seama de anotimp, dar care le aminteşte tuturor că flacăra vieţii scade, că în curînd va pîlpîi ca înainte de a se stinge.

Brusc, răsună orga ; întîi cîntă o melodie ca pentru sine ; pe urmă, după o scurtă pauză, psalmul zilei ţîşneşte cu forţă, credincioşii intonează cîntecul ; tinerii, care cunosc notele, au glasuri limpezi şi precise, iar bătrînii încearcă să le ţină isonul pe cît pot mai bine.

Verset după verset, se desfăşoară psalmul ; după ultimul verset, orga nu tace, mai scoate nişte sunete subţiratice, vrînd parcă să-şi reamintească fluidul pe care-l răspîndise peste credincioşi. Pastorul e în faţa altarului.

Biserica e construită în formă de cruce ; femeile stau aşezate la stînga coridorului central, bărbaţii la dreapta, toţi cu faţa spre altar ; dar cei care stau în lături privesc spre centrul bisericii.

Liturghia din faţa altarului pregăteşte spiritul credincioşilor. Un tînăr necunoscut, care nu face parte din parohie, îi cercetează cu multă curiozitate pe cei de faţă. De partea

cealaltă a coridorului, el vede profilurile femeilor care urmăresc mişcările pastorului şi-i răspund... Privirile sale rătăcesc la întîmplare — nu trebuie să-şi întoarcă capul, şi nu trebuie să tulbure pe nimeni. De la bun început, a recunoscut o anume femeie şi o undă de căldură îi trece prin trup... Se aştepta... Ea poartă o simplă basma albă, legată la ceafă, a cărei margine îi cade pe umeri. Dedesubtul basmalei, de-a lungul frunţii şi al tîmplelor, el recunoaşte o şuviţă de păr, binecuvîntată ; privită din profil, faţa e pură şi smerită ; roşul buzelor şi arcul gurii par ca de copil.

Acum ea se înclină pentru recunoaşterea păcatelor... „Eu, păcătosul de mine"... recită glasul solemn al pastorului. Se văd capete şi umeri plecaţi, trupuri aspre şi ţepene care se îndoaie greu, bărbaţi care ridicîndu-se au aceeaşi înfăţişare închisă şi gravă ca înainte de reculegere. Dar unul dintre bărbaţi continuă să privească o femeie în şirul celorlalte ; i se pare că trăsăturile tinerei fete s-au purificat în timpul spovedaniei, ca şi cum păcatul, retrăgîndu-se, i-ar fi mărit frumuseţea... „Zămislit de Sfîntul Duh, născut de Fecioara Maria"...

Sufletul tînărului se lasă furat de farmecul însorit al bisericii ; ritmul solemn al vorbelor, cîntările însoţite de orgă, rugăciunile, toate laolaltă durează în sufletul său o imagine fără vorbe ; este fără tăgadă un dar scump al vieţii, o miere fără pereche strînsă în floarea cea

de preţ, la umbra acelor gene şi înăuntrul acelui piept.

Pentru un tînăr plin de viaţă, orele se scurg ca perlele prin mîna generoasă a vieţii. Ele cad la fundul sufletului pentru a constitui o comoară eternă ; mai tîrziu, va privi cu desfătare la cele care au rămas curate. Dar sînt felurite căi ca să le păstrezi curate — şi altele, ca să le întinezi ; cu aceleaşi mijloace, poţi uneori să le păstrezi puritatea şi să le murdăreşti altă dată.

Astfel arată biserica zidită şi îngrijită de oameni, într-o dimineaţă radioasă de vară. Spre seară, seninătatea ceasurilor dimineţii se risipeşte. Răcoarea nopţii se împrăştie pretutindeni şi oamenii o iau pe alte cărări.

Silja şi Armas — pentru ei, vara continua.

E un izvor de unde i se aducea apă profesorului... El se supunea acestui aşa-zis sacrificiu numai din respect pentru practica magică a strămoşilor săi, de care îl despărţise de mult îndelunga sa legătură cu ştiinţa. Profesorul zicea că unei slujnice tinere, o plimbare făcută cu urciorul pe braţ, pe poteca din pădure, printre mesteceni, îi prieşte grozav. Putea hoinări după pofta inimii, cu o singură condiţie : să aducă apa înainte de miezul nopţii — liberă să împletească cununi din ierburi, ori să stea de vorbă cu prietenul ei.

Siljei îi plăcea poteca aceea. Întîia oară, Sofia se mulţumise să-i arate locul. De la Rauhala, se vedeau oamenii trecînd pe această că-

rare, care părăsea drumul mare și cobora spre un podeț de lemn, sub care curgea un izvor. Aici se oprise Silja, cînd făcu pentru prima oară drumul. Pe atunci, aflase părerea profesorului în legătură cu scopul acestei plimbări de seară. Dedesubtul podului, curentul era foarte iute, apa curgea înspumată printr-un vălmășag de tufișuri și de plante acvatice. Veselă, dădea la o parte crengile și, prin spărtura făcută în peretele gingaș al verdeții, zări o pajiște, în mijlocul căreia se înălțau ruinele unei mori. Luminișul era împrejmuit jur-împrejur ; de partea cealaltă, frunzișul des al copacilor oprea priveliștea ; nu se auzea decît susurul mic al unui prag al izvorului. Silja avea o pînză de păianjen pe o mînecă și o pată albă, vîscoasă pe cealaltă, dar toate astea nu făceau decît să sporească taina locului... După o clipă de visare în acest ascunziș minunat, porni în susul izvorului, făgăduindu-și să mai treacă pe acolo.

Și mai veni. O dată, după ce trecuse pe la biserică, lăsase urciorul sub un tufiș, la marginea cărării. Un tînăr care trecea pe acolo văzu urciorul și-l ascunse cu grijă. Apoi așteptă o clipă, cu toate simțurile încordate. Seara, care se apropia, parcă-i răpi o parte din atenție : înaintea lui se întindea un covor de flori, iar mirosul mușchiului reavăn se amesteca cu mireasma lor violentă, răspîndind un parfum neobișnuit. Ascultînd murmurul izvorului, i se păru că deslușește puzderia de glasuri a naturii, fiecare aducîndu-și cîntarea la acest concert uriaș.

Poate că tufișurile păstrează o dîră de urmă în locul unde frumoasa pierise în verdeață... Unui ochi priceput nu-i era greu s-o descopere... Fata se afla acolo, cu rochia ei simplă, dar acest veșmînt îi dădu un aer și mai familiar, ca al acestui început de noapte de vară. Se apropie tiptil, prin spate ; poate ea auzi un scrîșnet, dar nu se întoarse. Inima îi bătea, vestind-o că *el* venea. Ochii tînărului — cînd în sfîrșit îi văzu — ardeau ca un foc puternic ; s-ar fi zis că întinerise. Această privire, această trăsătură Silja le mai văzuse — era mult de atunci, într-o vară.

Amintirea îi reveni în minte, ca și cînd noaptea de vară i-ar fi dat o lovitură încîntătoare și amețitoare. Tînărul își aminti și el, cînd în sfîrșit îndrăzniră să-și vorbească.

— Dumnezeule... apa... o fi miezul nopții ?

— Încă nu.

Mîna generoasă a vieții le înșiră multe perle vrednice a fi păstrate.

Se duseră împreună la izvor, printre mesteceni. De o parte și de alta a cărării, Silja zări niște flori înalte, albe, cum nu mai văzuse niciodată pînă atunci. Cărarea din coasta unui deal o fermecase, înfricoșînd-o chiar... cum de nu văzuse pînă acum florile acelea ?... „Fiecare floare înflorește pentru una din... iată una care tocmai se deschide !"

Ea se plecă să privească floarea, fără s-o culeagă. Armas se duse să caute una mai de-

parte de cărare, apoi rupînd floarea, se apropie, o alătură de obrazul fetei și privi. Parfumul suav al florii se potrivea de minune cu expresia chipului fetei care acum, după primele sărutări din viața ei, căpătase o siguranță plină de ceva ghiduș. Băiatul continua să țină floarea lîngă obrazul fetei, ca în vechile tablouri.

Era trecut de miezul nopții, cînd Silja, singură din nou, se dezbrăca în cămăruța ei curată. Se duse la fereastră să vadă mestecenii de pe promontoriu, ca în noaptea sosirii ei, cînd pașii profesorului se stinseră la etaj și cînd, pentru prima oară în viață, rămăsese singură. Nu-i era de loc somn, și ochii care priveau acum în noapte aveau cu totul altă strălucire ca atunci. Nu se pierdeau în vag, și gîndul nu se mai întorcea la casa părintească, nici la vîslașul nocturn. Dorul și gîndurile călătoreau spre Armas, iubitul ei. Nu mai e nimeni pe lume decît el. Nu se gîndea la profesorul care dormea la etaj, și nici la domnișoara Laura, care acum i se părea o fată oarecare, pe care abia o cunoscuse. Nu, totul pierise, și noaptea aceasta de vară o va trăi singură, și totuși îi era necaz pe iubitul ei, da, dar nu prea tare, fiindcă știe că se va întoarce curînd. E aici, în casă, în odaia asta, și eu sînt a lui.

Întinzîndu-se în pat, gînduri îndrăznețe, nebunești o cuprinseră. Își apăsa brațul de buze, vrînd parcă să reînvie urmele sărutărilor fierbinți. Amintindu-și anumite întîmplări din trecut, toată ființa i se cutremură... Oskari Tontilla... vizita ei la părinții flăcăului... balul... și mai cu seamă o scenă de care sufletul căuta parcă să fugă, cum se apropia ceva mai mult... Atunci se refugia lîngă o floare albă, gingașă, pe care o pusese sub pernă și care era mai frumoasă decît toate florile văzute în grădini ; nici o mireasmă nu putea fi mai dulce, oricît ai fi umblat în lumea largă...

Cît e de frumos să te trezești astfel, să te trezești la viață și la toate florile pe care ți le dăruiește viața, să te trezești cînd ceilalți dorm, după ce ai moțăit tu însăți toată viața !

Ca în prima noapte pe care o petrecuse aici — aceasta îi semăna foarte mult — Silja se trezi tresărind, după o scurtă plimbare pe tărîmul somnului. Se sculă și se întoarse spre fereastră. Dar soarele începu să răsară și din nou gîndul ei putea rosti : „ieri". De data asta, acest cuvînt avu un efect liniștitor. Se revărsau zorile, doar păsărelele erau treze și văzduhul se înroșea de razele soarelui ; o zi nouă începe, o zi de lucru însorită, cel puțin pentru început.

Silja se întoarse în pat. Scoase de sub pernă floarea albă, care se veștejise puțin și căreia lumina dimineții îi dădea o paloare. Scurtîndu-i tulpina, o strecură într-o carte. Atunci i se făcu somn.

Astfel trecu prima parte a verii. Un timp, parcă nici nu mai fu noapte ; ai fi zis că nemărginirea își oprise o clipă răsuflarea, trecînd de-a dreptul din seară în zori. Tinerii

fericiţi nu simt nevoia somnului decît sub forma unei odihne scurte, şi nu le pasă de mîncare. Pentru mulţi, aceasta fu ultima vară frumoasă. Totdeauna sînt oameni care-şi trăiesc ultima vară, dar anul acela avea un gust al său. Fiecare îl simţea într-ascuns.

Apoi veni şi ziua de Sfîntul Ioan. Oamenii încercau să se încredinţeze că nopţile erau într-adevăr luminoase ; o femeie citea la miezul nopţii, lîngă fereastră, o scrisoare abia primită ; tocmai luase în mînă condeiul ca să scrie răspunsul ; lumina era încă mulţumitoare, deşi iulie bătea în uşă. Însă lumina nopţii era atît de tulburătoare, încît femeia nu izbuti să treacă de primele cuvinte : „Îţi scriu într-o minunată noapte de vară..." Apoi începu să viseze la prietenul îndepărtat, închipuindu-şi că se plimba cu el în noaptea cînd... şi iată că cerul a şi început să se înflăcăreze spre sud-est. Ea se afla aici în vacanţă, se aşteptase la mai multe aventuri decît i se întîmplase, şi în gînd îşi înşelase amicul. Dar dorinţele nu i se împliniseră, şi acum încerca să compună o scrisoare frumoasă. Totuşi, părerile de rău o rodeau. Zorile se apropie — încă o zi de vară nepreţuită şi de tinereţe se duce.

După o săptămînă, în timp ce citeşte o altă scrisoare, întunericul, care se furişase între timp, o surprinde ; nici nu mai poate fi vorba să răspundă în aceeaşi seară. Frunzişul se făcuse şi mai întunecos o dată cu noaptea ; în jurul casei zburau orbecăind stoluri de lilieci.

La Rantoo, vara trecuse calmă, paşnică — şi din centrele comunelor le sosiră ştiri liniştitoare. Pe ogoarele moşioarelor unde lucrătorii erau cunoştinţe vechi ale stăpînilor, vremea cositului era în plin. Proprietarul era mai glumeţ ca altădată, vrînd parcă să gonească gîndurile negre — ale sale şi ale celor din jur. Vara înainta ; secara se făcu galbenă, se vedeau ici-colo snopii aşezaţi pe povîrnişurile care dădeau spre sud. Recolta era bună, vor avea în orice caz pîine. Alunecînd cu secera prin paiul auriu, culegătorul încerca o mare plăcere. Cîteodată, lucrătorii tineri, în privirile cărora se zărea o licărire ciudată, refuzau să secere cu un minut mai mult de timpul fixat dinainte, cu toate că un sfert de oră ar fi fost îndeajuns pentru a da gata tot cîmpul. Acest refuz jigni marea parte a secerătorilor, în această frumoasă seară, pe bătrîna glie...

Micuţa bucătărie de la Kulmala dădea spre nord ; din cauza asta, Sofia aprinsese lampa într-o seară de duminică în timpul secerişului, pentru a face cafeaua. Se secera secara de pe ogorul ei în mijlocul unei mari veselii. Din cînd în cînd, intra cîte o femeie să mai schimbe o vorbă cu Sofia ; s-a găsit oare muzicant pentru balul care urmează după seceriş ? Cafetiera pîntecoasă fierbe încet pe foc, în penumbră ; dar Sofia îi luase spuma în repetate rînduri cu atîta grijă, că nici un strop nu dăduse pe afară ; aburii cafelei se răspîndeau în lumina lămpii. O fată tînără ajută la

așezatul mesei și scoate ceștile din bufet. Fereastra e deschisă, se aud vocile secerătorilor. Sofia aruncă o privire pe fereastră și-l vede sosind pe profesor în tovărășia tînărului din pensiunea Rauhala; el poartă un fel de fes roșu năzdrăvan :

— Te-ai făcut turc ? întrebă ea, primindu-i sub pridvor.

— Se mai găsește ceva de făcut și pentru noi ? întreabă el drept răspuns, îndreptîndu-se spre cîmp, unde secerătorii lucrează cu tragere de inimă, în această frumoasă seară.

Profesorul n-avea unealtă ; și cum un țigan își exprimase îndoieli asupra talentelor sale, profesorul luă secera din mîna vecinului său și o mînui cu înfocare și pricepere. După o clipă, cînd oamenii se opriră ca să-l privească, se întrerupse. Un bătrîn arendaș de vîrsta profesorului îi reaminti că odinioară seceraseră împreună o zi întreagă, cînd profesorul își terminase studiile...

— Ia te uită, s-ar zice că te pricepi și tu, îi spuse el lui Armas, care tocmai legase un snop și-l ducea la stog. Era într-adevăr de mirare, fiindcă tînărul se trăgea dintr-o familie de orășeni. Și tu, Silja, cine ți-a dat voie să vii aici ? îi spuse cînd ea veni și aruncă un snop la picioarele lui ; căci se apucase cu mare rîvnă să clădească un stog.

Silja îi răspunse printr-un zîmbet ; era fericită. Un lucrător se opri pentru o clipă, pentru a-l privi pe Eemeli Kukkola care tocmai sosise cu acordeonul. Domnișoara Laura se

plimba pe drum cu o prietenă. Sofia ieși din curte pentru a-i pofti pe secerători la cafea ; unii părăsiră ogorul, dar alții s-au hotărît să isprăvească :

— Să mai lucrăm puțin înainte de s-ar întuneca.

În tindă, muzicantul își încerca acordeonul ; sunetele lui îi invitau pe tinerii care abia așteptau să termine lucrul. Sofia umbla peste cîmp spicuind sau îndreptînd cîte un snop, în timp ce în odaie și în fața casei se lua cafeaua în voie bună. Acordeonul cînta melodii sprintene. Cînd Sofia se apropie de casă, auzi un zgomot regulat, pe ritmul unui vals. Ea aruncă o ultimă privire spre cîmpul cufundat în amurg, spre stogurile ridicate aproape dintr-o mișcare ; oftă încet și intră.

Toate ușile erau deschise — cei mai timizi, care nu dansau, se distrau în antreul întunecos ; Sofia le zîmbi, încurajîndu-i. Pe o bancă din fundul camerei, stătea profesorul cu stăpînul unei ferme vecine. Armas dansa cu domnișoara Laura ; văduva se întreba dacă într-adevăr ar fi ceva între ei, cum se zicea. Dacă era adevărat, atunci trebuia să fie pe sfîrșite, căci aproape nici nu-și vorbeau și abia schimbau cîte o privire... Acum, tînărul o luă pe Silja... Într-adevăr, era o frumusețe de fată ; în lumina asta, ochii ei erau superbi.

Silja era foarte frumoasă în seara aceasta, și ea o simțea ; era cea mai fericită seară din viața ei. Nu mai avea nici o îndoială, o simțea prin brațul care îi cuprinsese talia și care-i

mîngîia parcă spatele, șalele... Tînărul legase snopii, un spic îi rămăsese prins de reverul hainei, și pielea lui emana un foarte fin parfum bărbătesc. Îndrăgostiții dansau bine împreună; în mulțime se strîngeau unul lîngă altul; pieptul Siljei era drept chezaș că trăia din plin... Muzica încetă, ieșiră în curte fără să se desprindă.

Luna rotundă și roșie pîndea parcă printre copacii pădurii. Răsărise, enormă, pe urmă se mai scofîlcise, urcînd. Verdeața întunecată a pămîntului își îmbina culoarea cu lumina lunii, aerul era cald și îmbietor. Silja Salmelus privea cu ochii ei negri, razele lunii alunecau pe genele ei și se reflectau în orbite. Se adusese bere, veselia era în toi, toți erau preocupați doar de cei din tovărășia lor. Perechile puteau să dispară fără nici o greutate pentru o clipă. Se opreau doar cînd muzicantul se odihnea. Pe urmă, balul reîncepea.

Profesorul era într-o dispoziție de zile mari. După ce ascultă cîteva clipe muzica, își zburli sprîncenele și se îndreptă spre muzicant:

— Împrumută-mi instrumentul tău, zise el luîndu-l, cum luase și coasa.

— În sfîrșit, asta zic și eu muzică! exclamă unul dintre țărani. Profesorul cînta cu foc, și cînd Armas cu Silja trecură pe lîngă el, le făcu cu ochiul și continuă să cînte cu vocea plină, rostind vorbele cîntecului în suedeză.

Încăperea se umplu de oameni care voiau să joace în ritmul valsului pe care îl cînta profesorul; bătrînelul cînta din adîncul plămînilor — și atît de mult ține cîntarea lui, încît o singură pereche rezistă pînă la sfîrșit.

Silja și Armas nu schimbaseră nici o vorbă în timpul acestui dans; în schimb, se strîngeau cu putere în brațe.

— Să ieșim, îi șopti el la ureche.

Nu era nimeni în tindă, nici în curte cînd ieșiră — și numai luna îi văzu. Căldura mare scăzuse, un miros fin urcă din colbul uscat al drumului, un șoricel sau un popîndău foșni prin iarbă. În coasta unui deluleț, se afla un pătul pentru fîn. Nimeni nu văzu perechea cînd intră. Pesemne că profesorul încetase cîntecul, căci se auzeau rîsetele flăcăilor care plecau cu fetele tăcute, îndreptîndu-se către izvor.

În ultimele săptămîni, soarele dăruise tineretului toată puterea verii; sîngele zvîcnea în artere, trezind în inimile lor instinctele pe care natura le hărăzise întru durere și bucurie. Noaptea răcoroasă învălmășea pornirile din timpul zilei. Perechile se readunau, iar acei ale căror priviri abia se înflăcăraseră, se pierdeau pe drumurile lăturalnice, ocolindu-i pe cei înăcriți sau geloși care i-ar fi putut bîrfi: femeile bătrîne și bărbații trecuți în harță cu viața. Sute și mii de perechi rătăceau astfel, fără să-și dea seama ce fac. Căci, îndeplinind porunca brutală a naturii, ei se scufundau într-o somnolență pură și co-

pilăroasă. În aceste clipe necugetate, grăjdarul grosolan şi necioplit, care izbutise să cîştige bunăvoinţa îngrijitoarei de vaci, trece prin aceeaşi experienţă ca şi tînărul orăşan cu inima curată, sub ale cărui sărutări se deschide o floare umană nobilă şi nevinovată. În aceste clipe, nici unii dintre ei nu se gîndesc la scopul final către care îi împinge natura. Pentru ei, e pur şi simplu viaţa, parfumul cel mai suav al tinereţii — la început. Dar pe urmă, natura parcă se dă la o parte, nepăsătoare la urmări. Perechea aţipeşte o clipă, strîns îmbrăţişată, ca şi cum ar trage un văl între ceea ce s-a întîmplat şi ziua obişnuită, care abia mijeşte.

— Să ne întoarcem la dans, spuse Silja, strîngînd braţul iubitului ei.

— Cred că balul s-a terminat, îi răspunse tînărul pe un ton mai rece.

Ajunşi în faţa casei, un om ameţit de bere coboară scările cu faţa întunecată şi schimonosită, pe urmă dispare. Sofia vine să-i spună Siljei şi însoţitorului ei unde se află butoiaşul de bere, pe care n-a mai vrut să-l lase pe masă, fiindcă vreo cîţiva flăcăi se întrecuseră cu măsura ; de aceea le servise bere obişnuită, nu din cea de casă.

Îndrăgostiţii se duc, încîntaţi că au o taină comună, să se servească iar cu bere. Fără să-şi dea seama, Silja rămăsese agăţată de braţul lui Armas, ca şi cînd n-ar mai fi vrut să-l părăsească ; iar tînărului nici prin minte nu-i trecea să se desfacă din strînsoare, atît

era de plăcut. De altminteri, nu mai era nimeni de care ar fi trebuit să se ferească. Profesorul, Laura şi cei de la Rauhala plecaseră ; plecînd, îl strigaseră pe Armas ; pe urmă şi-au zis că o fi plecat acasă mai de mult.

Bînd bere, entuziasmul Siljei crescu. Cînd îi întinse paharul prietenului ei, ochii îi ardeau cu atîta putere, încît Armas se simţi mic de tot. În odaie se cînta o polcă. Intrară. Purpura zorilor înroşea pulberea, degetele muzicantului amorţiseră şi săreau notele. Un argat mai tînăr, care se învîrtise toată noaptea, mai dansa încă, deşi gulerul i se boţise de tot de sudoare. Invită la rînd pe toate femeile ; o pofti foarte politicos şi pe Sofia, apoi pe Silja. Armas îi privi cum dansează şi se simţi emoţionat ; flăcăul era într-adevăr cuviincios, avea o purtare fără cusur.

După acest dans, Armas simţi nevoia să se întoarcă să mai bea un pahar de bere iar Silja îl întovărăşi. Pe urmă se înapoiară în sală, mai voioşi ca înainte.

— Cîntă-ne valsul profesorului, se rugă Armas cu o îndrăzneală neaşteptată.

Toată lumea dansa. Două slujnice mai bătrîioare, care n-aveau cavaleri, dansau împreună ; se mulţumiseră doar să rămînă treze toată noaptea ; în zori, fără să fi închis ochii, se vor apuca de muls, şi cînd soarele va străluci sus, în tării, vor împinge vitele în ţarcul ştiut, prin portiţa binecunoscută.

După vals, ele dădură semnalul de plecare punîndu-şi pălăriile. Plecară însoţite de ar-

gatul cel cuviincios. Balul luase sfîrşit ; Kukkola îşi frecă ochii şi se pregăti de plecare. Sofia îi mai oferi o cană de bere. Se luminase de-a binelea ; pe podea se cunoşteau urmele de praf.

Cînd ieşiră, ziua se înscăunase şi mai mult — mai bine zis zorile dimineţii, care sînt o noţiune mai puternică. Era mult de cînd profesorul, fiică-sa şi cei de la Rauhala se aflaseră aici ; acum ei nu mai făceau parte din universul care, micşorat şi mult mai adînc, domina împrejurimile Kulmalei. Acest fapt îl băgă de seamă mai ales Armas, cînd prietena lui îi apucă braţul cu şi mai mare siguranţă.

La drept vorbind, cei doi îndrăgostiţi nu mai trăiseră niciodată ceva asemănător. Armas mai dansase cu multe fete care se sprijiniseră de braţul său, dar acum era altfel. În acea noapte, Silja nu se mai codi ; ea lunecă pe calea înflorită a vieţii, a cărei culme o atinsese. Sufletul îi ardea şi trupul îi trecuse printr-o încercare necunoscută, aparte şi dureroasă în acelaşi timp. Un fapt iremediabil, pe care nici nu mai voia să-l nege — şi care nu era nici ruşine, nici necinste, atît timp cît va simţi acest braţ, atît timp cît avea în el o încredere deplină.

Urcuşul lor continua. Silja ar fi vrut să se odihnească undeva, în linişte, cu prietenul ei, în braţele lui. Această nouă şi minunată experienţă o chema. Nu semăna cu nimic din

cîte visase altădată, nici cu ce auzise povestindu-se adesea ; aceste povestiri lunecaseră peste ea ca stropii de apă peste o pasăre de baltă. Tot ce trăise în noaptea aceea, nu avusese nici un răsunet în cugetul ei ; nici o legătură cu trecutul, nici cu viitorul ; nu era decît însuşi cuprinsul acelei nopţi ciudate, suma întregului ei trecut, marginea după care nu-şi mai putea închipui nimic.

— Să mergem pe-aici spre stînca aceia frumoasă !

Trecură pe lîngă o fermă în care toată lumea părea că se culcase. Silja cunoştea drumul. O luară pe lîngă gardul grădinii, urcară o pantă stîncoasă, ajutîndu-se unul pe altul, ajunseră la o fierărie şi, strecurîndu-se prin nişte tufişuri, dădură de o stîncă aşezată cu o muchie în lac. De pe vîrful ei, aproape că atingeai cu mîna coroanele copacilor de pe mal. În faţă se zărea un mic golf. Soarele urca pe cer. Priveliştea îi apropia şi mai mult unul de celălalt, pe acele două jucării ale sorţii. Silja cunoştea bine locul ; îşi adusese acolo prietenul, la ceasul acela al dimineţii, cînd viaţa ei de pînă atunci luase sfîrşit, unindu-se cu a lui, orice s-ar fi întîmplat.

O pace adîncă domnea peste acest colţ al firii şi nimeni n-avea să-i tulbure la ceasul acela al dimineţii. Doar soarele văzuse tot. Tînărul bărbat şi tînăra fată — tînăra femeie — ştiau prea bine ce avea să li se întîmple

acolo. Nici o nehotărîre, nici o teamă, nimic — doar taina a două ființe contopite într-una singură.

Nu au știut niciodată dacă fuseseră văzuți înapoindu-se împreună. Domnișoara Laura — care îi văzuse într-adevăr — era prea delicată ca să le-o spună.

Dar în zori, aerul altădată atît de curat de la Rantoo părea stricat. Profesorul dăduse puțin din aripi, cum zicea el ; nu mai era obișnuit să stea tîrziu și să bea bere, care tulbură somnul. În timpul dejunului, în clipa în care Silja aduse unul din feluri, domnișoara Laura povesti cu o stăruință răutăcioasă că Armas urmează să plece în seara aceea cu vaporul. Mîna Siljei tremură un pic, atît de puțin încît nimeni n-ar fi putut să jure că băgase de seamă. Poate, cînd s-a întors la bucătărie, pașii ei erau mai repezi decît altădată ; dar ușa se închise fără zgomot și la bucătărie fu o liniște desăvîrșită.

Cel mai ciudat lucru era tocmai această liniște, fiindcă masa nu se terminase, și ar mai fi fost anumite treburi de făcut. Cînd clopoțelul sună de masă, Silja intră ca o somnambulă, cu mîinile goale, cu toate că ar fi trebuit să aducă niște tăvi.

— Ei, dar văd că încă nu ți-ai revenit după petrecerea de aseară, spuse profesorul.

— Eu nu mă mir de loc — spuse Laura — s-a înapoiat în zori pe la patru.

Silja auzi acest răspuns.

— Dacă n-ar fi prima ta poznă, poate m-aș supăra, dar așa, să trecem cu buretele, adăugă profesorul.

Răspunsul Laurei a fost tăcerea.

Silja simțea că viața ei la Rantoo o apucase pe alt făgaș. Chiar dacă ar rămîne, n-ar mai fi cum a fost înainte. Cu cît mai repede va fi singură, cu atît mai bine. La asta se gîndise pe cînd spăla vasele.

Trebăluind într-una, ea se putea lăsa pradă unei stări de nesimțire, care cuprinse totul, încît nu mai știa, nu-și mai dădea seama de nimic ; exista, doar atît. I se părea că un glas necunoscut îi vorbea : „Vezi tu, aventura ta e la fel cu a nenumăratelor servitoare despre care ai auzit vorbindu-se altădată... ai avut aceeași soartă, bărbatul a plecat... Prietenul tău pleacă și el, nu mai vrea să te vadă, i-o fi frică... Urmările..." Doamne ! Care vor fi ? Da, da, părea să spună clinchetul lingurilor. Vocea se urcă, deveni din ce în ce mai puternică : „Cît timp trebuie să aștepți pînă să știi ?..." Înțepenită și nimicită, Silja se plecă peste hîrdău, ascultînd sunetele lingurilor care îi stîrneau alte și alte gînduri... Armas, Armas ! vino să mă ajuți, ca să nu mor !

Dar Armas spusese că pleacă azi ; în cîteva ore va pleca... Unde ? Silja nu știa, nu se gîndise să-l întrebe. Cum a putut să-i ascundă plecarea, pe stînca aceea cu covor de mușchi ?

Îl văzu pe Armas apropiindu-se de vilă și intrînd pe poartă. Nu putea să treacă pe la bucătărie, așa că intră pe poarta principală. Silja îi zări frumosul profil prin fereastră. Armas era palid, avea o șapcă de drum și un costum nou; fața lui era serioasă, dar la fel de pură.

Îl primiseră în odaia mare și astfel Silja putea urmări conversația. Ajungînd acasă, Armas găsise o scrisoare prin care-l anunțau că maică-sa se îmbolnăvise grav. Trebuia să plece. Vaporul trecea într-o oră.

— Te mai vedem pe-aici? întrebă profesorul.

— Depinde de ce se va întîmpla. Pe urmă își luă rămas bun, și amintindu-și parcă de ceva, spuse: Ah, da! Trebuie să-mi iau rămas bun și de la Silja — și se îndreptă spre bucătărie.

Avu doar timpul să vadă o privire înlăcrimată, pe urmă un trup drag și cunoscut, care ieși din bucătărie și dispăru în pivniță. Se înapoie repede în salon, spunînd că n-o găsise pe Silja; domnișoara Laura va avea bunăvoința s-o salute din partea lui? Un zîmbet ușor trecu peste fața fetei, care nu-i răspunse nimic.

Astfel, Armas părăsi Rantoo — și din acest moment n-au mai avut nici o veste despre el pînă în primăvara următoare. Domnișoara Laura presupunea, după cele văzute noaptea, că boala mamei nu fusese decît un pretext și că Armas voise să plece. Cînd află, mult mai tîrziu, că mama lui Armas murise trei săptămîni după plecarea lui, îi fu rușine pentru bănuielile ei, cu toate că nu le spusese nimănui.

Biata Silja, care fu osîndită să poarte în sufletul și în trupul ei toată povara celor întîmplate, își salvă fericirea prin această fugă. Domnul cel cuviincios care venise să-și ia rămas bun, nu era decît umbra flăcăului celui frumos cu care ea se plimbase în timp ce se deschideau florile nopții, și căruia i se dăruise pe patul de mușchi, sub flăcările soarelui. Cînd îl auzi vorbind în salon, se sperie. Sufletul ei intensificase și mărise totul, și parcă vrînd să-și strîngă toate comorile, se ferise de orice apropiere. Această vilă, care pînă acum fusese un cămin regăsit pentru Silja, și chiar mai mult, decăzuse în rîndul unei ferme obișnuite, unde stăpînul înjură, stăpîna boscorodește și grăjdarii se culcă cu servitoarele. Decepția era mai rea, fiindcă vila fusese pentru tînăra slujnică cel mai bun loc din lume. Silja simți că în curînd va trebui s-o părăsească; fiecare clipă petrecută aici îi îngreuia viața, înrăutățind rătăcirea din sufletul ei. Nu mai era stăpînă nici pe privirile ei. Cînd cei din casă se duseseră să-l conducă pe Armas la vapor, Laura trecu prin bucătărie și o văzu pe Silja privind-o drept în ochi. Această privire cerșea umil ajutor și sprijin, dar în același timp era și sfidătoare. Laura scăpă o exclamație „Oh!“; la rîndul lor, și ochii ei exprimau sentimente contradictorii: pe de o parte o uimire admira-

tivă, aproape geloasă, pe de alta o adîncă mustrare. Aceste două femei tinere și fine făcură astfel cunoștință pentru totdeauna.

Din fericire, Sofia sosi la vilă în clipa cînd Silja era singură. Era calmă și drăguță ca totdeauna și glumea cu Silja despre aventura ei din noaptea trecută. Cînd află că tînărul tocmai în acel moment lua vaporul, rămase foarte surprinsă și n-o mai necăji. Silja nu pomeni de îmbolnăvirea mamei. Ea ghicise gîndurile Sofiei și știa că se va putea sprijini pe înțelegerea ei.

Silja abia își putu înăbuși lacrimile, cînd o rugă pe prietena ei s-o înlocuiască seara : trebuia negreșit să meargă în sat după niște cumpărături. Sofia fu gata să primească.

— Du-te, draga mea, și stai pînă mîine dacă e nevoie ; am eu grijă de toate, ca și altădată...

— Atunci plec numaidecît, înainte de întoarcerea lor de la debarcader.

Sofia o privi îndelung pe tînără, cum ai privi un obiect foarte apropiat, o amintire a propriei tale tinereți. Fu cuprinsă de sentimente materne pentru biata părăsită. Dar nu simțea nici o mînie împotriva celui care plecase. Nu-și putea închipui că-și părăsise astfel iubita — dacă va fi cazul, va vorbi cu vărul ei, care va ști să pună lucrurile la punct. Mai era și Laura, dar între ea și Armas cu siguranță că nu se întîmplase nimic.

Silja plecase. La întoarcerea lor, stăpînii primiră vestea cu o uimire amestecată cu nedumerire. Mai cu seamă profesorul, care era foarte ager, bombăni ceva și făcu un gest obosit, parcă cerînd să nu i se dea nici o lămurire, fiindcă tot n-ar pricepe nimic. Se urcă în camera sa de la etaj — și ritmul pașilor săi voia parcă să spună că ținea să nu-l tulbure nimeni. Scurt timp după aceea îl văzură îndreptîndu-se spre lac, cu uneltele de pescuit. Era refugiul lui obișnuit cînd se întîmpla ceva ce-l scîrbea. Zăbovi cîteva ceasuri pe lac, și la întoarcere se încuie în odaie, ca să-și cerceteze prada.

Sofia trebălui cîtva timp, nestingherită. Laura îi dădu de înțeles bătrînei verișoare că nu dorea să aibă nici un fel de discuție în legătură cu năzbîtiile unei slujnicuțe, nici să audă de cavalerul pe care Silja îl avusese la bal. Pe fața ei rece și trufașă nu se putea citi nimic. Ai fi zis că despre fiece lucru avea idei definitive și că toate se întîmplau, cu precizie, după dorința ei.

Era o zi minunată de august, dar la vila Rantoo nimeni nu se bucura de ea.

Totuși, una dintre locatare simți farmecul nespus al acelei zile de sfîrșit de vară. Silja se plimba la soare, fără nici o țintă, îndreptîndu-se spre o vîlcea de unde se vedea întreaga panoramă a lacului. Dincolo de fermele cunoscute, se ridica o colină acoperită cu iarbă scurtă și galbenă, călcată de vite. Era lesne să lași cărarea, cîmpia fiind deschisă — și aerul era ușor și înmiresmat. Silja văzu vaporul călătorind spre miazăzi și pe cei de la Rantoo

întorcîndu-se la vilă. Domnişoara Laura îşi agita umbrela roşie, ca o floare uriaşă, pe marginea drumului. Ea mergea în fruntea tuturor. Iar vaporul se îndepărta, ca în toate zilele la ceasul acela, dar de astă dată cu ceva patetic în înaintarea lui, încît nu te mai gîndeai la fumătorii şi la tăietorii de lemne aşezaţi la proră. Silja îşi întoarse privirea pentru a cerceta împrejurimile, pe urmă se întinse pe spate, la marginea unui luminiş, cu capul răsturnat, astfel încît soarele o bătea drept în obraji.

Pacea din jur îi copleşi sufletul. Pe colina smălţată de tufe sărace nu se afla nici o vietate care să-i fi atras atenţia bietei fugare. Nici un cuib printre crengi sau în iarba ofilită, nici un ciripit de păsărele destăinuind grija unei mame, nici o floare care să îmbie zborul albastru al vreunui fluture. Doar tufele de anini, întunecate în sus, cenuşii spre rădăcină, care nici nu ştiau de ce existau ; tufele astea nu apucau niciodată să înflorească, căci li se rupeau crengile, fie pentru hrana vitelor, fie pentru a acoperi grămezile de bălegar, de îndată ce ajungeau de înălţimea unui om. Aceşti anini scoteau într-una vlăstari noi din rădăcinile lor.

Cîteodată, pe această colină vacile şi viţeii vin să pască laolaltă cu oile. Dar azi nu mai răsuna nici un clopoţel. Pe povîrnişul dinspre apus se găseau nişte izvoare, loc prielnic pentru tufele de mesteceni ; aici chiar şi aninilor apucase să le crească un trunchi, şi vara

frunzişul lor se împodobea cu mîţişori care semănau cu un lanţ vechi, rupt, de ceasornic... Aici se odihneau acum vacile, după ce păscuseră iarba grasă şi se adăpaseră din apa gustoasă a izvorului ; în ţîţele lor se pritocea laptele parfumat pe care copiii şi femeile îl băteau în putineie, pe la fermele unde trăiau şi se înmulţeau perechile robuste, care şi cum se găsiseră.

Din pricina soarelui care bătea cu putere, fata fu nevoită să se întoarcă pe o parte, ameţită de tot. În aceeaşi clipă însă, un fior o cuprinse — şi, instinctiv, tot trupul i se chirci. Apucîndu-se de piept cu amîndouă braţele, se încovoie, gemînd fără voie. Se apropia seara. Unde să se ducă ? Şi cu cine ? Nu putea să rămînă singură după ultima noapte. Unde, unde să se ducă, unde ? Nu cunoştea pe nimeni. Şi chiar dacă ar fi cunoscut mulţi oameni, n-ar fi putut să meargă spre ei. Spre nimeni altcineva, în afară de cel care o părăsise.

Dacă cineva ar fi trecut pe acolo şi ar fi zărit-o, cu siguranţă că ar fi tresărit. Dar nu trecu însă nimeni — nici măcar o vacă sau o oaie. Femeia se zbătea, căutînd să pună capăt luptei care se dădea în ea pînă în clipa cînd durerea se prefăcu în hohote de plîns, care încetul cu încetul se potoliră. Ziua apunea : Silja se ridică în coate, cu pete roşii în obraji, cu pupilele mărite ; faţa ei era acum calmă, aproape visătoare. Totul trecuse şi simţea că viaţa ei o ia pe un făgaş nou ; acum va trebui să aibă o singură preocupare, să păs-

treze și să ferească cu chibzuială această stare, cîștigată atît de greu, împotriva unor noi lovituri.

Nimic nu era pierdut și seara asta ar putea fi chiar mult mai frumoasă decît cea trecută. Cînd, în sfîrșit, Silja se sculă și o porni spre soare-apune, o cuprinseră niște friguri puternice și o ușoară amețeală. Ea ocoli dealul și ajunse la izvoare. Se aplecă să bea, și apa proaspătă și feruginoasă îi mîngîie gura uscată, dar o făcu să tremure. Simți că ar trebui să se vîre repede în pat. Ce i se va întîmpla ? Nu se putea întoarce la Rantoo, era peste putință, mai bine s-ar fi culcat aici, la rădăcina copacului. Durerea crescîndă însă îi dădea ghies să umble și în curînd zări acoperișul casei de la Kulmala. Pentru întîia oară îl vedea din acest unghi. În orice caz, acolo avea s-o găsească pe Laini.

Silja coborî spre imașul din fața casei, unde se adunau vitele seara. Laini, care se afla în ogradă, o văzu pe Silja trecînd întunecată pe lîngă ea, fără să-i dea bineţe, intrînd de-a dreptul în casă. Fetița nu știa altceva decît să pună întrebări :

— De ce vii de acolo ? Unde-ai fost ? De ce nu ești acasă ? N-ai văzut-o pe mama ?

— Ba da, am văzut-o... Dă-mi ceva de băut... Ai puțin lapte ?... Încălzește-l... mă simt prost.

Fetiței îi venea greu să se apuce de treabă. Era atît de ciudat s-o vezi astfel pe Silja, sosind dinspre colină. Cum reîncepu cu întrebările, Silja îi spuse cu o voce obosită :

— Lasă-mă — și se întinse pe pat, pe același loc pe care se așezase seara, între două dansuri. Tremurînd din toate mădularele, încercă să se învelească cu o pătură. Zăcea cu ochii închiși și, din cînd în cînd, printre buzele pe care le acoperea cu palmele, îi scăpa cîte un geamăt. Pînă la urmă, Laini înțelese că degeaba își bătea gura. Lăsînd-o pe Silja, alergă s-o caute pe maică-sa. Trecînd prin Kamraatti, fetița îi împărtăși fermierei ciudatele noutăți, astfel încît la întoarcere, Sofia o găsi și pe vecină, care-i spuse cele aflate între timp.

— Parcă aiurează, nu pricep nimic din ce spune. Vorbește despre operații, pansamente — cică să-i petrecem capătul feșii pe sub pansament, să nu atîrne...

— Nu, lasă-l așa, îl țin eu, vorbi tocmai atunci Silja, plimbîndu-și privirea de la Sofia la Laini și la fermieră. Nu, nu aiurez ; mă ia cu cald și cu frig, adăugă ea.

— Ce-i de făcut ? oftă Sofia. Așa nu putem s-o ducem nicăieri.

— Lasă-mă aici, te rog, pentru Dumnezeu... Am să-ți dau tot ce-ți dorești... Nu pot să mă întorc acolo... dragă Sofia !

— Ce se mai chinuie, mititica, ar trebui să-l chemăm pe domnul pastor. Dacă moare așa, rămînem blestemate pe vecie, spuse vecina.

În clipa aceea, intră în mare grabă profesorul.

— Vai, vai, uite ce pățești dacă te zbânțui prea mult la dans, spuse el... Lăsați-mă să-i ascult respirația... Oho, are febră... vorbește ? Ce spune ?

— Vorbește fără șir... Vecina zice că ar trebui să chemăm preotul...

— Da, ar fi bine ! Și dacă mai aducem și cantorul, nu ne-ar rămîne altceva de făcut decît să așteptăm așa vreo săptămînă, să moară și să plătim și înmormîntarea, o trînti profesorul, ceva mai repezit poate decît ar fi vrut.

— Ei da, nu oricui poate să nu-i pese de cele sufletești, ca dumitale, care te bizui pe cele pămîntești.

— Lăsați în pace măcar sufletele altora. Acum trupul suferă și are să vă ardă focul gheenii dacă nu trimiteți repede slujnica după doctor. Eu plătesc.

Cu multă iscusință, profesorul pregăti compresele și le puse una cîte una pe trupul fetei. Bolnava se agăță cu ardoare de gîtul bătrînelului, cînd acesta îi acoperi toracele cu prișnițe. În scurt timp totul fu gata, acele prinse și plapuma trasă la loc. Silja se liniști și ațipi un pic.

Femeile urmăriseră cu sfințenie toate mișcările acestea, iar fermiera de la Kamraatti, în ciuda tonului arțăgos cu care vorbise, nu se putu stăpîni să nu-i adreseze profesorului cîteva vorbe de laudă. Acesta își trecu ușor mîna peste fruntea bolnavei și porunci să fie

lăsată în pace. Era bine dispus și le făcu semn femeilor să se retragă. În tindă, spuse :

— Ascultă-mă cu luare aminte, Sofia. Nu lăsa nici un fel de cumetre să intre la ea. Cel mai bun leac e liniștea. Pune-i la îndemînă apă curată și lapte gras, să aibă cînd s-o trezi. Lăsați prișnițele cum le-am pus pînă la sosirea medicului, care va face ce va crede de cuviință.

Profesorul plecă cu pași grăbiți. Cei care-l cunoșteau îi ghiceau starea sufletească după umblet. Acum, mîna stîngă o ținea în buzunarul hainei, iar pe cea dreaptă în despicătura vestei. Ținuta capului era firească. Bătrînul Matti era mulțumit de sine. O bucurie caldă făcea să-i pulseze cu putere sîngele. Ajutase o ființă omenească, o fată tînără, bună, frumoasă, părăsită... E într-adevăr bolnavă, dar va scăpa — gîndea. Mîinile mele i-au transmis creierului ei ordinul de a sta ferm pe poziție — și, cugetînd acestea, profesorul zîmbea de credința lui.

Sufletul Siljei plutea prin ținuturi străine, pe o nesfîrșită mare înghețată și luminată, plină de scînteieri aurii și albastre. În depărtări, deslușea portul de plecare — secerișul din ajun și balul se contopeau într-o singură imagine. Apoi parcă se făcea dimineață și în răcoarea zorilor cineva o strîngea atît de tare, încît în partea dreaptă a pieptului simțea o durere : „Mai încet, iubitule, mă doare". Sofia deslușí aceste cuvinte cînd trezi bolnava, la sosirea medicului. Acesta aștepta grav —

și Sofia se rușină pentru tînăra fată. Doctorul părea că nu auzise nimic, și se apucă s-o examineze pe bolnavă... Din fericire, profesorul veni și el ca să schimbe compresele. Încăperea semăna cu odaia părintească de la Mikkola, iar profesorul era ca tata — în curînd se va zări și lumina lunii și se va auzi trosnetul gheții... Dar afară era vară ; în fața casei se ridica promontoriul cu pădurea lui de mesteceni ; e o seară de vară minunată și un tînăr necunoscut vîslește pe lac... Profesorul simți că Silja îl strînge în brațe, cînd o culcă la loc pe comprese. Și el transmise din nou un ordin tainic nervilor și ungherelor celor mai ascunse ale conștiinței bolnavei, cînd capul Siljei se odihni pe mîna lui stîngă, în timp ce dreapta îi urmărea bătăile inimii.

Chiar de a doua zi, starea Siljei se îndreptă. În zori, era perfect trează. Recunoscînd sala de la Kulmala, încercă să se bucure de ceea ce i se oferea. Dar seara și noaptea, ea trăi pe oceanul auriu-albastru ; insulele erau ca aurul, iar fața apei albastră ca mătasea, și tot așa și cerul. Ea se îndepărta — și acum ajungea într-un loc unde toată lumea îi arăta respect ; cei care o însoțeau erau lăsați pe planul al doilea de oamenii care o cinsteau. Ea îl căuta pe regele lor, pe care i-l arătaseră ; se înclină adînc în fața lui și voi să-l privească, dar nu văzu decît un amestec de aur și de albastru, care părea un vîrtej de flăcări. Voi să-și scoată pantofii, dar cineva din apropiere îi făcu semn să-și privească picioarele și abia atunci își dădu seama că era desculță. Avea picioare albe, sănătoase, deși pe piciorul drept i se păru că deslușește o umflătură, ceea ce o rușină. Văzînd frumusețea picioarelor ei, prinse curaj. Regelui — o coroană incandescentă aurie și albastră — îi zise : „Vezi, sînt așa cum m-ai făcut tu ; sînt oare un vlăstar fraged pe o viță ? Voi înflori? Prietenul meu e al meu ? El ține strîns în mînă crenguța, care sînt eu, și sărută floarea care-i în mine, răsuflarea lui îmi dă putere, suflarea lui rămîne în caliciul florii mele..."

Sofia încercă să-i dea Siljei medicamentele prescrise de doctor. Bolnava se trezi.

— Am visat că eram la școala ambulantă — sau poate la catehism... cineva ținea o predică...

Fața Sofiei se posomorî ; aceste cuvinte nu prevesteau nimic bun. Ce să facă ? Matti nu îngăduia să i se vorbească de cele sufletești : „Sufletul tău nu este atît de curat ca al Siljei, nici cînd cînți în corul bisericii..." Dar Sofia avu o idee : nu i-ar putea face nici un rău să-i citească un psalm. O întrebă pe Silja ce părere are. Bolnava nu răspunse nimic, dar cînd văzu cartea în mîna Sofiei, țipă : „Nu-mi citi cum a fost dărîmat Ierusalimul — e îngrozitor !" — „Nu asta am vrut să-ți citesc, prostuțo !" Silja închise ochii și fața ei păru chinuită ; Sofia renunță pe loc la lectură și nu mai vorbi despre asta. Dar în delirul care urmă, Silja văzu un albastru-cenușiu din care îi vorbi tatălui ei, cu un surîs

încurcat și puțin mustrător. Pe urmă el, văzînd privirea fiicei sale, se întoarse și o lăsă să plece spre locurile pe unde ea se plimba de obicei.

Într-o seară — Silja își privește mîinile diafane și-și aduce aminte că cineva îi spusese că are un nume frumos — așadar într-o seară, după ce-și luase doctoriile, Silja avu o clipă de liniște. Auzul i se făcuse mai fin și o auzi pe Sofia vorbind afară, în timp ce trebăluia. Frazele sînt scurte și precise ; o învăța pe fiică-sa... Silja desluși și zgomotul căruțelor pe drum și urechea ei desluși că transportau cereale ; e ușor să recunoști asta după uruitul înăbușit și în același timp asurzitor al roților... Pendula merge. Este o pendulă frumoasă, modernă, cu bumbi de metal lustruiți și care bate cu o încetineală enervantă... E ziua hotărîtă să plece... De fapt, cînd a pornit ea la drum înainte de moartea tatii ? Da, atunci plecase. Dar urmase calea cea bună ? Iată că acum se află aici și nu seamănă cu nimeni din cei ce plecaseră ca ea — nici cu Sofia care-și vede de gospodăria ei, nici cu țăranul care își cară grîul...

Totul i se pare o greșeală, o înfrîngere. Privește pereții odăii și lucrurile rămase încă de pe vremea bunicului Sofiei... Aici s-a născut mama profesorului. Silja îl auzise spunînd asta... Voi avea cîndva o odaie a mea ? Am un soț, sînt soția lui... Dar unde-i el ? Nu e cel care a plecat. Era mare și puternic, dar omul care a plecat arăta slab și palid.

Un val uriaș de melancolie o cuprinse ; nu știa spre ce îi năzuia toată ființa, dar ceva în ea căuta cu durere să se împlinească. Este înfiorător să nu poți nimici plecarea asta. Dacă ar putea s-o facă, n-ar mai fi nici durere, nici chin ; pur și simplu ar exista și totul s-ar împlini.

În seara aceleiași zile, Sofia se duse la Rantoo și-i aduse la cunoștință vărului ei că nu mai îndrăznea să se îngrijească de Silja, care din nou fusese foarte neliniștită și că astfel nu avea să mai poată rezista mult timp.

— Stai puțin, spuse profesorul. Cînd s-a îmbolnăvit ? În ziua cutare... deci a trecut de-atunci o săptămînă. O voi îngriji eu. Întoarce-te și dă-i doctoria...

În sfîrșit, Silja vizită pentru ultima oară acele tărîmuri de aur și albastre ca cerul verii. Voia să ajungă la rege, care nu era decît un punct strălucitor în această lume minunată. Printre atîtea scînteieri, întrezărise puțin roșu, ca un strop de sînge închegat. Și iarăși picioarele i se făcură albe și curate ca ale unui prunc scos din albie... Înainta spre rege... Dar nu mai era nici un rege. Flacăra se stinsese și un murmur încîntător îi ajunse la urechi, pe cînd brațele nevăzute o strîngeau : „Iată-mă din nou. Asta e sufletul meu ; întoarce-te pe pămînt și așteaptă-l pînă în ziua revederii.“ Pe urmă, totul îngheță, risipindu-se în zări limpezi. Jocul se terminase ; altă zi începea...

Era o dimineață calmă și radioasă de august. Deschizînd ochii, Silja recunoscu odaia. Dar

crăpăturile pereţilor îi trimiteau parcă un salut dintr-o lume îndepărtată. Lîngă patul ei, stătea o femeie încă tînără, îmbrăcată în albastru, cu o bonetă albă pe cap. Silja înţelese încetul cu încetul că această femeie se află acolo din pricina ei şi pentru ea; trezirea bolnavei o bucurase nespus, dar n-o arăta; doar zîmbetul cald de pe chip o trăda. Îi vorbi Siljei ca unui copil:

— Să ne odihnim puţin şi să ne bucurăm. Curînd, soarele va străluci pe cer şi o nouă zi se va naşte.

Trezită pe jumătate, cugetul Siljei mai rătăcea încă pe meleagurile de unde abia se întorsese. Uitase de boală; pentru ea, boala era ca o întîmplare în care fusese amestecată cu sila în vara din urmă, deşi toată viaţa ei de pînă acum o împinsese către starea în care se afla. Închizînd ochii, mai văzu aurul strălucitor care-i aminti de naosul bisericii, de rama groasă a tabloului din altar, de numele psalmilor de pe plăcuţa ovală de lîngă poarta sacristiei. Toate acestea păreau vii în timp ce orga cînta. Înaintea acestei imagini, care nu semăna de fel cu biserica în care-şi făcuse prima comuniune, Silja căzu pe gînduri. Acum înainta de-a lungul unui culoar lung, cu tatăl şi cu o femeie tăcută care era maică-sa. Pierduse un frate şi o soră, care fuseseră înmormîntaţi în dangătul clopotelor; dar Silja nu-şi mai amintea decît de umbletul prin biserică... În vara din urmă fusese şi ea la biserica din parohia lor...

Era o zi liniştită. Soarele strălucea, iar văzduhul era atît de limpede, încît şi cel mai uşor zgomot se auzea. Noaptea dăduse un îngheţ uşor, stăvilind bîzîitul gîngăniilor de vară, al miilor de vieţuitoare minuscule care, luate în parte, nici nu pot fi zărite, dar care împreună, fac o gălăgie asurzitoare. Silja desluşi bătaia ritmată a îmblăcielor şi o întrebă ceva pe Sofia în legătură cu ce auzea. Sofia îi spuse pe îndelete tot ce ştia, iar vorbele ei parcă o mîngîiau şi o îmbărbătau pe convalescentă, făcînd-o să găsească iarăşi un gust vieţii. Era o fericire că Silja se întremă fiindcă trebuia să rămînă acolo, nemaiavînd încotro să plece.

Ceva mai tîrziu sosi şi profesorul, de care Silja şi uitase. Bătrînul nu se apropie de pat; se aşeză departe de fată, în fotoliu. Vorbea de-a dreptul, fără ocol. Cu o voce calmă şi simplă, spuse:

— Era cît pe-aci să te duci pe lumea cealaltă, sărmana mea copilă. Stai liniştită în pat şi caută să te întremezi.

Apoi se făcu din nou linişte. O clipă, Silja rămase singură. În ogradă găinile cotcodăceau; uneori se auzea şi cucurigul cocoşului. Un muncitor asudat intrase întrebînd de Sofia. Zărind-o pe Silja, îi zîmbi cu bunătate. Fata îşi aminti că omul acesta fusese unul dintre cei mai veseli dansatori la ultimul bal... Dar cugetul ei ostenit ocoli instinctiv această amintire, refugiindu-se spre minunatele tărîmuri

de vis, care acum, cînd se însănătoşea, păleau cu încetul.

Silja rîvnea la singurătate : să nu mai vadă pe nimeni, nimic din cele ce o înconjurau. Cît fusese bolnavă, o parte a trecutului i se mistuise în foc, iar viaţa nouă se aşeza pe o temelie şubredă, scăpată din flăcări. Un dor de ducă o cuprindea — să plece, să înceapă o viaţă nouă.

Ea urmă cu sîrguinţă poveţele diaconesei, aşteptîndu-şi ceasul, fără să ştie încotro va porni. În ochii ei flutura un zîmbet liniştit — şi nimeni nu ştia că acel zîmbet era al tatălui său. Faţa, ochii, părul, toată fiinţa Siljei trădau acum o sprinteneală şi o graţie aparte, cărora uşoara roşeaţă a obrajilor le dădea un farmec în plus. Dacă n-ar fi fost sigură însănătoşirea ei, aceste semne ar fi fost foarte neliniştitoare ; Sofia se arătă chiar puţin îngrijorată.

În sfîrşit, sosi şi ziua cînd Silja se dădu jos din pat şi privi pe fereastră peisajul ştiut, cîmpul de secară secerat, snopii strînşi, înşiraţi la rînd. Fereastra cealaltă dădea în curte şi Silja văzu faţada şi intrarea cărăruii care ducea la... da, acolo. Era încă slăbită şi, privind tăriile albastre, simţea cum o învăluie ameţeala.

Veniră şi zile înnourate. Într-o zi, profesorul apăru, sprinten, zorit, şi le vesti că a doua zi trebuia să se înapoieze la Helsinki. O rugă pe Sofia să aibă grijă de vilă ca şi mai înainte, şi să ţină la ea cheile, pentru orice eventualitate.

— Ce-ar putea să se întîmple ? întrebă Sofia...

— A, nu, nimic, oftă profesorul. În orice caz, văd că bolnava noastră s-a întremat binişor. Bătrînul se sculă şi-şi luă rămas bun de la Silja : La revedere, Silja, rămîi cu bine ! Trecerea ta pe la noi ne-a lăsat o amintire frumoasă. O vom păstra în inima noastră. Te-aş lua cu mine, dar nu pot. Rămîi la Sofia pînă ai să te înzdrăveneşti de tot. Aici vei avea tot ce-ţi trebuie. Pe urmă, caută-ţi un loc la o fermă liniştită, undeva unde să respiri aer curat. La revedere, copilă dragă.

Profesorul se întoarse acasă însoţit de Sofia, care după aceea avu răgazul să-i împărtăşească Siljei spusele lui. Cît fusese bolnavă, bătrînul se îngrijise de toate cheltuielile trebuitoare.

Pe înserat, întorcîndu-se, Sofia îi aduse Siljei simbria neştirbită. Ea îi spuse că profesorul uitase să i-o înmîneze cînd venise să-şi ia rămas bun. Dar Silja înţelese că bătrînul făcuse asta ca să evite orice împotrivire. Sau poate că recunoştinţa bolnavei l-ar fi mişcat prea mult...

— Un tată ar fi fost mai puţin mîhnit pentru fiică-sa decît a fost vărul meu cît ai zăcut bolnavă. Dar Matti e un mare năzdrăvan ; bătrîn cum e, tot îi mai clocoteşte sîngele în vine, nimeni nu ştie ce zace în el.

Toamna se făcea din ce în ce mai rece şi într-o bună dimineaţă căzu şi promoroaca. Oamenii se îndestulau din belşugul verii ;

hrana lor era bună şi vîrtoasă. Pîinea, laptele, untul, carnea şi peştele, toate erau proaspete. Puterea soarelui de vară se mai păstra încă în fîneţuri, iar pîinea oamenilor mirosea aromitor a recoltă nouă de secară. Fiecare se simţea în putere; perechile care se găsiseră din vară făceau proiecte de căsătorie. Pămîntul îşi recăpăta forţele, înghiţind bălegarul, sorbind aerul jilav, spre a face să încolţească în primăvară cei dintîi vlăstari.

Silja avu noroc. În cele din urmă îşi găsise o slujbă, după cum o povăţuise profesorul. În celălalt capăt al parohiei se afla mica fermă Kierikka. O cumătră îi înlesni să-şi găsească acolo de lucru. După întoarcerea vitelor de la păşunile îndepărtate, fata ar fi urmat să se apuce de treburile gospodăriei.

În dimineaţa plecării, Silja se dusese cu Sofia la Rantoo, ca să-şi ia lucrurile. Casa era pustie şi rece. Cele două fete străbătură toate încăperile, cercetînd şi cotloanele dimprejurul casei. Sofia sporovăia tot timpul. Silja nu răspundea decît cu o privire sau un gest, parcă ar fi umblat printr-o biserică pustie şi tăcută. Acum îşi luă într-adevăr rămas bun de la vara care se dusese; aici aflase o parte din singurătatea la care rîvnise în taină de cînd se însănătoşise şi cînd încerca să-şi adune la un loc amintirile.

În odaia ei, totul rămăsese ca în ziua plecării. Cît timp trecuse de atunci? O lună. Răcoarea o ajută să-şi reamintească zilele şi săptămînile. Silja se gîndi la lunile care trecuseră, la acea seară îndepărtată de la începutul verii, cînd sosise la profesorul cel singuratic, care şi el stătea adîncit în gînduri, noaptea, vorbindu-i cu vocea scăzută. I se păruse că profesorul abia părăsise vila.

O ramură de scoruş rămăsese prinsă de canatul uşii; tulpina jupuită se îngălbenise, iar florile se veştejiseră; Silja aruncă pe furiş ramura într-un coş, să n-o vadă Sofia. De pe raftul de cărţi, ea luă psaltirea şi Biblia. Ştia ce pitise acolo, dar nu avu curaj să deschidă cartea. O va deschide cînd va rămîne singură şi în jur se va lăsa linişte a. Unde va dormi? Altă slujnică n-au — şi dacă nu va putea aprinde noaptea opaiţul, va avea lumina lunii care în curînd va fi plină. Acum trebuia să plece.

Sofia o auzi tuşind pe Silja şi se grăbi să plece, spunîndu-şi că nu era înţelept să zăbovească mai mult în casa aceea rece.

— Trebuie să mă apuc de treabă chiar din seara asta, spuse Silja.

Sofia se apropie de pragul uşii:

— Silja, vorbi ea, tu te-ai simţit mai bine aici astă-vară şi-ţi vine mai greu să pleci.

— Să nădăjduim că va fi bine şi la Kierikka, răspunse Silja, cu un glas forţat.

— Nu va fi ca aici. Dar Dumnezeu poate că se va îndura şi ne va mai da încă o vară, şi atunci ai să te întorci, adăugă Sofia.

Fata stătea nemişcată lîngă fereastră, aşteptînd parcă ceva. Sofia simţi nevoia să pună mîna pe umărul Siljei. Aceasta se întoarse

brusc și o strînse în brațe, hohotind de plîns. Văduva pricepu și tăcu; o lăsă să facă ce voia. Apoi îi spuse mîngîindu-i brațul:

— Fii liniștită, dragă Silja, fiecare om în lumea asta își duce povara; tu n-ai să fii niciodată singură, chiar dacă la început te vei simți singură... Ai chiar noroc că rămîi singură; multe femei au avut mai puțin noroc decît tine...

— De unde știi ce s-a... ultimul cuvînt se pierdu în cutele de pe bluza Sofiei; Silja părea un copil agățat de pieptul mamei.

— Prea greu nu-i... și de altminteri ești la vîrsta la care ar trebui să știi și tu aceste lucruri, adăugă Sofia cu o voce gravă.

— Vai! nici nu-mi trecuse prin minte, spuse Silja suspinînd. Dar viața...

— Ar trebui să te gîndești la asta, micuța mea, adăugă Sofia. Tu nu prea cunoști lumea. Ai fi cunoscut-o mai lesne, dacă ai fi purtat pe brațe ceea ce eu și multe alte femei am adus pe lume. Viața ta se va netezi de la sine. Esti tînără, frumoasă și bună și ai să te mă-riți cu siguranță cînd ai să te pui iar pe picioare.

Silja încerca să-i împărtășească Sofiei toată recunoștința pe care i-o purta acum, cînd nimeni...

— E ușor să fii bun cu cei buni, răspunse Sofia.

În ogradă se auzi un uruit de roți. În timp ce Silja plîngea la picioarele prietenei ei, pe scara bucătăriei se auzi un zgomot de pași.

Clipa duioasă a despărțirii trebuia scurtată. Sofia ieși și-l zări pe stăpînul fermei. Silja văzu un bărbat de vîrstă mijlocie, dînd mîna cu Sofia. El îi spuse că cei de la Kulmala îl anunțaseră că slujnica cea nouă sosise, așa că, urcîndu-se în trăsură, se grăbise să vină acasă.

— Iat-o pe Silja Salmelus, spuse Sofia.

Țăranul nu se mișcă din loc. Părea cufundat în gînduri... Să fie oare fata lui Kustaa, cel care a trebuit să-și vîndă ferma?... Ia să vedem... da, lui Roimala?

O atmosferă grea, posomorîtă puse stăpînire pe toată încăperea, odată cu intrarea acestui țăran care purta cizme. Kierikka era singurul bărbat sub acel acoperiș. Siljei i se păru că săvîrșește o trădare față de profesor: un aer vulgar se amestecă în aerul proaspăt al încăperii. Casa nu mai arăta ca o biserică pustie, tăcută. Curînd însă ieșiră; n-aveau nimic cu ce să-l ospătească. Sofia propuse să se întoarcă la ea ca să bea o cafea împreună. Dar Kierikka spuse că era grăbit; slujnica să-și încarce lucrurile și s-o pornească la drum. Așa și făcură. Silja nu mai avea nici un chef să revadă Kulmala.

Kierikka avea un mers greoi și încet; se vedea că nu era obișnuit să muncească. Orice mișcare ar fi făcut, capul și-l ținea țeapăn, iar la cel mai mic efort răsufla din greu. Avea un nas coroiat, cu o cicatrice ca o umflătură. Sofia îi spuse Siljei că, pe vremuri, neamul lui Kierikka sfida lumea, plin de trufie, dar

că ferma decăzuse odată cu venirea noului stăpîn și gospodăria se părăginise.

Kierikka se pricepea mult mai bine să țină hamurile decît să încarce bagajele Siljei. Hățurile însă erau din cînepă, iar trăsura avea cîteva spărturi ; totuși, Kierikka mîna ca un gospodar avut. Cît ținu călătoria, îi aruncă tinerei slujnice, care ședea în stînga lui, priviri pătrunzătoare pline de curiozitate.

— Taică-tău ți-a lăsat ceva, sau a pierdut totul ?

— Nu l-am întrebat pe profesor. El a orînduit treburile astea cu tutorele meu...

— Drace, ai drept casier un profesor, ei da, e ceva ! Și e încă verde, măcar că-i bătrîn.

— Da, așa-i.

— L-ai încercat ?

Din fericire, Silja nu pricepu ce ascundeau vorbele și privirea batjocoritoare ale lui Kierikka. Pentru dînsa, el era un țăran ca toți ceilalți.

Ajunseră la marginea satului. Pe alocuri, făgașurile erau atît de adînci, încît osia atingea pămîntul. De lîngă hambar, o gaiță cu pene sclipitoare își luă zborul zburătăcită de pietrele unui ștrengar.

— Azi-dimineață o fi fost pe-aici vreo tăiere, de-aia s-au adunat gaițele, îi explică Kierikka. În fața unei cocioabe stătea un unchiaș bătrîn, care, după ce răspunse la salut, zise făcîndu-le cu ochiul :

— Ia te uită la Kierikka, tot mai plimbă fetița — lupu-și schimbă părul, da' năravu' ba.

— De ce nu-i lași pe alții să facă ce faci și dumneata ? răspunse pe loc Kierikka și adăugă întorcîndu-se spre fată : E un crai bătrîn, stă aici singurel cu vaca lui, și domnul pastor n-are ce să-i facă. Umple casele de copii — și comuna trebuie să-i hrănească.

Drumul străbătea o pădure rară, cu luminișuri. Cîmpii sărace se întindeau în preajmă, pline de gropi astupate. Casele erau cenușii, părăsite, iar în loc de geamuri aveau scînduri bătute pe dinafară. Cu vreo patruzeci de ani în urmă, încercaseră să construiască și un salon, dar nu terminaseră decît sala mare. Ferestrele erau acoperite de cîrpe și de lețuri. În viața ei Silja nu mai văzuse atîta părăginire. Ea trăise numai în ținuturi înfloritoare. Căsuța în care copilărise fusese mult mai îngrijită decît dărăpănăturile din acest tărîm pustiu, la capătul unui drum noroios și plin de hîrtoape. Zi de mutare ca atîtea altele din viața ei... Dar acest drum nu semăna cîtuși de puțin cu cel pe care îl străbătuse pe lac, în luna lui mai, spre a împlini voia sorții.

Oare aici se afla ferma lui Kierikka ? Nu, totuși nu ; țăranul o luase printr-o scurtătură peste țarini — șoseaua făcea un mare ocol. Peste puțin, ajunseră pe un drum nisipos, de-a lungul căruia pietrele de kilometraj își ridicau capetele. Două fire de telegraf însoțeau drumul. Uneori se vedeau și pe-aici case părăginite, dar drumul era bine întreținut. Iar casele acestea se puteau bucura de alaiul

pietrelor de kilometraj și de zbîrnîitul firelor de telegraf.

Pădurea se rărise de tot, dar casele erau din ce în ce mai dese și mai frumos clădite. Nu se mai vedeau nici scînduri, nici zdrențe, decît ici-colo la fereastra vreunei băi de aburi. Peste puțin, apăru o clădire mare, înconjurată de o livadă. Stăpînul lăsă hățurile. Silja crezu că sosiseră. Dar era doar casa vecină. Mai încolo, la marginea drumului, pe stînga, Silja văzu un hambar brăzdat de crăpături și cu una din bîrnele temeliei surpată. Deasupra porții, pe o lespede lunguiață, se afla o inscripție cu litere gotice : Kalle Kierikka. Pe urmă, un grajd tot din piatră, în stare destul de bună.

Din mîndrie, stăpînul intră în ogradă pe poarta cea mare, deși ar fi putut trece și pe lîngă grajd. Pe un arc de fier sprijinit de stîlpi de piatră stătea scris cuvîntul : KIERIKKA. În celălalt capăt al ogrăzii, se ridica o căsuță cu perdele albe la ferestre — și care iarna nu era încălzită. Corpul de locuințe și clădirea fuseseră zugrăvite în culori felurite, dar timpul le spălăcise, aducîndu-le la aceeași culoare. Toată curtea era murdară.

Noul stăpîn al Siljei era fratele lui Kalle, al cărui nume fusese întipărit pe bîrna de sus a hambarului, și care, deși burlac, știuse să păstreze și chiar să sporească averea gospodăriei. Stăpînul de acum, pe care-l chema Hermanni, nu binevoise să dreagă ceea ce se dărăpănase după moartea fratelui său.

Silja intră în sală. Pe vremuri, pereții fuseseră tencuiți cu humă, dar în multe locuri tencuiala căzuse — poate din pricină că temelia se șubrezise. Paturile, care dăinuiau încă de pe vremea lui Kalle, erau întrebuințate și drept bănci ; ziua le acopereau cu o scîndură pe care te puteai așeza. Unul din ele se găsea chiar lîngă ușă și celălalt după cuptor, pe lîngă intrarea în bucătărie. Silja înțelese că ea avea să doarmă pe acesta din urmă.

Fermiera era mult mai gălăgioasă și mai vioaie decît bărbatul ei. Afară se întunecase. Lampa ardea în bucătărie cînd stăpînul intră cu noua slujnică. Prin ușa deschisă, Silja o văzu pe fermieră trebăluind, cu ghete vechi în picioare și cu rochia suflecată. Pesemne că femeia rînise singură grajdul, ceea ce s-ar fi cuvenit să facă bărbatu-său — încît, văzîndu-l, începu să-l muștruluiască.

— Toate la timpul lor, încercă el să se apere. Dar nevastă-sa și intrase în vorbă cu slujnica.

— Pentru întîia oară ne vine o slujnică de la o casă așa de aleasă ca a unui profesor. Ai să te descurci la noi, care sîntem niște țărani de la coada vacii ? Măcar știi pe unde fată vacile ?

— Am lucrat cinci ani la vaci, răspunse Silja.

— Ai, atunci te-i fi pricepînd și tu la ceva, mai spuse stăpîna cu același glas. Era glasul ei de toate zilele. Cum Silja văzuse pînă acum multe fermiere, nu era de loc mirată ; de fapt,

ştia chiar că arată foarte plăpîndă. Şi stăpîna habar n-avea prin cîte trecuse ea în vara asta ; toată viaţa ei pînă atunci nu trăgea în balanţă cît ultima vară.

În curînd sosi un argat slăbănog, care-şi scoase cizmele lîngă uşă, le aşeză în faţa sobei, căută ceva prin dulapul său şi îşi aprinse pipa, fără să scoată o vorbă. Silja află de la fermieră că-l chema Aapo şi că era de doi ani la Kierikka.

Silja făcu cunoştinţă şi cu vacile. Avu timp să şi mulgă două sau trei. Cît stătuse şi se întremase după boală, o ajutase cîteodată pe Sofia la muls, încît nu-şi pierduse deprinderea.

Seara, cu toate că răsărise luna, a cărei lumină o aşteptase încă din timpul zilei, era atît de obosită, că adormi pe loc. Cînd luna ajunse la punctul de unde putea să vadă patul Siljei prin fereastra apropiată, razele ei luminau din profil părul şi faţa unei fete, nasul fin arcuit, gura, bărbia, obrazul palid... La ceasul acesta, singurul spectator care o cunoscuse pe tînăra fată de-a lungul întregii sale vieţi era luna. Ea o privise dormind în străvechea casă Salmelus, cînd fata avea încă frăgezimea copilăriei. O privise şi mai tîrziu, peste zăpezile îngheţate, cînd se zbătea în ghearele morţii şi doar îngrijirea devotată a tatălui ei o salvase. Într-o noapte luminoasă de vară, o urmărise pe cărări noi şi n-o dojenise cîtuşi de puţin, cînd ea şi prietenul ei o priveau, într-o clipă de tăcere fericită. Odată, mai demult, luna se ascunsese pe după tufişuri, ca şi cînd s-ar fi întors din calea ei, gata să plece. Pe urmă pierise fără s-o mai revadă pe Silja multe nopţi de-a rîndul ; într-o seară, subţiată, o văzu din nou ; vru să ştie ce mai era cu fata lui Kustaa ; o întovărăşi pe convalescentă şi văzu un bătrînel apropiindu-se de patul bolnavei. Acum era plină, aşa cum sperase Silja că va fi cînd îşi va găsi singurătatea mult dorită. Dar biata micuţă era ostenită ; dormea şi luna o putea privi în voie, atîta timp cît drumul ei trecea prin dreptul patului fetei. Pe urmă, toată noaptea, îşi lăsă razele să-i ţină tovărăşie fetei, prin aerul odăii. Ea îl cunoscuse pe Kustaa tînăr şi chiar pe Hilma, pe vremea cînd era încă tînără şi frumoasă, la Plihtari. Dacă luna ar fi putut respira, ar fi oftat din străfunduri, privind fata adormită şi amintindu-şi de trecutul ei. Dar, în fond, luna plină n-are sentimente gingaşe ; ea se mărgineşte să le transmită oamenilor adormiţi sau treji lumina pe care i-o trimite soarele. Pînă în clipa cînd soarele se întoarce şi-şi revarsă de-a dreptul lumina, cu mai multă tărie decît oricare fenomen natural de pe pămînt.

Silja dormea atît de adînc, încît nici n-auzi gălăgia de pe drum, deşi patul în care se afla era lipsit de peretele ce dădea spre uliţă. Nişte săteni, aflînd că sosise o nouă slujnică, voiau s-o încredinţeze de interesul ce i-l purtau, făcîndu-i o serenadă. Dar nu erau poeme pastorale ; vorbeau de proletari şi de sînge vărsat „dacă va trebui". Stăpînul care nu a-

dormise încă îi spuse consoartei sale că la venire se întîlnise cu doi indivizi cu banderole roşii la braţ, care mergeau în pas soldăţesc şi care nu-l salutaseră.

— Aia or fi zbierînd...

— Ba nu, sînt Kalle şi Vihtori, îi recunosc — or fi mirosit muierea, răspunse ea şi, întorcîndu-se pe partea cealaltă, aţipi numaidecît. După ce se încredinţă că cei doi argaţi ai săi dormeau, stăpînul se apropie de fereastră şi privi drumul luminat de lună. Cei doi flăcăi pe care îi numise nevastă-sa, se îndepărtau încetişor, dar cîntecul lor răscoli în chip neplăcut cugetul ţăranului-proprietar. Întorcîndu-se, îşi privi argaţii adormiţi, pe urmă intră în casă. Înainte de a se întinde iarăşi în pat, îl cuprinse teama şi nesiguranţa. „Calicii ăştia sînt aşa de mulţi, că am fi pierduţi dacă treburile ar încăpea pe mîna lor. Nu s-ar sfii să ne ia bunurile" — îşi spuse, oftînd.

Dar Silja nu auzise cîntecul şi a doua zi nu înţelese nimic din vorbele deşucheate ale stăpîne-si. Soarele împrăştia pe pămînt lumina, pe care în timpul nopţii o reflectase luna. Silja trebăluise prin gospodărie, apoi mîncase şi se obişnuise cu hrana de pe aici. Totul era altfel decît la profesor, dar înţelese că poţi să mănînci cît vrei. Oamenii mîncau în bucătărie, vitele în grajd, şi se vorbea în acelaşi timp despre hrana oamenilor şi cea a vitelor ; doar erau rodul aceluiaşi pămînt.

Se iscă o mică ceartă în legătură cu îmbrăcămintea Siljei.

— Nici una dintre slujnicele noastre nu a avut atîtea găteli, spuse pe neaşteptate stăpîna. Dar pînă la urmă nu se putu împiedica să admire rochiile şi lenjeria frumoasă a Siljei, în măsură în care era în stare să admire ceva. Lucrurile Siljei fură aşezate în hambarul stăpînilor. Fermiera se învoise după ce stătuse puţin pe gînduri. Foarte curînd, Silja văzu urmările : deşi fermiera era ceva mai plină decît Silja, se dovedi că cea mai mare parte a rochiilor ei i se potriveau de minune...

Cîteodată, în decursul acestei prime luni petrecute la Kierikka, Silja stătea trează în patul ei, aşa cum îşi dorise în seara sosirii. Seara era întunecoasă, dar după ce privise întunericul timp de o oră, stînd nemişcată pe spate, zări la marginea orizontului îndepărtat o licărire roşie şi curînd apăru luna, rotundă şi galbenă. Ca şi cînd ar fi ghicit gîndurile fetei, părea puţin încurcată, şi-şi întoarse obrazul spre dreapta. Privea dintr-o parte... ei da, ştiu, dar nu pot să te ajut...

Lumina era destul de slabă, cu toate că luna era rotundă, încît Silja nu fu de loc atrasă să se scoale pentru a privi pe geam. Nici la lună nu se mai uită. Cu capul lăsat pe spate, stătea nemişcată în aceeaşi poziţie şi în aceeaşi stare de spirit ca pe colina de la Kulmala în seara în care un tînăr plecase şi cînd ea se îmbolnăvise. Zăcea strîngînd la piept ce găsise în lumea umbrelor, printre aur şi albastru, sub tufişul în flăcări şi care-i spusese vorbe de care nu-şi mai putea aminti.

Apoi, în nesfîrşita lume de zi cu zi, veni şi luna lui noiembrie. Erau zile liniştite, cu ceaţă. Coţofenele se strîngeau pe acoperişuri, pîndind rămăşiţele de la ospeţe ; graurele, văr sfios al coţofenei, dădea tîrcoale hambarului, ţipînd şi fălindu-se cu aripile lui pestriţe. Muncile cîmpului aproape că încetaseră ; un grăjdar mîna o căruţă cu fîn ; un ţăran se ducea la hambarul său. Argăţimea se bucura de învoirea tradiţională a celor şapte zile de odihnă... Totul se petrecea potrivit obiceiurilor de veacuri.

Totuşi, mai erau şi noutăţi. La Kierikka aceste noutăţi nu prea se băgau de seamă, ferma fiind izolată. Norodul începuse a se mişca, la fel ca în primăvară. Se întocmiseră gărzi, se făceau exerciţii. Un vecin de-al lui Kierikka intrase într-unul din aceste corpuri de voluntari ; venise din altă comună, şi era mult mai energic decît cei din jurul său. Hermanni Kierikka n-avea nici un chef să se ducă la instrucţie ; el se mărginea să spună fraze goale, în miezul cărora se găsea totuşi o bună parte de gîndire ţărănească, o uşoară rîcă împotriva muncitorilor în general şi mai cu seamă împotriva celor care participau la adunări, dar şi lucruri arhicunoscute ca : „În ţara noastră, agricultura poate să se ia la întrecere cu industria." La aceste vorbe, vecinii aşezaţi pe băncile dinaintea casei n-aveau nimic de adăugat.

Într-o zi, în sat, garda roşie o dezarmase pe cea a ţăranilor, spunîndu-le că erau nişte „măcelari" ; fuseseră arestaţi şi membrii grupării ţărăneşti şi puşi să jure că nu se vor împotrivi niciodată revendicărilor muncitoreşti. Palizi şi zdrobiţi, ţăranii bogaţi semnaseră cu mîini tremurînde această făgăduială şi se înapoiaseră pe la casele lor.

În toată parohia se confiscaseră armele ţăranilor ; Kierikka fusese constrîns să dea puşca lui veche cu vergea, care nu mai fusese încărcată de cel puţin douăzeci de ani ; cartuşiera i-o rătăciseră de mult copiii, iar puşcoacea nu mai era bună de nimic ; totuşi o luaseră, iar Kierikka spusese, desprinzînd-o din cui :

— Să nu uitaţi să mi-o aduceţi îndărăt — ţineţi minte ce v-am rugat.

— Bineînţeles, bineînţeles, de îndată ce poporul se va potoli, încuviinţă un croitor căruia îi plăcea cartea şi care în tinereţea lui tălmăcise evanghelia pe la adunările religioase. Acum era atît de plin de idei noi, încît mereu bîţîia din cap.

Un vas încărcat cu soldaţi ruşi sosise în parohia vecină, unde fuseseră asasinaţi un ţăran de vază şi un comis-voiajor. Kierikka nu credea în poveştile ruşilor :

— Soldaţii ruşi nu se urnesc din loc pentru un fleac ca ăsta, spuse el cu toată convingerea.

— Şi totuşi, au sosit cum mă vezi şi cum te văd, răspunse un arendaş care trecuse pe la ei să mai schimbe o vorbă.

Celor de la Kierikka nu le plăcea să citească ; la ei nu sosea decît un mic ziar comunal,

care-și păstra cu mare grijă neutralitatea. Nu citeau decît anunțurile, apoi ședeau la taifas. La aceste discuții, zilerii — oameni nestatornici, umblînd din loc în loc — vădeau o mare superioritate. Așa se explică de ce gospodarii din partea locului își păstraseră foarte mult timp pacea lor interioară și exterioară, în ciuda răsturnărilor epocale.

Pe la sfîrșitul lui ianuarie 1918, cînd izbucnise războiul civil, Kierikka n-avusese de loc de suferit de pe urma rechizițiilor și a hărțuielilor. Bineînțeles, fusese nevoit să facă un pic de cărăușie fără plată ; dar fiindcă avea cai mai slăbănogi, iar iapa îi stătea să fete, îi lăsaseră în pace. În schimb, gospodăria lui trebuise să contribuie și ea prin cotele de cereale și de merinde.

La începutul războiului, s-au petrecut unele întîmplări care, dacă ar fi ajuns la cunoștința roșilor, ar fi avut urmări neplăcute pentru fermă. Comuniștii răsculați puseseră sentinele pînă și în locurile cele mai neașteptate. La început, era foarte ușor să te strecori pe sub nasul lor — așa cum ședeau dîrdîind de frig, cu șepcile înfundate peste ochi, trăgînd dintr-un chiștoc, al cărui muc aprins se vedea de departe. Mulți dintre aceștia, intrînd în garda roșie, erau sleiți de puteri din pricina marilor lipsuri îndurate — încît, dînd dintr-o dată de mîncare grasă și vîrtoasă, toată vioiciunea lor se ducea. Dar într-o seară, la Kierikka sosiseră doi tineri care nu erau din regiune. Pretindeau că sînt de la Tampere și că vor să

ajungă pe front ; însă nu prea le puteai da crezare, căci cu siguranță că nu erau muncitori. Se căzneau să fie grosolani, dar nu-și țineau țigările ca argații și aveau mîini fine. Explicațiile lor erau încurcate : unul dintre ei spunea că li se recomandase această fermă ; stăpîna însă le-o trînti că nimeni n-avea acest drept și făcu cu ochiul către bărbatul ei.

— Dacă vă duceți pe front, Statul-Major nu-i departe ; acuși vin după lapte, veți putea pleca împreună cu ei.

De față mai erau Kierikka, un vecin și Silja. Cel mai tînăr dintre cei doi străini o privea pe Silja cu atîta înflăcărare, încît toți băgară de seamă.

— Sîntem cam grăbiți, zise el. Oare fata asta n-ar putea să ne arate drumul ?

— Ba da, răspunse pe neașteptate fermiera, dar să n-o luați cu voi de tot.

Ieșind pe ușă, mai spuseră un „la revedere" și plecară.

— Că-mi arde mie să vă mai văd, spuse fermiera, cînd se închise poarta.

Întîmplarea avu urmări neplăcute la Kierikka, chiar în acele zile și mai tîrziu, după trei luni, cînd albii ocupaseră ținutul ; unul dintre vizitatori era atunci comandant de companie, și își aminti de primirea țîfnoasă pe care le-o făcuse fermiera. Și cum se răspîndise zvonul că Kierikka, din propria lui inițiativă, ar fi dăruit un porc mare gărzii roșii pentru că îi cruțase ferma, era cît pe-aci să-l aresteze îm-

preună cu răsculații; scăpase însă numai cu o amendă.

În seara aceea, Silja își luă șuba și-și puse broboada de lînă, ca să-i însoțească pe cei doi necunoscuți, ale căror priviri îi îndrumau parcă pașii. Ieșind din curte, cel mai tînăr, luînd-o de braț pe Silja, îi șopti:

— Ascultă, ești bună și frumoasă... cu siguranță că nu ești comunistă.

Pe Silja o amuzaseră ardoarea și gestul tînărului, căruia îi răspunse rîzînd:

— La fermă nu mai sînt roșii de cînd purcelul a fost dus la Statul-Major...

— Ei bine, atunci află că viața noastră e în mîinile tale, ajută-ne să trecem frontul spre Kuuskoski... cu siguranță că la toate răspîntiile sînt sentinele...

— Da, una e aici, după hambar, dar nu vă mănîncă, e Ville.

— Lasă glumele! Arată-ne drumul prin pădure și spune-ne unde-am putea găsi ceva de-ale gurii?

Silja încercă să le dea niște merinde, dar ei păreau foarte grăbiți. O porniră pe schiuri, peste cîmp, fără s-o piardă din ochi pe Silja, care își urma calea. Trecură pe lîngă cîteva case — dar era tocmai ora cînd bărbații își pierdeau timpul în preajma clădirii în care se afla Statul-Major local. Pe urmă, Silja se opri lîngă un hambar, la marginea pădurii. Cei doi bărbați i se alăturară, iar ea le arătă drumul, vorbindu-le și despre o casă pe al cărei proprietar îl cunoștea; să-i spună doar salutări

din partea Siljei Salmelus, și va fi de ajuns. Acolo vor găsi și hrană, și oameni care să-i îndrumeze mai departe. Atunci, tînărul se apropie pe neașteptate de Silja și o sărută pe buze:

— Dacă totul se termină cu bine, și dacă mă întorc, te iau de nevastă — mai mult ca sigur!

— Fără promisiuni deșarte, mai am pe cineva, îi răspunse Silja; pe urmă, tot ea adăugă: Ar fi timpul să plecați. După o clipă tot ea le strigă din urmă, tremurînd toată cînd își auzi cuvintele: „Salutări lui Armas, din partea mea!“ Aceste vorbe, rostite pe negîndite și fără voia ei, îi liniștiră sufletul.

Cei doi tineri nu mai auziră această frază, sau n-o înțeleseră; se îndepărtau în direcția arătată. Silja se întoarse spre Kierikka, reîncălzită și înveselită. Viața o întîmpina totdeauna cu evenimente neprevăzute. Înainta repede pe drumul înghețat; urma sărutului mai zăbovea în cugetul ei; o cuprinsese o înfocare, ca și cînd zăpada și gheața ar fi dispărut; se credea din nou pe colina de la Kulmala, într-o noapte de vară, sau pe cărăruia livezii, sub crengile înflorite. Tînărul necunoscut, venit din nu se știe ce parte a lumii și care pierise iarăși, îi furase un sărut spre a-l duce către locul unde ea credea că s-ar afla prietenul ei din noaptea aceea de vară. Cu siguranță că era acolo, din moment ce nu era aici. Era acolo, va reveni, se vor revedea, și totul avea să fie chiar mai bine decît fusese în vara trecută. Vom afla sigur

calea regăsirii, fără șovăială și fără sfială. În cea mai frumoasă noapte de vară, vom merge de-a dreptul spre livada îndepărtată de la marginea pădurii... E minunat să aștepți ; așteptarea este frumoasă cînd îți trezește în suflet, în mijlocul unei priveliști înghețate de februarie, miresmele unei livezi pline de roadele verii.

Sufletul Siljei se înflăcărase în timpul acestei plimbări nocturne. Zăpada era scînteietor de albă. Doi bărbați pe schiuri, cu brasarde și arme se apropiară. Zărind fata, strigară : „Stăăi !" Silja nu se supuse numaidecît și mai făcu cîțiva pași. Atunci unul ridică pușca — și Silja fără grabă, se opri din mers.

— De unde vii ? o întrebă sentinela roșie.

— Eu ? Mă plimbam...

— Ai însoțit un bandit, mărturisește pe loc, e mai cuminte.

— N-am nimic de mărturisit, lăsați-mă să mă întorc acasă, am treabă.

— Să te lăsăm să te întorci acasă !... Dacă n-ai fi femeie, te-am achita pe loc... Hai la Statul-Major. Acolo ai să vorbești tu. Mișcă !

Gărzile se hotărîră ca în treacăt să-i cerceteze și pe cei de la Kierikka. Fermiera trăncăni numaidecît :

— Da, au trecut pe-aici două haimanale, dar nu li s-a dat nimic, le-am spus să se ducă la Statul lor Major, unde vor fi îndrumați, eu nu știu nimic ; atunci au rugat-o și pe Silja să-i însoțească, am văzut că-i făcuseră cu

ochiul și am învoit-o ; da' habar n-am unde s-au dus, și nici nu-mi pasă.

— Ei, află că pe Silja o ducem la Statul-Major, și-l chemăm și pe Kierikka să spună dacă acasă la el mai primește asemenea vizite.

— Ce să caut eu acolo ? răspunse țăranul. Eu nu știu nimic ; am auzit că...

— Mergi cu noi, aici nu putem să-ți luăm nici un interogatoriu. Luați-o din loc ! adăogă cu hotărîre cel mai vîrstnic dintre ei.

Statul-Major plutea într-un nor de fum ; cei dinăuntru aveau aerul scîrbit al celor care dețin puterea. Cîțiva arendași și chiriași — ai căror strămoși își duseseră viața fără speranța ca vreodată să și-o poată îmbunătăți, fie că-și făceau treaba cu sîrguință sau cu lene — erau în culmea fericirii să alcătuiască acum un Stat-Major. Aveau mîncare, mahorcă, discursuri frumoase și timp de odihnă berechet. Le plăcea grozav să dea ordine unor țărani semeți altădată ; la început erau aproape amețiți. simțeau că o apucaseră pe o cale al cărei capăt se arăta cît se poate de nesigur. Acest sentiment era întreținut și de arestările unor persoane cunoscute, care fuseseră aduse în fața lor.

Acești oameni îl cunoșteau foarte bine pe Kierikka și știau că nu adăpostea albi. Nu era în stare de așa ceva, era prea molîu. Iar Silja — ce făcuse, făcuse doar din prostie. S-o bage puțin în sperieți și-o să-i ajungă...

— Spune cine-au fost bărbații aceia și unde i-ai condus, o întrebă cu o voce blajină Rinne, șeful Statului-Major.

— Nu știu, m-au rugat să le arăt drumul spre Statul-Major.

— Dar drumul nu trece pe-acolo.

— Au spus că vor s-o ia prin pădure.

— Ha-ha-ha! Păi sigur, te cred, spuse Rinne rîzînd. Și pînă unde i-ai însoțit?

— Pînă la hambarul lui Kivilähde.

— Bun, și ce te-au întrebat?

— Nimic... nu-mi aduc aminte...

— Ai să rămîi aici ca să-ți aduci aminte.

— Tu, Kierikka, întoarce-te acasă și ai grijă ca pe viitor slujnicele tale să nu mai aibă ibovnici din ăștia; dacă se mai întîmplă, spune-ne; de nu, va fi vai și amar de tine!

— Dar vă rog, nu mi-o țineți mult aici, că mai are treburi pe-acasă... Și nu uitați că noi totdeauna v-am respectat și v-am cinstit...

— Ajunge! Ai grijă ca bandiții să nu mai dea tîrcoale pe la voi... Cît privește fata asta, o să-i dăm drumul mîine dimineață, după ce vom afla ce i-au făcut bandiții în hambar... Vom vedea noi dacă are ceva paie în...

Glasul lui Rinne deveni mai mînios. Din fundul inimii îl disprețuia pe acest jalnic Kierikka, pe care nici măcar nu-l putea socoti dușman și cu care avea și o răfuială mai veche.

— Du-te acasă și lasă aici fata — pe care văd că o cam dai cu împrumut bandiților, zise un necunoscut cu înfățișare de tîrgoveț.

Siljei nu-i mai dădu nimeni nici o atenție. Rinne și oamenii lui trecuseră într-o altă încăpere. Silja se așeză pe o bancă în anticameră, în tovărășia unui individ care dădea bilete de repartiție și a cîtorva necunoscuți din garda roșie. Aceștia făceau tot timpul glume deșucheate pe seama fetei, care nu le răspunse nici măcar cu o privire; în fața acestei nepăsări totale, curînd o lăsară în pace.

Nevasta lui Rinne, bucătăreasă renumită și cumătră isteață, o îmbie pe Silja să bea o cafea la bucătărie.

— E prizonieră, trebuie să stea aici, zise unul dintre paznici.

— O cunosc bine — și mă pricep și eu s-o păzesc, răspunse nevasta lui Rinne. Haide, Silja!

Pe urmă sună telefonul și-l auziră pe Rinne vorbind:

— Statul-Major din Vuoniemi? Aici Rinne. Doi bandiți încearcă să treacă frontul spre Kuuskoski, au fost văzuți aici. Poveste veche? Au și trecut? Dar ce, n-aveți sentinele? Cum? Omorîtă? Pentru Dumnezeu... O sentinelă a fost omorîtă și aici nu se știe nimic, drace...

Convorbirea se întrerupse. Silja, care ascultase, ghici totul. Rinne ieși și întrebă de Silja.

— Bea cafea la bucătărie cu nevastă-ta.

Ușa se deschise:

— Silja Salmelus, intră! strigă Rinne pe un ton sec și lipsit de blîndețe. Silja păli. Se gîndi la Armas, al cărui chip îi trecu prin fața

ochilor ; pe urmă își veni în fire și-l urmă pe Rinne. De data asta fu condusă în camera din fund, unde era chiar sediul Statului-Major.

Bărbații aveau toți o înfățișare gravă, dar numai Rinne părea hotărît. Nu-și mai răsucea mustățile — una din plăcerile lui cînd vorbea ; glasul său căpătase un timbru ciudat adresîndu-se tovarășilor săi și Siljei.

— Fata asta a ajutat doi dușmani care au omorît o santinelă de-a noastră. Recunoști ?

— N-am nimic mai mult de spus ; fermiera mi-a poruncit să-i conduc la Statul-Major, fiindcă voiau să ajungă pe front, și eu le-am arătat drumul, atunci mi-au spus că lor le place mai mult să treacă prin pădure, și m-au întrebat care dintre membrii Statului-Major stă mai aproape și unde — și atunci i-am dus la Kivilähde.

— Ce arme aveau ?

— Nici una.

— De unde știi că n-aveau la ei arme de buzunar ?

— Știu, aș fi... aș fi simțit.

Un zîmbet vag trecu peste fețele bărbaților. Silja își dădu seama că mersese prea departe în favoarea celor doi necunoscuți ; un instinct de apărare îi insuflase în mod inconștient acest răspuns.

— Fata asta cu siguranță n-a fost părtașă cu ei — mai curînd victimă, spuse unul dintre bărbați.

Silja stătea cu aceeași expresie nepăsătoare ca înainte ; părea absentă, ca și cînd s-ar fi

gîndit la ceva foarte plăcut și nimic n-ar putea-o smulge din gîndurile ei. Rinne spuse :

— Da, cea mai bună pedeapsă ar fi s-o predăm soldaților noștri, dar un soldat bun din garda roșie disprețuiește resturile lăsate de bandiți.

În acea clipă se auzi gălăgie în încăperea vecină ; interogatoriul se întrerupse. Tocmai sosise un grup de roșii necunoscuți. Rinne trecu dincolo, să vadă despre ce era vorba. Era nevoie de o călăuză care să-i ducă pînă la ferma lui Kurkela. Silja, care auzise discuția, își aminti că Kurkela făcuse parte din garda albă desființată. După o întrebare a lui Rinne, unul dintre ei îi arătă o hîrtie.

— Da, pentru la noapte ; unde-i călăuza ?

— Luați-o pe fata asta, spuse unul care făcea parte din gărzile locale.

— A fost arestată pentru complicitate cu banditii.

— Isprăvim noi repede cu ea.

— Nu, spuse Rinne, interogatoriul ei nu s-a sfîrșit încă — iar altul din gardă adăugă :

— Avem noi grijă de treburile noastre deaici.

— Unde-i Teliniemi ? strigă Rinne în mijlocul vacarmului.

— Prezent, căpitane !

— Ia o sanie și însoțește-i pe oamenii ăștia, și execută ce-ți vor cere.

— Am înțeles !

După plecarea lor, Rinne se întoarse în cameră. Fața lui avea o strălucire ciudată și-și

mîngîia mustaţa. Unul dintre tovarăşii săi îl întrebă cine erau aceşti oameni — şi el îi răspunse :

— Nu sînt sigur, dar cred că erau executori.

— Iaca, iaca !... Dar cu slujnica asta, care se ţine cu bandiţii — fie că o fi ştiind ori nu dacă au arme la ei —, ce facem ? E o simplă muncitoare, dar din alea nelămurite.

— Asta-i sigur, şi nu-i capabilă să uneltească ; o trimitem acasă, cum s-o crăpa de ziuă.

— De acord, dar s-o înscriem în sindicat ca s-o lămurim. Uite registrul... ai din ce să-ţi plăteşti cotizaţiile ? o întrebară pe un ton binevoitor. Trecerea necunoscuţilor abătuse atenţia de la procesul Siljei. Evenimente grave vor avea loc în noaptea asta. Teliniemi le va aduce veşti. De la începutul războiului pînă acum, în această regiune roşii n-au prea văzut vărsări de sînge. O slujnică de la o mică fermă era un fleac faţă de marii proprietari pe care aveau să-i...

Arendaşii, oameni buni la inimă, n-aveau totuşi curajul să gîndească pînă la capăt la cele ce aveau să se petreacă în noaptea aceea. Ei ar fi vrut să sară în ajutorul sărmanei Silja. În ceea ce îl privea pe Rinne, în ochii lui se citea o furie abia stăpînită. El îndrăznise să gîndească pînă la capăt sfîrşitul stăpînilor de la Kurkela şi nu-l mai interesa Silja. Veni şi nevasta lui.

— Silja e nevinovată, asta-i sigur. Hai, vino şi te odihneşte puţin înainte de plecare

şi pe viitor să nu mai însoţeşti necunoscuţi, chiar dacă-ţi fac ochi dulci !

Nevasta lui Rinne era o femeie foarte cumsecade şi mulţi ţărani din împrejurimi şi-au făcut sînge rău aflînd că albii o împuşcaseră chiar în ziua cînd intraseră în sat.

Silja se culcă unde i se arătase, dar ea n-avea somn. Pînă la ora trei, ea auzi din încăperea vecină voci şi zgomote de arme. Pe urmă, Statul-Major adormi. O dată sună şi telefonul. Rinne răspunse cu o voce năclăită, aruncă o privire spre încăpere, apoi se culcă din nou. Puţin mai încolo, veni soldatul de santinelă să-l trezească pe cel care trebuia să-l schimbe ; acesta bombăni mult timp înainte să iasă. Către dimineaţă, nevasta lui Rinne se sculă şi pregăti cafeaua, ajutată de Silja.

— Ah, îţi trebuie un bilet de liberă-trecere, du-te de cheamă secretarul.

Se treziră mai mulţi ; printre aceştia erau şi cei care în ajun spuseseră vorbele grosolane.

— Du-te cu ea, crăpi de poftă de-aseară.

— Cu plăcere, răspunse cel strigat, sculîndu-se.

— Ia o armă, zise altul.

— Am eu arma care-mi trebuie la plimbarea asta, răspunse el, luînd-o pe Silja de mijloc — totuşi, se întoarse şi luă un pistol.

Silja nu ştia numele însoţitorului ei ; îşi aminti însă că-l mai văzuse la un bal. Era un flăcău blond, înalt, cu un mers legănat.

— Unde mergem ca să ne încălzim un pic ? o întrebă pe Silja, care nu-i răspunse. Omul scoase atunci un ţigaret, vîrî tacticos în el o ţigară, pe care o aprinse, ferind-o cu palmele, pe urmă aruncă chibritul, care descrise un semicerc frumos ; făcu toate aceste mişcări, ca şi cînd ar fi simţit o mare bucurie şi mîndrie.

Zorile se iviră spre sud-est. Silja avu impresia că umblă într-o lume a minunilor, în care păşise de cu seară, în bucătăria de la Kierikka. Lîngă ea se afla un argat din garda roşie, care trîntea cîte o vorbă deşucheată între două fumuri, cu cel mai mare firesc. Silja îl asculta, cîteodată chiar se distra, şi atunci zîmbetul ei îl încuraja pe argat.

Aşa ajunseră la ultimul hambar din sat, a cărui uşă stătea larg căscată peste drum. Argatul trecu la fapte. Se opri şi o apucă pe Silja, care nu înţelegea la început ce voia acesta.

— Intrăm şi ne încălzim un pic.

Silja îl privi mirată, pe urmă se smulse pe neaşteptate, în clipa în care însoţitorul ei vru s-o apuce de mijloc. Bărbatul îşi schimbă atunci atitudinea, o luă pe Silja pe sus şi o duse în hambar.

El nu băgă de seamă o sanie care se apropia încet. În lumina nesigură a zorilor, cel care venea desluşi o vînzoleală nelămurită în apropierea grînarului ; îşi opri calul, încărcă arma şi înaintă spre uşa deschisă. Dinăuntru auzi zgomotul unei lupte aprinse.

— Cine-i acolo ? întrebă el, cu o voce aspră.

— Roşii... Tu eşti, Teliniemi ? întrebă argatul care ieşi, ţinînd fata ce se zbătea.

— Da, dar ce dracu faci aici ? Las-o în pace pe femeia asta, că nu te vrea.

— Ei, şi tu, dar expediţia ta ? întrebă argatul vrînd să dea alt curs discuţiei ; o lăsă pe Silja, care, înainte de-a porni la drum, se îndreptă şi-şi netezi rochia.

— Totul a mers ca pe roate, răspunse Teliniemi cu o privire întunecată.

— Şi ceilalţi ? întrebă argatul, după o clipă de tăcere.

— I-am dus la gară.

Erau nişte derbedei cum n-am mai văzut, spuse el, aşezîndu-se lîngă Teliniemi, în fundul săniei.

— La revedere, frumoaso, şi fără supărare ! îi strigă fetei care se îndepărta.

Zorile învăpăiaseră cerul cînd Silja sosi la Kierikka. Nu mai avea nici un rost să se culce. O auzi pe stăpînă pregătindu-se de muls. Oboseala nopţii îi pieri ca prin farmec. O prospeţime ciudată îi umplu sufletul. Se simţea bine. De cînd plecase şi pînă în clipa aceea, viaţa ei străbătuse un urcuş neîntrerupt. Nu izbuti să-şi explice cum şi ce fel ; nici măcar nu încercă să gîndească. Ceva ce zăcuse în ea luni de zile se trezise şi Silja simţi că nu va mai readormi niciodată cît va mai trăi.

Aştepta.

Dimineața se răspîndi vestea că Kurkela fusese găsit ucis pe gheață, la marginea drumului. Statul-Major, care fusese înștiințat, făgăduise că va deschide o anchetă. Silja nu povesti nimănui cele auzite și văzute în ajunul asasinatului.

Stăpînirea gărzilor mai ținu încă șapte săptămîni — destul timp pentru ca oamenii pașnici să se fi putut obișnui cu ea. Adesea, cîte unul din garda roșie se așeza liniștit în bucătăria fostului său stăpîn și discuția se ducea fără nici un pic de ură. Stăpînul îndrăznea să și critice puțin regimul actual, cu condiția să n-o ia razna — și chiar atunci, revoluționarul se mărginea să-i atragă atenția asupra cuvintelor mai nepotrivite. Cînd albii sosiră, țăranii încercară în general să-și salveze oamenii pe cît se putu. În primele zile se întîmpla adesea ca soldații albi, în urma denunțului vreunui locuitor din împrejurimi, să pătrundă la o fermă ; dacă găseau bărbatul sau femeia denunțată, îi duceau în spatele casei și-i executau, fără nici un fel de judecată. Sentințele „tribunalului", care-și avea sediul în sat, erau tot atît de expeditive.

În afară de seara aceea cînd Silja și stăpînul ei trebuiseră să meargă la Rinne, ferma nu mai avusese legături mai însemnate cu răscoala. Aflîndu-se mai peste mînă, la distanță de drumul care ducea de la gară spre front, ferma nu mai fusese călcată decît de gărzile roșii localnice. Astfel, Teliniemi venea adesea și le aducea vești de pe front, care se afla doar la două leghe distanță ; avea haz și cunoștea lume multă. Într-o zi, el le povesti că Siiveri fusese asasinat ; îl găsiseră mort în drum, cu o legătură de cartele de pîine vîrîte în gură. Știa și despre Oskari Tontilla că pierise ; conducea niște roșii spre front ; fuseseră pîndiți — cîțiva reușiseră să scape, dar Oskari murise pe loc — îl înmormîntaseră într-o duminică.

Astfel de întîmplări le povestea cîteodată Teliniemi, seara, în bucătăria de la Kierikka. Din cînd în cînd, îi arunca o privire Siljei, aducînd pe de departe vorba ce s-ar fi întîmplat dacă n-ar fi intervenit el la timp.

— Pînă la urmă, flăcăul acela te-ar fi luat.

— Eu nu pot fi luată în felul ăsta, răspunse Silja — și Teliniemi înțelegea din privirea surîzătoare a fetei că-i rămăsese recunoscătoare. Cînd ceilalți o întrebau despre ce era vorba, ea le spunea că Teliniemi era un mare poznaș.

Către sfîrșitul lunii, un fel de încordare tulburase viața lor aproape pașnică. Ploua cu fel de fel de ordine, cîteodată chiar de neînțeles, ca cel care interzicea să se aprindă lămpile pe la ferme după ce se întuneca ; se zicea că era din cauza semnalelor luminoase. Altădată se rechiziționau lucruri despre care nici nu fusese vorba : astfel, într-o zi, la Kierikka se pomeniseră cu doi cumetri care strîngeau pături. Una singură era pe toată ferma, și aia foarte zdrențăroasă, dar o luaseră chiar și așa. „Ordin" spuse cel mai bătrîn dintre cei

doi, un tip chel și bărbos, cu capul tremurînd. „Am ajuns, că pînă și bătrînul Jusai se bagă", spuse Kierikka după plecarea roșilor ; pe urmă le vorbi o mulțime despre Jussi și coliba lui din capătul celălalt al satului.

În aer plutea ceva tainic, o încordare parcă. S-ar fi putut desluși pînă și pe fața Siljei, în timpul acestor zile hotărîtoare, o scînteiere veselă îndărătul genelor lungi și obrajii proaspeți mai îmbujorați. Dar nimeni nu dădea atenție unei slujnice ; totuși, Silja era printre puținii care așteptau cu nerăbdare ce se va hotărî în viitorul apropiat. Căci ea aștepta, nădăjduia, prevedea altceva decît o simplă schimbare de soldați și de șefi. În timpul acestor zile și nopți, fie că umbla sau se odihnea, i se păru că cei doi tineri necunoscuți îi făceau semne, de acolo, unde băteau tunurile. Îi arătau un camarad. Iată-l, vine, cel pe care-l aștepți, căruia i-ai trimis un salut, însoțindu-ne pe noi. Pe măsură ce în jurul ei creștea spaima, de o parte și bucuria răutăcioasă a răzbunării, pe de alta, Silja uita de ce erau oamenii atît de supărați. O mare speranță se înfiripa în inima ei. Vîrtejul timpului o purta spre o oră însorită și îndepărtată, care-i va risipi ceața în care trăise pînă acum.

Silja începu să privească țintă spre acea parte a ținutului de unde se vor isca evenimentele noi ; ea uita pînă și de munca ei, încît stăpîna o mustră :

— Ce, ești atît de sigură că ți se va întîmpla ceva foarte plăcut, de te uiți mereu în partea aia ?

Într-o seară, cînd două grupuri de roșii la un interval doar de jumătate de oră veniseră să ceară cai și Kierikka dedusese că lucrurile se schimbaseră în rău pentru rebeli. Silja se afla la fînaț, la nord de fermă. O pornise la drum împinsă de toate instinctele ei. Peste puțin auzi pași, pe urmă, la o întorsătură a drumului, zări un om. Se opri, pe urmă mai făcu vreo cîțiva pași.

— Tu ești, Silja ? întrebă un glas care-i păru cunoscut. Și un bărbat, gîfîind de oboseală, înaintă spre ea : Frontul a fost străpuns... roșii fug... albii nu fac tabără. Eu nu pot să fug, la mine acasă toate merg anapoda... După ce va trece primul val de furie, poate voi reuși să-mi salvez pielea... Însă pentru un timp va trebui să mă ascund undeva, aproape de ai mei... Dacă mă găsesc, m-am dus dracului, fiindcă eu i-am condus pe ucigași la Kurkela. Dar n-am nici o vină, tu ai putea chiar să depui mărturie... tu m-ai văzut cînd m-am întors... Ascultă, mă ascund în podul cu fîn al lui Kierikka, spune-i neveste-mi să-mi aducă pe ascuns de mîncare, pîine și lapte... Spune, o faci, ai să fii bună ?... Dacă o faci, n-am să te uit niciodată. Hai să ne despărțim, altminteri se va băga de seamă că lipsești prea mult...

Înspăimîntat, Teliniemi, altădată atît de vesel, se îndepărtă în grabă mare, uitîndu-se în

toate părţile. În apropierea fermei, îi făcu semn Siljei să se întoarcă.

După acea noapte cînd roşii fugiseră, veni o zi cînd în toată parohia nu zăreai nici un alb şi nici un roşu. Asta a fost ziua în care locuitorii erau cei mai speriaţi. Nimeni nu îndrăznea să-şi scoată nici măcar nasul. Însă o văzură pe văduva lui Kurkela în trăsură, îmbrăcată toată în negru, cu o expresie de ură stăpînită pe faţă, mergînd în sat.

— Vrea să se vadă cu albii cît mai repede, ca să le povestească crima şi celelalte răutăţi ale roşilor.

Fermiera de la Kierikka o văzu trecînd — şi simţi un vag sentiment de ură pentru această femeie care, vădit, făcea parte din altă clasă decît ea.

Şi Silja o văzu trecînd pe proprietăreasa de la Kurkela ; scurt timp după aceea, fără să-i sufle cuiva o vorbă, plecă la nevasta lui Teliniemi, ca să-i spună ce avea de spus. Emma era gata să nască şi unul dintre copii avea anghină difterică ; îi mulţumi Siljei că-i făcuse un asemenea serviciu.

Nu mult după această întîmplare, Silja avu o aventură care semăna oarecum cu aceea din urmă cu şapte săptămîni, cînd îi călăuzise pe cei doi necunoscuţi. Satului nu i-a fost dat să se bucure prea mult timp de linişte, să nu mai audă focuri de armă şi să vadă puşti. În curînd sosiră primii albi la Rinne, unde se adunaseră în mare grabă ţăranii avuţi, ca să

se plîngă de rechiziţiile roşilor, ca să-i denunţe pe conducători, să le ardă casele şi, dacă ştiau şi ascunzişurile, dar militarii aceia sclivisiţi nu le ascultau jeluirile. Ei voiau întîi şi întîi să afle nelegiuirile pe care le săvîrşiseră roşii. Dacă li se semnala vreo femeie c-ar fi fost agitatoare periculoasă, trimiteau la ea doi soldaţi care o arestau pe loc. Pe nevasta lui Rinne, care fugise cu bărbatul ei, puseră mîna chiar în pragul casei.

Cînd veni vorba de omorîrea lui Kurkela, unul spuse că Teliniemi îi însoţise pe ucigaşi. Se mai spunea, de asemenea, că o oarecare Silja, slujnică la Kierikka, le fusese pesemne îndrumătoare, căci ea petrecuse noaptea la Statul-Major, iar în zori plecase cu unul dintre cei mai înfocaţi roşii. Din cauza asta s-a făcut percheziţie la Teliniemi şi apoi s-au dus la Kierikka, unde la ora aceea se şi aflau cîţiva albi.

Unii ţărani care în timpul răscoalei tăceau mîlc, ba chiar îi linguşiseră pe conducătorii roşii, se schimbaseră pe neaşteptate în „purificatori" zeloşi ai ţinutului. Pe braţ cu o panglică albă, cu puşca pe umăr, porneau cîte doi sau trei, însoţiţi şi ei de soldaţi, pentru a cerceta bordeiele şi hambarele. Astfel, pînă şi Santala — proprietarul acelei ferme la care se duseseră Silja şi Manta după plecarea lor de la Siiveri — cu tot cazierul său încărcat, se pornise cu mare zel să bată împrejurimile cu doi soldaţi posaci după el.

Probabil că Santala fusese prieten cu Kurkela, numai așa se explică de ce ținuse cu tot dinadinsul să lămurească uciderea acestuia din urmă. Auzise și el zvonul că Silja i-ar fi condus pe ucigași — zvon cu atît mai prostesc cu cît se știa doar că Teliniemi îi însoțise ; el, care era născut și crescut în acest ținut, n-avea nevoie de călăuză. Deci, Santala sosi la Kierikka și stărui cu voce poruncitoare să i-o aducă pe Silja — vocea și-o însușise în ultimele zile.

— Ce vrei de la ea ? îl întrebă Kierikka.

— Aș vrea să știu cum i-a condus pe asasini la Kurkela, răspunse Santala.

— N-a condus nici un fel de asasini, îi răspunse cu asprime Kierikka, care, fără să fie bogat, era dintr-o familie cunoscută, și-și amintea totdeauna de asta cînd vorbea cu Santala ; atunci tonul lui devenea tăios.

— Știu eu ce știu, spuse Santala cu îngîmfare, ridicîndu-și ochii în tavan. În seara aceea se afla la Rinne.

— Asta-i adevărat, și era cît p-aci să și rămînă, fiindcă ajutase doi soldați albi.

— A vrut să-i ducă la Rinne ca să-i căsăpească. Crezi că nu se știe unde i-ai pus tu să-i ducă ? Și că dăduseși o vacă Statului-Major ca să-ți ocrotească ferma... ba nu, un porc.

Atunci Kierikka făcu anumite aluzii grosolane la trecutul lui Santala, iar nevastă-sa îi ținu isonul, adresîndu-se soldaților :

— Să nu vă apropiați de scîrba asta, nu știți cine e... nu sînteți de prin partea locului... a făcut atîtea blestemății, că mi-e și silă să vi le înșir... mi-l cunosc eu bine pe dezmățatul ăsta...

— Tacă-ți fleanca, muiere, că de nu îți scuip un glonț, strigă Santala, descumpănit.

— În orișice caz, nu din flinta ta, i-o întoarse femeia care apoi se apucă să-l laude pe Santala. Sosirea Siljei puse capăt potopului ei de vorbe.

— Ei, Silja, ia vino cu noi în sat să ne povestești cîte ceva despre prietenii tăi, spuse Santala cu o voce stridentă.

— Cu plăcere, dacă mă lasă stăpîna. Am cunoștințe printre albi.

— Fără șiretlicuri d-astea, știi tu bine unde sînt prietenii tăi — i-ai dus la Rinne.

Soldații se plictisiseră de atîta pălăvrăgeală. Zelul lui Santala le părea suspect, bănuiau că la mijloc se ascundea ceva necurat. Deci, dădură un ordin scurt lui Kierikka și Siljei să-i urmeze. Fermierul își înhămă calul ; Silja și un soldat se așezară cu el în sanie — Santala își mîna sania lui, cu celălalt soldat.

— Dacă te mai întîlnești cu cei doi domni pe care i-ai însoțit... asta va fi o nouă ocară pentru ticălosul de Santala, strigă în urma lor fermiera, în clipa în care porniră săniile.

— Gura ! răcni unul dintre soldați — și țăranca se grăbi să intre în casă.

În apropierea hambarului, soldatul îl întrebă pe Kierikka :

— Nu știți unde-i Teliniemi ăla ?

Întrebarea sunase ciudat în gura unui soldat venit de pe alte meleaguri, și care se interesa astfel de un arendaș amărît pe care nu-l văzuse în viața lui.

— Habar n-am, o fi fugit cu ceilalți.

Era o zi însorită, frumoasă și caldă. Zăpada se topea văzînd cu ochii ; din ce înaintau, drumul se făcea tot mai prost. În curînd se iviră niște căruțe. La fiecare pas se încrucișau cu patrule de gărzi, pe care Santala îi întreba într-una, neobosit :

— Ați dat de roșii ? Noi, noi am dat de „roze".

Pe urmă săniile trecură de închisoare ; în spatele clădirii se afla un tufiș unde erau executați condamnații, atît seara cît și dimineața. Mai încolo, un om ducea într-o căruță o încărcătură de cetini de brad ; deoarece drumul era în plin dezgheț, săniile nu putură să i-o ia înainte. În căruță nu erau numai cetini de brad, în codirlă se mai vedea și ceva roșu, ceva pătat cu sînge. Silja pricepu totul într-o clipită : urmări cu privirea căruța pe care o văzuse ieșind din pădure din spatele închisorii. Dar mintea ei nu putea crede ce-i vedeau ochii. Sub crengi i se păru că zărește o rochie... Căruțașul era un oarecare Taavetti, un arendaș cumsecade, burlac, muncitor și strîngător, iubit de țărani, fiindcă nu făcea politică.

Silja se trezise din starea ei de semisomnolență. Santala, care coborîse din sanie, mergea

acum lîngă căruță și vorbind în gura mare, cu Taavetti află ce ducea în căruță.

— Vino, Silja, să-ți vezi prietena. Nevasta lui Rinne a plecat spre rai. Dar ăsta de-aici cine o fi ?

— Asta-i Kivilähde, răspunse Taavetti.

— Ia te uită, și vulpea asta a căzut în capcană, n-o să mai vină să-mi fure găinile.

Kierikka nu prea se simțea la largul său, dar tăcea, tușind ușor. Soldații aveau și ei un aer plictisit și-și îmboldeau caii.

În casa comandantului pieței era o mare învălmășeală ; pînă și în anticameră era coadă. Toți aveau o expresie neliniștită, fiecare găsea cazul său mai important și mai urgent ; treburile erau foarte felurite ; un țăran veni să-și apere un arendaș, o femeie întreba dacă nu cumva s-a găsit o anume legătură de albituri, pe care i le furaseră roșii. În apropierea ușii stătea un soldat înarmat cu o pușcă și o grenadă la centiron ; luptase alături de albi și cunoscuții săi îi vorbeau cu o admirație plină de respect.

Kierikka intră cu slujnica sa și cu Santala, încruntat, cu privirea tulbure și cu o banderolă albă la braț. Kierikka era foarte încurcat, și cînd un vecin îl întrebase de ce venise, nu se putu stăpîni să nu spună :

— Nu știu nimic, astea-s sforăriile blestematului de Santala.

Silja era îmbujorată și privirea ei avea o strălucire umedă. Așteptarea care se înfiripase în ea, umplînd-o de nădejde în tot acest

timp, se topi dintr-o dată în iureșul evenimentelor. Nu-și putea închipui că avea să-și reîntîlnească prietenul în acel loc. Tot ce nădăjduia era ca Armas să n-o vadă în mijlocul acestei lumi. I se păru că-i zărește în depărtare capul frumos și o mînă ridicată, care o saluta ; el voia să alerge spre ea, pentru a o duce în altă parte, spre o nouă vară, departe de acești oameni, departe de drumuri unde trec căruțe cu morți. Nu se gîndi de fel la tinerii pe care-i călăuzise într-o anume seară — și era ciudat, căci toate peripețiile ei începuseră de atunci. Cele petrecute în acea seară îi treziră în suflet cu totul alte ecouri ; se simțise învăluită în adieri de vară cînd o sărutase soldatul, lîngă podul cu fîn. Nu, aici nu era locul potrivit să-și reevoce acea întîmplare.

Și totuși, Silja se întîlni cu unul dintre cei doi tineri.

Comandantul, care era unul dintre oamenii de vază din regiune, nu reuși să clarifice cazul Siljei și al stăpînului ei : nu avusese timp să facă cercetări amănunțite. Era sigur de nevinovăția lui Kierikka ; un țăran ca el, cu rădăcini adînc înfipte în pămîntul țării, fără îndoială că n-avusese niciodată legături atît de strînse cu roșii, ca să-i fie justificată arestarea. Îl certă fără ocoluri pe Santala, cînd acesta adusese iar vorba de porcul trimis de Kierikka Statului-Major roșu.

— Iar tu le-ai adus un taur — ceea ce ți se potrivea cît se poate de bine ! i-o întoarse Kierikka, cu o aluzie grosolană.

— Dar am fost silit, eram între baionete.

— E același lucru.

— Kierikka să se întoarcă, iar fata duceți-o la corpul de gardă, ordonă comandantul chemînd un soldat.

— O duc eu, spuse Santala.

— Taci din gură, îi strigă comandantul.

Grupul pornise la drum, cînd se încrucișară cu un bărbat cu ochelari, într-o șubă de un albastru-deschis și o căciulă de miel. Ofițerul aruncă o privire spre oamenii care pesemne erau duși la închisoare, o cercetă pe Silja și exclamă :

— Unde naiba o duceți pe fata asta ?

— La închisoare, din ordinul comandantului, domnule căpitan, răspunse soldatul.

— Așteaptă aici, spuse ofițerul, care intră în grabă la comandant prin poarta principală. În clipa următoare, comandantul apăru cu capul gol în prag și o chemă pe Silja.

Lui Santala și lui Kierikka li se lungiră fețele de uimire. Lui Kierikka i se păru că ar recunoaște pe unul dintre cei doi tineri conduși de Silja, și-și reaminti felul în care îi primise nevastă-sa. Dacă asta le va pricinui neplăceri și... porcul ăla pe care-l dăduseră poate prea lesne... De ce o fi zis el atunci glumind : „Aveți grijă de ferma mea, acum, că v-am dat porcul“ ?

Nici Santala nu prea se simțea la largul său, văzînd că ofițerul se interesa doar de Silja ; pare-se că-i păstrase o amintire plăcută. Și fata asta ar putea povesti niște lucruri...

Singura care se simţea într-adevăr fericită era Silja. Recunoscuse pe loc în căpitan pe cel mai vîrstnic dintre cei doi necunoscuţi, cel care nu vorbise aproape de loc.

— Intră pe uşa cealaltă, zise comandantul.

Căpitanul înaintă să-i strîngă mîna Siljei şi spuse către membrii tribunalului :

— Va să zică, trimiteţi la închisoare oameni de treabă ca ea ? Silja ne dăduse sfaturi bune, precise, şi dacă i-aş fi făcut aceeaşi promisiune ca prietenul meu, ar trebui acum s-o duc direct la pastor... Dar eu sînt legat de cineva. Iar Fredström zace ciuruit de gloanţe între Tampere şi Vilppula... Atunci scăpase cu bine ; dacă sentinela roşie n-ar fi fost un prostănac, lucrurile ar fi decurs altfel. Dar el a primit ţigara pe care i-o oferisem, şi atunci Fredström i-a smuls puşca şi l-a străpuns cu baioneta. Noi am rupt-o la fugă... Greutăţile au reînceput cu sentinela albă, care ne-a luat drept cercetaşi roşii şi a vrut să tragă în noi... a trebuit să înaintăm cu mîinile ridicate... Da, în seara aceea Silja s-a comportat vitejeşte... Mulţumesc !... Şi bărbaţii ăştia ? Ascultă, nevastă-ta e a naibii de răutăcioasă, pe ea ar fi trebuit s-o aducă aici, în locul fetei ăşteia, care merită o răsplată — şi o va avea, promit.

Se reluă toată treaba, şi Silja îşi dădu drumul la vorbă, nu ca înainte. Povesti cu amănunte primul ei drum, pe urmă tot ce ştia despre stăpînii ei, care se ţinuseră la o parte de răscoală ; e drept că se trimisese un porc la

roşii, dar pe bani. Pe urmă, istorisi tot ce văzuse şi auzise la Rinne, şi la drumul de întoarcere spre Kierikka. Spuse şi părerea ei despre Teliniemi şi se gîndi la scena din hambar. Păli şi păru ruşinată, ceea ce îl împinse pe Santala să zică :

— Ha, ha !

Dar prinse din nou curaj şi-şi reluă povestirea, ca şi cînd ar fi citit acuzaţiile pe pălăria lui Santala.

— Cine-i acest individ ? întrebă căpitanul, cu o voce plină de dispreţ. Comandantul îi spuse ce ştia despre Santala, şi căpitanul completă : Întoarce-te acasă şi nu-ţi părăsi bordeiul, Santala. Şi să nu mai vii aici nechemat.

— Dar acest Teliniemi e un om de treabă. Unde-i ?

Unii credeau că fugise. Silja tăcea ; dar cînd totul se isprăvi — Kierikka fusese amendat să verse gărzii civice preţul porcului său — ea ceru învoirea să vorbească singură cu căpitanul.

— Poftim ! Să ieşim şi vom vorbi pe drum.

Kierikka se urcă singur în sania lui ; Silja şi căpitanul o luară pe jos. Timidă şi încurcată, ea povesti atunci tot ce ştia despre Teliniemi, despre familia acestuia, despre hazul lui, şi-l asigură că n-avea nici un fel de amestec în uciderea lui Kurkela. Ei îi ceru căpitanului ca Teliniemi să-şi poată părăsi fără teamă ascunzişul — pe care ea îl ştia.

Căpitanul o privi mirat şi mai puţin prietenos.

— Nu-ţi pot promite, asta-i treaba tribunalului ; în orice caz, trebuie să-şi părăsească vizuina, de nu... Nu-şi isprăvi fraza, dar Silja înţelese. Ochii i se umplură de lacrimi şi-l imploră pe căpitan să facă tot ce se poate pentru a-l salva pe Teliniemi. Dacă tot ce mi-ai povestit e adevărat, nu i se va întîmpla nimic, reluă căpitanul. Dar nu cred că va fi pus pe loc în libertate. O să-ţi dau doi soldaţi, cărora le vei arăta ascunzătoarea lui ; va fi condus în sat, iar eu îl voi apăra în faţa judecătorilor. Asta-i tot ce pot să fac.

Luă imediat măsurile de cuviinţă. Ajunşi în apropierea taberei, chemă un soldat şi-i dădu cîteva ordine. Pe urmă îl opri pe Kierikka ; doi soldaţi ieşiră din post, morocănoşi şi posaci. Sania înainta încet pe drumul dezgheţat, tălpigele scîrţîiau pe nisip şi lunecară brusc înainte cînd trecură peste o fîşie de gheaţă.

Kierikka se şi pornise pe trăncăneală cu soldaţii :

— Va trebui să curăţaţi pădurile astea după ce-om pleca, îi spuse unul dintre soldaţi, cu siguranţă că-s pline de roşii ascunşi.

— O să iasă ei de la sine, cu vremea.

— Da, dar sînt guri de prisos.

— Ar mînca şi la închisoare.

— Cine vorbeşte de închisoare ? mai zise soldatul.

— Ca să evadeze, zise celălalt.

Silja asculta îngrozită vorbele lor. Nu făcuseră mai mult de trei sute de metri. Fata apucă hăţurile şi opri calul, spunînd că are

să-i comunice neapărat ceva căpitanului. Pe urmă o luă la fugă spre cazarmă, unde-l găsi pe căpitan şi-i vorbi cu însufleţire.

— Nu vreau să-i duc pe soldaţii ăştia la Teliniemi, îl vor ucide de cum îl vor vedea, spun nişte lucruri înspăimîntătoare. Dacă nu veniţi cu mine, nu le arăt ascunzătoarea. Viaţa dumneavoastră a fost odată în mîinile mele şi a fost cruţată ; acum redaţi-mi-o pe a mea.

— Dar nimeni nu-ţi primejduieşte viaţa.

— Ba da, fiindcă eu n-am să spun unde se află Teliniemi, dacă nu veniţi şi nu-mi juraţi că nu va fi omorît înainte de a se cerceta dacă spusele mele sînt sau nu adevărate.

Tînărul ofiţer zîmbi şi privi obrajii în foc şi ochii vioi ai Siljei. Fără îndoială, nu putea fi bănuită de nimic. Teliniemi era însurat, deci nu putea fi o poveste de dragoste. Stătu un pic pe gînduri ; pe urmă, îi spuse :

— Fiindcă pui atîta suflet, ei bine, voi face ceva pentru tine. Aşteaptă puţin să isprăvesc cu echiparea. O tutuise pe Silja. Întorcîndu-se de la cazarmă, îşi spuse zîmbind : „Asta-i un semn de sus, voi continua cît timp vom fi împreună".

Îndreptîndu-se spre sanie, Silja se opri şi, cu privirea în pămînt, îl întrebă pe căpitan dacă ştia ceva despre Armas.

— Tot ce ştiu e că în clipa de faţă mărşăluieşte spre Viipuri, dacă mai e în viaţă... Dar de unde îl cunoşti ?

Silja șovăi o clipă :

— A trecut pe-aici vara trecută, răspunse ea, fără a îndrăzni să-și ridice privirea spre ofițer. Cu siguranță că ziua aceasta fusese cea mai însuflețită din viața Siljei.

Căpitanul trimisese pe unul dintre soldați înapoi și îi luă el locul în sanie. Nu se mai vorbea despre curățirea pădurilor. Căpitanul îi arunca Siljei din cînd în cînd cîte o privire plină de simpatie, iar ea îi răspundea cu încredere. Kierikka și soldatul parcă nici nu erau de față.

Sania ajunse în apropierea ascunzătorii știute de Silja, care tremura de emoție și căuta să prindă privirea căpitanului. Închipuirea ei își și luase zborul, arătîndu-i o seară fericită în coliba sărăcăcioasă... Copilul bolnav se va însănătoși, cu siguranță...

— Îmi promiți ? mai întrebă ea o dată. Era ca amețită. Kierikka o privea cu neîncredere și mirare.

— Desigur, răspunse vesel ofițerul.

Nu trecu nici o clipă și Silja strigă :

— Oprește !

Calul se opri, ea sări jos și-i făcu un semn căpitanului cu degetul pe buze. Pe urmă se furișă în hambar și-l chemă încet :

— Teliniemi... ascultă... eu sînt, Silja... poți ieși... n-ai teamă...

Firele de paie începură să se miște ; întîi ieși la iveală o mînă, o gheată, pe urmă un trup. Teliniemi, clipind din ochi, din pricina luminii puternice, zări mai întîi un ofițer și un soldat care părea mînios, amîndoi cu banderole albe pe braț ; apoi îl văzu pe Kierikka și la urmă pe Silja. O clipă stătu nemișcat ; pe urmă, fără veste, înainte ca cineva din cei de față să-i fi putut vorbi ori interveni își scoase din teacă pumnalul, îl învîrti prin aer, pe urmă, cu un profund dispreț i se adresă Siljei :

— Așadar, ai fost spioana bandiților, nerușinato !

Dintr-o singură mișcare, își tăie beregata.

— Nu, pentru Dumnezeu ! țipă Silja. Căpitanul se repezi, dar era prea tîrziu. Sîngele curgea din ce în ce mai încet din rană, prelingîndu-se peste paie.

— N-avea conștiința împăcată, spuse căpitanul, privind ultimele zvîcniri ale corpului.

— N-a fost vinovat ! Vai, Emma, copiii, se văicărea Silja — și cu fața în mîini, fugi spre fermă. Nu-l mai revăzu niciodată pe căpitan, care se duse de-a dreptul la cazarmă. În seara aceleiași zile, trupele primiră ordinul de a mărșălui spre Tampere, unde se dădu o mare bătălie.

Astfel, frontul se îndepărtă de sat. După cîteva săptămîni, frontul nu mai exista, răscoala fusese înăbușită, morții îngropați. Dar toată vara se judecară procesele prizonierilor, și în multe tabere puștile și mitralierele plutoanelor de execuție secerau o recoltă de oameni. Unii prizonieri, cei mai norocoși, se înapoiaseră în satele lor ; dar mulți muriseră de foame, de sete, în lagăre de concentrare. Su-

pravieţuitorii istoriseau poveşti ciudate, în care brutalitatea şi umorul se amestecau — mijloc prin care cei copleşiţi încercau să-şi ascundă amărăciunea lor adîncă.

Silja Salmelus, slujnica de la Kierikka, părea şi ea descumpănită. Timp de două luni trăi ca apucată de friguri. Vise înspăimîntătoare o chinuiau. Uneori nici nu mai îndrăznea să se culce. Prefera să stea trează. În aceste coşmaruri îi vedea pe Teliniemi şi pe soţia lui Rinne — şi amîndoi i se înfăţişau în cele mai ciudate chipuri.

Pînă atunci nu aflase ce gîndea Emma Teliniemi despre ea, după scena aceea îngrozitoare din hambar. Nu trecuse mult de la moartea bărbatului şi Emma avu alte necazuri; băiatul îi muri sufocat. Avea solda bărbatului de la garda roşie, dar un ordin făcuse ca solda să fie vărsată Statului-Major, care se instalase în sat. Cînd Emma, încolţită de nevoi, voi să se folosească de banii agonisiţi, i se spuse că hîrtiile fuseseră emise de roşii şi că nu mai aveau valoare; exista o listă cu numărul bancnotelor. Această lovitură o dărîmă; născu înainte de termen, singură, şi era cît p-aci să moară dintr-o hemoragie. O vecină îi sări în ajutor şi dădu în vileag nenorocirea în care se zbătea familia. Veni şi sora de la asistenţa socială şi făcu tot ce putu face: izbuti să obţină un ajutor şi luptă cu multă însufleţire. Dar în sat nenorocirile se ţineau lanţ şi biata soră era covîrşită de treburi. Aşadar, Emma rămase iar singură, fără nimeni pe lume; boala nu-i trecea, se întrema greu din pricina istovirii.

Într-o duminică, Silja se duse la Teliniemi. Sora tocmai lipsea; ceea ce fu spre norocul Siljei, căci îi putu fi de folos bolnavei. Pe Emma parcă o îmblînziseră greutăţile vieţii şi boala; privirea pe care o aţintea asupra Siljei era plină de bunăvoinţă; îşi mişca sleită capul în ritmul respiraţiei. Silja şedea nemişcată locului; doar ochii i se adînciră în ai bolnavei. Şi înainte măcar să fi schimbat o vorbă despre întîmplarea care le chinuia, amîndouă izbucniră în plîns.

— Ce nenorocire, ce nenorocire! hohoti Silja. M-am încrezut în căpitanul acela, îmi ziceam că era mai bine să iasă Teliniemi, fiindcă nu-l păştea nici o primejdie. Vai! De ce nu i-am dat de veste?

— Nu poţi avea încredere în ăştia, dragă Silja, spuse Emma cu un suspin. Tu i-ai ajutat să treacă frontul... da, bărbatul meu o ştia, dar nu pentru asta ai fost hărţuită.... şi albii ăia doi l-au omorît atunci, în trecere, pe bătrînul Lehtimäki... Nu trebuie să te încrezi în cei care s-au ridicat împotriva proletariatului şi au cîştigat... Vai! cît sîntem de nenorociţi, spuse ea privindu-şi înlăcrimată pruncul.

O lăsă pe Silja să caute nişte scutece uscate ca să înfeşe pruncul. Seara, infirmiera se întoarse şi spuse că e nevoită să stea toată noaptea lîngă un bolnav care avea pneumonie.

Silja se oferi să se întoarcă, după ce-și va isprăvi treburile la fermă.

Silja veghe toată noaptea lîngă bolnavă, cu mai mare rîvnă decît ar fi fost nevoie, pînă la întoarcerea infirmierii. Luni dimineața, întorcîndu-se acasă, fu cuprinsă de o slăbiciune atît de mare că umbla ca un automat — nici nu-și dădu seama, pînă în clipa cînd se opri tresărind. Mulgînd vaca, fusese de cîteva ori pe punctul de a cădea din picioare. Fermiera băgase de seamă și-i spuse răspicat că ea și-așa avea destule treburi pe cap, ca să mai aibă grijă și de alții...

— Să te îngrijească ăia de la asistența socială, că sînt plătiți gras pentru asta... Nu poți munci ca lumea, dacă stai toată noaptea și nu dormi, și pe lîngă asta mai ești și plăpîndă din fire.

Totuși, Silja mai veghease multe nopți, dar nu se mai ducea la Teliniemi. Stătea în patul ei, urmărind cum nopțile se făceau din ce în ce mai luminoase, ca și cum ele ar fi vrut să apropie unele de altele sufletele singuratice. Zilele se lungeau, și dezlănțuirea obișnuită a primăverii și a verii îi mîngîia și-i îmbărbăta pe cei necăjiți. Dar Silja era obosită și stăpîna ei se și apucase să trăncănească zicînd că slujnica ei, atît de vrednică altădată, ajunsese o leneșă și o netrebnică.

Nimeni, nici Silja măcar, nu-și dădu seama ce se întîmpla. Fata avea cîteodată accese scurte de tuse seacă, dar nu li se dădu nici o atenție, crezîndu-se că e un obicei prost. Și

cum fața Siljei era luminoasă ca razele primăverii, iar frumusețea ei devenea din ce în ce mai suavă, oamenii credeau că tusea asta a ei era un răsfăț de domnișoară. Toată ființa Siljei îți inspira o mare curățenie, ca acele curți părăsite și margini de drumuri, care se acoperă de iarbă proaspătă după topirea zăpezilor și a zloatei de iarnă. Fata se făcea din ce în ce mai străvezie. La Kierikka, nimeni nu căutase vreodată să se apropie de ea ; acum pur și simplu o ocoleau.

Seara, temperatura îi creștea. Silja crezuse că-i prea cald în odaia ei ; dar cînd se dezvelea, i se făcea frig. Se învelea iute la loc și se ghemuia ca odinioară, în copilărie, ca să se simtă cît mai departe de oameni. În aceste momente, își vedea cu mare limpezime viața. Stătea încovrigată ca un plod în burta mă-si, îndrumîndu-și cugetul către alte sfere, adică spre vremurile dinainte de a se fi născut. I se părea că niciodată n-a fost mai tînără — sau mai bătrînă — ca acum. Timpul se redusese la clipa de față. Toate fazele vieții ei coexistau în această clipă, îndărătul pleoapelor închise, în jurul buzelor și în jurul pieptului ; copilăria și tata, tinerețea — cu frumusețea și puritatea pe care sufletul le păstra — și, în sfîrșit, ultimele întîmplări. Spiritul ei apăsa pe aceleași clape cînd își amintea de soția lui Rinne și de Teliniemi, sau de tînărul necunoscut care o sărutase în pragul hambarului...

Cugetul ei sfîrși prin a aduce la suprafața conștiinței singura ființă pe care căuta s-o

evite pe cît putea. Cînd febra care-i încinsese tot trupul o apropia de tărîmul visului, cînd lumina dulce a nopţii cu lună îi întredeschidea porţile sufletului şi rămînea cu ochii închişi, *el* revenea, privind-o din depărtare, ca odinioară, din barca lui, pe timpul primei comuniuni ; el venea şi o iubea ca după cinci ani, dar neştirbit, mai adînc, mai puternic... el luase parte la întîmplările recente şi o întreba dacă înţelesese... Da, am înţeles, vara viitoare, cea care se apropie — sau ca altădată, în văpaia aceea de aur şi albastru, cînd sufletul tău îl îmbrăţişase pe al meu, şi-i murmura cuvinte de neînţeles, dar atît de mîngîietoare ! În curînd secara va răsări, frumoasele nopţi vor înflori... ele iubesc, aşa spuneai tu rîzînd. Vino !

Visurile o răpeau. Ceasuri întregi încerca să-şi liniştească trupul răvăşit de un fior ciudat. Cînd funcţiile organice se liniştesc, sudoarea alungă din corp substanţele care tulbură şi slăbesc organismul — şi atunci temperatura scade, respiraţia devine regulată, plămînii se eliberează. Te trezeşti o clipă, îţi dai seama că ai nădușit şi-ţi zici că asta ţi se întîmplă pentru prima oară. Noaptea-i pe sfîrşite, orologiul bate jumătatea nu ştiu cărei ore. Dar încăperea e cu totul altfel luminată decît în ajun. Auzi în patul de lîngă uşă respiraţia zgomotoasă a argatului. E bucătăria de la Kierikka, care nu seamănă de loc cu odăiţa ei de la Rantoo, unde, cînd se trezea, vedea flori într-o glastră puse pe o fereastră şi o creangă de scoruş curăţată, prinsă de pervaz. Iar odăiţa aceea, la rîndul ei, nu semăna de fel cu aceea unde auzise respiraţia tatii... Aici, singura încîntare era singurătatea, faptul că nu mai era nimic din cele de peste zi.

Tocmai în clipa acestei scurte treziri se arătase *el* din nou, chiar după ce ea îşi deschisese ochii. Venise şi, vrînd să înlăture tot timpul care trecuse, se strecurase în sufletul ei, dîndu-i atîta desfătare, încît fu nevoită să-şi închidă pleoapele — şi un somn dulce o cuprinse, ca în zilele fericite ale copilăriei, cînd conştiinţa ei adormită aştepta mîngîierea tatii spre a se trezi de-a binelea.

Dar mîngîierea nu venea decît cînd somnul începea să se destrame şi membrele mai erau ţintuite de toropeală ; atunci venea tata să gonească rămăşiţele somnului, adunîndu-le, dibuindu-le cu mîinile lui pricepute, cu degetele lui subţiri ; apoi era o plăcere să sari din pat, să alergi în pridvor, să trimiţi soarelui salutul dimineţii.

Dar în dimineaţa aceea o treziră vacile. Pe urmă veni şi fermiera s-o tragă din pat, bombănind, cum făcea mereu în ultima vreme :

— Eu una ca asta n-am mai pomenit ! Să nu fii în stare să te ridici din pat ?...

Într-adevăr, Siljei îi era greu să se dea jos din pat la ora cinci ca să mulgă vacile. Lăptarul trecea devreme, şi ferma era aşezată destul de departe de lăptărie. În această primăvară, Silja ar fi dormit pînă la opt dimineaţa. Dar nu şi-o putea îngădui, nici măcar duminicile, cînd grăjdarul se mai lăfăia încă în pat :

caii fuseseră duși din ajun la păscut, unde vor sta pînă luni dimineața, fiindcă Kierikka nu se ducea la biserică decît o singură dată în timpul verii, pentru comuniune, cînd secara da în pîrg.

Și astfel, dimineți de-a rîndul, le vedeai pe amîndouă : fermiera cu picioarele strîmbe, urmată de slujnica ei firavă, moștenitoarea unei frumoase moșii ; se îndreptau spre țarcul unde le așteptau vacile, ba culcate, ba în picioare, rumegînd. Pămîntul era acoperit de ramuri uscate de pin ; ici-colo se vedeau și baligi mari, uscate, verzui. Cineva adusese o doniță cu apă, ca să spele ugerele. Lăptarul spusese că laptele lor e murdar, ceea ce însemna scăderea prețului. Silja se sculase cu greu, dar peste puțin timp se dezmetici ; dis-de-dimineață aerul e mult mai proaspăt decît în timpul zilei — e o plăcere să te plimbi puțin afară, după aerul închis din bucătărie. Stăpînul, care veșnic avea guturai, își dăduse și el seama de lucrul acesta într-o dimineață și o spusese în zeflemea.

După ce-și umplu plămînii cu aerul proaspăt, îmbibat de parfumul milioanelor de flori și frunze, Silja munci cu tragere de inimă pînă la prînz. Cîteodată îngîna chiar vreun cîntecel. Dar la masă, fermiera băgase de seamă că nu mînca mai nimic. Ar fi fost un cîștig pentru fermă — unele slujnice erau atît de lacome, încît banii cîștigați abia acopereau hrana ; dar în cazul de față nu era semn bun. Silja se mulțumea cu un pahar de lapte adus

de la lăptărie, și care la toate fermele, mai cu seamă la Kierikka era întrebuințat mai mult pentru hrana porcilor și a viteilor. Se dădea și la slugi, dar ca adaus la hrana care li se cuvenea : cartofi, scrumbii sărate, margarină, dar mai cu seamă pîine vîrtoasă de secară, din care poți să tai cît poftești. Nici țăranii cei mai zgîrciți n-ar fi îndrăznit vreodată să le scoată pe nas slujnicelor cîtă pîine mănîncă — poate doar în glumă. Grăjdarul știa să se folosească de acest drept al lui ; dacă scrumbia era prea sărată sau untul prea rînced, apoi înfuleca la fiecare masă o pîine întreagă ; și trei, bine uscate, făceau cam un kilogram ; la fiecare dumicat înghițea o gură de lapte ; cînd isprăvea, se scula și rîgîia.

Siljei în schimb, fermiera îi zise :

— Mănîncă, Silja, mănîncă, să poți să muncești ca lumea. De nu, seara ai să fii iar vlăguită.

Silja muncea cît putea mai bine, pînă seara — deși sîngele îi zvîcnea în urechi cu un zgomot neîntrerupt ; trudind, pe măsură ce fierbințeala o moleșea, gîndurile ei zburau spre vremurile trecute. Încă de la amiază, un glas îi șoptise că suferea de o boală fără leac.

Niciodată nu se va mai simți cum se simțise cînd venise întîia oară la Kierikka. Și nopțile se schimbaseră. Cum se lăsa întunericul, febra urca și către dimineață tusea și sudoarea se înrăutățeau. Argatul băgase de seamă lucrul acesta, într-o dimineață, fiind nevoit să se scoale mai devreme. În timpul

zilei, cînd cineva încercă să glumească pe socoteala Siljei și a argatului care dormeau în aceeași încăpere și cînd fata, apărîndu-se, îl întrebase : „Tu ce zici, Aapo ?“ — acesta răspunsese dînd din umeri :

— N-ai nici o grijă, că nu-ți fac nimic ; ești ofticoasă, toată noaptea bați toba...

Sfîntul Ioan se apropia. Silja începuse să răsfoiască un almanah, căutînd în calendar în ce zi a săptămînii căzuse în anul trecut ziua de Sfîntul Ioan, care în anul acesta cădea într-o duminică. Cu cît stăpîna o dojenea mai mult pentru nepăsarea și lipsa ei de putere, cu atît mai mult îi plăcea să zăbovească în tovărășia amintirilor din vara trecută. Seara, cînd somnul nu voia să vină și trupul îi ardea, retrăia faptele și gesturile de atunci. Puțin cîte puțin, se năștea în ea o dușmănie împotriva acestei ferme și se întreba mirată cum de putuse să stea acolo aproape un an. Vila din Rantoo și amintirile verii îi reveneau din ce în ce mai des în memorie. Acum, aici, la Kierikka i se părea că se înăbușe. Numai la Rantoo respirase un aer curat. Gîndul întoarcerii acolo devenise pînă la urmă un fel de obsesie, pe care nu se strădui s-o alunge nici o clipă. Într-o zi o rugase pe stăpîna ei să-i îngăduie să se ducă să-și vadă foștii stăpîni. Dacă ar pleca devreme, s-ar putea înapoia pentru mulsul de seară.

— Dacă aș putea fi liberă de Sfîntul Ioan, ar fi cel mai nimerit.

— Nu, în ziua aceea nu poți lipsi, noi ne ducem la biserică, iar tu trebuie să gătești.

Răspunsul fusese atît de categoric, încît n-ar mai fi avut rost să stăruie. Ceva mai tîrziu, fără să fie rugată, fermiera îi spuse :

— Anul ăsta, a doua zi după Sfîntul Ioan cade într-o duminică ; poți fi liberă atunci, dacă vrei.

Și astfel se fixă ziua frumoasei călătorii — care fu și ultima ei ieșire. Așteptarea îi reînnoise puterile : cu toate că seara avea febră, și că în visele ei i se arătase profesorul care o trăgea de păr rîzînd ; cu toate că în zori nădușise toată, se sculă vioaie, ieși din odaia cu aerul stătut, afară în miresmele proaspete ale dimineții, ca să mulgă vacile. Nu mai simțea nici o dușmănie față de gospodăria aceea unde muncea fără nici o tragere de inimă. Ferma era așezată mult mai la sud față de locul unde lucrase înainte. Acum, Silja ar fi vrut să plece iarăși în nord, chiar mai sus de Rantoo, pînă la Siiveri, să revadă cabana veche a tatălui său.

Nu ajunse pînă acolo, dar călătoria ei la Rantoo fusese plăcută și bogată în impresii. În dimineața aceea, Silja se trezise de la sine ; mulsul era în toi, cînta voioasă, cînd iată că intră și fermiera în țarc :

— Se vede că plimbarea îți priește — nici nu te-ai sculat bine și te-ai apucat să cînți. Să nădăjduim că-i un semn bun, adăugă ea, care nu putea suferi bucuria altora.

La drept vorbind, nu fusese un „semn bun". În zori însă, totul e proaspăt și frumos — cum îi șade bine unei duminici de după Sfîntul Ioan. Aerul era liniștit și uscat, nici roua nu căzuse — ceea ce îl făcu pe stăpîn să spună că avea să plouă în timpul zilei. Dar cerul era senin, însorit, nici nu puteai desluși de unde începe.

Cînd Silja nu mai văzu ferma, soarele, văzduhul și pămîntul îi rămaseră singurii tovarăși o bună bucată de drum. Picioarele ei călcau iarba măruntă a drumeagului ce trecea prin pădure și pe care se deslușeau urmele roților, bine întipărite în pămîntul moale și printre ele copitele cailor. Totul în jur era atît de frumos! Copleșită de farmecul dimineții, fata făcea din cînd în cînd mici popasuri. Straiele ei curate, care păstraseră mirosul reavăn al hambarului, îi reaminteau de vremea de odinioară cînd se ducea la sărbătoarea de încheiere a anului școlar.

Ajungînd în satul vecin, după ce străbătuse pădurea, văzu că și alte fete își puseseră rochiile de sărbătoare, ca să se ducă la biserică. Pe unele le cunoștea și-și dădură bineţe.

Drumul trecea acum pe la poalele dealului spre ţinutul dominat de frumoasa vilă de la Rantoo. Mai era însă și o potecă ce urca pieptiș. Silja o luase pe-acolo. Ostenită de urcuș, răsuflarea i se tăie dintr-o dată. Genunchii îi tremurau, gura i se uscase. În vîrful dealului se mai afla o casă în care locuia o văduvă și cu fata ei. Cei de la Rantoo, veneau ades pe

la ea, să cumpere ouă. Lumina soarelui scălda pereţii cenușii. Un geam curat zîmbea parcă printre crengile unui vișin. Cocoșul cînta voinicește în cinstea acelei dimineţi radioase. Mai la vale se zărea fîntîna cu roată și cu capac printre lăstari verzui. Silja își aminti că profesorul avusese cuvinte de laudă pentru apa acelei fîntîni. Ducîndu-se într-acolo, își înmuiase buzele uscate în apa ei răcoroasă. Apoi se așeză un pic alături, schimbînd cîteva vorbe cu femeile despre cele întîmplate peste vară și peste iarnă. Află astfel că profesorul stătuse tot timpul răscoalei la Rantoo; fata lui, care rămăsese la Helsinki, nu ajunsese la el decît abia la sfîrșitul războiului, după multe peripeţii.

— Da, tînărul acela frumos și vesel... nu se știe nimic sigur... unii zic c-ar fi murit în război, alţii că-i grav rănit. Încă nu m-am văzut cu domnișoara Laura, care mi-ar fi putut spune cum stau lucrurile, pare-se că ei doi se mai întîlniseră.

Căsuţa era așezată pe coasta dealului. Silja o luă înainte pe cărarea știută și ajunse în locul pe care îl cunoștea atît de bine — o poeniţă unde copacii și tufișurile se dădeau parcă la o parte ca să vezi mai ușor priveliștea. Sub pașii ei, pămîntul răsuna a gol. Săracă și aspră, iarba se ofilise; era chiar de mirare că putuse să răsară acolo. O cărare netedă șerpuia prin iarba aceasta și adesea trecătorii se opreau, lovind cu călcîiul în pămînt și ascultînd bocănitura ce suna a gol — ase-

meni unor copii care se joacă cu ecoul. Apa fîntînii o înviorase pe Silja în așa măsură, încît și ea bătu cu piciorul în pămînt, ascultînd cu un zîmbet rezonanța subterană.

Zîmbetul luminos de pe fața ei se adresa și peisajului. Vila de la Rantoo se ivise, cu aceleași culori, linii și unghiuri ale acoperișului. Promontoriul umbrit de mesteceni se profila în apa ce scînteia în razele soarelui — promontoriul pe care Silja îl asemuise atît de des cu acela de lîngă cabana părintească, în vîrful căruia, într-o duminică seara, își dăduse seama de singurătatea ei, pe vremea primei comuniuni. De pe colina cu pămîntul care suna a gol, privi din nou spre Rantoo. Baia de aburi și brutăria erau pitite pe panta dealului... Știa cum arătau acum în plin soare, cunoștea bine și mirosul cazanelor dintr-o dimineață ca asta.

Cărarea cobora, trecea prin ograda unei ferme, spre drumul ce străbătea cîmpiile de secară roșii-verzui. De toate aceste locuri — devenite acum amintiri — era atît de legată sufletește ! Ajungînd în fundul rîpei, își dădu seama că dealul era mult mai înalt decît își închipuise. Cît de sus se afla luminișul cu iarba uscată, de unde cuprindeai cu privirea frumoasa vedere a vilei Rantoo și a debarcaderului ! Silja știa prea bine : doar acolo stătuse cînd plecase Armas...

Drumul suia puțin, pe urmă ajungea la o răspîntie unde trebuia să te hotărăști încotro s-o apuci : spre Rantoo sau spre Kulmala. Silja

se opri. Pe ogoare nu era nimeni ; e drept că ar fi putut fi văzută de la una din ferestrele vilei, dar nu-i păsa. Silja nu se îndreptă spre vilă ; o luă spre stînga și ajunse curînd la Kamraatti. În tindă, văzu doi necunoscuți și pe bătrînul Kalle, un arendaș aproape ramolit ; ea aflase că unicul său băiat fusese executat de albi... Bătrînelul o urmări cu privirea lui moartă pînă la mărul sălbatic de unde se vedea Kulmala ; părea un simbol al tristeții inconștiente.

Portița trebuia închisă și deschisă cu clanța binecunoscută. Cireșul sălbatic și coacăzul îmbătrîniseră cu un an, dar erau la fel de însoriți — și la fel de inutili lîngă gard. Pășind pe cărare, Silja auzi pe cineva cîntînd la pian.

Laini exersa, apăsînd pe pedală cu atîta putere, încît melodia ajunsese de nerecunoscut. Adîncită în exercițiul ei, n-o auzi pe Silja decît cînd intră în odaie. După ce schimbară un scurt salut, se priviră ca și cum ar fi vrut să vadă care dintre ele se schimbase mai mult în cursul acestui an. Laini văzuse și ea războiul ; se făcuse o adevărată domnișoară. Silja își reaminti de vara trecută și, în legătură cu asta, de anumite lucruri pe care le observase fără să le înțeleagă. Se uitau una la alta stingherite.

Sofia nu era acasă — avea să se înapoieze curînd ; probabil că era la Rantoo.

Silja nu îndrăzni să-i pună întrebări lui Laini, care umbla prin odaie cu un aer nefiresc.

— Tușești ? o întrebă pe Silja.

— Da, din primăvara asta, răspunse Silja, care trecea de la un geam la altul, ca să vadă întreaga priveliște. Secara încă nu se copsese... Ieși să vadă ogorul mai de aproape. Laini intră la bucătărie.

Găinile cotcodăceau în soare. Silja recunoscu împletitura țarcului, cu portița lui strîmbă. Din grajd venea un miros de baligă uscată și de brad. Donițele de lapte se aflau la locurile lor, lîngă lăptărie. Rezemată de îngrăditură, Silja le privi îndelung. Nimic n-o tulbura... O rîndunică lunecă pe lîngă ea, scoțînd un țipăt ascuțit, vrînd parcă să încuviințeze impresia fetei.

Totul era familiar și obișnuit, dar pe Silja o stăpînea un singur gînd : nimic nu mai era ca altădată. Și iarăși oboseala și sudoarea aceea ușoară... Trecutul era departe. Cîtă deosebire față de vara trecută ! Totul s-a isprăvit ! Nu voi mai găsi aici ceea ce căutam !

Și vara trecută Silja căutase ceva. Acum, gîndindu-se în urmă, își dădu seama că nu găsise nimic și că totul fusese o presimțire numai. Chemarea nu semăna cu începutul. De ce am făcut asta ? N-ar fi mai bine să plec, să nu mă agăț de ceea ce a fost ? Oare de ce iarna care a trecut a fărîmițat totul, în așa fel încît nu se mai poate reînnoda nici un fir ?

Și astfel, cele mai triste zile de la sfîrșitul vieții ei Silja le petrecu lîngă ograda de la Kulmala — în timp ce Sofia era în vizită și Laini păzea casa. Învăluind cu privirea fermele

din jur, își aminti de zvonurile îngrozitoare care se vînturaseră despre aceste case în timpul războiului. Băiatul acela zîmbitor, cu părul negru și cam sfios... un muncitor care trecuse de partea rușilor îl ademenise în pădure și-l omorîse ; albii găsiră cadavrul înghețat, iar ucigașul își primise răsplata.

Pe urmă, Silja se gîndi la Oskari Tontilla ; se gîndea la el liniștită, cu duioșie chiar, nu-i mai era rușine de vizita aceea neașteptată pe care le-o făcuse părinților lui Oskar... Acum el era mort. Depănînd aceste amintiri, Silja se simți ca rătăcită ; nu mai încăpea în vara aceea nouă ; pentru ea, parcă ar fi fost o străină.

Acest sentiment de singurătate n-o mai părăsi. Sofia se întoarse de la Rantoo și se arătă bucuroasă de revedere ; o dojeni că nu venise mai de mult. Pe urmă, dintr-o dată, începu să se poarte cu răceală, ca și cum n-ar mai fi fost femeia pe care Silja o îmbrățișase cu atîta recunoștință cînd plecase de la Rantoo. Sofia căuta să fie tot atît de drăguță, dar se îndepărta din ce în ce mai mult ; fața ei exprima un fel de milă privind slujnica aceea frumoasă pe care o cunoscuse în vara trecută. Silja nu înțelese motivul decît după ce se înapoiase la Kierikka, cînd sîngele ei înroșise iarba de pe drum.

După masă, profesorul se purtă la fel. Nu îndrăzni să-i spună Siljei motivul ; de altminteri, și el se schimbase foarte mult ; se sfrijise, se scofîlcise, arăta foarte îmbătrînit. Strîn-

gînd mîna Siljei, fusese într-adevăr adînc mişcat — ţinuse la ea şi ştia că o vede pentru ultima oară. Ruine se îngrămădeau în jurul său — şi acum o pierdea şi pe copila asta, pe care în toamnă o îngrijise şi o salvase.

Silja se întîlnise şi cu domnişoara Laura, căreia Sofia îi pusese anumite întrebări pe care Silja n-ar fi îndrăznit... „Da, Armas“, spusese Laura, cu faţa ei împietrită ; pe urmă, istorisi de-a fir-a-păr povestea, pe care Sofia o ştia prea bine, dar n-avusese curajul să i-o spună Siljei... Armas se afla la spital, grav rănit. Soarta lui fusese foarte tristă. Vara trecută, puţin după plecarea lui de aici, o pierduse pe maică-sa, iar acum îşi pierduse un picior şi un plămîn.

Sofia şi Silja se înapoiară la Kulmala, unde Laini cînta la pian nişte marşuri militare, în timp ce maică-sa rostea sus şi tare cuvintele textului. Silja îşi dădu seama că nu mai putea găsi mîngîierea atît de rîvnită. Trebuia să se întoarcă. Cel pe care-l iubea, nu mai trăia decît în sufletul ei.

Ziua aceea de duminică, lungă şi luminoasă. era pe sfîrşite. Silja cunoştea bine jocul umbrelor din curtea de la Kulmala ; pe măsură ce ziua înainta, portiţa care dădea în stradă o îmbia tot mai mult. Totuşi, gîndul că se întorcea iarăşi la Kierikka şi că avea să rămînă acolo, o întrista. Dar vizita durase prea mult şi nimeni nu-i mai spunea să mai stea.

Urcînd coasta dealului, revăzu drumul nisipos care se îndepărta, şerpuind, de vila Rantoo. Pe colina aceea se opri ca să mai arunce o ultimă privire ţinutului drag. Soarele care strălucise dimineaţa în dreapta, acum apunea spre stînga. Nu mai era cu putinţă nici o întoarcere. Ţinutul o mai întovărăşi o bucată de drum ; pe urmă îşi luă rămas bun pentru totdeauna de la fata aceea singuratică şi se îndepărtă de ea cu paşi grăbiţi.

Ogoarele, drumurile, acoperişurile nu-i mai erau Siljei de nici un ajutor. Era o venetică ; inima-i bătea, pe gît îi şiroia o sudoare neplăcută. Ar trebui să se grăbească, să părăsească aceste locuri, să se odihnească la răcoarea pădurii. Cînd urca, inima îi bătea în piept ca un ciocan ; cînd cobora, genunchii i se înmuiau şi începeau să-i tremure.

Ultimele ceasuri ale acestei plimbări mărunte fuseseră chinuitoare. Se întinsese pe marginea drumului, în iarbă, ca să se mai odihnească. Parcă ar fi ajuns la capătul unui drum foarte lung. Într-un anumit fel, chiar şi ajunsese. Tusea ei rea o făcu să se gîndească la zicala : „Tusea de vară ţine pînă-n iarnă“. Iarba verde de pe jos se roşise. Era prima oară cînd i se întîmpla. Peste puţin, sîngele se opri. Silja avu însă tot răgazul de a simţi groaza unui sfîrşit înainte de vreme. Plecînd la drum dimineaţa, nu-şi făcuse speranţe deşarte. Şi totuşi, locurile acelea o dezamăgiseră şi n-avea să le mai revadă niciodată. Oboseala, sîngele pe care-l vărsase...

Să nu-i fi fost dat să-și împlinească nici un vis din visele ei de fată ? Năzuințele ei să nu fi fost decît biete amăgiri ?

Vai, da ! Silja încremenise, nemișcată și visătoare... Tusea se potolește, nu-i nimic. Ar trebui să se gîndească numai la cele petrecute în timpul acelei zile... Ieri a fost Sfîntul Ioan. Azi e duminică. Vara este atît de plăcut cînd ai două zile de sărbătoare una după alta... Ieri n-am fost liberă. Dar azi... Să fi trecut chiar un an de cînd ?... Spusele domnișoarei Laura i se păreau acum o poveste. Și era locul cel mai nimerit să-ți spui povești. Privirea i se întoarse din mari depărtări spre cele din jur, spre picăturile de sînge ce se prelingeau pe firele subțiri ale ierbii. Dar numai ochii văd. Gîndurile plutesc în jurul iubitului, în jurul tînărului cu piciorul tăiat, cu plămînul ciuruit de gloanțe. Acum își aduce aminte și cît de semeț își ținea el capul — și fața lui, prin negurile amintirii, capătă și mai multă noblețe... E bolnav. Nu se mai vindeca poate niciodată. A zăcut ore întregi în zăpadă.

Acum e vară. Zăpada s-a topit. Marginea drumului e smălțată de flori. Și e atît de plăcut să te așezi printre ele... Vremea-i frumoasă. Femeia așezată în iarbă dîrdîie însă de frig și o sete nestinsă o chinuie. Poate că s-a lăsat răcoarea. Soarele atinge vîrfurile copacilor. Puterea lui se scurge în copaci, în cetina pinilor uriași, viguroși și bătrîni, nepăsători în fața durerilor omenești. Parcă și soarele îi părăsește pe oameni, ca să se refugieze departe

de ei, în vîrfurile celor mai înalte coroane pe care le întind spre cer arborii. Codrul puternic păianjen ca firele acelea atît de gingașe ! plecat la pămînt, îmbrăcat într-o pînză de păianjen ca firele acelea atît de gingașe ! Drumul se vede foarte deslușit ; te duce parcă la portița de la Kulmala, ca adineauri. Adineauri ? Seara s-a și lăsat. Silja a petrecut ceasuri și ceasuri de vorbă cu vechile, îndepărtatele ei amintiri. N-a trecut nimeni... A fost la Kulmala unde lumea a cîntat și a jucat.

Silja începe să cînte. Întreaga ei ființă intonează un imn care se înfiripă într-o nouă speranță, mult mai mare decît tot ce se întîmplase în duminica aceea. Și cum tînărul acela nu se mai afla la Rantoo și nici la Kulmala, inima uită pe loc ce a căutat acolo, se strîngea toată în ea însăși și abia acum află tot ce a năzuit...

Inima ei l-a găsit și-l va păstra de aici înainte în ea pentru totdeauna. Pe lume n-au mai rămas decît ei doi. Nimeni nu trebuie să știe ce s-a întîmplat cu iubitul ei. Sînt împreună și atît. Lucru cu atît mai lesne de înțeles cu cît mintea nu știe unde e biata casă de lut a iubitului rănit.

După lungul ei popas de la marginea drumului, Silja se ridică, plină de încredere și de îndrăzneală. Picăturile de sînge dispăruseră — uitase de ele. Niciodată pînă atunci nu fusese mai stăpînă pe viață, deși trupul ei i se părea străin, deși frigurile și setea nu-i dădeau pace. Trebuia să trăiască și să se întremeze.

Iubitul ei creştea, se apropia de ea vijelios. S-a mai schimbat puţin de cînd nu s-au văzut — din vara trecută, sau poate de adineaori ; nu se ştie. Tot ce se întîmplase între timp pălise. Plecarea aceea a lui fusese o greşeală pe care Silja n-o putea înţelege. Şi acum el zace undeva, infirm, iar ea merge pe un drum întunecat spre Kierikka, spre o fermă unde totul este murdar, unde sobele dărăpănate scot fum, iar oamenii umblă numai cu gîlcevi. Fiecare îşi urmase calea vieţii.

Pădurea se rărise. Drumul, îngustîndu-se, trecea pe lîngă hambarele şi clăile de fîn. Un trecător o întrebă pe Silja unde fusese — şi limbuţia fetei îl uimi. Ea, care de obicei era atît de tăcută ! Vorbea de-a valma despre vara asta şi cea trecută, vorbea şi despre război, despre morţi, răniţi. Părea foarte întărîtată, avea obrajii roşii ca para focului iar respiraţia îi devenise şuierătoare.

— Te-a obosit drumul, îi spuse omul, cuprins de un fel de teamă la vederea ei.

Fata era în întîrziere. Stăpîna se şi apucase să mulgă vacile. Nu răspunse la întrebarea Siljei, dacă vaca era pregătită. Poate că nu auzise întrebarea, sau se certase cu bărbatul ei şi era bosumflată. Silja luă găleata şi se aplecă. Din ţîţa vacii ţîşniră cîteva picături de lapte. Dintr-o dată, puterile o părăsiră şi leşină.

— Pentru Dumnezeu, ce înseamnă asta ? strigă stăpîna cu o voce speriată, neştiind cum să lase găleata din mînă, pentru a veni în

ajutorul fetei. Pe jos căzuse puţin lapte, dar fermiera reuşi s-o ridice pe Silja care avea gîtul cald şi mîinile reci. Fata nu scotea o vorbă, iar capul îi atîrna moale în jos.

— Heei ! Veniţi repede ! Hermanni ! zbiera, ca şi cînd toţi de la fermă ar fi săvîrşit o greşeală de neiertat, fiind cu toţii obligaţi să fie de faţă duminică seara, în aşteptarea acestei întîmplări şi a chemării zorite a stăpînei lor. Dar nu se arăta nimeni. Sînt surzi, chiori ? Unde-s copiii ? Tauno !

Silja deschise ochii, puse mîna pe găleată şi dădu să se ridice.

— Lasă, zise fermiera, tu ai isprăvit cu mulsul pe lumea asta, biata mea copilă.

Sprijinită de stăpîna ei, Silja luă drumul casei. Tocmai atunci apăru şi Kierikka în tindă, cu un aer ciufut, ca şi cînd nevastă-sa ar fi dobîndit o victorie într-una din cioroväielile lor de ultimă oră. Soţia îl bombăni în treacăt, fără a-i răspunde la întrebări.

De atunci, Silja nu mai putu munci. Luni dimineaţa i-a fost ceva mai bine ; dormea ca o fiinţă care, după un mare efort, şi-a atins ţinta. Cînd vru să se scoale, totul i se făcu negru în faţa ochilor şi o năpădi o sete chinuitoare. Fu nevoită să se culce la loc, gemînd. Ferma se trezea ; stăpîna era la cuptor, argatul plescăi din limbă în patul său ; afară, vacile mugeau.

Fermiera intră în bucătărie şi se uită cu ochii ei mici spre patul Siljei. Nu-i era pe plac nici un fel de abatere de la cursul obiş-

nuit al vieţii — şi o servitoare bolnavă era o abatere. Dar, pe de altă parte, trebuie să fii bun cu bolnavii. Iată de ce i se adresă Siljei cu vorbe binevoitoare, pe un ton mînios — sau invers. Vacile mugeau ; în dimineaţa asta le trecuse ora obişnuită ; chemarea lor răsună în conştiinţa fermierei, care pricepu că pe ziua de azi mulsul nu va decurge ca în alte zile.

— O s-o chem pe Santra să te înlocuiască spuse ea.

Cu alte cuvinte, n-o vor îngriji pe gratis. De altminteri, fermiera ştia pe ce se putea baza : fata nu-şi primise simbria de trei luni şi pe deasupra — avusese tot timpul pentru chibzuit — mai era şi hăinăria ei frumoasă.

Pentru Silja, astea erau un amănunt ; ea n-avea decît o singură dorinţă : să se odihnească. Patul ei era foarte murdar, se cuibăriseră şi ploşniţe în lemnărie. Dar afară era o zi frumoasă de vară, munca mergea strună. Copiii alergau fără încetare prin curte şi prin casă, lăsînd uşa deschisă ; astfel, mirosurile şi zgomotele de afară pătrundeau pînă la ea, în bucătărie. Această zi lungă o făcu pe Silja să se simtă parcă la ea acasă. Dar se afla tot în mediul din ajun.

Îi auzi pe stăpîni vorbind în odaia vecină ; se întrebau unul pe altul, judecînd în toate chipurile, cît vor trebui s-o îngrijească fără să recurgă la asistenţa publică. Fermiera declarase că nu vor obţine nimic de la comună,

deoarece Silja ţinea de altă parohie ; nu vor avea decît bătaie de cap de pe urma ei.

Mai tîrziu, fermiera veni să stea de vorbă cu Silja. Începu să-i spună că pesemne va fi ultima ei boală şi că ar face bine să se pună din timp bine cu Cerul. În afară de asta, ar trebui puse la punct şi chestiunile materiale. Dacă Silja se învoieşte şi cu una şi cu cealaltă — mai ales cu partea materială — vor cădea la înţelegere.

Peste puţin, sosi Santra, care, făcînd pe grozava, începu să-i înşire toate cîte le avea de făcut. Silja nu-i dădu nici o atenţie. Acum zăcea şi ea în pat, la fel cu prietenul ei îndepărtat. Ce încîntare să stai, să ai timp să te gîndeşti. Silja avea sentimentul de a se fi apropiat de Armas — aici, în această vară nouă — mai mult ca niciodată în acel trecut unde nu de mult, chiar ieri, se înapoiase în vizită.

Această primă zi de boală fusese o sărbătoare pentru ea. Seara nu putu să adoarmă ; era cald, cu toate că uşa stătea deschisă. O chinuia şi setea, şi fiindcă uitase să ceară apă din timp, trebui să se ducă să-şi ia. Era o noapte luminoasă ; ştia unde se află doniţa cu apă — în brutărie. Trecînd prin odaie, îşi dădu seama că în lumina nopţii, cînd toată lumea dormea, ferma era la fel de frumoasă ca celelalte. Era o clădire veche, zidită demult.

Insomnia era şi ea un fel de odihnă ; în timp ce imaginaţia îi readucea în minte chipul prie-

tenului îndepărtat, rațiunea participa și ea la aceste visuri. Aici nu era loc pentru dezamăgire.

Silja se bucura de tihna ei. Noutatea acestei stări adusese după sine în prima zi o anumită schimbare a stăpînei, care, îmboldită mai mult de o teamă religioasă, se făcuse parcă mai bună și mai milostivă. Îi adusese Siljei lapte gras de vacă, din cel oprit cu strictețe pentru lăptărie, îi mai adusese chiar și zahăr și cafea, bunuri obținute prin schimb, fără știrea bărbatului ei. Cafeaua o ajută să asude puțin — și asta-i făcu bine. Silja se simțea foarte bine, însă ar fi vrut să zacă în altă parte, nu la bucătărie, ale cărei neajunsuri le simțea acum mai mult ca înainte. Se miră cum a putut trăi aici atîta vreme — zile și nopți. Patul nu se schimbase, dar viața Siljei devenea din ce în ce mai curată și mai distinsă. Ea nu va trebui să se afle într-un asemenea cadru cînd, mai tîrziu, va sosi necunoscutul căruia nu-i putuse găsi nici o înfățișare, dar a cărui venire era tot așa de sigură ca viața ei de acum.

Într-o zi, către sfîrșitul săptămînii, cînd soarele răsări după o noapte ploioasă, Silja se furișă afară. Se simțea în putere, cu toate că respira greu. Rămăsese mirată privind în jurul fermei, ca și cînd ar fi văzut-o pentru prima oară... Vărsaseră zoaiele în fața bucătăriei... Vacile trecuseră prin curte și lăsaseră urme...

Printre acareturi, privirea pătrundea pînă în sat, pînă spre oglinda lacului din care soarele scotea scîntei. Te orbea privind, și oboseala creștea. De pe ogor se deslușea glasul unui muncitor care-și îmboldea calul. Silja recunoscu omul după voce. Era ciudat să stai trîndăvind în curtea aceea cunoscută, în zi de lucru, fără ca cineva să-ți dea vreo poruncă. Viața ei era din ce în ce mai frumoasă și mai luminoasă ; se ridicase deasupra celor care trudeau și-i sileau și pe alții să trudească. Și totuși, Silja nu era în stare să muncească. În fundul sufletului ei, această contradicție devenise o apăsare neplăcută.

Trecu prin curte și ajunse la baia de aburi, care era înconjurată de urzici ce îi ascundeau temelia putredă. Ferestrele cămăruței, la nivelul buruienilor, erau luminate de soarele care strălucea pe pătratele verzui, susținute de scînduri. Era amuzant să intri la baie în plină zi, îți amintea de copilărie... Lucarna dădea spre partea umbroasă — și aerul era umed și tare.

Soarele strălucea în încăperea vecină, îmbibată de mirosul neplăcut al lemnului gol. Silja intră și se așeză pe un scaun fără spetează ; era un talmeș-balmeș de lucruri — între altele, și un pat vechi de campanie.

Fermiera urmărise plimbarea Siljei ; văzînd că nu mai ieșea din clădirea băii de aburi, se duse s-o caute. Ochii ei mici erau plini de mînia pe care o simte o ființă lipsită de imaginație, observînd un lucru oricît de neînsem-

nat care nu intră în înțelegerea ei. Ce idee să te duci la baia de aburi la ora asta ! Fermiera se întreba de asemenea dacă nu erau acolo niște lucruri... o, nu era nimic de furat, de altfel Silja nu pusese mîna niciodată... dar mai poți să știi ce-i poate trece prin cap unei bolnave ?... I-ar putea da ceva Santrei, ca aceasta s-o înlocuiască mai departe, sau poate s-o adăpostească dacă ar trebui să părăsească ferma. Fermiera nu era iute la minte, totuși se gîndise la toate astea în timp ce ochii ei cercetau odaia.

— M-am gîndit că m-aș putea muta aici cît voi fi bolnavă, zise Silja. Cînd auzi aceste cuvinte, pe care le rostise fără să se gîndească, avu o tresărire, mai cu seamă la cuvîntul „bolnavă". Pe urmă își dăduse dreptate că vorbise.

— Cine o să-ți aducă aici de mîncare ? întrebă fermiera, ridicînd o găleată stricată.

— N-am nevoie decît de puțin lapte, zise Silja. Și n-aș mai sta la bucătărie, boala mea se ia... mai sînt și copii.

Fermiera o privea cu un aer nătîng. Nu mai scoase o vorbă.

— E și-un pat aici, reluă Silja ; Santra ar putea să deretice puțin, aș plăti-o din simbria mea...

— Crezi c-am să-i îngădui Santrei să-și piardă vremea pe-aici ?... O să fac chiar eu ordine. Hmm ! Să vedem ce-o mai zice și omul meu... Hai cu mine.

Intră în casă, urmată de slujnica ei. Silja se mută în odăița dereticată. Era atît de drăguță, încît fermiera spuse fără voie :

— Mi-ar plăcea și mie să stau aici.

Santra însă îi spuse :

— Ai să stai, fata are să ți-o lase curînd.

Vorbe rostite fără cruzime — mai mult din milă față de bolnavă.

Orînduirea încăperii fusese o treabă atît de grea încît, cînd totul se isprăvi, Silja se miră că putea s-o ia în primire. Era sfîrșită de oboseală și se întinse în pat, să se odihnească puțin. Seara o apucă acolo. Pe urmă, ca de obicei, se dezbrăcă. Dimineața nu se sculă. Rămase în patul din care n-avea să se mai ridice niciodată. Deci, povestirea noastră se apropie de sfîrșit. Ea se întoarce la cele arătate la începutul acestei cărți.

Vara era în toi. Fînul aștepta coasa. Secara dăduse în pîrg. Soarele încălzea. Văzduhul strălucea de razele lui. Sub fereastra joasă a odăiței, tufele de urzici creșteau — răsfrîngînd în mica încăpere o lumină verzuie, care se potrivea atît de bine cu accesele de tuse ale bolnavei. Brațele Siljei căpătaseră foarte curînd aspectul ciudat al bolii ei ; se alungiseră nefiresc de mult, iar degetele și încheieturile i se subțiaseră de tot. Fața ei era de o frumusețe, de o neprihănire fără seamăn. Bujorii din obraji ardeau pe pielea albă ca laptele. Și genele i se lungiseră — ceea ce te izbea cel mai mult. Era ca și cum ele ar fi

aşteptat visele liniştite, vise blînde, care să se adăpostească la umbra lor.

Neavînd de loc poftă de mîncare, slăbise foarte repede. Dar niciodată nu-ţi era urît s-o priveşti. Cît timp mai avea putere să se scoale şi să umble prin odaie, prin cămaşa străvezie şi albă în care era îmbrăcată se întrezăreau liniile feciorelnice ale trupului ei firav. Un zîmbet îi lumina faţa fără întrerupere, şi nu-ţi era greu să ghiceşti a cui fată era. Dar pe aici, nimeni nu-i cunoscuse tatăl ; Silja era o biată slujnică tocmită — azi aici, mîine dincolo... Acum va muri. Fermiera i-a spus-o pe şleau babei care punea ventuze, în timp ce-şi beau împreună cafeaua — şi chiar şi Siljei, cînd se ducea pe la ea. I-a vorbit şi despre Dumnezeu slujnicei muribunde, care o asculta cu un aer binevoitor şi distrat în acelaşi timp.

Cu aceeaşi privire pierdută văzu tot atunci frumosul ei şorţ peste rochia cenuşie a stăpînei. Aceasta uitase să şi-l scoată şi, dîndu-şi seama, îi spuse :

— Ţi-am luat şorţul, că al meu e la spălat.

— Dacă aveţi nevoie, n-aveţi decît, răspunse Silja.

Era în acelaşi timp şi o încuviinţare, şi o invitaţie. Cînd mai bău cafea cu baba cu ventuzele, fermiera îi povesti pe şart această discuţie. Ea mai spuse că, de fapt, i se cuvenea o răsplată — rochia aceea a Siljei — fiindcă trebuia să plătească o înlocuitoare, nemaipunînd la socoteală îngrijirea bolnavei.

— Cum, i-ai dat toată simbria ? întrebă baba, care ştia prea bine cîţi bani îi datorau Siljei stăpînii ei.

— Nu te poţi chiverntisi cu cei cîţiva bănuţi, i-o trînti cumătra şi nu-i mai dădu a doua ceaşcă de cafea.

Tusea Siljei răsuna pînă în livadă, prin ferestruica băii, unde se zbenguiau copiii palizi. Trecea şi stăpînul cîteodată ; se oprea o clipă, făcînd o mutră acră la auzul acceselor de tuse. Nici măcar o singură dată nu se dusese s-o vadă pe bolnavă. Iar în ziua înmormîntării, nici măcar nu voise să se ducă la cimitir. S-a dus doar nevasta lui cu o vecină, în trăsură.

Atunci Silja nu mai era, dar deocamdată mai trăieşte. Într-o nobilă singurătate, sufletul ei împărtăşea harul unor sărbători nemaivăzute, în învelişul ei pămîntesc din ce în ce mai firav — un univers, totuşi, uriaş faţă de o fiinţă a cărei viaţă apunea. Celulele infime ale trupului se uneau între ele, despărţindu-se de ţesutul ce alcătuia lumea înconjurătoare. Cînd puterea lor creştea, ele se împărţeau în două ; acest proces se desfăşura fără întrerupere în lăcaşul plămînilor şi al bronhiilor, pînă în gîtlej, şi în tot restul organismului frumos, care trăise şi crescuse douăzeci şi doi de ani. Era calea nesăbuită a materiei. Către seară, trupul se încingea de fierbinţeală, frigurile îi răvăşeau suprafaţa, pînă în clipa cînd, în ceasurile tîrzii ale nopţii, toată căldura ţîşnea prin porii pielii. Acest amestec de viaţă şi de moarte se odihnea din zori şi pînă în noapte,

netulburat. Și cum în acele clipe lumea de afară și tot văzduhul se aflau în culmea frumuseții lor, duhul ei se bucura în voie de sărbătorile lui singuratice.

Simțurile, aceste slujitoare ale sufletului, fuseseră clintite din rostul lor. Pipăitul șovăia, gustul se încărcase de balele unei puzderii de vietăți minuscule, mirosul era și el descumpănit. Dar simțurile nobile erau încă viguroase și vii. Văzul și auzul se ascuțiseră — și îndărătul lor funcționa creierul, unde senzațiile se adunau într-un singur lanț, nesfîrșit.

Pe acoperișul băii de aburi, în crăpăturile bîrnelor, rîndunelele își duraseră cuiburi. Ziua întreagă răsuna de ciripitul lor. Cumpăna fîntînii nu se afla nici ea prea departe ; pe vîrful ei tremura mereu cîte una din aceste încîntătoare prietene ale bolnavei. Auzul Siljei ajunsese atît de fin — sau se „defectase“ în așa măsură — încît fetei i se păru că deslușește în cîntecul păsăricii cuvinte foarte lămurite. Timbrul glasului se potrivise după vorbe. și astea nu erau sunetele prin care oamenii sănătoși încearcă să imite cîntecul rîndunelelor. Păsărelele acestea erau suratele ei bune ; îi înveseleau sufletul, fără să ia în seamă starea în care se afla. Ciripeau după ușă ; uneori, cîte una se așeza pe un loc neașteptat, pe rama de sus a ferestrei de pildă, și rămînea astfel o clipită, arătîndu-și pîntecele alb. Dar păsăruica zbura din loc în loc, din pricini numai de ea știute și nu părea să știe ceva despre bolnavă. Bineînțeles, și povestirile

acestor păsări ajungeau la Silja dintr-o altă lume, nevăzută.

Lumina, în schimb, se vedea. Ea umplea tot spațiul de lîngă ferestre, scoțînd pe fiece geam acele mici reflexe răsfrîngîndu-se prin vreun nod al sticlei, micșorînd sau schimbînd în mod ciudat fața lucrurilor așezate dincolo de ea. Bolta cerească însă era lucrul cel mai minunat și mai plin de măreție. Nemișcată în patul ei de suferință, bolnava o contempla în voie. Și cugetul ei găsea atunci parcă un sprijin, urcînd tot mai sus, pînă la albastrul cel mai stins, unde se vedea lunecînd, lunecînd repede soarele, apoi aerul se învolbura și o amețeală ușoară cuprindea tîmplele bolnavei ; o clipă, urechile nu mai auzeau ciripitul rîndunelelor. Sînt, desigur, piedici în calea unei ființe, pline de năzuințe, care-și închipuie că trăiește împlinirea celor mai frumoase nădejdi.

Silja trebuia să-l întîlnească pe singurul bărbat din scurta ei viață. Toate celelalte ființe păliseră : fermiera, care venea s-o îngrijească privind-o cu ochii plini de milă și care-i purta rochiile ; copiii care-și însoțeau mama și rămîneau cu gura căscată privind-o ; și chiar și Santra care spune ; „Nu crezi c-ar trebui să am aceeași simbrie ca tine, că fac munca ta ? Dar stăpîna îmi dă de înțeles că trebuie să mă mulțumesc cu mai puțin, ca să-ți facă ție hatîrul.“

Totul se îndepărtează ; o singură ființă se apropie. Curînd, curînd se vor întîlni ; întîi ziua, în văzul lumii, pe urmă seara, singuri,

pe poteca umbroasă, pe marginea căreia florile albe, crescute la picioarele mestecenilor, se întind ca un covor nesfîrşit. Merg amîndoi mînă în mînă, fără să atingă pămîntul... Silja nu se mai putea gîndi la picioarele ei — era ca şi cum nici nu le-ar mai fi avut — lumea zicea că sînt umflate butuc... şi un singur plămîn. Gîndul odată pornit pe panta asta, ameţeşte; trupul se scutură de friguri; seara înaintează. „Mă aflu în odăiţa băii de aburi, stăpîna tocmai a ieşit. E o fermă oarecare, unde am venit din întîmplare. Iarna trecută i-am ajutat pe soldaţi, întîi pe albi, pe urmă pe Teliniemi.“ Apăsare, respiraţie grea, pe jumătate inconştientă. Pe urmă, noaptea care se scurge, nici nu se mai ştie care.

Şi iată că a venit şi ultima noapte, care luă sfîrşit cu zorile strălucitoare ale unei duminici. Un răsărit despre care, mai tîrziu, ai putea crede că-şi aşteptase rîndul cu răbdare; luna, ziua, anul; dar n-are rost, toate astea ar stîrni în minte un roi de gînduri fără noimă.

Soarele răsărise curînd după orele trei, şi-şi plimbase privirea peste sutele şi miile de ferme şi ferestre, peste cărări şi tinde — şi pătrunsese chiar şi în camerele unde dormeau oamenii. Apoi privi cuiburile păsărilor, unde venirea duminicii nu-i aşteptată niciodată, căci fiecare dimineaţă însorită e o sărbătoare. El lumină şi lumea insectelor şi a nevertebratelor; şi cînd o gîză mică îşi lua veselă zborul în oceanul de lumină, o rîndunică se şi avînta

s-o înghită cu lăcomie. Razele răzbeau chiar şi în adîncul apelor; o vietate mică îşi face loc în mare grabă, încreţindu-şi blana, lacomă să-şi găsească hrana, spre a-şi înmulţi specia; dar un peşte răpitor, apariţie încîntătoare în valurile însorite din zori, o înşfacă şi o înghite cu mişcări unduitoare. Atunci apare alt răpitor, o ştiucă mare, iar peştele celălalt piere între fălcile ei puternice.

În altă parte, un pastor bătrîn se trezeşte. E atît de bătrîn, încît e plăpînd şi dulce ca un copil, mai cu seamă în zori, după somn. În picioare, lîngă fereastră, doar în cămaşă, el admiră frumuseţea dimineţii, gîndindu-se la slava lui Dumnezeu, ziditorul firii. Pe urmă se culcă iar în patul său, oftînd cu năduf. Odaia pastorului se afla în acea parte a clădirii unde postamentul e mai înalt. Dar baia de aburi de la Kierikka n-are temelie de piatră; bîrnele aşezate peste bolovanii vîrîţi în pămînt au putrezit, şi fereastra e strîmbă... totuşi, soarele pătrunde şi acolo, ca s-o lumineze pe fata care trage să moară.

În cursul vieţii ei, Silja văzuse mai mult soarele decît ceilalţi locuitori ai ţării. Dar acel proces distrugător, care acum îşi isprăvise treaba în trupul tînăr, nu răbda lumina crudă. Măcar dacă soarele s-ar fi putut strecura din timp în toate ţesuturile dinlăuntrul acestei tinere fete, să-şi îndeplinească puterea pe care o avea asupra pielii! Dar soarele nu străluceşte

în mormînt — și acele ființe mici și lunguiețe sînt reprezentanții morții. Căci mormîntul — este și el viață.

Biata Hilma, mama Siljei, murise sub loviturile acelorași ființe minuscule. Supărările îi slăbiseră puterea de rezistență. Silja n-avusese niciodată mari supărări. Ea nu cunoscuse decît clipe de durere, care deveniseră chiar poetice. La ea, materia se dădea la o parte cu respect în fața spiritului. Dragostea ei frumoasă îi umpluse sufletul cît timp rămăsese conștientă. Și minunea cea mare este că niciodată nu a știut că va muri înainte de a fi ajuns la capătul visărilor ei. Dimpotrivă, sufletul ei simți că se topește laolaltă, în întregime cu cel al prietenului. Era un suflet bărbătesc frumos, și pînă la urmă Silja nici nu a știut dacă se unise cu prietenul ei îndepărtat, sau dacă era tatăl ei în floarea vîrstei, care o luă în brațe, o mîngîie, cu o privire mîndră și victorioasă. Era fericită...

Astfel luă sfîrșit povestea ultimei ramuri a unei vechi familii, care s-a stins — cum se mai stinsese și altădată. Dar „arborii" genealogici nu seamănă cu cei din păduri. Pentru o familie nu există moarte pentru totdeauna ; dacă s-ar putea vedea peste ani, s-ar vedea că trăiesc „crengușe" din toate familiile. Cu siguranță că e la fel și cu familia Salmelus, care luptă, cîștigă și pierde, și care-și trăiește în altă parte vîrsta bărbăției, chiar în clipa în care se încheie această poveste. Dacă ne-am

întoarce mult îndărăt, pe cărarea timpului, am ști că facem parte cu toții din aceeași familie și că ar trebui să ne respectăm unul pe celălalt, să respectăm luptele noastre din toate vremurile. Și dumneavoastră, care veți citi poate această povestire într-un viitor îndepărtat, va trebui să respectați luptele noastre.

Puterea firească a acestor lupte nu-i decît un semn pe care avem îngăduința și datoria de a-l scruta pînă la capăt, spre a-i pătrunde înțelesul și urmările.

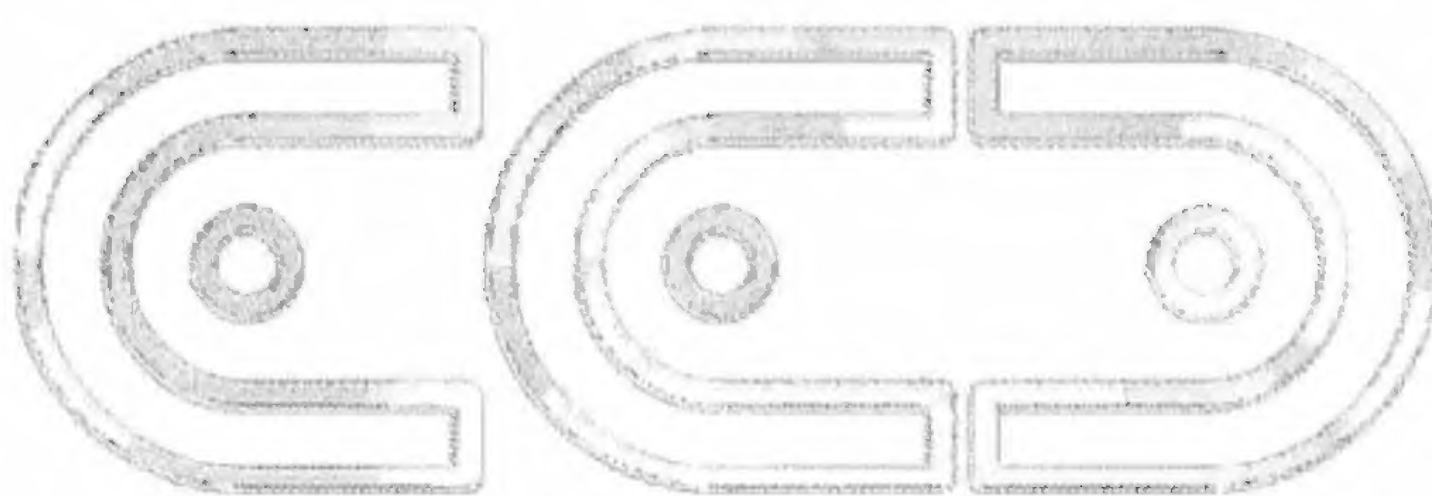
CUPRINSUL

Redactor responsabil : G. MARCUSON
Tehnoredactor : VICTOR MAŞEK

Dat la cules 28.03.1967. Bun de tipar 14.06.1967. Apărut 1967. Tiraj 20.160 ex. broşate. Hîrtie tipar înalt B mat de 63 g/m². Format 700×900/32. Coli ed. 12,79. Coli tipar 10,75. A. nr. 01707. C.Z. pentru bibliotecile mari 839. C.Z. pentru bibliotecile mici 839—31=R.

Intreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918",
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97, Bucureşti,
Republica Socialistă România
Comanda nr. 275

Scanare și prelucrare digitală

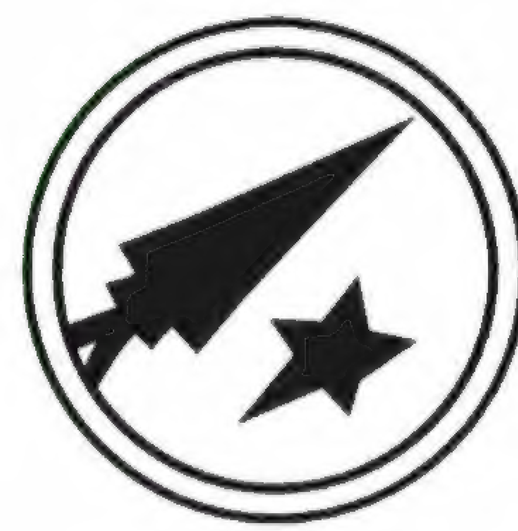

de

Anonim

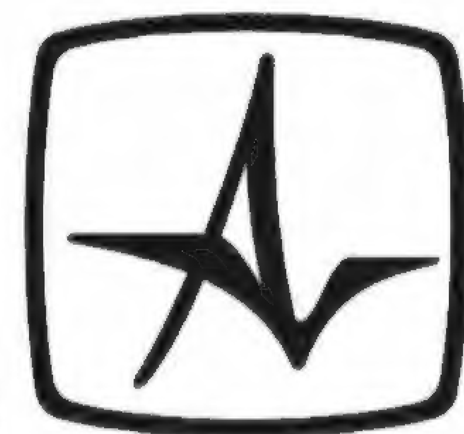

și

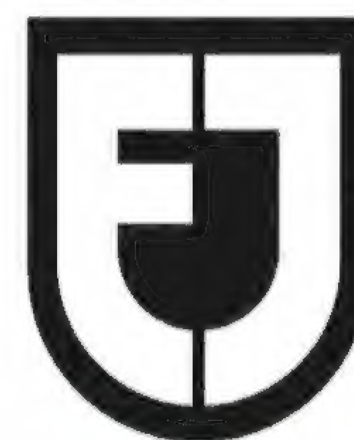
CAT Graur

Antwerpen

2023

